Ülkü arkadaşım
Necati Küleksizoğluna
Bütün sevgilerimle
Rıdvan Alaz Erdoğan
3-XI-1960

T. D. K.

TÜRK DİLİNDE

EKLER ve KÖKLER

ÜZERİNE

BİR DENEME

YAZAN:

BESİM ATALAY

MATBAAİ EBÜZZİYA
İSTANBUL
1941

Türk Dil Kurumunun

Koruyucu Genel Başkanı Millî Şefimiz, Sevgili

Cümhurreisimiz

İsmet İnönü

Türk eklerinden (Men - Man) hakkındaki küçük araştırmaya gösterdikleri yüksek takdir ve iltifat ile bu eserin yazılması için istek ve gayret uyandırmak lûtfunda bulunmuşlardır.

Bundan dolayı Türk Dil Kurumu ve eserin müellifi, bu kitabı -sonsuz saygı ve minnetlerle- Yüce Katlarına armağan ederler.

TÜRK DİLİNDE

EKLER ve KÖKLER

ÜZERİNE

BİR DENEME

BAŞLANGIÇ

Bizden önce

Şimdiye kadar Türk dilinin kelimelerini çözümleme suretiyle araştıran olmamış ve kökler ile ekleri ayrı ayrı inceliyerek bir sonuca varan bulunmamıştır. Fin bilginlerinden «*G. J. Ramstedt*» «Journale de la Société Finno-Ougrienne, cilt 28» de çıkan «*Zur Verbstammbildungslehre der Türkisch-Mongolischen Sprachen*» adlı eserinde altmış kadar ekin Türkçe ve Mogolca fiillerde çözümlemesini yapmış ise de bu, denize göre bir damla gibi kalmakta idi. Bundan başka *Prof. Bang*, «*kök Türkçeden Osmanlıcaya*» adlı bir sıra yazısında bir takım eklerin ve edatların asıllarından bahsetmişti. Bunlardan daha evvel *Kütahyalı Abdürrahman Efendi*, «*Kıstas-ül-Beyan ve Mikyas-ül-Lisan*» adlı eserinde eklerden bir kısmını ve ödevlerini göstermiş ise de her üçü de tam olarak bütün Türk Dilinin edatlarını ve eklerini kucaklıyamamışlardı.

Birinci Dil Kurultayında

Birinci Dil Kurultayından evvel, ilk Dil Encümeninde ben bu iş üzerine çalışmış idim. Birinci Dil Kurultayında ekler ve kökler üzerine ve Türk Dili kelimelerinin tek heceli unsurlardan yapılmış olduğu yolundaki tezimi ortaya atmış idim. O zamandanberi geçen her gün ve yapılan her araştırma benim bu görüşümü kuvvetlendirdi.

Birinci Dil Kurultayında, Türk Dili kelimelerinin tek heceli temellere dayandığı yolundaki sezişimi [*] anlatırken bu yolda bir eser yazacağımı da söylemiştim. O vakittenberi geçmiş olan dokuz

[*] Birinci Türk Dil Kurultayı zabıtları S: 415 ve sonraları.

sene içerisinde daha ilk **Dil Encümeni** zamanında başlamış olduğum araştırmalarımı ilerlettim. İşte şu küçük eser, bu uzun çalışmanın verimidir.

Türkçede ek bolluğu

Türkçede ek, başka dillerden daha çoktur. Dilimizde kelime bir kaç yolla yapılabilir ise de en kolay ve en kullanışlı olan şekil eklerle kelime yapmak olduğundan bir çok eke ihtiyaç görülmüştür.

Bir hayli kelimenin sonunda bir ek vardır; bir takım kelimelerin sonunda iki üç ekin birden bulunduğu olur. Bununla beraber asıl kelimeler tek hecelidir ve tek heceden ibarettir.

Tek heceli kelimeler: — «*Ay, gün, ev, yol, kır, öz*» gibi.

Yalnız bir ek almış olan kelimeler: — «*Ayaz, güneş, evin, yolak, kıraç, özek*» gibi.

İki ek almış olanlar: — «*Gündelik, dağırcan, dağsalık, kıranta, gelenbe*» gibi.

Üç ek alanlar: — «*Boyunduruk, dişindirik, üvendire*» gibi.

Bu çeşit kelimeler pek azdır.

Yeni anlamlar için bir takım yeni kelimeler yapmak zorağında bulunduğumuz şu sırada; dilimizdeki ekleri ve kökleri aydınlatmak ve ödevlerini belirtmek bu işe büyük bir yardımdır. Ekler ve gördükleri hizmetler iyice bilinmeden bu yolda bir adım bile atılamaz, Türk Grameri bu çalışmalardan doğacaktır.

Ek ile edat farkı

«*Ek=Affixe*» ile «*Edat = Désinence*» i birbirine karıştırmak doğru bir şey değildir.

Ek, başka bir kelimeye veya tek heceli bir köke eklenerek yepyeni bir varlık yaratır. Ek ile kök kaynaşarak başlı başına bir tek kelime gibi görünür. Ek, eklenmiş olduğu kelimeye belli başlı bir ödev yapmak için değil, yeni bir kelime yaratmak için getirilmiştir.

Edat, belli bir anlamı bildirmek için bir isim veya fiil köküne getirilir. Bu anlamı ve bu ödevi yaptıktan sonra ayrılır gider.

İsimlere ve fiillere gelen bükün ve çekim unsurları birer edattır. Bunlar birleştiği kelimeler ile ayrı bir varlık yapmaktan ziyade kelimenin asıl anlamında ufak bir değişiklik yapmakla kalır ve bu işi gördükten sonra çekilip gider. Edatlar bir takım aygıtlar gibidir, belli bir işi gördükten sonra her hangi bir aygıt olduğu yere bırakılabilir. Bununla beraber bu edatlarla da -Eklerle olduğu gibi- bazı kere yeni kelime yapıldığı vardır: «*Gözden, candan*» gibi ki bu hal genel kuralımızı bozmaz.

Osmanlı Gramercilerinden bir çokları bu önemli inceliği görmüşler ve -çok doğru olarak- ek ile edatı birbirinden ayırarak eke «*lâhika*», edata da bu günkü gibi «*edat*» demişlerdir.

Türk dili kelimelerinin tek heceli oluşu

Ben ekler üzerine çalışırken Türk Dili kelimelerinin tek heceli temellere dayandığını sezdim. Benden evvel bunu sezenler olmuş ise de dava olarak ortaya atan ve bunun üzerinde durarak işliyen bulunmamıştır. Sayın «*Ramstedt*», yukarıda adını söylediğim eserinin baş tarafında kısaca bu bahse dokunup geçmiştir. Bu bahsi «*Radloff*», «*Türk Dillerinin Morfolojisinin Tasvirine dair düşünceler*» adlı eserinde *Ramstedt*'ten daha etraflı yazmıştır. Biz burada onun bir kısaltmasını alıyoruz:

(*Türk dillerinde çok heceli kelimelerin bir haylısı, bir heceye eklenen, yaşayışı kuvvetli olan veya şekilsiz hale gelmiş bulunan eklerden çıkmıştır. Bir takım çok heceli kelimeler de vardır ki sonlarında bulunan şekilsiz ek ile sesce uyduklarından parçalara ayrılamazlar. Bu hal asıl köklerin kaybolmuş bulunmaları ile izah olunabilir. Türlü Türk diyeleklerindeki çok heceli kelimeler karşılaştırılırsa bitişkenlik işinde her vakit son hecelerin ilk heceye daha doğrusu köke, uymıya savaştıkları açıkça görülür*).

Her kelimede ek - kök çözümü

Türkçede «*Radloff*» un dediği gibi her kelimeyi ek ile köke ayırmak kolay olmuyor; çünkü «*davar*» kelimesinde olduğu gibi bir takım köklerin anlamları unutulmuştur.

Bizim burada tutmuş olduğumuz yol, ancak köklerin anlamları ya yazıda kalmış veya dilde yaşamakta bulunmuş olmalarına göre-

dir. Anlamları kaybolmuş bulunan köklerin dahi tek heceli olduğuna şüphe yoktur. Bu anlamlar açıkça blinmediği için biz bu çeşit kelimelerin ekinden ve kökünden bahsetmedik; bahsetmiş olsaydık bu eser bunun bir misli daha büyümüş olacaktı. Biz daha ziyade işlevsel (amelî) yönden bu işe değer verdik. Öbür tarafı çok geniş ve çok derin, uzun araştırmalara ihtiyaç gösteren bir iştir.

Eklerin aslı ve çekimin doğuşu

Ekler de kökler gibi ayrı ve başlı başına birer kelime iken git gide özelliğini kaybederek ek haline gelmiştir. Nitekim «*C. Meinhof*» *Büküngen Dillerin Doğuşu*» adlı eserinde bu dillerdeki şekillendirici unsurlardan bahsederken şöyle demiştir:

(*Bu unsurlar, bir zaman ayrı yaşamış olan kelimelerdir. Yahut bu çeşit kelimelerden koparılan parçalardır*).

Rus bilginlerinden Yafesci *Marr'a* göre *de* - «*Yafetik Kafkas*» adlı eserinde - (*dilin şekilsiz devrinde müstakil kelimelerin şekillendirici ödevleri de vardı; bunlar bitişken devirde aşınarak şekillendirici unsur biçimine girmiş, büküngen devirde ek şeklini almıştır*). Çin Gramerinde dahi bir anlam gösteren dolu kelimelerin yanında onları şekillendirici boş kelimeler yer bulmaktadır. [*]

İlkel Dil, yalnız «Çekme = tasrif» siz kelimelerden ibaretti. Zaman ile yan yana gelen bu kelimelerin bir takımları arasında anlamca bir ilgi meydana geldi. Söz gelimi; fiille zamir, veya iki isim yahut ta bir isimle bir harf arasında anlamın tamamlanması bakımından bir bağ peyda oldu:

ben + görmek > gördüm
ev + kapı > evin kapısı
dam + üst > damın üstü

Bu şekilde yan yana gelen kelimeler -en çok zamirler ve bir takım isimler- sık sık hep aynı yolda bir kalıp gibi kullanıldığından yavaş yavaş aşındı. Ve «Başlı başına olurluk» unu kaybederek asılları tanınmıyacak kadar değişti ve kırıntı halini aldı. Çekme denilen hal işte bu şekilde belirmiştir. Ekler de böylece meydana gelmiştir.

[*] JESPERSEN, «DİE SPRACHE = DİL» adlı eserinin 384 üncü sahifesinde bambaşka bir görüş ortaya atmakta ise de bizi ilgilendirmediği için bundan bahsetmedik.

İsim ve fiil ekleri

Biz bu eserimizde daha ziyade isim ve sıfat yapan ekleri eledik. Çünkü yeni kelime yapmak için en çok işimize yarıyacak olan bu türlü eklerdir. Dilimizde bulunan eklerin en çoğu ve en verimlisi de bu çeşit eklerdir.

Kitabın ikinci kısmında çok kullanılan fiil eklerinden de bahsettik. Fakat yukarıda söylediğimiz üzre isim ve sıfat eklerinden bahsederken isim ve sıfatlara gelen bükün edatlarından bahsetmediğimiz gibi fiil bahsinde de fiilin edinim, edişim, edilim ettirim yapılarını meydana getiren edatlarla «çekme = tasrif» unsurlarından bahsetmedik; çünkü bunlar ek değil edattır ve sayıları azdır. Biz ancak yeni kelime yapmıya yarıyan unsurları göz önüne aldık. Bundan başka, bu edatlardan bahsetmek Gramere düşer.

Kelimelerin tek heceliden önceki hali

«*Türkçede kelime kökleri tek hecelidir*» derken şurasını söylemeden geçemiyeceğim. Bu heceler çok kere iki sessiz bir sesli, yahut bir sesli bir sessizden yoğrulmuştur: «*ben, sen, biz, siz, ak, us*» gibi.

Türkçe kelimeleri çözümlerken bunları ancak tek heceye kadar götürebildim. Bundan daha sade şekilleri de olsa gerektir. Heceler seslerden yoğurulmuş olduğu için ayrıca bu seslerin de -bir vakitler- ayrı ayrı anlamlar bildirdiğinde şüphe yoktur. Biz bu yolda çalışmıyacağız; o ayrı bir şeydir. Yalnız Türkçeye yakınlığı söz götürmiyen Sümerçe'de bu çeşit seslerin bir takım anlamları bulunduğu ve bunların Türkçe ile ölçümlenebileceği görülmektedir. Sümer dili ile uğraşan bilginlerden bazıları bunu yapmışlardır:

Sümerce «*A*», *yemek, baba, ev, kanat, el, yağmur, su*) gibi bir çok anlamlara gelmektedir. Halbuki «*A*» sesi Türkçede bu anlamlara gelen bir takım kelimelerin ilk yapısına girmiş bulunuyor: (*aş, ağız, ata, almak*) gibi.

«Bu» sesi dahi Sümerce ve Türkçe ile ölçümlenebilir; «Bu», Sümercede (*Balta, su menbaı = bulak, yağmur*) anlamlarına gelir. Türkçemizde dahi (*balta, bulak, boran*) kelimelerinde bu ses görülmektedir. Bu yolda verilebilecek örnekler çok ise de bizi fazla ilgilendirmediği için bu kadarını yeter gördük.

Türkçede önek var mıdır?

Dilimizde kelime teşkili ancak «*Sonek = suffixe*» lerle yapılmaktadır. Edilim, edinim, edişim... gibi kalıpları yapmakta edatlar ortaya girer gibi görünüyorsa da bunlar dahi asıl kökün sonuna yapışmakta ve ondan sonra gelen edatlar zaman ve şahıs göstermektedir.

Bir takım dilciler, vaktiyle türkçede «*önek = prefixe*» bulunmuş olduğunu öne sürüyorlar ve bir takım örnekler veriyorlar; bu örneklerden bir ikisini alıyorum: (*çalmak, salmak, dalmak, kalmak» gibi fiiller «almak»fiili üzerine kurulmuş imiş. Bu fiilin evveline «ç, s, d, k» harfleri getirilmiş. «Girmek, dermek, ermek» fiilleri de böyledir*) diyorlar. Bu davayı kabul taraflısı değilim, fakat büsbütün bir yana atmak da istemiyorum; bu bir ihtiyatsızlık olabilir. Her hangi bir mesele için etraflıca araştırılmadan hüküm vermek doğru değildir.

Evet, bugün dilimizde kelime ancak son eklerle yapılabiliyor; fakat dilin tarihten önceki devirlerinde de böyle miydi? Bunu kesin olarak söyleyip geçmeyi doğru bulmıyorum. Bu iş, ayrı ve uzun bir araştırma konusudur. Yalnız şurasını arzedeyim ki «bilinenden bilinmiyene doğru yürümek» gibi bir çok bilgilerin temeli olan yol ile bir sonuca varılabilir.

Bugün Bolu'nun Gerede taraflarında ve hele köylerinde «*egelmek*» diye bir fiil vardır; bu fiili daha ziyade «*e*» harfini yana doğru eğerek söylerler, «getirmek» anlamınadır, «*elgelmek*» şeklinde söyliyen köyler de vardır. Bundan başka Batı Anadoluda «*ebermek*» şeklinde kullanılan bir fiil daha vardır ki bu da «getirmek» anlamınadır [*]. Birinci fiilin aslı «alıp gelmek», ikinci fiilin aslı «alıp beri etmek» gibi bir şey olsa gerektir. Buna benzer daha beş on örnek bulunabilir ise de bundan şimdilik genel bir hüküm çıkarmak doğru değildir.

Bir kelimede bir kaç ek birden bulunabilir

Biz bir kelimede bir kaç ek birden varsa bütün bu ekleri bir imiş gibi saydık ve kökü gösterdik. Sonuncu eki göz önüne alarak

[*] Bu kelime Azeristan'da «*aparmak*» şeklindedir. Farscaya «*averden*» şekli ile girmiştir.

öbür ekleri ayrı ayrı göstermek de vardı; fakat bu, uzun ve faydasız bir iş olacaktı. «*Oğulduruk*» ve «*salıncak*» gibi kelimelerde ek olarak «*ulduruk*» ve «*ıncak*» unsurlarını göz önüne aldık. Çünkü bu ekler biribirinden ayrılmıyacak surette kaynaşmış bulunuyorlar.

Eklerin Ödevleri

Ekleri gösterirken bunların ödevlerini de göstermeğe çalıştım. Bu ödevler başlıca şunlardır: (İsimden yeni isim yapmak, fiil kökünden yeni isim veya sıfat yapmak, isim ve fiil köklerinden zaman, yer, aygıt, küçüklük, büyüklük, aşırılık ve bunlara benzer anlamlar gösteren yeni şekiller meydana getirmek) gibi.

İsmin önce, fiil ve edatların daha sonra yapılmış olmaları

Bu kitapta önce isim, sonra fiil daha sonra edatların eklerini ve köklerini araştırmakla yaradılış yolunu tutmuş oldum. Çünkü dille ilk önce maddî ve şahıslaşmış şeylerin isimleri meydana gelmiştir. İlk insanlar önce kendilerini ilgilendiren şeylere birer ad vermişlerdir. Dil önce kelimelerden ziyade seslerle ve işaretlerle başlamıştır. Bu sesler yavaş yavaş başka seslerle birleşerek kelime halini almış, kelimelerden ilk önce çok basit ve maddî anlam gösterenleri meydana gelmiştir. Fiil kalıpları, hele fiil çekmeleri daha sonraları meydana gelmiş olacaktır. [*] Çünkü fiillerde iş, zaman ve şahıs gibi üç şeyin birden göz önüne alınması gerektir. Bundan başka fiillerde anlamca az çok «soyutlama = tecrit» vardır. Soyutlama işi her halde dil epeyce ilerledikten ve düşünme kabiliyeti az çok yükseldikten sonra meydana gelir.

İşte buralarını göz önüne alarak fiillerin isimden sonra yapılmış olduğu düşüncesini öne sürdük. Bununla beraber şurası unutulmamalıdır ki fiiller bütün isimlerin meydana gelmesinden sonra vücut bulmuş değildir. Bir çok fiiller ilk isimlerin vücut bulmasından sonra yapılmış olabilir. Bu, dil teşekkülünün daha sonraki devresi sayılsa gerektir.

[*] Bu görüşün aksini iddia eden bazı dilciler var ise de tabii oluşa uygun olan yukarıdaki görüşümüzdür.

Biz burada fiillerden sonra edatları çözümlemeye çalıştık; çünkü edatlar iki ismin veya bir isimle bir fiilin birbirleriyle olan ilgilerini gösterir. Önce isim ve fiil vücut bulmuş olmalı ki onların birbirleriyle olan münasebetleri meydana gelebilsin. İşte biz tasnifte bu tabii yolu tuttuk.

Aşağıya doğru görüleceği üzre bir çok fiil köklerine bir takım ekler getirilerek yeni yeni isimler yapılmıştır. Bu yapılış bizim yukarıdaki görüşümüze aykırı düşmez.

Bundan başka bir çok fiil, bir çok ek ve bir haylı edat köklerinin isimlerden çıkmış olduğu aşağıdaki bahislerde görülecektir. Köklerini iyice çözümliyemediğimiz bir takım fiillerin de isimden çıkmış olduklarına şüphem yoktur.

Eklerin kısımları

Ekler bir kaç kısma ayrılabilir: -

A — Tek heceli ekler.

B — Çok heceli ekler.

Çok heceli eklerin bir kaç ekten yoğrulmuş olduğu açıkça görülüp durmaktadır.

C — Köklerinin asıl anlamları unutulmuş olduğu ve ekin ödevi iyice anlaşılamadığı için kökten ayrılamıyan ekler.

D — Bugün bile yaşama kuvvetini kaybetmemiş olan ekler

E — Bugün ancak bir iki kelimede görülebilen ve kelime teşkili için yarayışlı bulunan ekler.

Her ek kökle birleşerek bir tek varlık siması gösterir. Bir çok ödevler yapan eklerin hepsi bir seste ve bir ahenkte değildir. Bunlar ayrı ayrı kelimelerden gelmiş oldukları için ayrı ayrı şekiller gösterirler. Ekler hemen daima kökün sesine uyar, daha doğrusu kökün ahengi eke de tesir eder. Bunun aksi olarak ekin ahenginin köke tesir ettiği dahi vardır. Fakat bu şekil pek azdır.

Bundan başka kökün ahengine uymıyan ve kökü kendi ahengine uyduramıyan bir takım ekler de vardır; bunlar sırası geldikçe görülecektir.

Her kök dilde manalı bir kelimedir, ek almadan da kullanılır. Ek alan köklerin çok defa anlamlarında az veya çok bir değişiklik bulunur.

Ek ile kökün bağlanması

Bazı kere ek ile kökün arasına bağlantı yapmak için bir sesli harf girer. Bazı kere de kökün son harfi düşer. Çok kere sesli bir harften sonra bir ek getirildiği zaman araya bir sessiz harf girer. Eklerin ve köklerin sonlarında sert harf bulunur ise bu harfler harekelendiği zaman yumşar. Tek heceli gibi görülen bir takım ekler de vardır ki aslında tek heceli olmayıp iki ayrı ayrı kelimeden vücut bulmuştur. Bunlar sırası geldikçe gösterilecektir. [*]

Burada bazı hususları söylemeği faydalı buluyorum:

A — Bazı ekler ahengini değiştirerek köke uyar; «*erten*» gibi ki aslı«*ertan*» olup «şafak» anlamınadır.

B — Ekin bir harfi düşebilir; «*geldeç*» ve «*ırlant*» gibi ki asılları «*geldeci*» ve «*ırlantı*» olup «gelici» ve «ırlayıcı» demektir.

C — Kökün bazı hareketleri değişerek eke uyabilir; «*ığırcık*» gibi ki aslı «*agarcık*» dır ve «fecir» anlamınadır; «*ızgar*» kelimesi de böyledir, aslı «*azgar*» dır.

D — Kök veya ekten birisinin bir harfi değişebilir; «*ihlez*» gibi ki aslı «*iğlez*» dir ve «hastalıklı» anlamınadır. «*Kayçak*» ta böyledir, aslı «*kaycak*» dır.

[*] *Eklerle kelime teşkili işi ayrı bir şeydir. Biz bu eserde yalnız işe çözümleme (tahlili) köşesinden baktık. Kelime yapma yolunda ayrıca bir eser hazırladık. Yakında basılacaktır. Eser şu bahisleri kucaklamaktadır:*

A — Eklerin mahiyeti, ödevleri

B — Bugün hangi eklerden faydalanabileceğiz? Hangilerinden yaşama kabiliyeti vardır? Bunlardan hangilerini yeniden hayata atacağız?

C — Diyeleğimize uygun olan ekler.

D — Kelime teşkili yolları

E — Başka milletler ne yolda kelime teşkil ediyorlar?

F — Halkın kelime teşkili yolundaki millî zevki, yabancı kelimeleri Türkçeleştirme yolu.

G — Yabancı dillerden alınacak olan ve alınmış bulunan kelimeler.

H — İmlâ tarzı.

E — Ekler kökle büsbütün kaynaşarak şekillerini değiştirebilir; *«güllaç»*, *«sütlaç»* gibi ki asılları *«güllü aş»*, *«sütlü aş»* dır.

F — Bir takım ekler de kökle kaynaşmazlar; *«sütlügen»*, *«ötlügen»* gibi.

G — Bazı ekler köklerin anlamında ufak bir değişiklik yaparlar. Bazı ekler de kökün anlamını büsbütün değiştirir. *«Kışan»* kelimesi gibi ki kökü *«kış»* olduğu halde «inatçı» anlamınadır.

Türkçe kelimelerin değişmezliği

Biz ekleri köklerden ayırırken, daha doğrusu kelimeyi çözümlerken, kelimenin bu günkü şeklini aldık. Çünkü Türk Dilinde kelimeler çok değişmemiştir. Orhon yazıtları devrinden beri değişmiş olan kelimeler pek azdır. Orhon yazıtlarında, *Kudatku Biliğ*'de ve *Divanü Lûgat-it-Türk'te* bulunan sayısız kelimelerin bir çokları bugün -olduğu gibi- Anadoluda ve Azeristanda kullanılıp durmaktadır. Eski kelimelerde bile ek ile kök besbellidir:

Eski Şekil	Yeni Şekil
Yumurtga	*Yumurta*
İnçge	*İnce*
Kurugsak	*Kursak*
Ötgerü	*Ötürü*
Tışkaru	*Dışarı*
Yokkaru	*Yukarı*
Kurguşun	*Kurşun*
Çökürge	*Çekirge*
Pelgürmek	*Belirmek*
Tirgek	*Direk*

Bununla beraber değişmiş olan kökler de vardır. Bu gibi kökler en ziyade son harfleri «ge, ga, re, le» seslerinden biri olan kelimelerde görülmektedir.

Olturmak	*Oturmak*
Tugulga	*Tulga* gibi.

Bu kelimelerde «*g*» ve «*l*» harfleri erimiştir. Bugün («*tulga*» *ve* «*oturmak*» kelimelerine bakarak bunların kökleri «*tul*» ve «*ot*» dur) demek yanlıştır.

Aşağıya doğru vermiş olduğumuz örnekler de bizim buna benzer bir kaç yanlışlık yapmış olmaklığımız ihtimali vardır. Bunların insaf sahiplerince çok görülmiyeceğine eminiz. Biz bu yolda ilk adımı attık. Bunu tamamlamak bizim kadar başka dilcilerin de ödevidir.

İSİMLER ve SIFATLAR

A

«— a»

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

TURA : Kale (*Rad,T. D.*). Anadoluda dağ tepesine «*Doruk*» derler, «*Tura*» kelimesi Anadolunun bir çok yerlerinde, dıvarların üzerine tahta veya buna benzer şeylerden yapılan örtüye denir. «*Tura* = *siper*». (*D. L. T. C. III. S.* 74). Kelimenin kökü «*Tur*» dur; bu kelime «*Tar*» şeklinde Farsçaya, «*Tur*» şeklinde Arapçaya girmiştir.

KALKA : Müdafaa (*Rad.*). Kökü «*Kalkmak*» fiilindendir.

SAVA : Yeni haber. Kelimenin kökü «haber» anlamına olan «*Sav*» dan gelmiştir (*Rad C. IV. S.* 426)

AZUKA : Nevale, yiyecek. (*Tar.*) Kökü «*Azuk*» dır.

II : *Aygıt ismi*

YAVAŞA : At, Eşek, Katır gibi hayvanların ayağına nal çakılırken uslu durması için burnuna takılan kıstırgaç. (*Anadolu*), (*Bürh, Ç. L.*) Bu kelime «yavaş» sıfatının sonuna «*a*» getirilerek yapılmıştır.

III : *Hal*

TUTA : Mahsup, mahsuben. (*Ankara*) «borcuma tuta, sana elli kuruş veriyorum.» Bu kelime «Tutmak» fiilin-

den gelmektedir; «Ahmet kendisinde olan alacağımı eski borcuma tuttu.» gibi.

IV : Sıfat

IRGA : Kefil (*Tar*). Kökü «*Irk* = *Irg*» dır, «talih» anlamınadır.

« — aba »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

AKABA : Yokuş, meyilli yer, akıntılı yer (*Antalya*). Kelime «*Akmak*» fiilindendir.

TARABA : Oda duvarına yerden bir metre yüksekliğinde çepçevre kaplanan tahta. (*Ankara yerlileri*). Kelimenin kökü «*Tarmak*» fiilindendir. «*Tarmak*», «sıkıştırmak, toplamak» anlamınadır. (*Rad. C. III. S.* 836).

KULABA : Fenalık, manasızlık, saçma (*Rad. C. II S.* 977). Kelimenin kökü «*Kul*» dur.

« — acak »

Bu, edecek temi edatı ise de bazı kere fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : İsim

ALACAK : Birisinden alınması lâzım gelen para veya paraya benzer şeyler. «Onunla hiç bir alacak verecek kalmadı, hesabı kapattık.» Kelimenin kökü «*Almak*» fiilindendir.

YAKACAK : Yakılmağa yarıyan şey. «Bu kış yakacak elde edemedik.» Kelimenin kökü «*Yakmak*» fiilindendir.

II : Aygıt ismi, araç ismi

YATACAK : Yatmaya yarıyan, «Ne yatacak var, ne yiyecek».

III : *Sıfat*

OKUNACAK : Okunması lâzım olan, okunmağa değen «Ortalıkta okunacak kitap kalmadı». Kelimenin kökü «*Okunmak*» fiilindendir.

IV : *İstek*

OKUYACAK : Okumak isteyen «Türkcü bir dergi çıkarmak istiyoruz, fakat okuyacak kim ?...».

« — aç »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

KULAÇ : İki kolun açıldığı zaman birinin ucundan öbürünün ucuna dek olan açıklık. «Bizim kuyu on kulaçtır.» Kelimenin kökü «*Kol*» dur; bunun «*kol* ve «*aç*» kelimelerinden yoğrulmuş olduğu (*D. L. T.*) te söylenmektedir. (*D. L.T. C. I. S.* 199).

II : *Aygıt ismi*

TOKAÇ : Tokmak, yıkanırken çamaşıra vurulan ufak küreğe benzer tahta parçası. Kelimenin kökü «*Tokumak*» fiilindendir. «*Tokumak*» eski zamanlarda «dövmek» anlamına gelir iken, bugün anlamı değişmiş bulunuyor, nitekim Gerede taraflarında hâlâ bu anlama kullanılır ve «*ceviz tokuduk*» derler ki «sırıkla ceviz silktik» demektir; Kuzay Türklerince dahi böyledir. (*Başk. S.* 52) .

BAKRAÇ : Bakırdan yapılmış kulplu kova, kap. Kelimenin kökü «*Bakır*» dır.

III : *Benzerlik*

TOPAÇ : Topa benziyen, top gibi olan. [*Bu kelime sonradan isim anlamına gelmiştir.*]

KIRAÇ : Kıra benziyen, kır gibi olan yer. «O tarla kıraçtır, iyi ekin bitmez.»

« — açan »

Bu ek, isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

KOLAÇAN : Çapul niyetile dolaşma. Kelimenin kökü «*Kol*» dur. (*K. T.*) Bu kelime «bayağı gezmek» anlamına da gelir. «Dün Dikmen bağlarına doğru bir kolaçan yaptık.»

ARAÇAN : Bir çeşit çalı (*Rad. C. I. S.* 258). Kelimenin kökü «*Ar*» dır.

« — açık »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

SALAÇIK : = (SALACIK) : Teneşir, üzerinde ölü yıkanan tahta. (*T. D.*) Kelimenin kökü «*Sal*» dır; bu kelime (*P. d. C.*) de «*Salaca*», (*K. T.*) de «*Salacık*» şeklinde geçmektedir.

« — adır»

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

YAĞADIR : Yağışlı, yağmurlu. «Bu yıl hava yağadır gidiyor.» (*Uşak, Simav, Sandıklı, Çal*). Kelimenin kökü «*Yağmak*» fiilindendir.

« — agaç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek aygıt ismi yapar.

TUTAGAÇ : Kaynamakta bulunan tencere, çömlek gibi şeyleri tutmak için yapılmış olan sapana benzer bez parçası. (*Uşak, Gediz, Sandıklı*). Kelimenin kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

« — agut »

Bu ek, isimden isim ve eski ismin anlamında bir değişiklik yapar.

ALPAGUT : Asılzade, Derebey. Kelimenin kökü «*Alp*» dır.

(*D. L. T. C. I. S* 127) Ankara civarında bu isimde bir köy vardır.

URAGUT : Kadın (*D. L. T. C. I. S*. 124). Kelimnin kökü «*Ur*» dur; «*Ur*», «tohum» anlamınadlr. (*İd. S*. 122).

« — ağan »

Bu ek, fiil köklerine gelerek aşırılık, fazlalık bildiren sıfatlar yapar. Bu ekte şiddet ve mübalâğa anlamı bulunduğu «İbnü Mühenna» **tarafından dahi söylenmektedir;** (Müh S. 88)

ALAĞAN : Fazla alan, çok alan, (*Müh. S*. 88).

OLAĞAN : Çok kere olan. Bugün kelimenin anlamı kaymış ve «*olabilen*» anlamına gelmekte bulunmuştur.

YATAĞAN : Çok yatan, -mecaz olarak- borcunun üzerine yatan borcunu unutuveren. «O yatağanın biridir, ona para verme» (*Uşak*). Bu kelime «enli ağızlı bir çeşit kılıç» anlamına dahi gelmektedir; Batı Anadoluda, (*Denizli*) vilâyetinde, «*Yatağan*» adında bir köy vardır, bu kılıç vaktiyle orada yapılırmış, adını oradan almıştır.

« — ağı »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim, aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YAPAĞI : Koyunların derisini örten uzun kıllar. Kelimenin kökü «*Yapmak*» fiilindendir; «yapmak», «kapamak» anlamınadır (*Rad. C. III. S*. 259). Bu kelime Türkiyenin bazı yerlerinde «*Yapak*» şeklinde kullanılmaktadır.

SAKAĞI : Atların burnundan su akıtan bir çeşit hastalık. Kelimenin kökü «*Sak*» dır. «Sak» Uygurcada «eksik» ve «kusur» anlamınadır. (*Rad. C. IV. S*. 241)

DUMAĞI : Nezle, öksürük (*Tar.*) Kökü «dum» dır; «soğuk» anlamınadır.

II : *Aygıt ismi*

BUKAĞI : Hayvanların ayaklarına vurulan bir çeşit köstek. Kelimenin kökü «*Bukmak*» fiilindendir. (*Rad. C. IV. S.* 1802)

KAŞAĞI : At, eşek, katır gibi hayvanların sırtını kaşımağa yarıyan aygıt.

III : *Sıfat*

AŞAĞI : Yukarının karşıtıdır. Kökü «*Aşmak*» fiilindendir.

IV: *Kökü isim olarak bu ekin yeniden yaptığı isme örnek.*

KILAĞI : Kılıç veya bıçak gibi şeyler bilendikten sonra ağzında meydana gelen kıl inceliğinde demir zar. Kelimenin kökü «*Kıl*» dır.

KOLAĞI : Faiz (*Uygurca*) (*Rad. C. II. S.* 588).

« — ağu »

Bu ek, yukarıda geçmiş olan «— ağı» ekinden başka bir şey değildir. Bugün batı Türkçesinde «— ağı» şeklinde olan bu ek doğu Türkçesinde ve eski Türkçede «— ağu» şeklindedir.

YAPAĞU : Bak : (Yapağı)
SAKAĞU : Bak : (Sakağı)
KIRAĞU : Bak : (Kırağı)
DUMAĞU : Bak : (Dumağı)

« — ak »

Bu ek, fiil, isim ve sıfat köklerine gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

KAVAK : Kavak ağacı. Kelimenin kökü «*Kav*» dır.

YANAK : Yanak, yüzün yan tarafı. Kelimenin kökü «*Yan*» dır.

II : *Aygıt ismi*

BIÇAK : Biçecek, kesecek aygıt, Kelimenin kökü «*Bıçmak*» fiilindendir.

KAYAK : Kendisile kayılan nesne. Kelimenin kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

III : *Yer ismi*

YATAK : Yatılacak yer, «Tavşanı yatağında bastırdım». Kelimenin kökü «*Yatmak*» fiilindendir.

BATAK : Bataklık yer, «Atı batağa vurma, çıkaramazsın». Kelimenin kökü «*Batmak*» fiilindendir, *bu kelime sıfat olarak ta kullanılır*, «İşimiz batak».

IV : *Sıfat*

BUNAK : Bunamış, bunıyan. Kelimenin kökü «*bun*» dur; «*bun*», «sıkıntı» anlamınadır.

ATAK : Düşünmeden her şeye atılan. Kelimenin kökü «*Atmak*» fiilindendir.

V : *Küçüklük*

BAŞAK : Buğday başağı; ok temreni. Kelimenin kökü «*Baş*» dır.

YOLAK : Küçük yol, çığır, «Yol yok, yolak yok, oraya gidilmez». Kelimenin kökü «*Yol*» dur.

VI : *Benzerlik*

TOPAK : Top gibi, topa benzer. Kelimenin kökü «*Top*» dur.

KOZAK : Selvi ve çam kozağı. Kelimenin kökü «ceviz» anlamına gelen «*Koz*» dur, cevize benzediği için bu ad verilmiş olsa gerektir.

VII : *İşlenmişlik = Mefuliyet*

ADAK : Nezir olunmuş «Bu koyun benim adağımdır.»

KAÇAK : Kaçmış, kaçırılmış. «Asker kaçağı», «Kaçak mal». Kelimenin kökü «*Kaçmak*» fiilindendir.

VIII : *Sıfat'tan sıfat*

SOLAK : Sol eliyle iş gören kimse. Kelimenin kökü«*Sol*» dur.

« — aka »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

YALAKA : Yalancı, saçma sapan söyleyen kimse, (*İsparta Bolu*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır, bu kelime *Konya'da* «*Yalak*» *Başkurtça'da* «*Yalakay*» olmuştur.

SANAKA : Aptal (*İçel*). Kelimenin kökü «*sanğ*» dır. Bu kök «*sanğı*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — al »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YASAL : Saf, dizi. (*Ç. L.*, *P. d. C*). Kelimenin kökü «düzeltmek» anlamına gelen «*Yasamak*» fiilinde dahi görülmektedir.

KURAL : Kaide, nizam (*Azerice*) «Dil Kuralı». Bu kelime doğu Türkçesinde «silâh» anlamına gelmektedir, kelimenin kökü «*Kur*» dur.

SIRÇAL : = (SIRÇAN) : Halı erişlerinin yumurta biçiminde, fakat daha büyükçe «söbi» şeklinde yapılan yumağı (*Uşak*). Kökü «*sırçmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ÇATAL : «Çatal kazık yere çakılmaz». [*Bu kelime isim dahi olur.*] «Yemeği çatalla yemek temizliktir.» Kelimenin kökü «*Çatmak*» fiilindendir.

« — ala »

Bu ek, fiile gelerek yeni isim yapar.

ARDALA : A - Hayvanın sağrısına konan, ardılan kilim ve keçe gibi şeyler.

B - Deveye takılan büyük çan.
Kelimenin kökü «*Artmak*» fiilindendir.

« — alak »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

KABALAK : Başa giyilen nesne, başlık. Kelimenin kökü «*Kapamak*» fiilindendir, bu kelime «kabarcık» ve «yağmurluk» anlamlarına dahi gelmektedir. (*Rad. C. II. S.* 445).

KAMALAK : Bir cins çam, sedir ağacı. Kelimenin kökü «*Kamamak*» fiilindendir, «kapamak» anlamınadır.

II : *Aygıt ismi*

TAKALAK : Makara, (*A. D. D.*). Kelimenin kökü «*Takmak*» fiilindendir.

III : *Sıfat*

YATALAK : Kötürüm, yatağından kalkamıyan. Kelimenin kökü «*Yatmak*» fiilindendir.

YAPALAK : Yerden yapma, yuvarlakça -kişi hakkında- , «yerden yapalak birisi geldi.» Kelimenin kökü «*Yapmak*» fiilindendir.

IV : *Azlık ve küçüklük*

KOZALAK : Çam ve selvi gibi şeylerin küçük olan kozağı. Kelimenin kökü «*Koz*» dur.

« — alga »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve yer ismi yapar.

I : *İsim*

TUTALGA : Sar'a, tutarı «Yine tutalgası tuttu» (*Gaziantep*). Kelimenin kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

KONALGA : Konulacak olan yer, menzil, (*Adana, Kozan*) «Konalgamız gök belendir». Kelimenin kökü «*Konmak*» fiilindendir.

« — am »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bazı anlamlar bildirir.

I : *İsim*

BAĞAM : Destek (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Bağ*» dır.

ORAM : Mahalle, sokak, varuş, barı (*Rad. C. I. S.* 1046). Kelimenin kökü «istihkâm» anlamına olan «*or*» dur.

II : *Mastarlık*

AŞAM : Yeme, içme, (*Ç. L.*, *P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Aş*» dır, bu kelime «derece» ve «mertebe» anlamına da gelir. Bu hale göre kökü «*Aşmak*» fiilindendir.

III : *Miktar*

TUTAM : Bir tutuşta alınabilecek olan nesne «Bir tutam ot».

KAVRAM : Bir defada kavranabilecek olan nesne «bir kavram yonca».

IV : *Hal*

KURAM : Derecesine göre, rütbesince «Kişiler kuram oltur-

dular». (*D. L. T. C. I.S.* 346) Kelimenin kökü «*Kur*» dur .

« — ama »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

AŞAMA : Derece, kademe, mertebe (*Tar.*) Kelimenin kökü «*aşmak*» fiilindendir.

« — amaç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

DOLAMAÇ : Girdap, (*Ç. L.*) . Kelimenin kökü «*dolamak*» fiilindendir.

BULAMAÇ : Bir çeşit un çorbası (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Bulamak*» fiilindendir; «*bulamaç*» karıştırılarak piştiği için böyle ad verilmiştir.

[Bu ek, « — maç » şeklinde dahi göz önüne alınabilir.]

« — amak »

Bu ek, fiil ve sıfatlara gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

TUTAMAK : Kulp, sap, vasıta, ip ucu. Kelimenin kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

TAKAMAK : Takıntı «Onunla takamağımız kalmadı». Kelimenin kökü «*Takmak*» fiilindendir.

II : *Yer isim*

BASAMAK : Basacak yer, derece, «Merdiven basamakları». Kelimenin kökü «*Basmak*» fiilindendir.

OTURAMAK : Kıç, «Oturamağımda çıban çıktı, oturamıyorum» (*Batı Anadolu*).

III : *Sıfat*

BOLAMAK : Çok bol, çok bereketli, (*İsparta, Çankırı*). Kelimenin kökü «Bol» dur, bu kelime (*Niğde*) ve (*Konya*) da «*Bolamadı*» şeklinde kullanılır.

IV : *Benzerlik*

KAÇAMAK : A - Kaçacak gibi görünmek, «Bu işte kaçamak gösterdi»;
B - Bahane, özür, «Bu işten kurtulmak için bir kaçamak bulduk»;
C - Çobanların yaptıkları bir çeşit yemek.

« — aman »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

ALAMAN : Yersiz, yurtsuz, çapulcu, (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «Almak» fiilindendir.

TORAMAN : Cahil, kaba. Kelimenin kökü «Tor» dur, «Acemi» ve «pişmemiş» anlamınadır. (*K. T.*).

SALAMAN : Azat edilmiş, salınmış. Bu kelime «salman» şeklinde de kullanılır. (T. *D.*). Kelimenin kökü «*Salmak*» fiilindendir.

« — amak »

Bu ek, sıfatlara gelerek azlık ve küçüklük bildirir.

BOZAMIK : Bozca, az boz renkte olan «bu gün hava bozamık» (*Konya*). Kelimenin kökü «*Boz*» dur.

KIZAMIK : Kızıl hastalığının bir çeşidi.

TADAMIK : A - Küçük çocukların ağzına verilen lokum parçası ve buna benzer şeyler.
B - Kuşları yakalamak için tuzağın önüne dökülen beş, on yem (*Gaziantep*). Kelimenin kökü «*Tatmak*» fiilindendir.

« — an »

Bu ek, daha ziyade fiil köklerine gelerek sıfat yapan bir edat ise de bazı kere isim ve sıfat yapan bir ek dahi olur.

I : *İsim*

BAYAN : Altay Türklerince bir Tanrı adı. Kelimenin kökü «*Bay*» dır.

KAYAN : Sel (*P. d. C.*) Kelimenin kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

SIRÇAN : Bak : (Sırçal).

II : *Sıfat*

SAVAN : Az devamlı, az değerli.. (*Rad. C. IV S*. 426) Kelimenin kökü «*Savmak*» fiilindendir.

OGAN : = (UGAN) : Tanrı adı, kelimenin kökü «*Uğmak*» fiilindendir, «gücü yetmek» anlamınadır.

III : *Hem isim hem sıfat*

KIRAN : Ölet, salgın hastalık, «Tavuklara kıran girdi.» «Başımda saç kıran var, bütün saçlarım döküldü.»

« — ana »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BAĞANA : Koyun derisinden yapılmış tulum (*Konya*). Kelimenin kökü «kuzu» anlamına olan «*Bağlan*» kelimesinde de görülmektedir. (*Rad. C. S*. 1458)

ATANA : Meşime, dölyatağı (*Tar.*). Kökü «atmak» fiilindendir.

KAVANA : A - Ölçek (*Isparta*)
B - Zarf (Gümüşhane).
Kelimenin kökü «Kav» dır. (Kş. : «Kap».); «*Kap*», «zarf» demektir. (*D. L. T. C. I. S.* 14)

II : *Aygıt ismi*

KADANA : Vaktiyle kürek mahkûmlarının ayaklarına vurulan pranga. Bu kelimeyi *Lâtince*'den geçmiş zannedenler yanılıyorlar, çünkü bu kelime *doğu Türkçesi*'n de ve *Çağatayca*'da bu anlamda yaşadığı gibi kökü de «*Kad*» dır. Bu kök *Anadolu* dilinde ve bütün doğu diyeleklerinde «çivi» anlamına gelen «*Kadak*» kelimesinde dahi görülmektedir. Bundan başka orta Anadoluda «*Kadamak*», «seyrekçe dikmek» demektir.

BASANA : Manivela. «Bu taşı kaldırmak için basana ister (*Safranbolu*). Kelimenin kökü «*Basmak*» fiilindendir.

ÇAĞANA : Bir çeşit çalgı, (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Çağırmak*» fiilinde de görülmektedir.

III : *Sıfat*

SADANA : Budala, ahmak (*Burdur*). Kelimenin kökü *Kuzay Türkçesi*'nde «*aklını kaybetmek*» anlamına olan «Sataşmak» fiilinde dahi görülmektedir. (*Rad. C. IV. S.* 377.)

« — anak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

I : *İsim*

SAĞANAK : Bir defada çokça ve birden yağıp geçen yağmurla karışık şiddetli rüzgâr. Kelimenin kökü «*Sağmak*» fiilindendir.

TAKANAK : *Bak* : (Takamak).

BOĞANAK : Yağmursuz, şiddetli, boğucu fırtına «bugün hava ruzgârlıdır, boğanak var.» (*Ç. L.*).

BACANAK : Kelimenin aslı «*Bacınak*» dır.

II : *Yer ismi*

ÇIKANAK : Su çıkağı, pınar, menba (*İçel*). Kelimenin kökü «*Çıkmak*» fiilindendir.

« — anç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

USANÇ : Usanma, bıkma. Kelimenin kökü «*Us*» kelimesinden gelmiş olmalıdır.

KIVANÇ : Öğünme, sevinme, mesut olma (*Ankara yerlileri*). Kelimenin kökü «*Kıv*» olup «saadet, Talih, uğur» anlamınadır (*Caf.*).

II : *Sıfat*

DAYANÇ : İtimat edilen, güvenilen, «Dayancım Allahtır.» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Dayamak*» fiilindendir.

« — angı »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

YALANGI : = (YALANKI) : Alev, «Yaprakları ateşe at da yalangısından ortalığı görelim» (*Kütahya, Uşak, Afyon*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır.

KARANGI : Karanlık (*Başkurtça*). Kelimenin kökü «*Kara*» dır.

II : *Aygıt ismi*

UZANGI : = (ÜZENGİ) : Sırasına göre uzatılıp, sırasına göre kısaltılabildiği için bu ad verilmiş olsa gerektir.

DAYANGI : Köşe yastığı. Kelimenin kökü «*Dayamak*» fiilindendir.

« — ank »

Bu ek, sıfattan sıfat yapar.

BOŞANK : Gafil, korkak (*Rad. C. IV. S.* 1689). Kelimenin kökü «*Boş*» dur.

AZANK : Cüz'i bir parça (*Tar.*). Kökü «*az*» dır.

« — ankar »

Bu ek, « — ankul » **eki gibi isimden isim yapar.**

BARANKAR : = (BARANGAR) : Bak : (Barankul).

CAVANKAR : = (CAVANGAR) : Bak : (Cavankul).

« — ankul »

Bu ek, isimden isim yapar.

BARANKUL : Ordunun sağ tarafı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Bar*» dır.

CAVANKUL : Ordunun sol tarafı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Cav*» dır.

« — anta »

Bu ek, isim ve sıfatlara gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BARANTA : Yağma, ganimet (*Ç. L.*). Bu kelimeyi Kırgızlar «*Barınta*», Başkurtlar »*Barımta*» şeklinde kullanırlar (*Başk. S.* 48). Kelimenin kökü «*Barmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

KIRANTA : Saçına, sakalına aklık düşmüş olan, «kırk kırk beş yaşlarında kıranta bir adam; dün sizi sormuştu.» (*Uşak, Batı Anadolu, İstanbul*). Kelimenin kökü «*Kır*» dır.

YUVANTA : Şurada, burada yuvarlanıp gezen, serseri (*Mersin*). Kelimenin kökü «*Yuvak*» kelimesinde dahi görülmektedir. «Yuvak», «bir çeşit merdane» dir.

« — antı »

Bu ek, fiil köklerine gelerek işlenmişlik (mef'uliyet) bildirir ve işin eserini gösterir.

BULANTI : Kursak bulantısı, kusma hali «İçime bir bulantı geldi.»

DAYANTI : Destek, payanda. «Duvar eğrilmiş, önüne bir dayantı vurmalı».

UZANTI : Uzanma, istitale «Uzantısı karşı tarafa kadar.»

« — ap »

Bu ek, sıfat köklerine gelerek mastarlık ve sıfat yapar.

I : *Mastarlık*

AÇAP : Aç gözlülük, hırs, tamah (*Rad. C. I. S.* 503). Bu kelimenin kökü «*Aç*» dır.

I : *Sıfat*

YALAP : Parlak, «Sular akar yalap yalap.» (*Yunus Divanı*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır; «*Yal*», «parlak» demektir (*Ç. L.*). «*Yaldız, yalabık, yalçın*» kelimelerinde bu kök görülmektedir.

« — ar »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BANAR : Demet, tutam, deste «Bir banar çıra yakarak geceleyin yola çıkmıştım» (*Uşak, Gediz*). Kelimenin kökü «*Banmak*»fiilinde görülmektedir.

SIRTAR : Sırtı kalın bir çeşit keler. Kelimenin kökü «*Sırt*» dır (*K. T.*).

ASTAR : Asdar. Kelimenin kökü «aşağı» anlamına olan «*Ast*» tır (*Ç. L.*).

AŞAR : Gıda, yenecek nesne (*B. T. L.*). Kelimenin kökü «*Aş*» tır.

UCAR : Haber «Bir ucar almadım gurbet ilinden» (*Doğu Anadolu*). Kelimenin kökü «*Uc*» dur, bu kelime *orta Anadolu*'da unutulmağa başladığı için bu gibilerin eşiti bulunan yabancı kelime ile birlikte kullanılmaktadır; «Ne haber var ne uçar» (*Çankırı*).

II : *Sıfat*

AYTAR : Haberci, muhabir (*Tar.*). Kökü «*aytmak*» fiilindendir.

YAR : Kudretli (*Tar.*). Kökü «*Bay*» dır.

« — arı »

Bu ek, fiil ve sıfatlara gelerek yeni sıfat ve isim yapar.

I : *İsim*

[*Bu isimler çok defa yön gösterir.*]

TIŞARI : = (DIŞARI) : Aslı «*Tışkarı*», kökü «*Tış*» tır.

YOKARI : = (YUKARI) : Kelimenin aslı «*Yokkarı*», kökü «*Yok*» tur.

II : *Sıfat*

UÇARI : Çok çapkın, çok haşarı. «Uçarı çapkın». Kelimenin kökü «*Uçmak*» fiilindendir.

ÇAKARI : Vesveseci (*B. T. D.*). Kelimenin kökü «*Çakmak*» fiilindendir.

« — Arık »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BASARIK : A - Dokuma tezgâhında basmak için kullanılan bir aygıt (*Rad. C. IV. S.* 1528),
B - Çulha tezgâhının ayaklığı (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Basmak*» fiilindendir.

TUTARIK : Sar'a, nöbet «Yazık, adamcağızı tutarık tuttu».

II : *Sıfat*

PUSARIK : Puslu, sisli «Pusarık havayı hiç sevmem». Kelimenin kökü «*Pus*» tur.

« — arta »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

KOŞARTA : Kuma, bir erkeğin nikâhında bulunan iki veya ikiden artık kadının her biri (*Ç. L.*) Kelimenin kökü «*Koşmak*» fiilindendir.

« — artı »

Bu ek, fiil köklerine gelerek « — altı» ekinin gördüğü işi görür.

MORARTI, AĞARTI, KIZARTI gibi.

« — as »

Bu ek, isim ve fiillere gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TALAS : A - Girdibat, kasırga (*P. d. C.*)
B - Deniz fırtınası, dalga (*Rad.*).
C - Yağmurla karışık fırtına (*Orta Anadolu*) «Dün birden bire bir talas koptu. göz gözü görmedi». Bu kelimeyi Yunanca'dan gelmiş zannedenler yanılıyorlar, kelime (*D. L. T.*) de dahi vardır. Kökü «deniz» anlamına olan «*Talay*» kelimesinde dahi görülmektedir; «*Dalga* = *Dalga*» dahi bu kökten gelmiştir.

YARAS : Salya, ağızdan akan su (*L. O.*). Kelimenin kökü «*Yar*» dır; «*Yar*», «salya» anlamınadır (*D. L. T. C. III. S. 3*).

OKTAS : Zamansız, vakitsiz. Kelimenin kökü «vakit» anlamına olan «*Okt*» tur (*B. T. L.*).

II : *Sıfat*

YANAS : = (YANĞAS) : Boşboğaz, yanşak (*Burdur*). Kelimenin kökü «*Yanşak*», «*Yanılmak*» kelimelerinde dahi görülmektedir.

« — asa »

Bu ek, isimden isim yapar.

YARASA : Gece kuşu, zarkanat. Kelimenin kökü «*Yar*» dır (*Rad. C. III. S.* 135). «*Zar*» kelimesinin aslı «*Yar*» dır.

URASA : Büyü ve büyüye benzer batıl nesneler (*Konya*). Bu kelime (Aydın), (Menteşe) taraflarında «*Uğrasa*» şeklinde de kullanılır. Kökü «*Uğramak*» fiilinden olmalıdır.

« — ası »

Bu ek, ilk Osmanlı metinlerinde Edecek temi edatı olarak kullanılmış ise de sonraları unutularak ek haline gelmiş, çok kere arzu ve dilek bildiren bir ek olmuştur.

I : *İsim*

BULASI : Bulması arzu olunan adam «o,bulasının biriydi, buldu da biz de kurtulduk.»

ALASI : Alınması arzu olunan şey «Allah canını alası».

II : *Hal*

BATASI : «Parayı batasıya harcıyordu.»

KIRASI : «Sopayı kırasıya vuruyordu.»

« — aş »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SAVAŞ : Muharebe. Kelimenin kökü «*Savmak*» fiilindendir.

AYAŞ : Ay ışığı, aydınlık. Eski bir tanrı ve Ankara'da bir kasaba adıdır.

KAYAŞ : Hısım, akraba. Aslı «*Kadaş*» tır (*Ç. L.*), (*D. L. T. C. I. S.* 80). Kelimenin kökü «*Kay*» dır. Bu kök «*Kayın*» kelimesinde dahi görülmektedir, aslı «*Kazın*» dır. Ankara'da bu adı taşıyan bir köy vardır. Suriyede Eti'ler zamanında bu adta bir şehir vardı.

II : *Sıfat*

YAVAŞ : Kelimenin kökü «*Yav*» olup aslı «*Yap*» dır (*Rad. C. III. S.* 258)

KALAŞ : Miskin, çaresiz (*Tar.*). Kökü «*Kalmak*» fiilindendir.

« — aşık »

Bu ek, fiil ve isimden sıfat yapar.

I : *Fiilden sıfat*

DOLAŞIK, BULAŞIK, YARAŞIK YANAŞIK gibi.

II : *İsimden sıfat*

ODAŞIK : Başka biriyle bir odada oturan (*K. T.*).

« — at »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir çok anlamlar bildirir.

I : *İsim*

ALAT : Elbise (*Yozgat köyleri*). (Mersin) ve (Isparta) taraflarında bu kelime «*Alık*» şeklinde kullanılır. Kelimenin kökü «*Almak*» fiilindendir.

BARKAT : Heykel (Ç. L.)· Kelimenin kökü «*Bark*» dır (*D. L. T. C. III. S.* 246).

BAYAT : A : Eski bir Türk oymağı (*Tar.*). Kökü «Bay» dır.
B : Celil, Kadri yüksek. [*Kelime bu anlamda sıfat olur*.]

II : *Yer ismi*

YUNAT : Hamam, yunulacak yer (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Yunmak*» fiilindendir.

SUVAT : Yalak, hayvanların su içeceği yer (*Güney Anadolu*)· Bu kelime *Ankara yerlileri* arasında yalnız şu «suyu suvatı kalmamış» sözünde kullanılmaktadır. Kelimenin kökü «*Su*» aslı «*Suv*» dur.

III : ***Hal***

ALAT : Acele (*Tar.*) Kökü «*Alatlamak*» fiilinde de görümektedir.

IV : *Sıfat*

ONAT : A - Ahlâklı, feyizli, münasip, yakışıklı (*Tar.*)
B - Yerinde, muvafık «Bu iş çok onattır.» (*Yozgat köyleri*). Kelimenin kökü «*Onmak*» fiilindendir.

« — ata »

Bu ek, sıfatta küçültme bildirir.

AYRATA : Ayrıca, hele. Kelimenin kökü «*Ayrı*» sıfatıdır. (*Rad. C. I. S.* 26)

« — av »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

YALAV : Alev (*P. d. C*·). Kelimenin kökü «*Yal*» dır.

SORAV : Tahkik, sorma (*Kazanca*). Kelimenin kökü «*Sormak*» fiilindendir.

ALTAV : Altısı birden (*Ç. L.*).

KAŞAV : Kaşağı (*Z. L.*). Kelimenin kökü «*Kaşımak*» fiilinde de görülmektedir.

« — avan »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

KASAVAN : Kasalan, kurum satan. Kelime «*Kasafan*» şeklinde dahi kullanılır. Kelimenin kökü «*Kasmak*» fiilindendir. «Kendini yine kasıyorsun» (*İçel*).

KAKAVAN : Abdal, şaşkın, ahmak, pis, zaif. Kelimenin kökü «*Kak*» tır.

« — avar »

Bu ek, isime gelerek isim yapar.

YALAVAR : Elçi, sefir (*D. L. T. C. II. S.* 231). Kelimenin kökü «*Yal*» dır. «*Yalavar*» kelimesi Çağatayca'da «*Yalavuç*», Batı Türkçesi'nde «*Yalavaç*» olmuştur.

« — avuç »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YALAVUÇ : Peygamber, kılavuz (*P. d. C., Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Yal*» aslı «*Yol*» dur.

II. : *Sıfat*

YOLAVUÇ : Yol gösteren, kılavuz. Kelimenin kökü «*Yol*» dur. (*Rad. C. III. S.* 432)

« — avul »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

ÇAPAVUL : Hücum, yağma (Ç. *L.*). Bu kelime batıda «*Çapul*» olmuştur. Kelimenin kökü «*Çapmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

SARTAVUL : Müslüman (*Müh*). Kelimenin kökü «*Sart*» dır, bu isimde Karaman'la İçel arasında bir yayla vardır.

« — avun »

Bu ek, fiil köklerine gelerek yeni isim yapar.

ÇAGAVUN : Bal arısı (*Başkurtça*). Kelimenin kökü «*Çakmak*» fiilindendir; «*Çakmak*», «*Sokmak*» ve «*vurmak*» anlamlarınadır (Ç. L.).

KILAVUN : = (GILAVUN) : Düğün armağanı, düğünde komşuların veya hısım ve akrabanın götürdüğü armağan (*Boyabat*). Kelimenin kökü «*Gılmak*» fiilindendir. (Bolu) ve (Çankırı) köylerinde bu kelime «*Cıklavan*» şeklinde kullanılmaktadır. Kelime kişi adı olarak da kullanılmıştır. Mısırda hüküm sürmüş olan kölemenlerden yedincisinin adı «*Kılavun*» dur.

« — avut »

Bu ek, isim ve sıfatlara gelerek yeni sıfat yapar.

ALPAVUT : Bak : (Alpagut).

BAYAVUT : Doğuda Moğollaşmış Türk oymaklarından biri. Kökü «*Bay*» dır.

« — avuz »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BALAVUZ : Mum, balmumu (*Kıpçakça*), (*Tuh.*). Kökü «*Bal*» dır.

YALAVUZ : Bayrak ve külâhların etrafına dikilen kırmızı Şerit. Kelimenin kökü «*Yal*» dır (*Ç. L., P. d. C.*)

KALAVUZ : Mezar işareti, mezar belgesi. Kelimenin kökü «*Kalmak*» fiilindendir (*Rad. C. II. S.* 234).

II. : *Sıfat*

KILAVUZ : Yol gösteren, rehber, öncü. Bu kelime «*Kılağuz*» şeklinde dahi söylenir.

« — ay »

Bu ek, fiil, sıfat ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

ATAY : Hücum, akın (*Rad. C. I. S.* 452). Kökü «*Atmak*» fiilindendir

KUTAY : Tanrı adı, Hüda, (*Doğu Türkçesi, Altaylılar*), (*Rad.*) Bu kelime Kuzay Türkçesi'nde «*Guday*» şeklindedir. Kelimenin kökü «*Kut*» dur. Uygurca'da «*İdikut*», «tanrı» anlamınadır. Bunu Farsca'dan alınmış zannedenler yanılıyorlar, Farsca'da aslı «Kendi gelen» anlamına olan «*Hud - ay*» sözü imiş; halbuki «*Kut*» bütün Türk dillerinde «uğur, saadet, ruh, mübarek» gibi bir çok anlamlara gelmektedir. «*Kutay*» kelimesini «*Kut*» kelimesinden getirmek daha esaslı bir şey olur. Nitekim İngilizce ve Almanca'da bu kelime doğrudan doğruya «*Tanrı*» anlamınadır.

II : *Yer ismi*

KUZAY : Kuz yer, şimal. Kelimenin kökü «*Kuz*» dur. «*Kuz*», «karanlık» ve «soğuk» anlamlarınadır.

HANAY : Yüksek ev (*Uşak*). «Üç katlı hanay bir ev yaptım». Kelimenin kökü «*Han*» dır.

SARAY : Hakanların, hanların oturdukları büyük yapı. Kelimenin kökü «*Sarmak*» fiilindendir; eski zamanlarda sarayların etrafı bir duvarla sarıldığı için bu ad verilmiş olsa gerektir.

III : *Sıfat*

ORAY : A - Müsavi, aynı (*Kırgızca*);
B - Beşik (*Sagayca*). Kelimenin kökü «*Oramak*» fiilinde dahi görülmektedir (*Rad. C. I. S.* 1048).

TALAY : Büyük, ulu (*Doğu Türkçesi*). Tibetin «dalaylama» sı adını buradan almış olsa gerektir, bir takım doğu diyeleklerinde «*Talay*», «deniz» anlamınadır (*Rad.*).

« — ayı »

Bu ek, fiilden yeni kelime yaparak ulaklık bildirir.

BOLAYI : Bolaki, olaki (*Orta Anadolu*) «Bolayı bize gelse idi». Kökü «*Bolmak*» fiilindendir.

DOLAYI : Ötrü, için. Kökü «*Dolamak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — az »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BOĞAZ : Kelimenin kökü «*Boğmak*» fiilindendir.

HAPAZ : = (KAPAZ) : Bir avucun bir kapışta alabileçeği kadar nesne, «Ben bir hapaz tütün alasıya kadar, sen beş hapaz aldın». Kökü «*Kapmak*» fiilindendir.

TARAZ : Taramaktan meydana gelen pürüzler, saç kırıntıları (*Rad. C. III. S.* 843).

II : *Sıfat*

AYAZ : Ay gibi parlak. Bak : (*Ayaş*). Kelime bugün «soğuk» anlamına gitmiştir.

BURNAZ : Büyük ve gaga burunlu (*K. T.*). Kökü «*Burun*» dur.

OYAZ : Çukur (*Rad. C. I. S.* 1037). Kökü «*Oymak*» fiilindendir.

ANAZ : Evlâ, efdal, yeğrek (*Tar.*). Kökü «*Anğ*» dır.

B

« — ba »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TORBA : Kelimenin kökü «Toplamak» anlamına olan «*Torlamak*» fiilindendir (*K. T.*). Bunun «*Topra*» şekli de vardır.

TOMBA : Düşme sesi anlatan bir kelimedir. «Çocuk tomba yatağa düştü.». Kelimenin kökü «*Tom*» dır, ses taklididir.

CUMBA : Bir takım büyük yapılarda yapılan çıkma, sundurma. Kelimenin kökü «*Cummak*» dır, «kapamak» anlamınadır (*Rad C. IV. S.* 175).

II : *Sıfat*

ZORBA : Zorla, kuvvetle iş gören adam. Kökü «*Zor*» dur.

« — baç »

Bu ek, fiilden yapılmış olan mastar isimlerinin sonuna gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I. *İsim*

SAKLAMBAÇ: Saklanarak oynanılan bir çocuk oyunu; «*Saklanbaç*» dahi denir.

BAZLANBAÇ: Hamuru mayasız olarak yoğurulan ve saç üzerinde pişirilen kalınca pide. «*Bazlamaç*» ve «*Bazlama*» dahi denir.

II: *Sıfat*

DOLAMBAÇ: = (DOLANBAÇ) : Bükülmüş, dolanmış, karışık «Dolanbaçlı yol».

« — badız »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

TOMBADIZ : Şişman, biçimsiz. Kelimenin kökü «*Tomalmak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — bağ »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I: *İsim*

ARBAĞ : Büyü, sihir (*Ç. L.*). Bu kelime «*Arpağ*» şeklinde dahi söylenir.

BURBAĞ : İşleri geciktirme, uzatma (*D. L. T. C. I. S.* 384)

II: *Aygıt ismi*

BELBAĞ : Kemer, kuşak (*Rad. C. IV. S.* 1617). Aslı «*bel bağı*», kökü «*Bel*» dir.

KOLBAĞ : Kadınların kollarına taktıkları halka (*Batı Anadolu*). Aslı «*Kol bağı*» dır.

« — bağa »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

ALBAĞA : Savaştan veya avdan sonra ele geçiriln şeyler, ganimet (*Rad. C. I. S.* 432). Kelimenin kökü «*Almak*» fiilindendir.

KURBAĞA : Karada yaşıyan baga. Kelimenin aslı «*Kuru bağa*» dir.

TOSBAĞA : Tos yapan bağa.

KAPLUMBAĞA: Tosbağa, Kaplu bağa. Aslı «*Kaplı bağa, Kabuklu bağa*» *dır* [burada iki kelime arasına bir sessiz harf «*m*» girmiştir.]

« — bak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

CUMBAK : Bilmece (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «Yummak» anlamına gelen «*Cummak*» fiilindendir.

KAMBAK : = KANBAK) : Ağaç kesilirken baltanın ağzından etrafa saçılan parça (*Yabanova*). Kelimenin kökü «*Kanğ*» dır. «*Kanğ*», «yuvarlak» anlamınadır. Bu kök «*Kangal*» kelimesinde dahi görülmektedir.

KULBAK : Kişi adıdır. (*D. L. T. C. I. S.* 394). Kökü «*Kul*» dur.

II : *Sıfat*

TOMBAK : Yuvarlak, şişman «Tos tombak bir adam» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Tom*» dur; «*Tom*», «kubbe» anlamınadır.

DULBAK : Dedi koducu, münafık. Kelimenin kökü «*Dul*» dur.

ALBAK : İki yüzlü, mürai (*Şorca*). Kelimenin kökü «hile» anlamına olan «*Al*» dır.

« — bal »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TOMBAL : = (TONBAL) : İç donu. Kelimenin kökü «*Ton*» dur.

İNBAL : Kısa övendire. Bu kelime «*İmbal*» şeklinde dahi kullanılır. Kelime ahenksizdir.

II : *Sıfat*

ŞAYBAL : Şımarık (*Uşak*). Kelimenin kökü «şımarmak» anlamına olan «*Şaylanmak*» fiilinde dahi görülmektedir. Kuzay Türkçesi'nde «*Şayarmak*», «haşarılık etmek, hiylekârlık etmek» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 945).

DAMBAL : = (DANBAL) : Şaşkın, budala (*Isparta*). Kelimenin kökü «*Danmak*» fiilindendir. «*Danmak*» eski Türkçe'de «şaşmak» anlamınadır. Bugün bile *Ankara yerlileri* tarafından kullanılmaktadır.

« — balak »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapmaktadır.

TOMBALAK : Tombul, yuvarlak (*K. T.*). «*Tomalmak*» fiilindendir.

« — ban »

Bu ek, fiil köküne gelerek mastarlık isimi yapar.

KALBAN : Tereddüt. Kelimenin aslı «*Kalmak*» fiilindendir. (*Rad.*).

ALBAN : Baç ve ganimet (*Tar.*). Kökü «*Almak*» fiilindendir.

« — bar »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KÜLBAR : Dağarcık, tulumdan torba. Kelime «*Külvar*» şeklinde dahi kullanılır (*Ç. L.*). Kökü «*Kül*» dür.

AŞBAR : Bir çeşit at yemi (*D. L. T. C. I. S.* 106). Kökü «*Aş*» tır.

II : *Sıfat*

COSBAR : = (COSPAR) : İyi anlaşılmıyan, kapalı söz, müphem. Kökü «*Cosmak*» fiilindendir, «çabuk gitmek» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 100).

AYBAR : Ay gibi, parlak (*Molla Mehmet*)

« — baş »

Bu ek, isimlere gelerek isim yapar.

KILBAŞ : Fena yara, kötü yara (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kıl*» dır. «*Baş*», «yara» anlamınadır. (*D. L. T. C. I. S.* 166). Süleyman Çelebi mevlüdünde şu beyitte gelmiştir:

(Bağrı başı hakkı çün âşıkların)
(Gözü yaşı aşkına sadıkların)

YANBAŞ : Yanında (*Ç. L.*). Kökü «*yan*» dır.

« — bat »

Bu ek; fiil, sıfat ve isme gelerek yeni isim yapar.

BULBAT : Harabe, yıkıntı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Bulmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır.

DAMBAT : Damlı yapı, toprak yapı. Doğu Anadolu'da, Van ve Ağrı vilâyetlerinde, bu adta birer köy vardır.

OYBAT : Oyuk ve çukur yerler (*Kırgızça*). Kökü «*Oyuk*» kelimesinde görülen «*Oy*» dur.

« — bay »

Bu ek, fiil ve isim köklerinden isim yapar.

TOMBAY : = (TONBAY) : Manda, su sığırı (*Batı Anadolu*). Kökü «*Tomalmak*» fiilindendir.

TÜNBAY : = (DÜNBAY) : Yatak, şilte, karyola (*Rad.*, *Ç. L.*). Kelime ahenksiz olup kökü «gece» anlamına olan «*Tün*» dür.

DALBAY : A - Başka kuşları yere çekmek için bir yere bağlanan kuş (*Ç. L.*).
B - Çuhadan yapılmış şapka (*Kırgızca*).

« — baz »

Bu ek, isimlere gelerek sıfat yapar.

DALBAZ : Çok laflı, çok sözlü (*Ordu, Giresun*). Kelimenin kökü «*Tal = Dal*» dır. «*Tal*», «uzun nesne» ye denir (*Rad. C. III. S.* 876).

YOBAZ : Kaba, kuvvetli, zıpır. Kelimenin aslı «*Yoğbaz*» dır. «*Yoğ*», «kalın» ve «kaba» anlamınadır (*K. T.*). Bu kök «*Yoğun*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — be »

Bu ek, isimlere gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KÜLBE : Tandırın kül çıkarılan deliği (*Orta Anadolu*). Bu kelime «*Külve*» şeklinde dahi kullanılır (*A. D. D.*)

TENBE : At takımı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Ten*» dir.

II : *Sıfat*

TİLBE : Deli (*Rad.*, *Ç. L.*). (*Gülbüni Hânan*) adlı Kırım tarihinde Halim Giray'ın bir şiirinde şu beyitte geçmektedir:

(Sorma halimini menin ne mestü ne hüşyarmen)
(Tilbemen zülfü lebin derdi ile bimarmen)

« — beç »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

TİLBEÇ : Tercüman (*Rad. C. III. S.* 1389). Kökü «*Til* = *Dil*» dir.

« — bel »

Bu ek, sıfat ve isim köklerine gelerek sıfat yapar.

ŞENBEL : Lâtifeci, şakacı (*Söğüt*). Kelimenin kökü «*Şen*» dir.

TEMBEL : = (TENBEL) : Haylaz. Kökü «*Ten*» dir, bu kelime Farsça'ya da geçmiştir.

« — ben »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

TİLBEN : = (DİLBEN) : Tercüman (*Battalgazi Hikâyesi*).

« — ber »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

EĞBER : = (EYBER) : Mail, eğri (*Tar.*). Kökü «*Eğmek*» fiilindendir.

« — berek »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

ELBEREK : Alış verişte veya bir işte araya giren kimse, mutavassıt (*Söğüt*). *Adana*'da bu kelime «*Elber*» şeklinde kullanılmaktadır. Kelimenin kökü «*El*» dir.

ÜLBEREK : Altay Türklerinin âyin veya tören yapacakları zaman külâhlarına taktıkları kuş tüyleri (*Şaman Duaları*). Kelimnin kökü «*Ül*» dür. «*Ülmek*», «toplamak» anlamınadır (*Rad.*).

« — beri »

Bu, ek olmaktan ziyade isimdir; bir fiil kökü ile birleşerek aygıt ismi yapar. Burada ek olan kelime hâlâ öz varlığını kaybetmemiştir.

GELBERİ : Ocaktan veya tandırdan ateşi çekmek için kullanılan ucu eğri demir.

« — besek »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

ÖLBESEK : Ağır canlı, tenbel, ölü gibi (*Bayramıç*). Kelimenin kökü «*Ölmek*» fiilindendir.

« — beşik »

Bu ek, isim köküne gelerek aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *Aygıt ismi*

ELBEŞİK : Kıskaç, maşa, pense gibi şeyler (*Amasya*).

II : *Sıfat*

ÇELBEŞİK : = (ÇELPEŞİK) : A - Karışık, «bu söz çelbeşiktir, bir şey anlıyamadım.»

B — Kekeme, «Çocuğun dili çelpeşik, açılamadı gitti.»

C — Anlaşılmaz, «Bu yabancının dili pek çelpeşik, anlaşılmıyor.»

« — bıl »

Bu ek, isim köküne gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BANBIL : = (BAMBIL) : Buğday başaklarını yaş iken bozan bir böcek (*Anadolu*).

BAYBIL : Şımarık (*Uşak*), «çocuk baybıl büyüdü.». Kökü «*Bay*» dır. «*Baylanmak*» şeklinde fiil yaparlar.

« — bız »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

TARBIZ : Nemli tarla, (*K. T.*). Kelime «*Darbız*» şeklinde dahi söylenir, kelimenin kökü «*Tarla*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — bi »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

TİLBİ : Arzu, dileme, bir şeye düşkünlük (*Rad. C. III. S.* 1389). Kelimenin kökü «*Tilemek*» fiilindendir, kökün sonundaki «e» harfi düşmüştür.

« — bu »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

KOLBU : Faiz (*Tar*). Kökü «*Kol*» dur.

« — bul »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

TOMBUL : Yuvarlak, şişman, toparlak. Kelimenin kökü «*To malmak*» fiilindendir.

« — bül »

Bu ek, isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

KUMBÜL : Yığın, yumak, Düğme (*Z. L.*). Kelimenin kökü «*Kumral*» kelimesinde dahi görülmektedir, kelime ahenksizdir.

HÜYBÜL : Kulube, (*Erzurum*). Kelimenin kökü «*Hüy*» dür. «*Hüy*», orta Anadolu'da «keçeden yapma çadır» anlamınadır.

« — bür »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

KAMBUR : = (KANBUR) : Kelimnin kökü «*Kamılmak*» fiilindendir: bir şey «kanburlaşmak» ve «çıkıntı peyda etmek» anlamınadır (*Aybe.*). «*Kam*» «Deve hörgücü» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 478).

C

« — ca »

Bu ek; fiil, isim ve sıfatlara gelerek bir takım anlamlar bildirir. Biz bu ekin örneklerinde daha çok « — ca » nın geldiği anlamları gözönüne aldık.

I : *İsim*

ABUCA : = (ABCA) : Amca. Bu kelime *orta Anadolu*'da ve hele *Ankara yerlileri* arasında çok kullanılmaktadır (*Rad. C. IV. S.* 612).

KARACA : Bir çeşit küçük geyik. Kişi adı olarak da kullanılır.

BULMACA : Muamma (*Orta Anadolu*). «Bir bulmaca söyledim, kimse çözemedi.»

[Bunda ve bundan sonraki iki kelimede ek «— maca» şeklinde dahi gözönüne alınabilir.]

II : *Bazı hastalık bildiren isimlerin sonunda bulunur.*

SIRAÇA, AKARCA, BOĞMACA gibi.

III : *Mastarlık*

YUTMACA : «Ben seninle aşık oynarım ya, yutmaca yok.». Kökü «*Yutma*» dır.

IV : *Nisbet*

JAPONCA, FRANSIZCA, İTALYANCA gibi.

V : *Hal*

[Bu iki kelimede ek « — lıca » şeklinde dahi gözönüne alınabilir.]

SAKLICA : «Akşam bize saklıca geldi.»

BAŞLICA : Önemli.

VI : *Son ve nihayet*

DAĞACA : Dağadek, dağa kadar «Kuzuyu aramak için dağaca gitti.» (*Orta Anadolu*).

[Burada ek « — aca » şeklinde dahi gözönüne alınabilir.]

VII : *«Dan» edatı yerine*

DAĞCA : «Dağca gitti, yolca geldi.» «Dağdan gitti, yoldan geldi» demektir.

VIII : *Yaraşık*

BABACA : «Babaca bir iş»

ARSLANCA : «Arslanca saldırış»

IX : *Benzeyiş*

[Bu anlamda kelimenin sonuna « — sına » eki gelir.]

KUDURMUŞCASINA : Kudurmuş gibi «Kudurmuşcasına paraya saldırdı».

X : *Miktar, Tümlük, Bütünlük, Genellik.*

OLANCA : Ne kadar olmuşsa, ne mevcutsa, «Olanca parasını harcadı.», «Olanca öfkesiyle saldırdı.»

X : *Zaman*

ALINCA : Aldığı anda «Parayı alınca kaçtı.»,

YATINCA : Yattığı anda «Yatınca uyudu.»

XI : *Göre, nazaran*

ONCA : «Bu iş onca güç görünür»

YASACA : Kanuna, yasaya göre «Bu iş yasaca böyledir.»

XII : *Yönünden, itibarla*

SOYCA : Soy yönünden, soy itibariyle «Soyca Türktür».

XIII : *Azlık ve küçüklük*

KAMBURCA : Az kambur. «Kamburca bir çocuk».
[Bu anlamda kelimenin sonuna « — na » yahut « — ne » gelir.]

XIV : *Beraberlik*

YANINCA : Yanında, berabrce «Yanınca gitti», «Birlikte, yanında gitti» dmektir.

XV : *Şart*

BAKILMAYINCA: «Bağa bakılmayınca üzüm vermez».

ÇALIŞMAYINCA: Çalışmayınca kazanılmaz.».
«Bağa bakılmazsa üzüm vermez» ve «çalışmazsa kazanılmaz» demektir.

XVI : *Tekrar*

VURDUKCA : «Köylü un çuvalı gibidir, vurdukça tozar»

« — cak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

Biz bu ekin örneklerinde yalnız « — cak » ekinin anlamlarını göz önüne aldık.

I : *İsim*

BACAK : Kalçadan tabana kadar olan vücut parçası. Kelimenin aslı «*Patcak*» kökü «*Patmak*» fiilindendir. «*Patmak*», «yürümek» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 1174). «*T*» harfi kendisinden sonra «c» ve «ç» harfleri geldiği zaman erimektir; «ocak» kelimesinde olduğu gibi.

II : *Aygıt ismi*

OYUNCAK : Kelimenin kökü «*Oyun*» dur.

SALINCAK : Kelimenin kökü «*salınmak*» fiilinde dahi görülmektedir. Asıl kök «*sal*» dır.

II : *Yer ismi*

OCAK : Kelimenin aslı «*Otcak*» dır; «Ateş yakılan yer» anlamınadır; «*t*» harfi, «*Bacak*» kelimesinde olduğu gibi erimiştir.

TAPINCAK : Tapınılacak olan yer, mabet. Kelimenin kökü «*Tapınmak*» fiilindendir (*T. D.*)

III. *Ulak (Zarf)*

YATACAK : «Ne yatacağı var, ne yiyeceği»

IV : *Dilek ve arzu*

BATACAK : «O, batacağın biri idi, battı kurtuldu.»

SATILACAK : «Satılacak malı temiz tutmalı»

V : *Yaraşık*

TUTULACAK: «O adamın tutulacak yeri yok, çok ahlâksız».

YAKILACAK: «Bu yakılacak bir kitaptır.»

VI : *Mukadder olan*

ÇIKACAK : «Çıkacak kan damarda durmaz.»

VII : *İmkân*

OLACAK : «Olacak iş değil, uğraşma».

YAPILACAK : «Hayalle uğraşma, sen yapılacak işe bak.»

VIII : *Edecek temi edatı*

SATILACAK : «O mal, gelecek sene satılacak.»

« — cal »

Bu ek, sıfata gelerek isim yapmaktadır.

BOLCAL : Vade, mühlet (*Rad. C. IV. S.* 1674). Kelimenin kökü «*Bol*» dur.

« — can »

Bu ek, isimlere gelerek sıfat yapar.

DİLCAN : Geveze, çok sözlü (*Afyon*, *Kırşehir*). Kökü «*Dil*» dir. Bu kelime ahenksizdir.

TIRCAN : Zayıf, arık, dermansız (*Sungurlu*). Kökü «*Tır*»dır; bu kök *Adana*'da kullanılan ve bu anlama gelen «*Tırık*» kelimesinde dahi görülmektedir. «*Tıramak*», «bayılmak, ölmek» anlamınadır (*Rad. C. III. S.* 1321). *Batı Anadolu* köylerinin bazılarında zayıf çocuğa «*Dırlı*» derler.

« — car »

Bu ek, fiil köküne ve sıfata gelerek isim yapar.

OLACAR : Havadis, haber (*Ç. L.*) Kökü «*olmak*» fiilindendir; *doğu Anadolu*'da bu kelime «*Ucar*» şeklinde kullanılır. Bak: (Ucar). «*Olturmak*» kelimesindeki «*l*»

harfi düşerek «*oturmak*» oldugu gibi «*Ulcar*» Kelimesindeki «*l*» harfi de düşmüş «*ucar*» olmuştur.

BULCAR : Askerin toplanacağı yer, buluşulacak yer, randevu yeri (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Bulmak*» fiilindendir.

« — caş »

Bu ek, sıfat ve fiil köklerine gelerek yeni isim yapar.

BULCAŞ : Buluşulacak yer, randevu yeri (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Bulmak*» fiilindendir.

ULCAŞ : Tazim, Tekrim, Büyükleme, Ululama (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Ulu*» dur

« — cay »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

OLCAY : Uğur, saadet, meymenet (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kökü «*Olmak*» fiilindendir.

« — ce »

Bu ek, « — ca » **ekinin aynıdır. Bu eki de** « — ca » **eki gibi göz önüne aldık.**
Onun gibi bir çok anlamlara gelir.

I : *İsim*

BİLMECE : Düşünce «Fikir»

II : *Nisbet*

İNGİLİZCE, LÂTİNCE gibi.

III : *Hal*

GİZLİCE : Gizli olarak.

IV : *Son ve nihayet*

EVECE : «Evece gitti.», «Evedek gitti» demektir.

V : *«Den» Edatı yerine*

BELCE : «Belce gitti.», «Dağın belinden gitti» demektir.

VI : *Yaraşık*

ASKERCE : «Askerce terbiye etti».

VII : *Benzeyiş*

[Bu anlamda kelimenin sonuna « — sine » eki gelir.]

ÖLMÜŞCE : «Ölmüşcesine yatıyor».

VIII : *Miktar, Tümlük, Bütünlük, Genellik.*

EVCE : «Evce bize geldiler», «Bütün ev halkı bize geldiler» demektir.

IX : *Zaman*

GÖRÜNCE : «Beni görünce kaçtı»

X : *Nazaran, göre*

BENCE, SENCE gibi.

XI : *Yönünden, itibarla*

RENKCE : «Renkce çok bozuk».

XII : *Küçüklük*

SİVİLCE : Vücutta çıkan ufak çıban. Kelimenin aslı «Siyilce» dir.

XIII : *Azlık*

ÖNCE : Az evvel. «Benden önce o, gelmişti.», «benden az evvel o gelmişti» demektir.

XIV : *Çabukluk*

DÜŞÜNCE : «Düşünce kırıldı».

XV : *Şart*

BİLİNCE : «Dersi bilince mükâfatı alırsın», «ders bilirsen mükâfatı alırsın» demektir.

XVI : *Tekrar*

SEVDİKCE : «Sevdikce şımardı.»

« — cek »

Bu ek, « — cak » ekinin gördüğü işleri görür, onun için tekrar etmedim. Bir iki örnek vererek geçtim.

I : *İsim*

BÖCEK : Kelimenin aslı «Böycek» dir. «Böy», «örümceğe benzer bir haşere» dir (*Anadolu*) ve (*D. L. T. C. III. S.* 103).

II : *Sıfat*

GÖKCEK : = (GÖKÇEK) : Güzel. Kelimenin kökü «*Gök*» tür.

« — ceme »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

SÜRÜNCEME: Uzayıp gitme, sürüp gitme. Kelimenin kökü «*Sürünmek*» fiilindendir.

« — cen »

Bu ek, fiil ve sıfatlara gelerek yeni sıfat yapar.

GÖKCEN : = (GÖKÇEN) : Güzel, yakışıklı. Kelimenin kökü «*Gök*» tür (*Batı Anadolu*).

İVCEN : — (İVECEN) : Aceleci. Kelimenin kökü «*İvmek*» fiilindendir (*Orta Anadolu köyleri*).

DİLCEN : Geveze, lafazan (*Tar.*). Kökü «*Dil*» dir.

« — cık »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim, ve aygıt ismi yapar, bir kaç anlam bildirir.

I : *İsim*

DAGARCIK : Deriden yapılan torba ve küçük çuval. Kelimenin kökü «*Dağar*» dır. «*Dağar*» *Eski Türkçe*'de «çuval» anlamınadır.

II : *Aygıt ismi*

BAĞCIK : Çarık veya potini bağlamağa yarıyan ip.

III : *Küçüklük*

KABARCIK : Küçük bir kabartı, Elimde bir kabarcık çıktı».

IV : *Sevme ve acıma*

ANACIK : «Anacığım».

« — cıl »

Bu ek, bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

TAVŞANCIL : Tavşanları kaldırıp avlıyan büyük bir çeşit kara kuş.

II : *Yer ismi*

YAĞMURCIL: Yağmuru çok olan yer (*D. L. T. C. III. S. 42*).

III : *Sıfat*

BAKARCIL : Bakar gibi görünen (*Kıs.*).

ANACIL : Anasına çok düşkün olan, «Bu çocuk anasıldır.» (*Batı Anadolu*)

BABACIL : Babasına çok düşkün olan

« — cik »

Bu ek, « — cik » ekinin aynıdır.

I : *İsim*

İNCİK : Dizin altındaki kemik. Kelimenin kökü «*Yin*» dır. «*Yin*», «vücut» anlamınadır.

II : *Aygıt ismi*

ELCİK : *Havan elciği*

III : *Sevme ve acıma*

BEBECİK : «Bebeciğim» (*Ankara yerlileri*).

IV : *Küçüklük ve azlık*

KÜFECİK : Küçük küfe.

« — cil »

Bu ek, « — cıl » ekinin aynıdır, bir takım anlamlar bildirir. Burada yalnız bir kaç örnek verdik.

EVCİL : Ehlî, eve mensup «Evcil hayvanlar», «ehlî hayvanlar» demektir. (*Tar. C. I. S.* 206).

ELCİL : Ele alışmış olan hayvan (*Sandıklı*).

İĞCİL : Hasta (*D.L. T. C. III. S.* 43). Kelimenin kökü «*İğ*» dir. «*İğ*», «hastalık» demektir (*Rad. C. I.* 1415).

« — cimel »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar ve « — man - men » ekine benzer.

EVCİMEL : Evine düşkün, idareli, «Bu kadın, evcimeldir.» (*Tokat, Kızılca Hamam*).

« — cuk »

Bu ek, « — cak » ekinin gördüğü işin bazılarını görür ve isme gelerek isim yapar.

BONCUK : Kelimenin aslı «*Boyuncuk*» dur, doğu dillerinde böyle kullanılır, boyuna takıldığı için bu ad verilmiş olsa gerektir.

MAYMUNCUK: Her çeşit kilidi açan, hırsız anahtarı.

« — cun »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TOKURCUN : Buğday demetleri, yığını. Kelimenin aslı «*Tokuzcun*» dur. *Doğu Anadolu*'nun bazı vilâyetlerinde vaktiyle -Âşar vergisi devam ettiği zamanlarda-tarladan ve bahçeden kalkan şeyler dokuzar, dokuzar ayrılır, dokuzda biri âşar iltizam etmiş olan adama verilirmiş.

[Türkçede «*r*» ve «*z*» harflerinin birbiriyle değiştiği çok olan şeydir.]

II : *Sıfat*

ŞOLCUN : Zarif, kibar (*Rad. C. IV. S.* 1031).

« — cük »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

BÜRÜNCÜK : = (BÜRÜMCÜK) : Bürünmek için kullanılan ipekten yapılmış ince bez. Kelimenin kökü «*Bürünmek*» fiilindendir.

BÖCÜK : «*Böcek*» kelimesinin başka bir söylenişidir.

« — çül »

Bu ek, « — cil » ekinin aynıdır.

ÖNCÜL : Önde olan, öne geçen. Kelimenin kökü «*Ön*» dür.

ÖLÜMCÜL : Ölmek üzere olan, «O, ölümcül bir hastadır». Kelimenin kökü «*Ölmek*» fiilindendir.

GÖKCÜL : Az gök, gök rengine çalar, «Gökcül bez».

« — cün »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

ÖRCÜN : İpten örülmüş merdiven (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Örmek*» fiilindendir. Bu kelime «*Örçün*» olarak ta kullanılır.

Ç

« — ça »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar. Bu ek de « — ca » eki gibidir, yalnız söyleniş farkı vardır.

SIRÇA : Kelimenin kökü «*Sır*» dır. «*Sır*» kelimesi «cila» anlamına *eski Türkçe*'de dahi kullanılmıştır (*D. L. T. C. I. S.* 272).

KOPÇA : Telden yapılmış tozluk veya çizme çengeli. Kelimenin kökü «*Kopmak*» fiilindendir.

KALÇA : Bacağın yukarısı, oynak yeri. Kelimenin kökü «*Kalın*» kelimesinde dahi görülmektedir.

DOLÇA : Marşapa, tas (*Tar.*). Kökü «*Dolmak*» fiilindendir.

« — çak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

KORÇAK : A - Büst, yarım heykel (*P. d. C.*)
B - Suret, endam, heyet (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kor*» dur, «maya» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 549).

II : *Aygıt ismi*

KOLÇAK : Kola takılan zırh. Kelimnin kökü «*Kol*» dur.

III : *Sıfat*

ALÇAK : Kelimenin aslı «*Alt - çak*» dır; «*Ocak*» kelimesinde olduğu gibi «ç» den evvel gelen «*t*» düşmüştür.

« — çal »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

SIRÇAL : = (SIRÇAN) : Halı erişlerinin yumurta biçiminde, fakat daha büyükçe, «söbi» şeklinde yapılan yumağı (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Sırçmak*» fiilindendir.

« — çan »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TAPÇAN : Taht, hükümdar tahtı (*İd.*). Kelimenin kökü «*Tapmak*» fiilindendir, «tabi olmak» anlamınadır.

II. *Sıfat*

YAPÇAN : Yavaş adam (*Kastamonu*). Kelimenin kökü «*Yap*» dır.

KORKÇAN : Korkak (*Rad. C. II. S.* 938). Kelimenin kökü «*Korkmak*» fiilindendir.

« — çar »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

KOLÇAR : Koğucu; şunun, bunun arkhasından söz söyliyen

kimse (*Ç. L., P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Kol*» dur; «*Kol*», *Şor* ve *Sağay* diyeleklerinde «Boş» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 584).

« — çav »

Bu ek, sıfata gelerek sıfat yapar.

KALÇAV : Alaycı, şakacı. Kelimenin kökü «*Kal*» dır. *Şor* ve *Teleüt* diyeleklerinde «*Kal*», «küstah» ve «utanmaz» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 219).

« — çe »

Bu ek, çok kere « — ce » ekinin gördüğü ödevlerin bir çoğunu görür, bundan başka bir iki de isim yapmıştır.

ÇÖMÇE : Ağaçtan oyulmuş su tası; buna «*Susak*» dahi denir.

ÖKÇE : Papucun ökçesi. Kökü «*Ök*» tür; «*Ök*» «direk» anlamınadır (*Rad. C. I. S.* 1178).

« — çek »

Bu ek, « — cek » ekinin aynıdır, yalnız isim ve sıfat köklerine gelerek bazı kelimeler yapmıştır.

I : *İsim*

PÜRÇEK : Kıvrık, kıvrılmış, saçın kıvrımı, Ak pürçekli anam». Kelimenin kökü «*Pür*» dür; «*Pür*», çam ağaçlarının iğne şeklinde olan yapraklarına denir.

GÖRÇEK : Ufuk (*Tar.*). Kökü «*görmek*» fiilindendir.

ÇÖMÇEK : Topraktan yapılmış su tası (*Ankara*). Kelimenin kökü «*Çöm*» dür, her ne kadar bugün bunun anla-

mı kaybolmuşsa da kök «*Çömlek*» kelimesinde de görülmektdir.

II : *Aygıt ismi*

GÜNÇEK : Şemsiye (*Elbistan*). Kökü «*Gün*» dür.

III : *Sıfat*

DÖLÇEK : Doğurgan, velût (*Tar.*). Kökü «*Döl*» dür.

GÖKÇEK : Bak : Gökcek).

« — çen »

Bu ek, fiile ve isme gelerek aşırılık sıfatı yapar.

SÖZÇEN : İyi söz söyliyen, iyi nutuk söyliyen (*Rad. C. IV. S.* 847). Kelimenin kökü «*Söz*» dür.

SÜSÇEN : Çok süsen hayvan (*Rad. C. IV. S.* 602). Kökü «*Süsmek*» fiilindendir.

İŞÇEN : Çok çalışan, iş canlı (*Orta Anadolu*). Kelimenin kökü «*İş*» dir.

GÖKÇEN : Bak : (Gökcen).

« — çı »

Bu ek, isme gelerek isim yapar, bazı kere « — ci » eki yerine de kullanılır.

YAMÇI : Uzak yola gidecek olan atlıların, sırtlarına aldıkları -ince keçeden veya çuhadan yapılmış olan- geniş bürgü. Kelimenin kökü «*Yam*» dır; «*Yam*» «konak yerinde bulunan at»anlamınadır (*Rad. C. III. S.* 298).

ALÇI : Yakıldıktan sonra kireç gibi kullanılan bir çeşit taştır. Kelimenin kökü «*Yal*» dır. Nitekim «*Yalçı*» dahi denir.

KAMÇI : Kelimenin kökü «*Kam*» dır. «*Kam*», «avuç» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 478).

« — çık »

Bu ek, isim ve sıfatlara gelerek bir kaç anlam gösterir.

I : *İsim*

BALÇIK : Çamur. Aslı «*Balkçık*» dır (*D. L. T. C. I. S.* 317). «*Balk*», «çamur» anlamınadır; burada «*k*» harfi düşmüştür.

II : *Sıfat*

YARÇIK : Yarık, yarma. Kelimenin kökü «*Yar*» dır (*Kar.*).

III : *Küçüklük*

KAPÇIK : A - Bazı tanelerin kabukları,
B - Av tüfeklerinde kullanılan fişenk kovanları
Kelimenin kökü «*Kap*» dır.

KILÇIK : A - Buğday, arpa gibi bitkilerin başaklarında bulunan uzun ince kıllar;
B - Balığın ince kemikleri
Kelimenin kökü «*Kıl*» dır.

« — çıl »

Bu ek, sıfatlara gelerek yeni sıfat yapar, bazı kere de azlık bildirir.

KIRÇIL : Saçına veya sakalına ak düşmüş olan, saçı sakalı alacalaşmış bulunan.

AKÇIL : Akca, az ak, «Akçıl bir teni vardı.» (*Batı Anadolu*).

« — çın »

Bu ek, isimlere ve sıfatlara gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KULAKÇIN : Kulağı soğuktan koruyan, kulaklık (*Başkurtça*). Kelimenin kökü «*Kulak*» tır.

KALÇIN : Uzun çorap, keçeden veya deriden yapılmış uzun mest. Kelimenin kökü «*Kal*» dır. «*Kal*», «sağlam» anlamınadır (*Rad. C. II. S*. 219).

OPÇIN : Zırh (*Ç. L.*). Kökü «*Op*» dur. «*Op*», «örtmek» anlamınadır (*Ç. L.*).

II : *Sıfat*

YALÇIN : Düz, dik, kaygın. Kelimenin kökü «*Yal*» dır.

YAVÇIN : Misafir, yabancı, konuk (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Yav*» dır (*Rad. C. III. S*. 289).

« — çır »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

KINÇIR : Sakar, ayıplı (*Ç. L.*, *P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Kın*» dır. «*Kın*», «zahmet, sıkıntı» anlamınadır (*Rad. C. II. S*. 725).

« — çik »

Bu ek, « — cik » eki gibidir.

DİPÇİK : Tüfenk dipçiği. Kelimnin kökü «*Dip*» dir.

« — çil »

Bu ek, isimden isim yapar.

DİPÇİL : Son, Netice (*Tar.*). Kökü «*Dip*» dir.

« — çin »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ERÇİN : Bir ülkenin idarî taksiminde sancak (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Er*» dir.

ELÇİN : Demet (*Tar.*). Kökü «*El*» dir.

ÖRÇİN : Bak : (Erçin).

II : *Sıfat*

DİPÇİN : Kavi, Kuvvetli, sağlam (*Tar.*). Kökü «*Dip*» *dir*.

« — çu »

Bu ek, ses taklidi kelimeye gelerek isim yapar.

ÇULÇU : Turgay adı verilen kuş, serçe (*Ç. L.*). Klimenin kökü «Çul» dur; *Doğu Türkçesi*'nde «*Çul*» olan bu kelime *batı Türkçesin*'de «*Cul*» olmuştur. Nitekim *Orta Anadolu*'da serçeye ve bir çeşit kuşa «*Culluk*» derler.

« — çuk »

Bu ek, fiil ve isme gelerek yeni isim ve ısfat yapar.

I : *İsim*

URÇUK : Öreke (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Örmek*» fiilindendir. Ahengi değişmiştir.

II : *Sıfat*

ÇUPÇUK : Cadı, büyücü (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Çup*» dur; «*Çup*», bir boy adıdır (*Rad. C. II. S.* 1284).

« — çum »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

OLÇUM : Olgun, kâmil, tutumlu, «O, olçum bir kadındır.» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Olmak*» fiilindendir.

« — çun »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

KAVÇUN : = (KAVÇUR) : Konuk, misafir (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kavmak*» fiilindendir (*Rad. C. II. S.* 463).

« — çur »

Bu ek, fiilden ve isimden isim yapar.

KAPÇUR : Aylık, maaş (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kapmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır. Silâh yapmak için eritilerek karıştırılan demir ve çelik (*Rad. C. II. S.* 430) e de «*Kap*» derler.

KAMÇUR : Davardan alınan sayım vergisi (*Çankırı*). Bu kelime «*Kapçur*» şeklinde dahi söylenir. Aslı yukarıdaki kelimede olduğu gibi «*Kapmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır.

« — çük »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

PÜRÇÜK : Ancak bir mevsimde yaşayan ve yetişen soğan, sarımsak gibi gögerilerin ince ve beyaz kökleri, «Soğanı yaş yere koyma, pürçük salar». Kelimenin

kökü «*Pür*» dür. «*Pürçek*» kelimesinde söylendiği gibi, «*Pür*», çamların iğne şeklinde olan yapraklarıdır.

II : *Sıfat*

PÜKÇÜK : Kambur (*Rad. C. IV. S.* 1395). Kökü «*Pük*» dür. Bu kök «*Bükmek*» kelimesinde dahi görülmektedir.

D

« — da »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

YIĞDA : Yığın (*Kızılca Hamam*), «Bu yıl kış erken düştü, çalı keserek davarlara yığda yapamadım». Kelimenin kökü «*Yığmak*» fiilindendir.

DULDA : Gölge, himaye (*Orta Anadolu*). Bu kelime bazı yerlerde «*Dalda*» diye kullanılır; *Orta Anadolu*'da ve *Azeristan*'da «*Dal*», «sırt» ve «arka» anlamınadır, «çocuğu dalına almış gidiyor» derler ki «çocuğu sırtına almış gidiyor» demektir. Kelimenin kökü «*Dal*» dır.

YAĞDA : = (YAĞADA) = (YAĞADI) : Pislik, kir, yağlı. Kelimenin kökü «*Yağ*» dır. «*Yağ*», «kir» ve «pislik» anlamlarına dahi gelir; bu kök «Mendil» anlamına olan «*Yağlık*» kelimesinde dahi görülmektedir, «Şapkanın kenarı yağda olmuş, temizletmeli».

« — daç »

Bu ek, isim ve sıfatlara gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YAĞDAÇ : İçerisine yağ konulup yakılan nesne, lamba. Kelimenin kökü «*Yağ*» dır.

ANDAÇ : Hatıra, hatırlatan. armağan (*İçel*) ve (*Orta Anadolu*). Kelimnin kökü «zihin» ve «fikir» anlamına olan «*Anğ*» dır, «Bu kitap sana andacım olsun».

II : *Sıfat*

SAĞDAÇ : Sağlık yoldaşı, özden arkadaş (*Batı Anadolu*). Bir çok yerlerde bu kelime «*Sağdıç*» şeklinde kullanılır. *Batı Anadolu*'nun bazı bölgelerinde «*Sağdaş*» şeklinde söylenir, doğru olan budur. Çünkü kelimenin aslı «*sağda + eş*» dir; kökü «*Sağ*» dır.

« — dak »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek yeni isim, aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YAŞDAK : Umut, arzu, emel (*Edirne*). «*Yaştak*» dahi denilir. Kelimenin kökü «*Yaş*» dır.

BUDAK : Ağacın ince dalları budandıktan sonra kalan parça, «Bağı budarken budakları uzun bırakmamalı». Kelimenin aslı «*Boğdak*», kökü «*Boğmak*» fiilindendir (*K. T.*).

II : *Aygıt ismi.*

SADAK : Ok torbası. Kelimenin kökü «*Sa*» dır. «*Sa*» *Doğu Türkçesi*'nde, *Yakutca*'da «Yay» anlamınadır (*Ya. P.*).

BALDAK : Eski savaş aygıtlarından gürz (*Rad. C. IV. S. 1503*). Kelimenin kökü «*Bal*» dır, bu kök «*Balta*» kelimesinde dahi görülmektedir. Bağ ve bahçe topraklarını kabartmak için kullanılan «*Bel*» kelimesinin aslı da budur.

III : *Sıfat*

BOYDAK : Müstakil, yalnız kendi başına, «başı boydak = ba-

şına buyuruk». «*Boydak*» kelimesi «*Baş*» kelimesiyle beraber kullanılır.

BADAK : Vücudunun üst tarafı uzun ve alt tarafı kısa olan kimse. Kelimesinin aslı «*Bad - dak*» dır. Bak: (Bacak.

BAĞIRDAK : Beşikte çocukların bağrı üzerine sardıkları sargı. Kelimenin kökü «*Bağır*» dır.

« — dalık »

Bu ek, isimden isim yapar.

ONDALIK : Onda bir olarak verilen veya alınan ücret, «Simitçi çırağı ondalıkla simit satar».

YOLDALIK : Yolda yenilecek olan azık, yol azığı «yoldalıksız yola çıkan aç kalır» (*Orta Anadolu köyleri*).

« — dam »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ILDAM : Çabukluk, sürat (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Il*» dır.

IRDAM : İstihkak (*Tar.*). Bak: (İrga).

YORDAM : Meleke, alışkanlık, «karanlıkta el yordamiyle buldum», «Ben bu işi iyi yaparım; çünkü eskiden el yordamım var». Kelimeni kökü «*Yormak*» fiilindendir (*Batı Anadolu*).

YOLDAM : Usul, metot (*A. D. D.*). Kelimenin kökü «*Yol*» dur. «Her işin bir yolu, yoldamı vardır» gibi.

II : *Sıfat*

SAYDAM : Temiz, berrak, şeffaf (*Ç. L.*) Kelimenin kökü «*Say*» dır. «*Say*», «parlak» ve «cilâlı» anlamınadır (*Tar.*).

BARDAM : Çok, fazla (*Rad. C. IV. S.* 1480). Kelimenin kökü «*Bar*» dır. «*Bar*» eski metinlerde «var» anlamınadır.

KULDAM : Sadakatli kul, doğru köle (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Kul*» dur.

« — daman »

Bu ek, isimden isim yapar.

KOLDAMAN : Yardım (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kol*» dur. Bu kelimenin kökü «Kollamak» anlamına gelen «*Koldamak*» fiilinden dahi gelmiş sayılabilir.

« — dan »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir; bu ek Farsca'ya dahi geçmiştir.

I : *İsim*

YEMDAN : Darı unundan yapılan yemek (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Yem*» dir. Bu kelime ahenksizdir.

ÇIGDAN : Bazı av kuşlarının boğazına takılan halka (*P. d. C.*) Kelimnin kökü «*Çıgıl*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Aygıt ismi*

BANDAN : Üzerinde oturmaya yarıyan sıra (*Caf.*). Kelimenin kökü «*Ban*» olup «tahta» demektir (*Caf. S.* 23).

« — dar »

Bu ek, isimlere gelerek isim yapar.

AYDAR : Perçem, kâkül. Kelimenin kökü «*Ay*» dır (*Rad.*).

ÇAVDAR : Çavdar. Kelimenin kökü «*Çav*» dır.

ŞAĞDAR : Levazım subayı, vekil. (*Rad. C. IV. S.* 939).

« — darı »

Bu ek, isimden isim yapar.

TOYDARI : Bir çeşit toy kuşu (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Toy*» dur.

« — daş »

Bu ek; fiil köklerine gelerek çok kere ortaklık, bazı kere aşırılık ve edinimlik bildiren bir edattır; aynı zamanda isim sonlarına da gelerek sıfat yapar.

KARDAŞ : Karındaş. Kelimenin kökü «*Karın*» dır. *D. L. T. C. I. S.* 341. de [Bir karından doğmuş olan iki çocuğa «*Karındaş*» denir. Çünkü «*Karın*» kelimesine «*daş*» edatı eklenince «Bir karında beraber bulunmuş» demek olur.] denilmektedir. Bize kalırsa «*daş*» eki iki kelimeden yoğorulmuştur: Birincisi zarf bildiren «*da*» edatı, ikincisi «*eş*» kelimesidir; nitekim «*Yoldaş*» dahi «*yolda eş*» demektir.

BAĞDAŞ : Dizleri büküp, baldırları haç gibi toplıyarak oturmak; «*bağdaş kurmak*», «bu şekilde oturmak». demektir. Kelimenin kökü «*Bağ*» dır.

SOYDAŞ : Soyda eş, soyları bir olan iki kişiden her biri. Kelimenin kökü «*Soy*» dur.

« — daşık »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

BAĞDAŞIK : Uzlaşmış iki adamdan her biri (*Doğu Anadolu*). Kökü «*Bağ*» dır.

« — dav »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve mastar ismi yapar.

SALDAV : A - Bir çeşit sal (Ç. L.); B - halat (*Rad. C. IV. S.* 370). Kelimenin kökü «*Sal*» dır.

ALDAV : Al, hiyle, aldatma (*L. Ta.*). Kelimenin kökü «*Al*» dır.

HALDAV : Balık avlamak için kullanılan bir aygıt (*Başkurt Lûgati*). Kelime «*Aldav*» şeklinde dahi kullanılır.

« — davuç »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

KOLDAVUÇ : Koruyan, kollıyan. Kelimenin kökü «*Kol*» dur (*Ç. L., Rad.*).

« — de »

Bu ek, isimlere gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KÖYDE : Altın, gümüş gibi madenleri eritmek ve süzmek için kullanılan ocak, kal ocağı (*D. L. T. C. III. S.* 130). Kelimenin kökü «*Köymek*» fiilindendir.

GÖVDE : Gökte, vücudün kalçadan yukarısı, göğe doğru olan kısmı.

YÜZDE : Yüzde bir, bir işin yüzdesi, «Bu işte kazanılacak olan paranın yüzdesi benimdir».

II : *Sıfat*

YÜZDE : Yüz verilmiş olan, ehemmiyet verilmiş olan, «O, şimdi yüzdedir, yanına varılmaz».

GÖZDE : Göze girmiş, sevilmiş.

KEĞDE : Kâğıt (*Uygur metinleri*).

ÇİĞDE : İğde. Kelimenin kökü «*Çiğ = Yiğ = İğ*» dir. Kokusu dolayısiyle bu isim verilmiş olsa gerektir.

« — dek »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

ÖZDEK : Ağaç kütüğü, ağacın ve ekinin köke yakın olan parçasi, anız (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Öz*» dür.

YİNDEK : Daima, her zaman (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Yin*» dir; bu kök «*Yine*» kelimesinde dahi görülmektedir.

ELDEK : İhtiyat (*Tar.*). Kökü «*El*» dir.

ENDEK : Dam (*D. L. T. C. I. S.* 97).

YEMDEK : Maaş, aylık (*Kars köyleri*). Kelimenin kökü «*Yem*» dir.

« — delik »

Bu ek, isimden isim yapar.

GÜNDELİK : İşçiye, yaptığı işin karşılığı olarak, her gün verilen ücret, «Bu işçiye elli kuruş gündelik verdimse de azımsadı». Kelimenin kökü «*Gün*» dür.

YÜZDELİK : Yüzde bir almak veya vermek, «Ben bunları yüzdelikle satıyorum».

« — dem »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇİĞDEM : Soğuklar azalır azalmaz kırlarda açılan çiçek. Kelimenin kökü «*Çiğ*» dir.

YİNDEM : Endam, vücut, (*Kırşehir - Genezin*). Kelimenin kökü «*Yin*» dir. «*Yin*» *eski Türkçe*'de «vücut» anlamınadır (*D. L. T. C. I. S.* 157). «*Yin*» kelimesi vücudün bazı kısımlarını gösteren kelimelerin sonunda dahi bulunur: «*Çiğin*», «*Beyin*» gibi. Kelime Farsca'ya dahi geçmiştir.

II : *Sıfat*

ELDEM : Ele alışmış koyun (*Muğla*).

KÜNDEM : İtaatli (*Rad. C. II. S.* 1444). Kelimnin kökü «*Künmek*» fiilindendir. «*Künmek*» «razı olmak, kanmak» demektir (*Rad. C. II. S.* 1439)

TİLMEN : Konuşkan (*Kur. İ.*). Kelimenin kökü «*Til*» dir.

« — deme »

Bu ek, isimden isim yapar.

BELDEME : Bel kemiği, amudu fıkarî (*L. Ta.*). Kelimenin kökü «*Bel*» dir.

« — den »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KİLDEN : Topraktan yapılmış olan su kabı (*Muğla*).

II : *Sıfat*

ÖZDEN : Samimi, «Özden adam» (*Orta Anadolu köyleri*).

« — denğ »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÖZDENĞ : Küpe, askı (*K. T.*).

« — dergi »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KÖYDERGİ : Ateş çıbanı (*K. T.*). Kelime «*Köydürgi*» şeklinde dahi kullanılır (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Köymek*» fiilindendir.

« — deş »

Bu ek, « — daş » eki gibidir; isim sonlarına gelerek sıfat yapar.

TÜDEŞ : = (TÜYDEŞ) : Renkleri biribirine benziyen iki kişiden her biri (*İçel*). Kelimenin kökü «*Tüy*» dür.

BEĞDEŞ : = (BEKTEŞ) : Nazir, benzer (*Bahr-ül-Garaip*). Kelimenin kökü «*Beğ*» dir.

« — dıç »

Bu ek, sıfattan sıfat yapar.

SAĞDIÇ : Sağlık dostu, hayat dostu. Kelimenin doğru olanı «*Sağdaş*» dır. Esasen *batı Anadolu*'nun büyük bir kısmında kelime doğru olarak «*Sağdaş*» şeklinde kullanılmaktadır. Kelimnin aslı «*Sağda-eş*» dir (*Kütahya, Afyon, Uşak*).

« — dık »

Bu ek, isimden isim yapar.

CANDIK : Canı olan, canlı hayvan (*Rad. C. IV. S. 24*). Kelimenin kökü «*Can*» dır.

ANĞDIK : = (ANDIK) : Sırtlan (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Anğ*» dır. «*Anğ*», «avda avlanan hayvan» anlamınadır.

YANDIK : = (YANTIK) : Bir çeşit diken (*Ç. L.*).

« — dım »

Bu ek, sıfattan isim yapar.

YARDIM : Yardım kelimesinin kökü «*Yar*» dır. Bu kök «*Yarlıgamak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — dın »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

AYDIN : Ziya, ışık, parlaklık. Kökü «*Ay*» dır.

PANDIN : Üzerine oturulan sıra (*Rad. C. IV. S.* 1142).

II : *Sıfat*

TAŞDIN : Dışta olan, dışarıda kalan (*Uygur Endeksi*). Kelimenin kökü «*Taş*» dır; «dış» anlamınadır.

« — dır »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek yeni isim yapar.

ÇANDIR : = (ÇANĞDIR) : Melez, arpa ile buğdayın karışmasından meydana gelen melez (*Orta Anadolu*). Kelimenin kökü «*Çanğ*» dır; «toz» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 1851).

SINDIR : Makas (*Edirne*). *Anadolu*'nun bazı yerlerinde «*Sındı*» derler. Kelimenin kökü «kırılmak, bozulmak» anlamlarına gelen «*Sınmak*» fiilindenden alınmıştır.

IĞDIR : Doğu Anadoluda -vaktiyle sıtması bol- bir kasaba Bak : (İğdir).

ANDIR : Hatıra. Kökü «*Anmak*» fiilindendir (*K. S.*).

« — dıra »

Bu ek, isimden isim yapar.

KINDIRA : = (KANDIRA) : Suyu ve sıcağı bol olan yerlerde yetişen bir çeşit kamış; bundan hasır ve sepet örülür (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kın*» dır.

« — dırak »

Bu ek, fiil ve sıfatlara gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KAYDIRAK : Kendisiyle oyun oynanan yassı ve kaygın taş. Kelimenin kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

SANDIRAK : Sersem, budala (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Sanğ*» dır.

YALDIRAK : Parlak (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır; «*Yal*», «parlak» anlamınaır.

« — dırgı »

Bu ek, fiilden mastar ismi yapar.

SINDIRGI : Yenilme ve mağlup olma (*Rad. C. IV. S.* 635). Bu adta *Anadolu*'da bir kasaba vardır. Kelimenin kökü «*Sınmak*» fiilindendir.

« — dırı »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

ULAŞDIRI : = (ULAŞTIRI) : Art arda (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Ulaşmak*» fiilindendir.

« — dırım »

Bu ek, isim ve fiilden isim ve mastar ismi yapar.

YILDIRIM : Saika. Kelimenin kökü «parlak» anlamına olan «*Yıl*» dır. Bu kök «*Yıldız*» kelimesinde dahi görülmektedir; kelime «*Ildırım*» şeklinde dahi söylenmektedir.

KALDIRIM : Şehir ve kasabalarda ana yolun kenarında -yaya yürüyenlerin gelip, geçmelerine yarıyan- yüksekce taş veya beton döşeme. Kökü «*Kaldırmak*» fiilinde dahi görülmektedir.

SALDIRIM : Hücum, saldırma (*Kırşehir - Genezin*). Kelimenin kökü «hücum etmek» anlamına gelen «*Salmak*» fiilindendir.

« — dız »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim yapar.

YILDIZ : Bu kelime *Anadolu*'nun bir çok yerlerinde «*Ildız*» şeklinde söylenir. «*Yıldırım*» kelimesinde olduğu gibi kelimenin kökü «*Yıl*» dır; «*Yıl*»; «parlak» anlamınadır.

YALDIZ : Kelimenin kökü «*Yal*» dır; «*Yal*», «parlak» anlamınadır.

DALDIZ : Arı kovanı (*Batı Anadolu*) «Bu yıl beş daldız arı edindim». Kelimenin kökü «*Dalmak*» fiilinden gelmiş olsa grektir.

« — diç »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

İĞDİÇ : Taşakları çıkarılmış olan hayvan; «*İğdiş*» dahi de-

nir. Kelimenin kökü «*İğ*» dir. «*İğ*», «hastalık» anlamınadır (*Caf.*, *D. L. T.*).

« — dik »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : <u>*İsim*</u>

ÇIĞDİK : İğde (*Ç. L.*). Bak : (Çiğde).

BEKDİK : Ankara'da bir köy adı.

BELDİK : Kemer (*Tar.*). Kökü «*Bel*» dir.

II : <u>*Sıfat*</u>

YERDİK : Yerilmiş olan kimse, hakir, muhakkar (*T. D.*).

BİLDİK : Tanınan, tanışılan kimse, «Bir bildik yok, burada canım çok sıkılıyor».

« — din »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

İĞDİN : A - Hastalıklı kimse (*Doğu Anadolu*).
B - Kokmuş, bozulmuş (*K. T.*). Kelimenin kökü «*İğ*» dir.

« — dir »

Bu ek, isimden isim yapar.

İĞDİR : Hastalık, (*Çukurova*). Kelimenin kökü «*İğ*» dir.

BELDİR : Gözleri çok açmak, belertmek. Bu kelime tek olarak kullanılmaz, «beldir, beldir bakıyor» denir.

« — diri »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇEKDİRİ : Vaktiyle kürekle ve yedekle çekilen bir çeşit gemi. Kökü «*Çekmek*» fiilindendir (*K. T.*).

II : *Sıfat*

ENDİRİ : Aşağı, geri, «Bu çavdar dünkünün yanında çok endiridir, ucuz vermemiz lâzımdır.» (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Enmek*» fiilindendir.

« — dirik »

Bu ek, isimden isim yapar.

EĞİNDİRİK : Elbisenin arka parçası, sırta gelen yeri (*T. D.*). Kökü «*Eğin*» dir. «*Eğin*», «sırt, arka» anlamınadır (*Tar.*).

CİBİNDİRİK : *Batı Anadolu*'nun bazı köy ve kasabalarında, vaktiyle gelin ata bindikten sonra başına örtülen çadır gibi bir örtü. Kökü «*Cibin*» dir. «*Cibin*» «sivri sinek» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 210). Bu kök «*Cibinlik*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — diz »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

İLDİZ : Kök, ceviz (*Tar.*). Kökü «*İlmek*» fiilindendir.

« — du »

Bu ek, isimden isim yapar.

TAMDU : Alevli ateş, yalangılı ateş (*D. L. T. C. I. S.* 350). Kelimenin kökü «*Tam*» dır; *D. L. T.* bu kelimenin

«*Damduk*» şeklinde dahi kullanıldığını yazmaktadır; *Kur. B.* de «*Tamduk*» kelimesi «odun» anlamına kullanılmıştır; kelimenin «*Tamuz, Temmuz*» ve «cehennem» anlamına olan «*Tamu*» ve «damga» anlamına gelen «*Tamga*» ve «*Tamığka*» kelimeleriyle kök birliği vardır.

ÇOLDU : Mükâfat, bahşiş, ganimet (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çol*» dur.

« — duk »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

ÇAPDUK : A-- At takımı (*Ç. L.*).
B - Netice, sonuç. Kelimenin kökü «*Çapmak*» fiilinden alınmıştır (*Ç. L.*).

BURUNDUK : Yular (*D. L. T. C. I. S.* 414). Aslında bu kelime «hayvanın burnuna takılan yular» anlamınadır. Orta Asya'da bu gün bile yuları öküzlerin ve develerin burunlarına takarlar.

« — dur »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

ÇAVDUR : Ünlü, şanlı, namuslu, (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çav*» dır. «*Çav*», «şöhret, ses» anlamınadır (*Rad. C. III. S.* 1934).

KOLDUR : Yağmacı, şaki, haydut (*Rad. C. II. S.* 602, *Tar.*). Kelimenin kökü «*Kol*» dur.

KULDUR : Kavlıç, torbası yarık kimse, enenmiş (*Ankara yerlileri*). Bu kelimenin kökü «*Kul*» dur; eskiden köleleri hadım etmek göreneği vardı; kelime oradan kalmış olsa gerektir.

« — duruç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek yer ismi yapar.

BUYDURUÇ : Üşünen yer, buyduran yer (*K. S*). Kelimenin kökü «donmak» anlamına olan «*Buymak*» fiilindendir.

« — duruk »

Bu ek, isimlere gelerek yeni isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

OĞULDURUK: Sülâle, oğul ve torun gibi kimseler «Arkaya bir sürü oğulduruk bıraktı da gitti». Kelimenin kökü «*Oğul*» dur.

II : *Aygıt ismi*

BOYUNDURUK: Çift süren veya araba çeken öküzlerin boyunlarına geçirilen çerçeve. Kelimenin kökü «*Boyun*» dur.

SAKALDURUK: A - Külâhın başta durması için sakalın ve çenenin altından geçirilen, uçları külâha bağlı bulunan ip veya kaytan (*Orta Anadolu*).

B - Yuların veya gemin, hayvanların çeneleri altından geçirilen parçası (*Rad. C. IV. S.* 246).

« — durun »

Bu ek, fiilden isim yapar.

BULDURUN : Kıssa; bir fenalığa, fenalığın ayniyle ceza vermek (*Ç L.*) . Kelimenin kökü «*Bulmak*» fiilindendir.

« — duz »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

SALDUZ : Orta Asya'da büyük bir Türk oymağı; bu oymaktan bir kısmı *Erzurum* taraflarında yerleşmiştir. Kelimenin kökü «*Salmak*» fiilindendir.

KUNDUZ : Derisi kıymetli siyah kediye benzer bir hayvan. Kelimenin kökü «*Konğ*» dır. «*Konğ*», «kara karga» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 520). «*Kunduz*», Efgan Türkistanı'nda bir şehir adıdır.

MUNDUZ : Budala, alık (*D. L. T. C. I. S.* 382). Kelimenin kökü «*Munğ*» dur. «*Munğ*», «zahmet» ve «sıkıntı» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 2178). Bu kelime *Anadolu*'da «*Bunğ*» şeklinde kullanılmaktadır.

« — düç »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÖNDÜÇ : Bir kervanın veya bir yolcunun daha evvel haberini götürmek için önden giden, müjdeci (*K. T.*). Bu kelime *Orta Anadolu*'da «Ödünç» anlamına kullanılmaktadır, «Ben Ahmede beş kuruş öndüç verdim, yarın getirecek». Kelimenin kökü «*Ön*» dür.

ÜNDÜÇ : Tellâl, münadi, ünliyen (*Kozan, Kadirli*). Kelimenin kökü «*Ün*» dür; «*Ün*», «ses» ve «şöhret» anlanadır. «*Ünlemek*», «çağırmak» demektir.

« — dük »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇÖRDÜK : Çörek otu (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çör*» dür.

«*Çör*» kelimesi «*Çögür*» kelimesinden kısaltılmış olmalıdır.

II : *Sıfat*

SÜNDÜK : Aç gözlü, her gördüğü şeye el uzatan kimse (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Sünmek*» fiilindendir. Deş. de bu kelime «*Sümdük*» şeklinde geçmektedir.

« — dül »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÖNDÜL : Önceden verilen para, avans, tutu, rehin, koşu veya güreşte kazanana verilmek üzere ortaya konulan para veya koyun ve buna benzer şeyler. Kelimenin kökü «*Ön*» dür.

II : *Sıfat*

BÜĞDÜL : Hak ve doğru olmıyan, batıl, «Onun her işi büğdüldür» (*Çankırı*). Kökü «*Büğ*» dür; bu kök «kambur» anlamına olan «*Büğdüz*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — düm »

Bu ek, fiilden isim yapar.

ÖRDÜM : Parça, yama, «Bir ördümlük bez olsa idi, buraya yamardım» (*Yozgat, Samsun köyleri*). Kelimenin kökü «*Örmek*» fiilindendir.

« — dün »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÖNDÜN : Peşin, «Senden alacağım malın parasını öndün ve-

receğim»· (*Orta Anadolu köyleri*). Kelimenin kökü «*Ön*» dür.

ÖNĞDÜN : Eskiler, geçmiş olanlar, evvelkiler, (*Tercüman-ül-Lûgat*). Kelimenin kökü «*Öng*» dür.

KÜNDÜN : Güneşin ışını, ziyası (*Rad. C. II. S.* 1445). Kelimenin kökü «güneş» onlamına olan «*Kün*» dür.

« — dürü »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

DÖNDÜRÜ : Bir çift öküzün dönebileceği kadar olan alan, mahrek, «Hayvanı kısa bağlama, döndürüsü geniş olsun» (*Gediz - Çiftlik köyü*). Kelimenin kökü «*Dönmek*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

DÜTDÜRÜ : A - Durmadan öten, geveze, zevzek, şımarık «O bir dalda durmaz, dütdürünün biridir»· (*Anadolu*).
B - Düttürü leyla (*İstanbul*). Kelimnin kökü «*Düt*» sesidir· «*Düdük*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — düş »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

KÜNDÜŞ : Kuran, Tanrı kitabı, (*Miratı Kesteli*). Kelimenin kökü «*Küni*» dir. «*Küni*» *Uygurca*'da «adalet» anlamınadır.

« — düz »

Bu ek, fiil ve isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÜNDÜZ : Yirmi dört saatten ibaret olan bir günün güneşle

aydınlanan bir parçası, «gece, gündüz».

II : *Sıfat*

BÜĞDÜZ : Kambur (*Çankırı*). Ankara ve Çukurova'da birer köy adı. Kelimenin kökü «*Büğmek*» fiilindendir, «eğmek» anlamınadır. «*Büğdüz*», eski Türklerde bir oymak adıdır (*D. L. T. C. I. S.* 56). *Kıs. S.* 159. da bu bu ek için nisbet eki denilmektedir.

E

« — e »

Bu ek, fiil ve isimlerden isim ve hal yapar.

I : *İsim*

GÖZE : Pınar, su kaynağı. Kelimenin kökü «*Göz*» dür.

DÜZE : Üslup (*Tar.*).Kökü «*Düzmek*» fiilindendir.

ÖTE : Uzakça, az uzakta. Kelimenin kökü «*Ötmek*» fiilindendir; «geçmek» anlamınadır (*Rad.*).

TÜRE : Kanun, yasa, görenek, «Oğul, Anan, baban türesince git.» (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Tür*» dür; «*Tür*», «renk, gösteriş, cins, nevi» anlamlarınadır (*Rad. C. III. S.* 1555). Bu kelimeyi İbranice'den geçmiş sananlar yanılıyorlar; kök, «*Türlü*» kelimesinde de görülmektedir; Farsca'ya «*Tur*» şeklinde geçmiştir. «*Türemek*» fiili de buradan gelmiştir.

ÖGE : = (ÖKE) : Dâhi, çok akıllı (*E. T. Y.*, *Tar.*). Kelimenin kökü «*Ök*» dür. «*Ök*», «akıl» ve «zekâ» anlamınadır (*D. L. T.*).

SÜNE : Ruh, can (*Altayca, Sagayca*), (*Rad. C. IV. S.* 804). Kelime «uzamak, devam etmek» anlamına olan «*Sünmek*» fiilinden gelmiş olmalıdır; Altaylılar ruhun ölmzliğine inandıkları için böyle demiş olsalar gerektir

II : *Hal*

GÖRE : Nazaran, nisbetle, bakılırsa, «Bu iş bana göre doğrudur.». Kelimenin kökü «*Görmek*» fiilindendir.

« — ebe »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÖZEBE : Bir şeyin ne kadar olduğunu gözle kestirmek, tahmin, oranlama (*L. Ta.*). Kelimenin kökü «*Göz*» dür.

II : *Sıfat*

GÖÇEBE : Bir yerde oturmıyan, konar geçer, yörük, «Göçebeler ovaya indiler». Kelimenin kökü «*Göçmek*» fiilindendir.

« — ecen »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

DİRECEN : Kırılmaması için meyve dallarının altına vurulan ucu çatallı ağaç, «Ayva dalları kırılacak, altına direcen vur» (*Ankara yerlileri*). Kökü «*Dir*» dir; bu kök «*Direk*» ve «*Diri*» kelimelerinde de görülmektedir.

II : *Sıfat*

SEZECEN : Çok sezen, hassas (*Rad. C. IV. S.* 795). Kelimenin kökü «*Sezmek*» fiilindendir.

SİNECEN : Sinsi, hileci «O çocuk sinecendir» (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Sinmek*» fiilindendir.

İVECEN : Aceleci, (*Orta Anadolu*). Kelimenin kökü «*İvmek*» fiilindendir.

« — ecik »

Bu ek, isme gelerek küçültme ismi yapar.

KÜPECİK : Küçük küp, küçük çömlek, «bir küpecik yoğurt aldım, ekşi çıktı» (*Ankara Yerlileri*).

EKECİK : Taşlık olması dolayısiyle ekilecek yeri az bulunan bölge (*Genezin*). Bu adta *Aksaray* ile *Kırşehir* arasında bir dağ vardır.

« — eç »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

GÜVEÇ : Topraktan yapılan ve içerisinde yemek pişirilen kap. Kelimenin kökü «*Köymek*» fiilindendir, «yakmak» anlamınadır.

GÖMEÇ : Bal gömeci, petek. Kelimenin kökü «*Gömmek*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

KELEÇ : Dağın yüksek yeri (*Kırşehir, Avanos*). Bu kelime Gaziantep taraflarında «havadar» anlamınadır; kökü «*Kel*» dir. Bu kök «ufak» anlamına olan «*Keli*» kelimesinde dahi görülmektedir.

III : *Aygıt ismi*

ÇEKEÇ : = (ÇEKİÇ) : Çivi ve çiviye benzer şeyleri çakma-

ğa yarıyan aygıt (*L. O.*). Aslı «*Çakıç*», kökü «*Çakmak*» fiilindendir.

IV : *Küçüklük*

KÜPEÇ : Küçük küp, çömlek (*Kütahya*). Bak: (Küpecik).

V : *Sıfat*

BEGEÇ : Bey çocuğu, asılzade (*D. L. T. C. I. S.* 298). Kökü «*Beğ*» dir.

GÜLEÇ : Gülen, gülümsiyen, «güleç yüzlü adam» (*Batı Anadolu*). Kökü «*Gülmek*» fiilindendir.

« — edi »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

İVEDİ : Acele (*Tar.*). Kökü «*İvmek*» fiilindendir.

« — ege »

Bu ek, isme gelerek aygıt ismi yapar.

KÖZEGE : Perde (*Tar.*). Kökü «göz» anlamına olan «*Köz*» dür.

« — egez »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÖLEĞEZ : Göl kenarlarında biten bir çeşit bitki olup kökünde patatese benzer yumrular vardır, yemeği yapılır (*Anamur*). Kelimenin kökü «*Göl*» dür.

II : *Sıfat*

ÖLEĞEZ : Zayıf, cılız, hastalıklı, «O adam ölegezin biridir, hiç bir işe yaramaz» (*Sungurlu köyleri*).

YELEĞEZ : Zevzek, yeleme, cıvık (*Ilgaz*). Kelime «*Yelehoz*» şeklinde dahi söylenir.

« — egi »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

YEYEGİ : = (YEYGİ) : Yenilecek olan nesne, azık (*Orta Anadolu*). Kelimenin kökü «*Yemek*» fiilindendir.

BİREGİ : Bir tek, fert (*Rad. C. IV. S.* 1750). Bu kelime *P. d. C.* de «*Birev*» şeklindedir, bunun «*Birgi*» şekli de vardır; kökü «*Bir*» kelimesidir.

II : *Aygıt ismi*

İTEGİ : = (ETEGİ) : Etmek ve yufka bezelerinin altına serilen bez, yaygı (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*İtmek*» fiilindendir.

« — ek »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

SÜMEK : Eğirilmek üzre hazırlanmış, taranmış ve temizlenmiş olan yün parçası. Kelimenin kökü «*Sümük*» kelimesinde dahi görülmektedir.

ÖZEK : Merkez (*B. T. L.*). Kelimenin kökü «*Öz*» dür.

GÖBEK : Kelimenin kökü «çukur» anlamına gelen «*Göm*» dür. Dilimizde « *m* — *b* » değişmesi vardır. Bu kelime «*Gömek*» şeklinde dahi kullanılır (*Rad. C. II. S.* 1612).

II : *Aygıt ismi*

DİBEK : Taştan veya ağaçtan oyulan ve içerisinde buğday veya pirinç gibi şeyler dövülen büyük havan. Kelimenin kökü «*Dip*» dir.

DÖŞEK : Kelimenin kökü «*Döşemek*» fiilindendir.

III : *Yer ismi*

DÖLEK : Düz yer, inişli çıkışlı olmıyan yer, «Bizim tarla dölektir, su akıp gitmez».
[Bu kelime sıfat olarak «halim, selim» anlamına dahi kullanılır.]

BİNEK : Binileck yer, binek taşı. Kelimenin kökü «*Binmek*» fiilindendir.

BİTEK : Münbit yer, (*K. S.*) ve (*Kütahya*), «Bu tarla bitektir, kaça alırsan kazanırsın».

IV : *Küçüklük*

İPEK : Kelimenin kökü «*İp*» dir.

BEBEK : Kelimenin kökünü pek açık olarak bilemiyorsak ta *Yakutça*'da «ağaçtan yapılan ufak put» anlamına gelen «*Bap*» kelimesiyle ilgili olsa gerektir. (*Ya. P. S.* 363). *Ankara yerlileri* bu kelimeyi «*Bebe*» şeklinde kullanırlar.

V : *Sıfat*

SÜNEK : Alâstikî, sünücü, «bu peynir sünektir, pide içerisine konursa iyi olur» (*Kula*). Kelimenin kökü «*Sünmek*» fiilindendir.

DÖNEK : Sözünde durmıyan, sözünden dönen, sebatsız. Kelimenin kökü «*Dönmek*» fiilindendir.

(Zira feleğin meşrebinâsazı dönektir)

— Ziya Paşa —

« — eke »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

ÖREKE : Kadınların bükmek için hazırladıkları yünün takıldığı ucu çatallı değnek. Kelimenin kökü «*Örmek*» fiilindendir.

SÜREKE : Sebat, dayanma, «Onun sürekesi yoktur, sözüne güvenme» (*Uşak, Kütahya*). Kökü «*Sürmek*» fiilindendir.

TELEKE : Balık tutmk için kullanılan ucu çengelli ağaç parçası veya mantar (*Kazanca*). Kelimenin kökü «*Tel*» dir.

« — eket »

Bu ek, isme gelerek aygıt ismi yapar.

ELEKET : Manivela (*Tar.*). Kökü «*El*» dir.

« — el »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

TÜKEL : Tamam, hep (*D. L. T. C. I. S.* 58). Kökü «*Tükenmek*» fiilinde dahi görülmektedir. Vaktiyle *batı türkçesi*'nde dahi kullanılmış olan «*Tükeli*» ve «*Dükeli*» kelimeleri bununla ilgilidir; kelime *Macarca*'ya dahi geçmiştir, on yedinci asrın sonlarınd gelmiş olan «*Erdel*» kıralının adı «*Tükeli Emre*» idi.

ÇEPEL : Çör çöp (*Orta Anadolu*), «Bu arpa çepellidir, sa-

tamazsın». Kelime *İstanbul*'da «yağmurla karışık fırtına» anlamınadır. Peştede Tuna ırmağının ortasında bulunan büyükçe bir adanın adı «*Çepel*» dir.

II : *Sıfat*

GÜZEL : Bu kelimeyi *Anadolu* doğru olarak «*Gözel*» şeklinde söylemektedir. Kökü «*Göz*» dür. Bak: (Gözenği).

ÖZEL : Ezelî, ezel (*Meta İncili, Behçet-ül-lûgat*). Kelimenin kökü «*Öz*» olsa gerektir. Arapça'ya Türkçe'den geçmiş olmalıdır.

ÇİYEL : = (ÇİĞEL) : Olmamış, ham, «Çiyel armut yenirse boğazı tıkar» (*Denizli*). Kökü «olmamış, ham» demek olan «*Çiğ*» dir.

« — elek »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

ÇÖKELEK : Yağı alındıktan sonra ayranın dibine çöken tortu, yağsız peynir (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Çökmek*» fiilindendir.

BÜĞELEK : = (BÜVELEK) = (BÖVELEK) : Bir çeşit gök sinek olup yazın öküzlere sataşır; onları büktüre büktüre koşturur. Bunun «*Bükmek*» fiilinden gelmiş olması ihtimali vardır.

EVELEK : = (İVELEK) : Pervane, ışığı görünce kendisini ışığa atmak için koşan, bir nevi kelebek (*Hurşit ve Ferahşat*).

II : *Sıfat*

CİVELEK : Oynak, sevimli, daima kuş gibi cıvıldıyan çocuk (*Anadolu*).

« — elez »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

GÖBELEZ : Küçük, genç zağar (*K. T.*). Kelimenin kökü «bacaksız çocuk» ve «ufak tepecik» anlamlarına gelen «*Göbel*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — elge »

Bu ek, fiil köküne gelerek yer ismi yapar.

EKELGE : Ekilecek yer, tarla (*K. S.*). Bu kelime bazı yerlerde «*Ekerge*» şeklinde kullanılmaktadır; kelimenin kökü «*Ekmek*» fiilindendir.

GEZELGE : Gezilecek yer (*Tar.*). Kökü «*Gezmek*» fiilindendir.

DÖNELGE : Çift süren öküzlerin dönüm başında döndükleri yer (*Maraş, Bertiz köyleri*). Kelimenin kökü «*Dönmek*» fiilindendir.

BİTELGE : Münbit, mahsuldar yer (*K. S.*). Kelimenin kökü «*Bitmek*» fiilindendir.

« — elik »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

DİBELİK : Hepsi, tamamen, büsbütün (*Hurşit ve Ferahşat*). Kelime bugün *Orta Anadolu*'da «*Dibelek*» şeklinde kullanılmaktadır. *Nehc-ü-Feradis* adlı kitapta «*Dübelik*» şeklinde geçmektedir. Kökü «*Dip*» tir.

« — eliz »

Bu ek, isim köküne gelerek isim yapar.

BÜKELİK : Şeker kamışı (*T. D.*). Kökü «*Bük*» tür. «*Bük*», *İçel* taraflarında ırmağın büküntüsünde bulunan nemli topraklara denir.

« — em »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÖĞEM : A - Gök rengine çalan her hangi bir şey;

B - Gök renkli bir dağ eriği.

II : *Sıfat*

KÖREM : Körpe, taze, «Ekinler pek köremdir, su istiyor.» (*Ankara - Kıbrız köyü*). Kelimenin kökü «*Körpe*» kelimesinde dahi görülmektedir.

KÖRKEM : Güzel, lâtif (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Körk*» tür. Bu kelimeler *Anadolu*'da «Görk» ve «*Görgem*» olmuştur (*Rad. C. II. S.* 1260).

« — embeç »

Bu ek, fiil köküne gelerek aygıt ismi yapar.

GÜDEMBEÇ : Bak : (Güdemeç).

« — emeç »

Bu ek, isimden yer ve aygıt ismi yapar.

I : *Yer ismi*

DÖNEMEÇ : Yolun dönülecek olan yeri. Kelimenin kökü «*Dönmek*» fiilindendir.

TÜNEMEÇ : Kümes, tavuk kümesi (*Hasankale*).

DİREMEÇ : İstinatgâh, dayangaç (*Tar.*). Kökü «*Dir*» dir; bu kök «*Direk*» kelimesinde de görülmektedir.

II : *Aygıt ismi*

GÜDEMEÇ : Bak : (Güdemek).

« — emek »

Bu ek, fiilden isim yapar.

GÜDEMEK : Eski usul mekteplerde hocanın, karşısına aldığı talebenin dersini güdebilmesi için elinde bulundurduğu ince çubuk, veya kirpi sırtından çıkarılrılmış olan kalem (*Orta Anadolu*). Bu kelime *batı Anadolu'nun* bazı yerlerinde «*Güdembeç*» şeklinde kullanılır idi. Bunu «*Güdemeç*» şeklinde söyliyen yerler de vardır. Bugün unutulmak üzredir. Kelimenin kökü «*Gütmek*» fiilindendir.

« — emer »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

KAÇEMER : Gayretli, çalışkan, koşucu (*Amasya, Samsun*). Kelimenin kökü «*Kaçmak*» fiilindendir.

« — emer », « — mer » **ekleri geldiği kelimenin ahengine uymaz;** «Katmer» **kelimesinde olduğu gibi.**

« — emet»

Bu ek; fiil ve isimden, isim ve sıfat yapar.

I. *İsim*

DEREMET : Tedarik, «Yol deremetini görmeden yola çıkma.» (*Batı Anadolu, Kars*). Kelimenin kökü «*Dermek*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ŞEREMET : Çabuk, çalâk (*Gaziantep*). Bu kelime *Başkurtça'da*

«kaba ve terbiyesiz» anlamınadır. Kökü «*Şer*» dir. «*Şer*», *Şor* diyeleğince «âfet» ve «felâket» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 1004).

« — emye»

Bu ek, isimden aygıt ismi yapar.

ELEMYE : İplik saracak aygıt, ip keleplerini yumak yapmak için sarılan aygıt. Kelimenin kökü «*El*» dir (*Batı Anadolu*).

« — en»

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

GÖDEN : Kalın bağırsak, «Oburluktan herifin gödeni büyümüş». Kelimenin kökü «*Göt*» tür.

ÇİTEN : İnce dallardan yapılan sepet (*Mengen*). Kökü «*Çit*» dir.

DÖĞEN : = (DÜVEN) : Ekin saplarını ezmek ve taneleri ayırmak için harman yerinde, ekin sapları üzerinde öküzler vasıtasiyle gezdirilen ve altına çakmak taşları çakılmış bulunan büyücek tahta.

EMEN : Can, hayat (*Tar. T. D.*). Kökü «*Em*» dir.

II : *Azlık ve küçüklük*

KÖKEN : Yaşları ancak bir mevsimlik olan kavun, karpuz, domates, patlıcan gibi göğerilerin kökleri, «Toprak iyi işlenmezse köken derinlere gidemez.» (*Anadolu*). Aynı zamanda bu kelime yukarıda saymış olduğum göğerilerin kollarına, dallarına da söylenir. «Kavun kökenlerini sanğ çalmış.». Kökü «*Kök*» kelimesidir.

YEMŞEN : Sonbaharda yetişen küçük, kırmızı bir çeşit dağ yemişi (*Orta Anadolu*).

III : *Yer ismi*

BELEN : Yüksek dağlarda aşılabilecek olan bel, dağ aralarında bulunan düz yer. *İçel*'de «*Gök belen*» adında bir yayla. *Hatay*'da «*Belen*» adında bir kasaba vardır; bunu «*Belan*» şeklinde yazmak yanlıştır.

EMEN : Ağaç dikmek için açılan çukur, rutubetli yer (*Orta Anadolu*). «*Niğde*» ile «*Ereğli*» arasında «*Emen Ovası*» adında bir ova vardır. Kelimenin kökü «*Emmek*» fiilindendir.

IV : *Mastrlık*

SÜREN : Haykırma, askeri harbe sürme (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Sürmek*» fiilindendir. Bu kök bugün *Anadolu*'da yaşamakta bulunan ve «hücum etme» anlamına gelen «*Sürsaldı*» sözünde yaşamaktadır, «Düğünü işitir işitmez çoluk çocuk oraya sürsaldılar.» (*Batı Anadolu*).

V : *Sıfat*

SEZEN : Sezici, hassas, «Bu çocuk çok sezendir».

« — enbe»

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GELENBE : Koyun yatağı, (*L. O.*). Bu kelime *Bolu* ve *Bilecik* taraflarında «örenlik = harabe» anlamınadır. *Batı Anadolu*'da bu adta bir kasaba vardır.

ELENBE : Kudret, kuvvet, takat (*Aydın köyleri*). Kelimenin kökü «*El*» dir.

II : Sıfat

TERSENBE : Ters, makûs (*L. O.*, *K. T.*). Kelimenin kökü «*Ters*» dir; *Yabanova* taraflarında bu kelime «*Tersembe*» şeklinde söylenmektedir.

« — enbeç»

Bu ek, fiilden yer ve aygıt ismi yapar.

I : *Yer ismi*

DÖLENBEÇ : Suyun büyük çaylarda veya ırmaklarda akarken döndüğü, dolandığı yer, girdap, düden (*Kütahya*). «*Dölembeç*» şeklinde dahi kullanılır. Kelimenin kökü «*Dölmek*» fiilindendir.

GÖLENBEÇ : Bir mikdar suyun biriktiği ve göllendiği yer, (*K. S.*) Kelimenin kökü «*Göl*» dür.

II : *Aygıt ismi*

GÜDENBEÇ : Bak : (Güdembeç).

« — enç»

Bu ek, fiilden mastar ismi ve sıfat yapar.

I : *Mastar ismi*

GÜVENÇ : Dayanma, güvenme, «Güvencim Allahtır». [Burada kelime «Güvenilen» anlamınadır.]

II : *Sıfat*

İLENÇ : Kökü dua, lânet; «Kocakarının ilenci çarptı», «Dilencinin ilenci kendinedir» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*İlmek*» fiilindendir.

« — endire»

Bu ek, isimden isim yapar.

ÜVENDİRE : = (ÖVENDİRE) = (ÖĞENDİRE) : Öküzleri çift sü-

rerken veya araba çekerken yürütmek veya yola getirmek için kullanılan ucu iğneli uzunca değnek. Kelimenin kökü «*Öğ*» olsa gerektir; «akıl» anlamınadır. Öküzleri idare eden kimse, onları yola getirmek ve uyarmak için kullanılmış olması dolayısile bu ad verilmiş olsa gerektir; nitekim *Arapça'*da «Ikal» «bukağı», «Takıl», «Devenin dizini bağlamak» anlamınadır. İç varlığı gösteren kelimeler bu şekilde maddî anlamlardan türemiştir.

« — endiz»

Bu ek, isimden sıfat yapar.

İKENDİZ : İkiz (*B. T. L.*)

« — ene»

Bu ek, isimden isim yapar.

ERGENE : Meyilli yer, tepe, dağ beli (*T. D.*, *Ç. L.*) Kelimenin kökü «*Erk*» dir. «*Erk*», «kudret kuvvet, içkale, saray, kulenin üzeri» anlamlarınadır (*Ç. L.*), (*Rad. C. I. S.* 775). «*Ergenekon*» adı buradan alınmış olmalıdır.

BÜDENE : Bıldırcın. Kelimenin kökü «*Büd*» tür. (*Özbekçe ve Başkurtça*)

« — enek»

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

VERENEK : Mevhibe, sungu, «Akıl ve fikir, Tanrı verenegidir.»

GÖRENEK : Âdet, «Burada görenek böyledir, sen de uyacaksın». Kelimenin kökü «*Görmek*» fiilindendir.

EKENEK : Ekilecek olan tohum (*A. D. D.*). Kelimenin kökü «*Ekmek*» fiilindendir.

II : *Aygıt ismi*

DEGENEK : Değnek, dayanılacak olan ağaç parçası, «Derbanlaları var, göz kapıda, el değenekte».

BÖRKENEK : Bir çeşit külâh (*Malatya*). Kelimenin kökü «*Börk*» tür.

KEPENEK : Çobanların soğukta ve yağmurda büründükleri keçeden yapılmış olan yamçı. Kelimenin kökü «*Kepemek*» fiilindendir. «Kapamak» anlamınadır (*Afyon, Uşak, Gediz, Simav*). Bu kök «*Kepenk*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — enez»

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

GECENEZ : = (GEÇENEZ) : Üvendire değneğinin arka ucuna takılan kaşık biçiminde bir demir parçası olup çift sürerken sapan demirinin burnuna takılan ot köklerini ve biriken çamurları temizlemek için kullanılan bir aygıt (*Kütahya, Uşak*).

« — engeç»

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

DİRENGEÇ : Destek (*Tar.*). Kökü «*Dir*» dir.

« — engi»

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

ÜZENGİ : Kelimenin aslı «*Uzangı*» dır, kökü «*Uzanmak*» fiilinden gelir. Ayağa göre uzatılıp kısaltıldığı için bu isim verilmiş olsa gerektir.

« — eni»

Bu ek, sıfattan aşırılık sıfatı yapar.

GÖZENİ : = (GÖZENGİ) : Çok güzel, çok sevimli. «Ne gözeni çocuk, Tanrım kem gözden saklasın» (*Uşak*). Kökü «*Göz*» dür.

« — enk»

Bu ek, fiil ve isimlerden isim yapar.

ÇELENK : Kıymetli taşlarla süslenmiş olan sorguç. Kelimenin kökü «*Çelmek*» fiilindendir, bu fiilin bir anlamı da «başa bir şey sarmak» ve «dolamak» tır (*Batı Anadolu*).

KEPENK : Kapak, yukarıdan aşağıya kapanan dükkân kepeneği. Bak: (Kepenek).

TÜFENK : Tüfek. Kelimenin kökü «*Tüf*» dür. Bu kelime ses taklididir, ilk tüfenkler -vaktiyle- ağızla üflenerek tane attıkları için bu ad verilmiş olsa gerektir.

FİŞENK : Fişek. Kelimenin kökü «*Fiş*» sesidir. Fişeğin çıkardığı sesten alınmış olsa gerektir.

« — ente »

Bu ek, fiil köklerine gelerek aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *Aygıt ismi*

KİYENTE : Sakaların omuzlarına alarak su taşıdıkları eğri sırık (*Kazanca*). Kökü «*Kiymek*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

GİRENTE : Girgin, becerikli (*Fatsa*). Kökü «*Girmek*» fiilindendir.

SEZENTE : Sezici, hassas (*Anamur*). Kökü «*Sezmek*» fiilindendir.

« — entem »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

GİRENTEM : Girgin, becerikli (*Ordu*). Kelimenin kökü «*Girmek*» fiilindendir.

« — enti »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar. Bu ek yukarıdaki anlamlara gelmekle beraber daha çok yapılan işin eserini gösterir; « — üntü » eki de böyledir.

GEZENTİ : Gezici, çok gezen, evde durmıyan, «Ayşe gezentinin bildirir.»

« — epe »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

SÜNEPE : = (SÖNEPE) : Âciz, haylaz, sönmüş. Kelimenin kökü «*Sönmek*» fiilinden olmalıdır (*Anadolu*).

« — er »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÇEPER : Akar suyun önüne ağaç dallarından ve buna benzer şeylerden yapılan set (*Kayseri, Bolu*). Kelimenin kökü «*Çep*» dir. Bak: (Çepel).

GÖZER : Delikleri büyük kalbur, bununla saman taşınır (*Kütahya, Afyon*). Kelimenin kökü «*Göz*» dür.

TEKER : Tekerlek. Kelimenin kökü «*Tek* = *Dek* = *Değ*» dir; bu kök »*Değirmi, Değirmen*» ve «*Değre*» kelimelerinde dahi görülmektedir.
[Burada, aslında müzari sıygası olup ta isim ve sıfat gibi kullanılan «*Düver, Konar, Geçer, Akar Yaşar*» gibi kelimeleri almadım; yalnız kökleri isim olanları ve isim olarak kullanılanları aldım.]

« — ercin »

Bu ek, sıfattan isim yapmaktadır.

GÜVERCİN : = (GÖGERCİN) : Kelimenin kökü «*Gök*» dür.

« — erde »

Bu ek, isimden isim yapar.

KİMERDE : Bazan, bazı kere (*İd. Haş.*, *D. B.*).

« — erek »

Bu ek, isimden isim yapar.

EVEREK : Etraf, nevahi, hinterland (*Kütahya*). «Kütahyanın evereği geniştir». Kelimenin kökü «*Ev*» dir. Bu adta *Kayseri*'de bir kasaba vardır.

SİVEREK : Sivrice yer. (*Malatya*). Bu isimde *Diyarbakır*'da bir kasaba vardır. Kelimenin kökü «*Sivri*» ve «*Sivilce*» de dahi görülmektedir.

« — erge »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve yer ismi yapar.

I : *İsim*

DÜŞERGE : Miras (*K.S.*). Kelimenin kökü «*Düşmek*» fiilindendir.

DÖNERGE : Sermaye (*Sungurlu*) «Elde beş on kuruş dönergemiz var, onu da batırmıyalım.»

II : *Yer ismi*

EKERGE : Ekilecek yer, mezrea (*A. D. D.*). Kelimenin kökü «*Ekmek*» fiilindendir.

« — ergi »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

GÖÇERGİ : Kopya, bir yazının sureti (*Tar.*). Kökü «*Göçmek*» fiilindendir.

« — eri »

Bu ek, isimlere gelerek yeni isim ve cihet bildiren isimler yapar.

GÖVERİ : = (GÖGERİ) : Sebze. Kelimenin kökü «*Gök*» tür, «Bu yıl göveri aşarı bizim köyü yıktı». (*Kütahya, Afyon, Uşak, Sandıklı*).

İÇERİ : Dışarının karşıtı. Kelimenin kökü «*İç*», aslı «*İçgerü*» dür.

İLERİ : Kelimenin aslı «*İlgerü*», kökü «*İl*» dir.

GÖZERİ : Dürbün (*Tar.*). Kökü «*Göz*» dür.

« — erim »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÖRGERİM : Hendek, tabya, istihkâm (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Örk*» tür. «*Örk*», «yüksek yer» anlamınadır (*Rad. C. I. S.* 1227).

« — erlek »

Bu ek, isimden yer ismi yapapr.

İÇERLEK : İçeri, içeriye ait, dahilî «Bizim ev yoldan içerlektir.» Kelimenin kökü «*İç*» dir (*Batı Anadolu*).

İLERLEK : Ötede, ilerde «Onun bağı bizden ilerlektir.» (*Batı Anadolu*).

« — erti »

Bu ek, fiil köklerine gelerek işin eserini anlatan isim yapar.

YEŞERTİ : Yeşillik, «Orası çöl gibidir, hiç bir yeşerti yoktur». Kelimenin kökü «*Yeşil*» kelimesinde bulunan «*Yeş*» olup aslı «*Yaş*» tır.

GÖVERTİ : = (*GÖGERTİ*) : Gök rengi, «Dayaktan sırtında gövertiler meydana gelmiş».

« — esek »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ÖLESEK : Ölmek üzere olan, ölümcül (*Afyon*).

« — esi »

Bu ek, eski Türkçede ve ilk Osmanlıca metinlerde, fiillere getirilerek edecek temi edatı yerinde kullanılmış iken sonraları bu vazifesi unutularak bir takım anlamlara gelir olmuştur.

I : *Yaraşma ve Lâyık olma*

GEBERESİ : «Geberesinin biri». Kökü «*Gebermek*» fiilindendir.

II : *Zaman*

GELESİ : Gelmesi zamanı «Ahmet gitti ya; daha gelesi olmadı» (*Ankara Yerlileri*).

III : *Arzu ve Dilek*

GÖRESİ : Görmek istemek «Çocukları göresim geldi». [«*Veresi*» gibi kelimelerde bu ek istikbal anlamı göstermektdir.]

« — eş »

Bu ek, isimlere gelerek benzeme, tahsis (özgerme) ve isim bildirir.

I : *Benzeme*

TÜRKEŞ : Eski Türklerden bir boy adı.

II : *Tahsis*

GÜNEŞ : Güneş. Kelimenin kökü «*Gün*» dür.

III : *İsim*

ÖCEŞ : Korku, düşmanlık (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Öç*» tür.

KENGEŞ : Müşavere, istişare. Kelimenin kökü «*Kenğ*» dir

« — eşik »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

SÜNEŞİK : Âciz, miskin, sünepe (*Afyon*).

« — eşin »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

BEĞEŞİN : Beğenilmiş, doğru, savap (*Kur. İ.*).

« — et »

Bu ek, fiil ve isimlerden yeni isim, yer ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BÜVET : = (BÜĞET) : Suyun önüne gerilen set, baraj (*Niğde.*). Kelimenin kökü «*Büğemek*» fiilindendir; «suyun önünü germek» anlamınadır (*Batı Anadolu*)

BEKET : Hudut (*Tar.*). Kökü «*Bek*» tir. Bu kök «*Beklemek*» fiilinde dahi görülmektedir.

ÖLET : Bulaşık ve öldürücü hastalık. «Ortalıkta ölet var, kendinizi koruyun» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Ölmek*» fiilindendir.

YÖNET : Yön, veche, yüz tarafı, «Yönetim kıbleye». Kelimenin kökü «*Yön*» kelimesidir.

II : *Yer ismi*

GÖLET : Havuz (*Tar.*) Kökü «*Göl*» dür.

III : *Sıfat*

BELEK : Rehber, Kılavuz (*Tar.*). Kökü «*Bel*» dir.

« — eti »

Bu ek, fiilden zarf yapar.

TÜKETİ : Tamamen, hepsi (*Uygurca*). Kelimenin kökü «*Tükeli*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — ev »

Bu ek, fiilden isim ve yer ismi yapar.

I : *İsim*

BİTEV : = (BİDEV) : A - Bâkire, kız oğlan kız, «Bitev kıs-

rak» (*Kırgızca* ve *Başkurtça*).
B - Soy at, Küheylân (*Ç. L.*).
Kelimenin kökü «*Bitişmek*» fiilinde dahi görülmektedir.

ÖLÇEV : Kile, ölçek (*Trabzon köyleri*). Kelimenin kökü «*Ölçmek*» fiilindendir.

TERGEV : Tetkik, inceleme. Kökü «*Tergemek*» fiilindendir (*Rad. C. III. S.* 1070).

II : *Yer ismi*

İLEV : Nahiye (*Rad.*). Kökü «*İl*» dir.

« — evi »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

BİTEVİ : Bitişik, muttasıl (*Ç. L.*). Bu kelime *İstanbul*'da yanlış olarak «*Birteviye*» şeklini almıştır. Bak: (*Bitev*).

« — evün »

Bu ek, isimden isim yapar.

GÖKEVÜN : Gök sinek, büvelek (*Başkurtça*). Bu kelime *D. L. T. C. I. S.* 164. de «*Kökegün*» şeklinde geçmektedir. Kelimenin kökü «*Gök*» tür.

KELEVÜN : Sabırsızlık (*Erzincan, Kemah*).

« — ey »

Bu ek, fiil ve isimden yer ismi yapar.

GEDEY : Evin çatı altında bulunan gezilecek kısmı, sofa (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Gezmek*» fiilindendir; burada «*z*» ve «*d*» değişmesi vardır.

İLEY : Civar, etraf (*Tar.*). Kökü «*İl*» dir.

İNEY : Meyilli yer, inişli yokuşlu yer. Kökü «*İnmek* = *Enmek*» fiilindendir; *batı Anadolu*'da *Uşak* ile *Alaşehir* arasında bu adta bir köy vardır, «*İnay*» şeklinde yazmak yanlıştır.

GÜNEY : Cenuba karşı olan yer, güne karşı olan yer, *Batı Anadolu*'da *Buldan* kazasında bu adta bir köy vardır. Kelimenin kökü «*Gün*» dür.

« — eyü »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

KÖSEYÜ : Şehvet (*Tar.*). Kökü «*Kösemek*» fiilindendir.

« — ez »

Bu ek, isim ve sıfatlara gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

KEPEZ : Deniz kıyısında bulunan kayalar (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Kep*» tir. Bu kök «çorak yer» anlamına olan «*Kepir*» ve «miskin adam» anlamına olan «*Keprem*» kelimelerinde dahi görülmektedir.

EREZ : Saadet (*Tar.*). Kökü «*Ermek*» fiilindendir.

II : *Azlık, Küçüklük*

ÇÖPEZ : Çok küçük çör çöp, ufak saman kırıntıları (*Konya*). Kelimenin kökü «*Çöp*» tür.

YELEZ : Yavaş yavaş esen yel (*İd.*).

GÖGEZ : Gök rengine çalan, mavimsi (*İstanbul*), «Ben kumaşın gögezinden hoşlanmam».

III : *Sıfat*

İGEZ : Hastalıklı, ağrıklı (*Gaziantep*).

ENEZ : = (İNEZ) : Alız, miskin, adi (*Tar.*). Kökü «*İnmek*» fiilindendir.

GELEZ : İyi yetişmiyen ekin (*K. S.*). Kelimenin kökü «*Gelmek*» fiilindendir.

« — eze »

Bu ek, fiil ve isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

PİNEZE : Bir şeyin terazide tarası alınacağı zaman atılan ufak bir parça taş ve buna benzer şeyler, «Bunun tarası tam tutmadı, ufak bir pineze atıver». Kelimenin kökü «*Binmek*» fiilindendir (*Uşak*).

ÖNEZE : Avcıların saklandıkları kulübe (*Batı Anadolu*). Kökü «*Ön*» dür.

II : *Sıfat*

KÜREZE : = (KÖREZE) : Falcı, kâhin, gelecek şeylereden haber veren adam. Kelimenin kökü «*Körmek*» fiilindendir (*Rad. C. II. S.* 1452).

GEVEZE : Çok sözlü, boş boğaz. Kelimenin kökü «*Gevmek*» fiilindendir. *Hurşit ve Ferahşat*'ta «*Güveş*», «hay-huy» anlamına gelmektedir.

« — ezek »

Bu ek, isimden sıfat yapar ve isim anlamını nefyeder.

EMEZEK : Âciz, gayretsiz, kudretsiz (*Hasankale*). Kelimenin kökü «*Em*» dir; *eski Türkçe*'de «*Em*», «ilâç» anla-

mınadır. Bugün *batı Anadolu*'da «faidesiz kimseler» e «*Emsiz*» derler.

« — ezenk »

Bu ek, fiilden isim yapar.

SÜNEZENK : Ruh, can (*Rad. C. IV. S.* 804). Kelimenin kökü «*Sünmek*» fiilindendir. Bak: (Süne).

G

« — ga »

Bu ek, fiilden isim, aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

DALGA : Kelimenin kökü «*Dalmak*» fiilindendir.

TOYGA : Yoğurt, pirinç veya bulgurdan yapılan bir çeşit çorba. «*Doyga*» dahi denilmektedir. Kökü «*Doymak*» fiilindendir.

YAVGA : Sülâle, nesil. Kelimenin kökü «*Yav*» dır; bu kök «*Yavuklu*» kelimesinde de görülmektedir.

II : *Aygıt ismi*

BALGA : Gürz, teber (*B. T. L.*). Kelimenin kökü «*Balta*» kelimesinde dahi görülmektedir.

III : *Sıfat*

YORGA : Rahvan giden at, «yorga at biniciyi yormaz.». Bu sav *doğu Türkleri*'nce şöyle söylenmektedir: «*yorga mingen arımas*». Kelimenin kökü «*Yorımak*» fiilindendir, «yürümek» anlamınadır.

ANGA : Adi, Bayagı (*Tar.*). Kökü «*An*» dır.

« — gaç »

Bu ek, fiil ve isimden aygıt ismi yapar.

OTURGAÇ : Tahta iskemle (*Konya*). Kelimenin kökü «*Oturmak*» fiilindendir.

BURGAÇ : Çeşme musluğu (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Burmak*» fiilindendir.

« — gal »

Bu ek, fiilden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KURGAL : İki şeyin birleştiği yer (*Ç. L.*, *P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Kurmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

YANGAL : Yakıcı sıcak (*Konya*). Kelimenin kökü «*Yanmak*» fiilindendir.

ÇATGAL : Yüksek yer, düz olmıyan, çatallı yer (*Ç. L.*). Kökü «*Çatmak*» fiilindendir.

« — galak »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ÇANGALAK : Çatallı, çengelli «Boynuzu çangalak bir geyik» (*Mut*). Bazı yerlerde bunun yerine «*Çangıl çungal*» şeklinde iki kelime bir arada kullanılır.

DANGALAK : Aptal, şaşkın (*K. T.*, *Tar.*). Kökü «şaşmak» anlamına gelen «*Danmak*» fiilindendir (*Ankara yerlileri*).

« — gan »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TOYGAN : Toy kuşu (*L. O.*). Kelimenin kökü «*Toy*» dur.

KOLGAN : Dalları bulunan bir çeşit diken (*Z. L.*). Kelimenin kökü «*Kol*» dur.

BAZGAN : Mersin ağacının yemişi, dağ yemişi (*D. L. T.*). Kelimenin kökü «*Baz*» dır; «*Baz*», «yabancı» anlamınadır.

KARLIGAN : Karlar erir erimez çiçek açan bir bitki (*Kazanca*), (*Rad. C. II. S.* 197). Kökü «*Karlı*» kelimesidir

ARPAGAN : Arpaya benzer bir bitki (*D. L. T. C. I.. S.* 125, Rad. *C. I. S.* 344). Kelimenin kökü «*Arpa*» dır.

TAYGAN : Tazı, av köpeği (*Altayca*). Kelimenin kökü «*Taymak*» fiilindendir; «*Taymak*», «kaymak» demektir (*Rad. C. III. S.* 766).

II : *Yer ismi*

KURGAN : Kale, hisar (*Ç L.*).

III : *Sıfat*

[**Bu ek, sıfat anlamına geldiği zaman işin devamını bildirir. Bak:** (Bir Doçentin Türkçe okutuşu)].

BAŞGAN : Reis, başbuğ (*D. L. T. C. I. S.* 366). Kelimenin kökü «*Baş*» dır.

ALINGAN : Her şeyden alınan kimse. Kökü «*Alınmak*» fiilindendir.

ÇALIŞGAN : Daima çalışan, her zaman çalışan (*Redh.*).

SOLUGAN : Sık sık soluyan, göğüs darlığı hastalığına tutulmuş olan (*Anadolu*)

« — gana »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KAYGANA : Çalkanarak yağda pişirilen yumurta. Kelimenin kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

« — gar »

Bu ek, fiil ve isme gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

TOYGAR : Bir çeşit tarla kuşu (*Anadolu*). Kökü «*Toy*» dur.

II : *Yer ismi*

TUTGAR : Meşveret yeri, müşavere yeri (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

AYGAR : Ay ışığını çok gören yer, ay ışığına karşı, mehtapa maruz (*Anamur*). Bu adta *Anadolu*'da bir yayla vardır.

III : *Sıfat*

AZGAR : Cimri, hasis (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Az*» *dır*.

IZGAR : Cimri, hasis; bu, «*Azgar*» kelimesinin başka bir söylenişidir. *Anadolu*'nun bazı yerlerinde «*Azıcık*» kelimesi «*ızıcık*» şeklinde söylenir (*Bahr-ül-Garaip*).

YANGAR : Yakıcı sıcak (*K. S.*). Kelimenin kökü «*Yanmak*» fiilindendir.

« — gaşa »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KARGAŞA : Karışıklık, ihtilâl (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Karmak*» fiilindendir (*Tar.*).

« — gaşık »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

BURGAŞIK : Burulmuş.

KARGAŞIK : [Bugün, bundan evvelki kelime ve bu kelime bir arada olarak ve «kargaşık burgaşık» şeklinde kullanılmaktadır].

« — gat »

Bu ek, fiilden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SAVGAT : Hediye, armağan (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Savmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ILGAT : Müphem, kapalı, vazih olmıyan (*Tar.*). Kökü «serap» anlamına olan «*Ilgın*» kelimesinde de görülmektedir.

« — gav »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÇULGAV : Örtü, örtünülen çul (*Ç. L.*).

« — gay »

Bu ek, fiilden isim yapar; evelce bu ek edecek temi edatı imiş.

KALGAY : Veliaht (*Kırım*); kırım hanlarından biri savaşa giderken «Benim yerime kardeşim kalgay» demiş olduğundan bu kelime isim olarak kullanılmıştır.

TURGAY : Bir kuş adı (*Ç. L.*). Temür Körken'in babasının adı «*Turgay*» idi.

« — gaz »

Bu ek, fiil ve isimden, sıfat ve isim yapar.

I : *İsim*

ILGAZ : *Kastamonu*'da bir dağ ve bir kasaba adı. Kelimenin kökü «*Il*» dır.

ANGAZ : Mafsal, ek yeri (*Tar.*). *Kökü* «*Anğ*» dır.

YAYGAZ : Tevatür, yayılmış olan haber veya söz (*İzmir*). Kökü «*Yaymak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

YULGAZ : = (YULGAS) : Hayırsız (*Rad. C. III. S.* 557). Kelimenin kökü «*Yol* = *Yul*» dur.

KURGAZ : Kuru kimse, zayıf (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Kuru*» dur.

« — ge »

Bu ek, fiil ve isme gelerek bir takım anlamlar bildirir.

Bundan başka isimden yaptığı bazı sıfatların anlamını olumsuz (menfi) yapar.

I : *İsim*

ÇİNGE : Musikide bir makam, bir şarkı (*Ç. L.*). Keimenin kökü «*Çin*» dir; bu kök «*Çınlamak*» fiilinde dahi görülmektedir. *Emet* ile *Gediz* arasında «*Çinge*» adında büyükçe bir köy vardır; bu köy halkının kendilerine göre ayrı bir türkü çağırışları vardır.

DİNGE : Dağın tepesi (*Tar.*) Kökü «*Dinmek*» fiilinden olmalıdır.

BELGE : Nişan, alâmet (*Anadolu*). Kökü «*Bellemek*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

BÖLGE : Bölünmüş olan, ayrılmış olan toprak parçası, mıntaka, «O bölgede çam bitmez» (*İçel*).

İÇGE : Dahili kısım (*Tar*.). Kökü «*İç*» dir.

GÖLGE : Güneş görmiyen yer. Bak: (Kölige).

ÖRGE : Çadır (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Örmek*» fiilindendir.

III : *Sıfat*

BİLGE : Bilgin, hakim (*D. L. T. C. I. S.* 11).

IV : *Olumsuzluk (Nefi)*

ÖZGE : Asıl olmıyan, gayır, başka. Kelimenin kökü «*Öz*» dür, « — *ge* » eki bunu olumsuzlamıştır.

« — gebe »

Bu ek, fiil köküne gelerek yer ismi yapar.

ENGEBE : = (ENGEME) : Enişli çıkışlı yer (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Enmek*» fiilindendir.

« — geç »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

BESGEÇ : Tandırda pişirilen bir çeşit ekmek (*İd. Haş.*). Kelimenin kökü «*Beslemek*» fiilinde dahi görülmektedir.

YENGEÇ : Bak: (Yangıç).

II : *Aygıt ismi*

SÜZGEÇ : Süzme aygıtı.

İLGEÇ : Rabtiye (*Tar.*). Kökü «*İlmek*» fiilindendir.

DELGEÇ : Makkap, marangoz kalemi (*Orta Anadolu*).

III : *Sıfat*

YÜZGEÇ : Yüzen, yüzmek bilen. Kelimenin kökü «*Yüzmek*» fiilindendir.

« — gek »

Bu ek, fiilden aşırılık sıfatı yapar.

SEZGEK : Sezici, çok hassas (*Rad. C. IV. S.* 492). Kelimenin kökü «*Sezmek*» fiilindendir.

BEZGEK : Sıtma (*Rad. C. IV. S.* 1604, *D. L. T. C. II. S.* 231). Kelimenin kökü «*Bezmek*» fiilindendir.

« — gel »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek aşırılık (mubalaga) sıfatı ve aygıt ismi yapar.

I : *Aygıt ismi*

ÇEKGEL : Fırından veya ocaktan ateşi çekmek için kullanılan ucu eğri demir (*Ankara Yerlileri*).

II : *Aşırılık sıfatı*

PİŞGEL : Çabuk pişen, iyi pişen (*D. D.*).

GEÇGEL : Sevilen, tutulan, sürülen (*D. D.*).

YEYGEL : Tatlı, lezzetli (*D. D.*).

SEÇGEL : Okunaklı (*Maraş, Gaziantep*), «Seçgel yazı».

ÖÇGEL : Kindar, hınç besliyen (*Müh*).

« — gem »

Bu ek, fiilden mastar ismi yapar.

DERGEM : Toplama, araştırma, tetebbu (*T. D.*). Kelimenin kökü «toplamak» anlamına gelen «*Dermek*» fiilindendir.

« — geme »

Bu ek, fiilden isim yapar.

SİNGEME : Sinilecek, saklanılacak yer (*Çankırı*). Kelimenin kökü «*Sinmek*» fiilindendir; «saklamak» anlamınadır.

« — gen »

Bu ek, fiillere ve isimlere gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SERGEN : Raf (*T. D.*). Bu kelime *Orta Anadolu* köylerinde «süt veya yoğurt kaplarını koymağa yarıyan ve ağaç dallarından örülmüş bulunan küfeye benzer dolap» anlamına kullanılmaktadır; nitekim «Kedi her zaman kaymak yemez, gâh da sergen kapalı olur.» derler; *Kastamonu* ve *Bolu* taraflarında «*Serek*», «raf» anlamınadır. Kökü «*Sermek*» fiilindendir.

YETİGEN : Yedi kardeşler, ülker (*D. L. T. C. III. S.* 28). Kelimenin kökü «yedi» anlamına gelen «*Yeti*» dir.

TÜYLÜGEN : Piliçleri kapan, çok tüylü bir çeşit kuş (*Rad. C. III. S.* 1529); bu kelime «*Tüylegen*» şeklinde dahi kullanılır.

SÜTLÜGEN : Koparıldığı zaman, süt gibi beyaz suyu akan bir ot. Kelimenin kökü «*Sütlü*» dür.

GÜNGEN : Saat (*Tar.*).

ÇEVGEN : Vaktiyle Türklerin at üzerinde oynadıkları bir çeşit top oyunu. Kelimenin kökü «*Çevmek*» fiilindendir; bu fiil bugün *batı Türkçe*'sinde unutulmuş ise de müteaddisi bulunan «*Çevirmek*» fiili yaşamaktadır. Kelime «*Çögen*» şeklinde de söylenir (*D. L. T. C. I. S.* 163, 191, 205).

II : *Sıfat*

ERGEN : Bekâr, evlenmemiş. Kelimenin kökü «*Ermek*» fiilindendir.

« — get »

Bu ek, fiilden isim yapar.

BİLGET : Havadis (*Ç. L.*).

[Vatiyle « — get », « — gat » gibi ekler Çoğul (cemi) belgesi olarak kullanılmıştır.].

« — gı »

Bu ek, fiil ve isimlerden isim yapar. Bu ek, daha ziyade aygıt isimlerinde bulunur.

ÇALGI : Çalınan aygıt

YAYGI : Yere serilen halı ve kilim gibi şeyler; «Evde yaygı, yatak bırakmadık, hep sattık.»

SIZGI : Sızarak biriken su (*K. S.*). Kelimenin kökü «*Sızmak*» fiilindendir.

SARGI : Bir şey sarmağa yarıyan nesne.

« — gıç »

Bu ek, fiil ve isimlerden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇALGIÇ : Çalgı (*T. D.*)

YANGIÇ : Yengeç, (*Orta Anadolu köyleri*). Kelimenin kökü «*Yan*» dır.

II : *Sıfat*

DALGIÇ : Dalan kimse, dalıcı.

« — gıl »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

BIÇGIL : Yarık, yarılmış. Kelimenin kökü «*Bıçmak*» fiilindendir (*D. L. T. C. I. S.* 15).

KIZGIL : Bir çeşit toprak. Kelimenin kökü «*kızarmak*» ve «*Kızmak*» fiillerinde dahi görülmektedir (*D. D.*).

KIRGIL : Kır saçlı (*D. L. T. C. I. S.* 401).

« gın »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ILGIN : Bir çeşit çalı, ılgın ağacı (*Çukurova, Aydın*) Kelimenin kökü «*Il*» dır; bu kelime *Eski Osmanlıca*'da «serap» anlamına kullanılmıştır. Serabı çok olan *Konya* ovasındaki «*Ilgın*» kasabası adını buradan almış olsa gerektir.

YALGIN : Serap (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır.

II : *Sıfat*

ÇILGIN : Çılgın. Kelimenin kökü «kaymak» anlamına olan «*Çılmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır (*Rad. C. III. S.* 2084).

YAYGIN : Yayılmış. Kökü «*Yaymak*» fiilindendir.

DALGIN : Kelimenin kökü «*Dalmak*» fiilindendir.

« — gına »

Bu ek, sıfattan azlık sıfatı yapar.

AZGINA : Bir parça, azıcık (*Ç. L.*). Kökü «*Az*» dır.

« — gır »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

AYGIR : Kelimenin aslı «*Azgır*» olup kökü «*Azmak*» fiilindendir. Burada «*z*» harfi «*y*» ye çevrilmiştir.

KALGIR : Artan şey, bakiye (*Tar.*). Kökü «*Kalmak*» fiilindendir.

MALGIZ : Sermayedar (*Tar.*). Kökü «*Mal*» dır.

CAZGIR : Küstah, sebatsız. Kelimenin aslı «*Caygır*» olup kökü «*Caymak*» fiilindendir (*Uşak*).

« — gıt »

Bu ek, fiilden isim yapar.

ARGIT : Dağ beleni (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Armak*» fiilindendir (*Rad.*). *Konya*'da «Argıt hanı» adında dağ eteğinde bir kasaba vardır.

ANGĞIT : Kaza benzer bir kuştur. Kökü «*Anğ*» dır; «av hayvanı» anlamınadır (*Rad. C. I. S.* 182).

AYGIT : Alet (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Aymak*» fiilindendir, «eğlenmek» ve «oyalanmak» anlamınadır (*Rad. C. I. S. 9*).

« — gi »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim ve aygıt ismi bildirir.

I : *İsim*

VERGİ : A - Verme, «Akıl tanrı vergisidir».
B - Devlet hazinesine verilen para «Cümhuriyet hükûmeti aşar vergisini kaldırmakla köylüye en büyük iyiliği yapmıştır.»

DİLGİ : Teşrih (*Tar.*). Kökü «*Dilmek*» fiilindendir.

SERGİ : Serilen ve yayılan şey, «Kavun sergisi».

İÇGİ : A - İçilecek nesne, «Rakı kötü bir içkidir.»
B - Rakı, şarap gibi sarhoşluk veren akarlar, «içki hayatı ağılar».

YEYGİ : Azık, yenecek şey (*Anadolu*).

II : *Aygıt ismi*

SİLGİ : Bir şeyi silmek için kullanılan lâstik parçası veya paçavra.

BİLEĞİ : Bıçak ve makas gibi şeyleri keskinleştiren, biliyen aygıt. Kökü «*Bilemek*» fiilindendir.

« — giç »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

BİLGİÇ : Bilicilik taslıyan, bilgin görünmiye çalışan, şarlatan.

« — gil »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

EZGİL : Muşmula (*Ç. L.*). Kökü «*Ezmek*» fiilindendir.

DİNGİL : Kağnı veya arabanın karşılıklı iki tekerleğini bir birine bağlıyan ağaç, mihver; eski araba ve kağnılarda teker dönmiyerek bu ağaç döner. Kelimenin nin aslı «*Döngül*» olsa gerektir.

II : *Sıfat*

SİNGİL : Sinsi, kurnaz (*Tar.*). Kökü «*Sinmek*» fiilindendir.

İVGİL : Aceleci (*Tar.*). Kelimenin kökü «*İvmek*» fiilindendir, «acele etmek» anlamınadır.

« — gin »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ELGİN : Leğen (*Pazarcık, Eskişehir, Orta Anadolu*). Bu kelime «*Helğin*» şeklinde dahi kullanılır; nitekim «*Helge*», «su taşıyan bakraç» anlamınadır. Kelimenin kökü «*El*» dir. «*Elgin*» kelimesi «*Liğen*» şeklinde Farsça'ya dahi geçmiştir.

II : *Sıfat*

İÇGİN : İçeriye ait olan, dahilî (*K. T.*). Kökü «*İç*» tir.

ERGİN : Ermiş, olmuş, kemale gelmiş. Kökü «*Ermek*» fiilindendir.

GERGİN : A - Gerilmiş, iyice çekilmiş, «İpi gergin tut».
B - Açık. bozuk, «Araları gergin». Kökü «*Germek*» fiilindendir.

BİLGİN : Bilgili, uslu, (*P. d. C.*).

« — gine »

Bu ek, fiillerden isim yapar.

ÖPGİNE : Öpüş, puse (*T. D.*). Kökü «*Öpmek*» fiilindendir.

« — gir »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

BİLGİR : Zeki, anlayışlı (*Rad. C. IV. S.* 1768). Kökü «*Bilmek*» fiilindendir.

SEZGİR : Sezici, hassas (*Rad. C. IV. S.* 489). Kökü «*Sezmek*» fiilindendir

« — git »

Bu ek, isimden mastar ismi yapar.

BİRGİT : Birleşme, ittihat.

ELGİT : Garip, yabancı (*Tar.*). Kökü «*El*» dir. Bu kök «misafir» anlamına gelen «*Elgin*» Kelimesinde de görülmektedir.

« — gu »

Bu ek, fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

SORGU : Sual, «Ahret sorgusu».

BULGU : Vicdan (*L. O.*).

UMGU : Umut (*K. S.*). Kökü «*Ummak*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

KARGU : Düşmanın geldiğini haber vermek için üzerinde ateş yakılan tepe, hüyük (*D. L. T. C. I. S. 356.*) Kelimenin kökü «*Karağ*» olup «*göz*» anlamınadır.

III : *Aygıt ismi*

BURGU : Buran aygıt. Kökü «*Burmak*» fiilindendir.

YURGU : Bazlama, sucuk ve buna benzer şeyleri yassılatmak için kullanılan kalın oklava (*Afyon, Bolvadin*).

IV : *İşlenmişlik (Mefuliyet)*

DOLGU : Dolma, doldurma, «*Dişin dolgusu düşmüş*».

« — guç »

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

SORGUÇ : Başa takılan çelenk. Kelimenin aslı «*Sarguç*» olup kökü «*sarmak*» fiilindendir (*Müh.*).

YENGUÇ : Rende, yontan aygıt (*Müh*). Kökü «*Yonmak*» fiilindendir.

YOLGUÇ : Cımbız (*Müh*). Kelimenin kökü «*Yolmak*» fiilindendir.

« — gun »

Bu ek, fiil köklerine gelerek değişmiyen sıfat yapar.

VURGUN : A - Vurulmuş

B - İçten vurulmuş, âşık.

Kelimenin kökü «*Vurmak*» fiilindendir.

TUTGUN : Tutulmuş, âşık. Kelimnin kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

SUNGUN : A - Sunulmuş,
B - İstidatlı (*İçel*).
Kelimenin kökü «*Sunmak*» fiilindendir.

« — gur »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SALGUR : Eski Türklerden bir boyun adıdır; kelime «*Salur*» şeklinde dahi söylenir; «*Salar*» şeklinde Farsca'ya dahi girmiştir. Kökü «*Salmak*» fiilindendir.

ÇAPGUR : Tufan, boran (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çapmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

TAYGUR : Kayan, kızakla kayan (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Taymak*» fiilindendir. «*Taymak*», «kaymak» anlamınadır.

KULGUR : A - İş gören, hizmetçi
B - Fena, alçak (*Rad. C. II. S.* 983). Kelimenin kökü «*Kul*» dur.

« — gurt »

Bu ek, isimden isim yapar.

ŞALGURT : Hem suda hem de karada yaşıyan hayvan. Kelimenin kökü «*Şal*» dır. «*Şal*», «sert deri» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 960).

« — gut »

Bu ek, fiilden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ALGUT : Vergi, salyana (*Tar*). Kökü «*Almak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

SALGUT : Saylav, mebus, gönderilen. Kelimenin kökü «*Salmak*» fiilindenir (*Ç. L.*).

« — gü »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve aygıt ismi bildirir.

I : *İsim*

ÖRGÜ : Saç örgüsü (*Anadolu*). Kökü «*Örmek*» fiilindendendir.

GÖRGÜ : Görme, tecrübe, deneme, «Görgülü adam»; bu söz «gün görmüş adam» anlamına dahi gelir.

II : *Aygıt ismi*

SÜRGÜ : A - Tarla sürüldükten sonra toprağı düzeltmek için üzerinden geçirilen aygıt, büyükçe bir ağaç parçası. B - Kapıyı içeriden sağlam kapatmak için arkadan sürülen demir veya ağaç parçası.

ÜTÜRGÜ : Delgeç, makkap (*Rad. C. I. S.* 1344). Kelimenin kökü «*Ütürmek*» fiilindendir.

GÖZGÜ : Ayna (*Fuzulî Divanı, Redh.*).

«— güç »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÖRGÜÇ : Pencere (*Seyhan Köyleri*). Kelimenin kökü «*Görmek*» fiilindendir.

II : *Aygıt ismi*

YÜLGÜÇ : Yülüyen aygıt, ustura (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Yülümek*» fiilindendir.

III : *Sıfat*

ÖRGÜÇ : Kambur, çıkıntılı. Bu kelime «*Hörküç*» şeklinde dahi kullanılır ve isim olur, «Deve hörgücü». Kelimenin kökü «*Ör*» dür; «yüksek yer» ve «tepe» anlamınaır (*Rad. C. I. S.* 1231)

« — gül »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat ile yer ismi yapar.

I : *İsim*

SÜRGÜL : Ardı sıra, takiben (*D. D.*).

DÖNGÜL : Mahrek, bir şeyin üzerinde döndüğü yer (*Tar.*). Kökü «*Dönmek*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

ÇÖNĞGÜL : Bataklık (*Ç. L.*, *Rad.*).

III : *Sıfat*

ÖNĞGÜL : İnatçı (*Çankırı*).

ÜÇGÜL : Müselles, üç köşeli (*D. L. T. C. I. S.* 97).

« — güm »

Bu ek, fiilden isim yapar.

ÖRGÜM : Köşe (*Ürgüp*). Kelimenin kökü «*Örmek*» fiilindendir. «*Ör*» «çıkıntı, yüksek yer, tepe» anlamınadır.

« — gün »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar. Bu sıfatlar bazı kere özneklik (failiyet), çok kere de işlenmişlik (mefuliyet) anlamına gelir; bununla berader bu sıygadan isim olanlar da vardır.

I : *İsim*

DÜZGÜN : Kadınların yüzlerine sürdükleri boya, allık, toz. [Bu kelime «düzelmiş» anlamına gelirse sıfat olur.]

II : *Özneklik (Failiyet)*

ÜSGÜN : Yüksek, âli (*Tar.*). Kökü «*Üsmek*» fiilindendir (*Ç. L.*) .

III : *İşlenmişlik (Mefuliyet)*

SÜRGÜN : Sürülmüş, «O, burada sürgündür».
Bu kelime daha iki anlama gelir:
A - *Mastarlık*: «Fizan eski devirde sürgün yeri idi.», « Bu hastaya sürgün ilâcı lâzımdır».
B - *Yer*: «Mithat Paşa sürgüne gönderildi».

KÜSGÜN : Küsmüş. Kökü «*Küsmek*» fiilindendir.

IV : *Benzerlik*

ÖLGÜN : Ölmüş gibi, kuvvetsiz, «Ölgün gözler». Kökü «*Ölmek*» fiilindendir.

« — gür »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ÖTGÜR : Çabuk, süratli (*Ç. L.*, *P. d. C.*) . Kelimenin kökü «*Ötmek*» fiilindendir, «bir şeyin bir yanından girip öbür yanından çıkmak» demektir (*D. L. T. C. I. S.* 149) .

« — güye »

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

SÖNGÜYE : Islak paçavralardan yapılmış fırın süpürgesi (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Sönmek*» fiilindendir.

« — güz »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ÖLGÜZ : Ölecek derecede zayıf (*Kayseri, Adana*).

I

« — ı »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

YAZI, KAPI, YAPI gibi.

II : *Aygıt ismi*

ÇAKI : Ufak bıçak. Kelimenin kökü «*Çakmak*» fiilinden olsa gerektir.

III : *Yer ve Semt*

BATI : Güneşin battığı yer, taraf. Kelimenin kökü «*batmak*» *fiilindendir.*

IV : *Mastarlık*

YATI : Yatma, «bu gece yatıya gideceğiz».

SATI : Satma, satış. «Allah satı pazar versin».

V : *Sıfat*

KATI : Sert. Kelimenin kökü «*Kat*» dır.

VI : *İşlenmişlik (Mefuliyet)*

ÇATI : Çatılmış, dam, ev örtüsü. Kelimenin kökü «*Çatmak*» fiilindendir.

« — ıç »

Bu ek, isim ve fiilden isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

ATIÇ : Çocukların ceviz, fındık ve buna benzer şeyleri oynarken cevizi içerisine yuvarladıkları çukur (*D. L. T.*).

II : *Aygıt ismi*

AŞIÇ : Tencere, çömlek (*D. L. T. C. I. S.* 25). Bu kelimenin kökü «*Aş*» dır.

« — ık »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

BAYIK : Hakikat (*Kur. İ.*). Kelimenin kökü «*Bay*» dır.

SARIK : Eski zamanlarda fes veya buna benzer şeyler üzerine sarılan beyaz tülbent. Kelimenin kökü «*Sarmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ALIK : Aptal, budala. Kelimenin kökü «*Almak*» fiilindendir.

YILIK : Eğri, meyilli. Kelimenin kökü «*Yılmak*» fiilindendir.

III : *İşlenmişlik (Mefuliyet)*

ÇATIK : Çatılmış, «Kaşları çatık», «Çatık suratlı». Kelimenin kökü «*Çatmak*» fiilindendir.

YARIK : Yarılmış. Kelimenin kökü «*Yarmak*» fiilindendir.

« — ıl »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve yer ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

ANIL : Hafıza, bellek (*D. D.*). Kelimenin kökü «*Anmak*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

KAYIL : Nerede!.. (*Soyonca*).

III : *Sıfat*

ARDIL : Muahhar, sonradan gelen, redif (*T. D.*).

BAŞIL : Tepesi ak olan koyun (*D. L. T. C. I. S.* 329.).

SAYIL : İntihap edilen, seçilen (*D. D.*). Kelimenin kökü «*Saymak*» fiilindendir.

« — ılcan»

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

TARILCAN : İyice sürülmiyen rutubetli tarlalarda birden bire çoğalan ayrıkla kamış arasında bir ot (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Tarla*» kelimesinde dahi görülmektedir.

YAZILCAN : Yaz vakti göçülen yer, yayla (*Bolu Köyleri*)

« — ılcım »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KIVILCIM : Kelimenin kökü «*Kıvmak*» fiilindendir. Bu kök bugün yalnız «*Kıvırmak*» kelimesinde kalmıştır.

SIKILCIM : Dert, tasa, kaygı (*Maraş, Gaziantep*). Kelimenin kökü «*Sıkmak*» fiilindendir.

« — ıldak »

Bu ek, fiil ve ses taklidi kelimelere ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

FIRILDAK : Kelimenin kökü «*Fır*» sesinden alınmıştır.

ÇAKILDAK : Su değirmenlerinde ses çıkaran bir aygıt. Kelimenin kökü ses bildiren «*Çagıl, Çugul*» kelimelerinde dahi görülmektedir.

II : *Yer ismi*

BINGILDAK : Yeni doğmuş çocuklarda başın ortasiyle alnı arasında bulunan yumşak yer. Kelimenin kökü «*Binğ*» sesinden alınmıştır.

III : *Sıfat*

ZINGILDAK : İyice çakılmamış olan çivi, iyice dikilmemiş olan ağaç ve kökü çürümüş olan diş gibi şeylerin dokundukça sallanması; «Bu dişim zıngıldaktır, çekiver». Kelimenin kökü «*Zıngıldamak*» fiilinde dahi görülmektedir.

YAPILDAK : Yayan, «yayan yapıldak yola çıktı» (*Kütahya, Uşak, Simav*). Kelimenin kökü «*Yap*» dır. Bu kök «yavaş» anlamına olan «*Yapça*» kelimesinde dahi görülmektedir. Bu kelime «*Yayan*» ile birlikte kullanılır.

« — ıldur »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

ÇAVILDAR : A - Meşhur, ünlü.

B - Türklerden bir oymak.

Kelimenin kökü «*Çav*» dır; «şöhret» anlamınadır (*D. L. T. C. II. S.* 198).

« — ılgan »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BIÇILGAN : A - Elde ve ayakkta meydana gelen yarıklar, (*D. L. T. C. I. S.* 428).

B - Bir çeşit at hastalığı, at tırnaklarının yarılması (*Anadolu*).

Kelimenin kökü «*Bıçmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ATILGAN : Her şeye atılan, her zaman atılan kimse. Kelimenin kökü «*Atmak*» fiilindendir.

DARILGAN : Olur olmaz şeye darılan, sık sık darılan, «Yılmaz darılgandır, şakaya gelmez».

« — ıltı »

Bu ek, ses taklidi kelimelere gelerek isim yapar.

ZIRILTI, ŞIRILTI, DIRILTI, HIRILTI, MIRILTI gibi.

[Bu ek, fiil köklerine dahi gelerek isim, daha doğrusu işin eserini bildiren isim olur: «SIZILTI» gibi].

« — ıltmaç »

Bu ek, fiilden isim yapar.

YANILTMAÇ : Mugalata (*Babürname*). Bu kök «*Yanılmak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — ım »

Bu ek « — im » eki gibi bir takım anlamlara gelir. Has isimlerin sonuna dahi getirilir.

I : *İsim*

TAKIM : Aygıt, marangoz takımları.

ARTIM : Bereket (*Tar.*). Kökü «*Artmak*» fiilindendir.

SALIM : Nezle, salgın, hastalık (*Kayseri*). Kelimenin kökü «*Salmak*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

ATIM : «Bir ok atımı yer», «bir okun atılabileceği kadar olan yer» demektir.

III : *Zaman*

KATIM : «Koç katımı», «koç katma zamanı» demektir.

BAKIM : Bakma zamanı, «Bağ bakımında borcunu ödiyeceğim».

IV : *Mastarlık*

ALIM SATIM : Alma satma, alış veriş; «Pazarda alım satım durdu.».

YIKIM : Yıkılma, «Bu parayı vermek benim için bir yıkım olacaktır». Kelimenin kökü «*Yıkmak*» fiilindendir.

V : *Kat, Defa, Kere*

TIKIM : Lokma, bir tıkışta yenilebilecek kadar olan ekmek ve buna benzer şeyler, «bir tıkım ekmek.». Kelimenin kökü «*Tıkmak*» fiilindendir.

SIKIM : Bir defada sıkılacak olan, «bir sıkım boğazı var, karşımda dırlanıp durur».

VI : *İşlenmişlik*

SALKIM : Sarkmış olan, «çatıdan salkım salkım buzlar sarkıyordu». Kelimenin aslı «*Sarkım*» dır.

VII : *Şahsileşme, Belirleşme, Şekilleşme*

YARIM : Buçuk, «Yarım elma, gönül alma». Kelimenin kökü «*Yarmak*» fiilindendir.

YALIM : A — Yalçın kaya (*Koybalca*).
B - Kılıcın veya bıçağın ince ağzı ve yüzü (*Batı Türkçesi*).
Kelimenin kökü «*Yal*» dır; «*Yal*», «çıplak» ve «parlak» demektir. Bu kelime «soy» ve «cins» anlamına dahi gelir: «*Yalımı alçak*» gibi.

VIII : *Sıfat*

YAKIM : Seven, muhabbeti olan, yakın olan, «bu çocuk anasına yakımdır.» (*Uşak*). Kökü «*Yakın*» kelimesinde de görülmektedir.

IX : *Has isimler sonunda özgerlik*

HANIM : Bu gün her ne kadar kadınlara verilen bir ünvan ise de vaktiyle erkeklere de söylenirmiş (*T. B.*).

BALIM : Kişi adlarındandır; «Balım Sultan» gibi. Kelimenin kökü «*Balı*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — ımçur »

Bu ek, isimden isim yapar.

YAGIMÇUR : Ekmek, yağ, tahin ve pekmezden yapılan bir çeşit köylü yemeği (*K. T.*).

« — ımsak »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ALIMSAK : Rüşvet alan kimse, almayı seven kimse (*Rad. C. I. S.* 385).

« — ımtıl »

Bu ek, sıfatlara gelerek azlık bildirir.

SARIMTIL : Az sarı.

AKIMTIL : Az ak.

ACIMTIL : Az acı, «Bu yemiş acımtıl» (*Batı Anadolu*).

« — ın »

Bu ek, « — in » ekinde olduğu gibi bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

ÇAKIN : Şimşek. Kelimenin kökü «*Çakmak*» fiilindendir.

AÇIN : Kalem (*L. O.*). Kelimenin kökü «*Açmak*» fiilindendir.

AÇIN : Dünya (*Tar.*). Kelimenin aslı «Açun» dur.

II : *Mastarlık*

AKIN : Akma, «Askerimiz düşmana dün bir akın yaptı.»

III : *Zaman*

YARIN : Ertesi gün. Kelimenin kökü «*Yarımak*» fiilindendir. «*Yar*», «ışık vermek» anlamınadır (*Rad. C. III. S.* 103 *ve* 131).

YAZIN : Yaz vakti. Kelimenin kökü «*Yaz*» dır.

IV : *Hal*

ACIN : Aç olarak. «Acın, acın yola çıkılmaz». Bu kel'me tekrarlanarak söylenir.

V : *Bazı vücut azalarını gösteren kelimeler sonunda.*

YAĞRIN : Sırt.

ALIN, KARIN gibi.

VI : *Sıfat*

YAKIN : Uzak olmıyan. Kelimenin kökü «*Yakmak*» fiilindendir. «*Yakmak*», «yaklaşmak» demektir (*Uygurca*), (*Rad. C. III. S.* 22). *Anadolu*'da «*Kına Yakmak*», «*Yakı Yakmak*» sözleri hep bu anlamdadır.

ASTIN : Aşağı, alt (*Tar.*). Kökü «*Ast*» dır.

SAYIN : Muhterem (*Rad. C. IV. S.* 291). Kelimenin kökü «*Saymak*» fiilindendir.

VII : *İşlenmişlik*

YIĞIN : Yığılmış, «Yığın, yığın toprak».

« — ınak »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

BAKINAK : Basiret, nazar (*Tar.*). Kökü «*Bakmak*» fiilindendir.

« — ıncak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ile aygıt ve yer ismi yapar.

I : *İsim*

BASINCAK , Merdiven (*Safranbolu*).

II : *Aygıt ismi*

SALINCAK : Sallanılacak aygıt. Kelimenin kökü «*Sal*» dır.

III : *Yer ismi*

TAPINCAK : Mabet, tapınılacak yer (*T. D.*).

BAKINCAK : Balkon (*Mukaddimet-ül-Edep*).

« — ınç »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim, mastarlık ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KILINÇ : Huy (*D. L. T.*). Kelimenin kökü «*Kılmak*» fiilindendir.

II : *Mastarlık.*

SAĞINÇ : Hayal (*P. d. C., Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Sağmak*» fiilindendir

YAĞINÇ : Düşmanca fikir besleme, suikast (*Uşak*); «Onun bana yağıncı var». Bu kelime «*Yağanç*» şeklinde dahi kullanılır. Kelimenin kökü «*Yağı*» ismidir.

III : *Sıfat*

KALINÇ : Artan, kalan (*D D.*); «Ben dünden kalınç olan ekmekleri yiyemem».

TAPINÇ : Mabut, tapınılan (*T. D.*); «Tapıncım Tanrıdır». Kelimenin kökü «*Tapmak*» fiilindendir.

« — ındır »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

BAYINDIR : Mübarek, uğurlu (*Ç. L.*). Bu adta eski bir Türk oymağı ve *Batı Anadolu*'da bir kasaba vardır. Kelimenin kökü «*Bay*» dır.

« — ınkaç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

BASINKAÇ : Basılıp ezilen; ayak altında kalan (*Gaziantep*), «Ben onun basınkaçı olamam». Kelimenin kökü «*Basmak*» fiilindendir.

« — ıntı »

Bu ek, fiil köklerine gelerek işlenmişlik bildirir ve işin eserini gösterir.

ÇARPINTI, SIKINTI, KIRINTI gibi.

« — ır »

Bu ek; fiil köklerine gelerek sıfat, ve isim köklerine gelerek isim yapar.

I : *İsim*

YATIR : Evliya, bir yerde yatan aziz, «Burada yatır var, onun için etrafındaki ağaçlara dokunmamışlar». Kelimenin kökü «*Yatmak*» fiilindendir.

YAĞIR : Hayvanların sırtında, eğerin veya semerin vurması yüzünden açılan yara. Kelimenin kökü «*Yağ*» dır. «*Yağ*», «pislik» anlamına da gelir, bu kök bu anlamda «*Yağlık*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

BAYIR : Az yokuş. Kelimenin kökü «*Bay*» dır.

PAYIR : Öldükten sonra dirilme (*Rad. C. IV. S.* 1140). Kelimenin kökü «*Pay*» dır.

« — ırca »

Bu ek, fiil köküne gelerek yer ismi bildirir.

BATIRCA : Suyun battığı ve kaybolduğu yer. Kelimenin kökü «*Batmak*» fiilindendir (*K. S.*).

« — ırcan »

Bu ek, isimden isim yapar.

TAĞIRCAN : Dağ serçesi (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Tağ=Dağ*» dır.

« — ırcım »

Bu ek, fiil köküne gelerek mastarlık göstrir.

SIKIRCIM : Sıkıntı, sıkılma; «Bu yıl köylü sıkırcım içerisindedir» (*Gaziantep*). Kelimenin kökü «*Sıkmak*» fiilindendir.

« — ırdak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

KIKIRDAK : = (KAKIRDAK) : Yumuşak kemik, gudruf, Gözün yuvarlak kısmı, kulağın yumşak parçası, koyun kuyruğu eritildikten sonra tencerenin dibinde kalan ve erimiyen parçalar. Kelimenin kökü «*Kak*» olmalıdır.

II : *Aygıt ismi*

BAĞIRDAK : Çocuğu beşiğe bağlamak için kullanılan bağ. Kelimenin kökü «*Bağ*» dır.

III : *Sıfat*

KAKIRDAK : Kurumuş olan şey, «Karı değil a... bir kakırdak» (*Batı Anadolu*). Bu kelime «*Kıkırdak*» anlamına da kullanılır. Kelimenin kökü «*Kak*» dır.

« — ırdı »

Bu ek, isimden ve ses taklidi kelimelerden isim yapar.

LÂKIRDI : Söz. lâf, Kelimenin kökü «*Lâğ*» dır; «*Lağ = Lak*» «lâtife, söz» demektir (*T. D.*).

TAKIRDI : = (TAKIRTI) : Gürültü. Kelimenin kökü ses taklidi olan «*Tak*» dır.

ÇATIRDI (ÇATIRTI), PATIRDI (PATIRTI) gibi.

« — ırdım »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve yer ismi yapar.

I : *İsim*

SIYIRDIM : Halıcılık terimlerindendir; enlemesine bir sıra dokunan halı parçası; ikinci sıra araya bir argaç atıldıktan sonra ikinci sıyırdım bunun üzerine dokunur (*Uşak, Gördes, Demirci*). Kelimenin kökü «*Sıyırmak*» fiilinde de görülmektedir.

II : *Yer ismi*

AŞIRDIM : Dağın aşırdımı, dağın tam aşılacak yeri, tam tepesi.

AYIRDIM : Yolun ikiye ayrıldığı yer, «Bizim bağ, bu yolun ayırdımındadır.» Kelimenin kökü «*Ayırmak*» fiilinde de görülmektedir.

« — ırga »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

KASIRGA : Kasıp kavuran rüzgâr, çevrintili rüzgâr (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kasmak*» fiilindendir.

KAVIRGA : = (KAVURGA) : Buğday, nohut, mısır darısı gibi şeylerin kavrulmuşu, «Kavırgayı çok severim».

SAKIRGA : Bir çeşit Büvelek (*Rad. C. IV. S.* 249). Kelimenin kökü «*Sak*» dır.

« — ırgan »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

YAPIRGAN : Çiçeklerin Tüveyç denilen kısmı (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Yapmak*» fiilindendir; «*Yapmak*», «örmek» anlamına gelir.

BIÇIRGAN : Bak : (Bıçılgan).

ADIRGAN : Tepe (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Admak* = *Azmak*» olsa gerektir (*Rad. C. IV. S.* 249).

« — ırı »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

AŞIRI : Haddini aşan; bu kelime «*Aşurı*» şeklinde dahi söylenir. Kelimenin kökü «*Aşmak*» fiilindendir.

« — ırtı »

Bu ek, ses taklidi kelimelere gelerek isim yapar.

ÇATIRTI, TIKIRTI, PATIRTI gibi.

« — ırtın »

Bu ek, fiil ve sıfat köklerine gelerek hal yapar.

YAŞIRTIN : Gizli, saklıca (*Rad. C. III. S.* 247).

AKIRTIN : = (AKIRIN) : Ağırca, yavaş yavaş (*Rad. C. I. S.* 101.). Kelimenin kökü «*Agır*» kelimesinde de görülmektedir.

« — ırtmaç »

Bu ek, isim ve fiilden sıfat ve isim yapar.

I : *İsim*

ÇIĞIRTMAÇ : Tellâl (*Zile*). Kelimenin kökü «*Çığ*» dır. Bu kök «*Çığırmak*» fiilinde de görülmektedir.

II : *Sıfat*

SIĞIRTMAÇ : Sığır güden adam. Kelimenin kökü «*Sığ*» dır. Bu kök «büyük geyik» anlamına olan «*Sığın*» kelimesinde de görülmektedir.

« — ış » —

Bu ek, edat olarak fiillerin sonuna gelir ve tarz bildirir ise de bir takım köklerle birleşeşerek isim yaptığı dahi vardır.

KARIŞ : Açılmış olan elin baş parmağından serçe parmağına kadar olan uzunluk (*Batı Türkçesi*). Kelimenin kökü «*Kar*» dır. «*Kar*», «kol» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 132).

ARIŞ : Kol, şube, bir ulusun ufak bir oymağı (*Rad. C. I. S.* 272). Kelimenin kökü «*Ar*» dır. Bu kök «*Arşın*» kelimesinde dahi görülmektedir.

YARIŞ : Müsabaka. Kelimenin kökü «*Yarmak*» fiilindendir. «*Yarmak*», «geçmek» anlamınadır (*Dede. Yeni basım S.* 43 *Satır* 28).

« — ışak »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar, öznek-lik ve işlenmişlik gösterir.

I : *İşlenmişlik*

KIRIŞAK : Kırışmış, buruşmuş. Kelimenin kökü «*Kırmak*» fiilindendir.

II : *Özneklik*

YAPIŞAK : Yapışkan, yapışıcı, taciz edici.

« — ışık »

Bu ek, fiil köklerine gelerek devamlı sıfat yapar.

ALIŞIK : Alışmış, alışkın. Kelimenin kökü «*Almak*» fiilindendir.

KARIŞIK, YILIŞIK, BARIŞIK gibi.

« — ıt »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *Yer ismi*

AŞIT : Dağın aşırdımı. Kelimenin kökü «*Aşmak*» fiilindendir.

KAKIT : = (KÂĞIT) : Pestil; meyve ezilerek tahta veya çarşaf üzerine mukavva kalınlığında yayılıp kuru-

tularak elde edilen şey «*Kakıt*» dır (*Derende*). Kelimenin kökü «*Kak*» dır. «*Kak*», «kuru meyve», «kuru yer» ve «kuru şey» demektir (*K. T., Rad. C. II. S.* 56).

II : *Zaman*

YAŞIT : Bir yaşta olan iki kişinin her biri, hemsin. Bu kelimenin kökü «*Yaş*» dır.

III : *Sıfat*

KARŞIT : = (KARŞUT) : Zıt (*D. L. T. C. I. S.* 376).

« — IZ »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

BALKIZ : Parıltı, ışıltı. Kelimenin kökü «*Balkımak*» fiilindendir (*A. D. D.*).

II : *Yer ismi*

ATIZ : Tarla, tohum atılan yer (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Atmak*» fiilindendir.

KAYIZ : Kayalık yer (*Burdur, İçel*). Kelimenin kökü «*Kaya*» kelimesinde de görülmektedir.

III : *Sıfat*

ALIZ : Zayıf (*Çal, Burdur*). *Ferhenkname*'de bu kelime «*Alu*» şeklinde geçmektedir. Kelimenin kökü «*Almak*»fiilindendir.

KAKIZ : Kahraman (*Tar.*). Kökü «*Kakımak*» fiilindendir.

YAĞIZ : Esmer. Kelimenin kökü «*Yağ*» dır. Bak : (Yağır).

İ

« — i »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

SEKİ : Yüksekce yer, bir atlayışta çıkılacak kadar olan yer, dükkân (*Çul.*, *T. D.*). Kelimenin kökü «*Sekmek*» fiilindendir.

SEPİ : Tabaklık etme (*Rad. C. IV. S.* 496.).

TEPİ : Sıçan tuzağı, sıçan kapanı (*Başkurtça*). Kelimenin kökü «*Tepmek*» fiilindendir.

YELİ : Dağ sırtı, ufuk (*Tire*). Bu kelime «*Yeleç*» şeklinde dahi söylenir. Kökü «*Yel*» dir.

KELİ : A - Ufuk (*Tar.*).

B - Göğeri bahçelerinde yapılan evleklerin tümsekçe olan sınırları (*Kırşehir, Yozgat*).

Bu kelime *Afyon*'un batısında Ahır dağı taraflarında «*Geli*» şeklinde kullanılır; aslı «*Yeli*» olsa gerektir.

« — iç »

Bu ek, fiil ve isme gelerek isim yapar.

EĞİÇ : Meyve toplamak için dalları eğmeğe yarıyan eğri uçlu demir (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Eğmek*» fiilindendir.

PİLİÇ : Çok küçük tavuk yavrusu. Bunu *Anadolu* «*Biliç*» şeklinde söyler; kelimenin kökü «*Bala*» ve «*Palaz*» da dahi görülmektedir. «*Bala*», «kuş yavrusu» anlamınadır (*D. L. T. C. I. S.* 65); sonradan «Çocuk» anlamına gitmiştir.

« — ige »

Bu ek, isimden yer ismi yapar.

KÖLİGE : Koyu gölge (*D. L. T. C. I. S.* 373). Bu kelimenin Kökü «*Köl*» ise de bugün anlamı kaybolmuştur; bu kök «gölge» anlamına olan «*Kölek*» ve «*Kölengi*» kelimelerinde ve «*Kölemek*» fiilinde dahi görülmektedir (*Rad. C. II. S.* 1268).

KÖŞİGE : Az gölge, alaca gölge (*D. L. T. C. I. S.* 373). Kelimenin kökünü anlayamadık.

« — igen »

Bu ek, fiil köklerine gelerek aşırılık sıfatı yapar. *Müh.* **ve** *Tüh.* **sahiplerinin yazdıklarına göre** « — agan » **ve** « — egen » **mübalâğa edatıdır;** « — igen » **dahi aynı ek olup ses kanununa uyarak bu hale gelmiştir.**

PİŞİGEN : Çok pişen, iyi pişen; «Bu nohut pişigendir» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Pişmek*» fiilindendir.

TEPİGEN : Çok tepen, «Bu at tepigendir; bir teperse başı yarar» (*İçel*). Kelimenin kökü «*Tepmek*» fiilindendir.

« — ik »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar; sıfat olduğunda çok kere işlenmişlik anlamı bildirir, bazı kere de özneklik gösterir.

I : *İsim*

İLİK : Düğmeye geçen delik; *Anadolu*'nun bazı tarafların-

da düğmeye de bu ad verilir. Kelimenin kökü «*İlmek*» fiilindendir.

KEZİK : = (GEZİK) : Nöbet (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Gezmek*» fiilindendir; *Orta Anadolu*'da bu kelime «*Keşik*», *batı Anadolu*'nun bazı yerlerinde «*Gezek*» şeklinde söylenir.

II : *Sıfat*

SİLİK : Silinmiş.

DELİK : Delinmiş.
[Bu kelime, bazı kere de isim olur; «Pabucumda bir delik var»].

ÇENTİK : Çentilmiş.

III : *Özneklik*

ÇEVİK : Çabuk. Kelimenin kökü «*Çevmek*» fiilinden gelmiş gibi görünürse de bize kalırsa «*Çapmak* = *Çepmek*» kökünden gelmiş olması daha doğrudur.

« — il »

Bu ek, isim köküne gelerek sıfat ve isim yapar.

I : *İsim*

ENİL : Üst baş, elbise (*D. D.*, *Rad.*). Kelimenin kökü «*Enğ*» dir. «*Enğ*», «sırt» anlmınadır.

TİRİL : Ruh (*Ç. L.*). Kökü «*Tiri* = *Diri*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

YEŞİL : Kelimenin aslı «*Yeşil*», kökü «*Yaş* = *Yeş*» dir.

« — ildek »

Bu ek, fiil köklerine gelerek aygıt ismi bildirir.

DEBİLDEK : Küçük def. Kudüm (*Kütahya, Afyon, Uşak*).

ÇİZİLDEK : Cetvel tahtası (*İzmir*). Kelimenin kökü «*Çizmek*» fiilindendir.

« — ilti »

Bu ek, fiilden yer ismi yapar.

ÇEVRİLTİ : Çevrilen yer, «Suynn çevriltisi».

« — im »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *Mastarlık*

VERİM : «Bu işin verimi azdır».

BİTİM : «Ekinin bitimi çok güzeldir». Kelimenin kökü «*Bitmek*» fiilindendir.

II : *Bazı kişi adları sonunda*

BEĞİM : = (BEĞÜM) : Hanım gibi bir kelimedir. «*Bibi Begüm*» kadın adıdır.

SEVİM : «*Sevim Bige*» son *Kazan* hanı bulunan kadın; yurdunu Ruslara karşı arslanca korumuştu.

III : *Zaman*

DERİM : Derleme zamanı, «Harman deriminde düğün olmaz».

GİRİM : Girme zamanı, yayladan köye dönme zamanı (*İçel, Adana, Maraş*).

IV : *Kat, Defa, Kere*

İÇİM : Bir defada içilebilecek kadar olan su, «Bir içim su». Kelimenin kökü «*İçmek*» fiilindendir.

GİYİM : «Bir giyim nal». Kelimenin kökü «*Giymek*» fiilindendir.

V : *Tarz ve Şekil*

GİYİM : Giyme tarzı, «Onun giyimi, kuşamı çok güzeldir».

BİÇİM : Tarz, şekli. «Bu ne biçim iş».

VI : *İşlenmişlik*

DİLİM : Dilinmiş, kesilmiş, parçalanmış. «Bir dilim ekmek».

KESİM : Kesin olarak alınmış, iltizam yolile alınmış, «Bizim köyün gögerisini Ahmet ağa kesime almış».

« — in »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar. Bundan başka bu ek vücudün âzalarını gösteren kelimelerin sonunda dahi bulunur.

I : *İsim*

GELİN : Kelimenin kökü «*Gelmek*» fiilindendir.

EKİN : Kelimenin kökü «*Ekmek*» fiilindendir.

ESİN : Yavaş tatlı esinti (*D. L. T. C. I. S.* 145). Kelimenin kökü «*Esmek*» fiilindendir.

EVİN : Tane, habbe (*D. L. T. C. I. S.* 73), (*Anadolu*). «Bu buğdayın evini dolgun değildir». Kelimenin kökü «*Ev*» dir.

II : *Bazı vücut azaları sonnda*

EGİN : Sırt, arka, «Eğinime aldım abayı». Kelimenin kökü «*Eğ*» olmalıdır. Bu «*Egegü*» kelimesinde dahi görülmektedir .

ÇİĞİN : Omuz (*Kütahya, Afyon, Uşak*). «Çocuğu çiğinime alıver.». Kelimenin kökü «*Çiğ*» olsa gerektir.

BEYİN : Dımağ. Kelimenin aslı «*Minği*» olacaktır (*D. L. T. C. II. S.* 241).

III : *Hal*

[Bu anlamda bu ekin geldiği kelimeler daima tekrar edilerek kullanılır].

DİZİN : «Dizin, dizin sürün.»

IV : *Sıfat*

İLKİN : İlk evvel, ilk önce. Kelimenin kökü «*İlk*» dir.

DEĞİN : Zaman bildirir, «Düne değin». Kelimenin kökü «*Değ*» dir; bu da «*Değmek*» fiilinden gelmiş olmalıdır.

« — inç »

Bu ek, fiilden mastarlık ve isim yapar.

I : *İsim*

EĞİNÇ : Tümsek, ur (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Eğmek*» fiilindendir.

II : *Mastarlık*

SEVİNÇ : Sevinme. Bu kelimenin kökü «*Sevmek*» fiilindendir.

« — indirik »

Bu ek, isimden aygıt ismi yapar.

DİŞİNDİRİK : Demirden yapılmış gem bulunmadığı zaman atla-

rın ağzına vurulan ipten gem (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Diş*» dir.

« — ingi »

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

TEPİNGİ : Beli tepmek için sapına geçirilen parça (*Kırşehir*). «*Tepgi*» dahi denir. Kelimenin kökü «*Tepmek*» fiilindendir.

« — ingir »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

İÇİNGİR : Hisli, duygulu (*Kütahya*). Kelimenin kökü «*İç*» dir.

« — inti »

Bu ek, fiilden isim ve sıfat yapar ve bayağılık bildirir ise de « — erti » ekinde olduğu gibi işin eserini bildiren bir ek demek daha yerinde olur sanırım. Nitekim *Kıs.* sahibi de böyle demişir.

I : *İsim*

SERPİNTİ : Az az, damla damla serpilen yağmur, «Dünkü fırtınanın bize serpintisi geldi».

DERİNTİ : Derlenme, toplanma, «Hürriyet ve itilâf fırkası Şaban ağanın Reisliğinde bir derinti yapmış.»

II : *Sıfat*

ŞİRPİNTİ : = (ŞIRPINTI) : Yaramaz, zevzek. Kelimenin kökünü kestiremedik; bu kelime *İstanbul*'da «*Şirret*» kelimesine benzetilerek yapılmış olsa gerektir, «*Şirfinti*» şeklinde dahi kullanılır.

« — ir »

Bu ek, fiilden ve isimden yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TEVİR : Safha, hal (*Samsun, Kalecik*). «*Tevil*» dahi derler; kelimenin kökü «*Tevmek*» fiilindendir; «takmak» ve «geçirmek» anlamınadır (*D. L. T. C. I. S.* 336).

II : *Sıfat*

KEPİR : Çorak, Kısır ve taşlı toprak (*Güney Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kepmek*» fiilindendir. «*Kepmek*», «kurumak» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 1185).

KİŞİR : Hışır (*Orta Anadolu'nun bazı köyleri*).

« — ircim »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

İKİRCİM : Mütereddit, bir işe karar veremiyen (*Batı Anadolu*). (*T. D.*). Kelimenin kökü «*İki*» dir, bu kelime «*İkircin*» şeklinde de kullanılır.

« — irdek »

Bu ek, fiilden sıfat ve isim yapar.

I. *İsim*

ÇEKİRDEK : Meyvelerin ortasından çekip çıkarılan, atılan tohum. Kelimenin kökü «*Çekmek*» fiilinden olsa gerektir.

II. : *Sıfat*

SEPİRDEK : Aralıklı, sepelenmiş, «Bu yıl üzüm bağlarda sey-

rek, sepirdek görünüyor.» (*Batı Anadolu*). Bu kelimeyi «*Sepildek*» şeklinde kullanan yerler de vardır.

« — irdim »

Bu ek, fiilden isim yapar.

SEGİRDİM : Değirmenin çarkını döndürmek için arktan suyun alındığı meyilli oluk (*Anadolu*). Bu kelime *Süheyl ve Nevbahar*'da «çabukluk» ve «sürat» anlamına gelmektedir.

« — ire »

Bu ek, isimden isim yapar.

ESİRE : Harfin «*İ*» veya «*I*» sesiyle okunması (*Anadolu*). Kelimenin aslı «*Asra*» dır. Kökü «alt» anlamına olan «*As*» dır.

« — irge »

Bu ek, fiilden isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

ÇEKİRGE : Kelimenin aslı «*Çökürtge*» dir. Kökü «*Çökmek*» fiilindendir (*Ç. L.*).

II : *Aygıt ismi*

ÇEVİRGE : Pişmekte olan yufkayı saç üzerinde çevirmek için kullanılan tahtadan yapılmış aygıt (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Çevmek*» fiilindendir.

« — irik »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

İÇİRİK : Yatak. yorgan gibi şeylerin içerisine konan nesne.

Kökü «*İç*» tir(*Orta Anadolu*).

II : *Sıfat*

PİŞİRİK : Dama konan çamur. Kökü «*Pişmek*» fiilindendir (*K. S.*).

« — irmi »

Bu ek, fiil ve isimden sıfat ve isim yapar.

I : *İsim*

YİĞİRMİ : Sayıda yirmi. Kelimenin aslı «*İkirme*», kökü «*İki*» dir.

EGİRMİ : Küçük çivi (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «çivi» ve «mıh» anlamına olan «*Enğseri*» kelimesinde dahi görülmek tedir.

II : *Sıfat*

DEĞİRMİ : Daire gibi çepe çevre yuvarlak olan - Top gibi değil -, «Değirmi çehre». Kelimenin kökü «*Değmek*» fiilindendir.

« — iş »

Bu ek, fiilden isim ve sıfat yapar; bu itibarla ektir. Fiil köklerinden tarz ve şekil bildiren bir sıyga yaparsa o vakit edat olur. Biz burada edatlardan bahsetmiyoruz.

I : *İsim*

GEVİŞ : Gevme. «Deve geviş getiriyor.». Kelimenin kökü «*Gevmek*» fiilindendir.

DİKİŞ : Dikme işi. Kelimenin kökü «*Dikmek*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ENİŞ : Yokuşun karşılığı, «eniş, yokuş». [Bu kelime isim dahi olur. , «Tepeden bir iniş indi»]. Kökü *«Enmek = İnmek»* fiilindendir.

BİLİŞ : Dost, «Çarçabuk biliş, görüş, olduk». [Bu kelime isim dahi olur.].

« — işik »

Bu ek, fiil kökünden sıfat yapar.

BİTİŞİK : Bitişmiş. Kelimenin kökü *«Bitmek»* fiilindendir.

İLİŞİK : Alâka, «Bununla hiç bir ilişiğim yoktur». Kökü *«İlmek»* fiilindendir.

« — it »

Bu ek, fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

KİYİT : Elbise, giyilecek olan nesne (*Dede.*). Kelimenin kökü *«Kiymek = Giymek»* fiilindendir.

İÇİT : İçilecek olan şeyler (*Dede.*). Kelimenin kökü *«İçmek»* fiilindendir.

II : *Aygıt ismi*

KİRİT : = (KİLİT) : Anahtar (*D. L. T. C. I. S.* 298). Bu kelimenin *Türkçe* olduğu söylenmektedir ki çok doğrudur. Kelimenin kökü «Girmek» anlamına olan *«Kirmek»* fiilindendir.

III : *Araç, Vasıta*

BİNİT : Binilecek hayvan (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Binmek*» fiilindendir.

IV : *Yer ismi*

GEÇİT : Geçme yeri «Çayın geçidi nerede?».

V : *Zaman*

EYİT : = (İYİT) : Tatil, paydos (*Ankara yerlileri*). Kelimenin kökü «*İylemek*» fiilinde dahi görülmektedir; «*İymek*», *doğu Türkçesi*'nde «Salıvermek» anlamınadır.

VI : *Sıfat*

YİĞİT : Yiğit, kahraman. Kelimenin kökü «*Yiğ* = *Yeğ*» dir. Bu kök «*Yeğin* = *Yiğin*» kelimesinde de görülmektedir.

EŞİT : Biribirine eş olan iki kimse veya iki şey, «Ahmet benimle eşittir».

« — iz »

Bu ek, isim ve fiil köklerinden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GENİZ : Burun deliğinin boğaza varan yeri, «Genzime çekirdek kaçtı». Kelimenin kökü «*Genğ*» dir.

BENİZ : Kelimenin aslı *D. L. T.* te «*Menğiz*» olarak gösterilmekte olduğuna göre kökü «*Menğ*» dir.

II : *Sıfat*

DİNİZ : Sâkin. uslu, dinğin, «Diniz çocuk» (*Kırşehir, Avanos*). Kelimenin kökü «*Dinmek*» fiilindendir.

SEMİZ : Şişman, besli, etli. Kelimenin kökü «*Sem*» dir. «*Sem*» in bugün manası unutulmuş ise de *batı Anadolu*'nun bazı yerlerinde yalnız şu «o adam eme, seme yaramaz» sözünde kalmıştır ki «o adam hiç bir işe yaramaz» demektir. «*Sem*» kökü «*Semirmek*» fiilindende dahi görülmektedir.

TEGİZ : Düz, beraber (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Teğmek*» fiilindendir.

K

« — Ka »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SOYKA : Ölüden soyulan elbise (*Anadolu*). Bu kelime yakın zamanlarda piçleşerek «arsız ve ahlâksız kimse» anlamına gelir olmuştur. Kelimenin kökü «*Soymak*» fiilindendir.

BAYKA : Düğün, toy (*Ç. L.*). Bu kelime *P. D. C.* de «bayram» ve «eğlence» anlamlarına geçmektedir

II : *Sıfat*

YUFKA : İnce, «Yufka yürekli». Bu kelime «Şipit» anlamına dahi gelir, «Rmazan yufkası». Son zamanlarda kelimedeki «*f*» harfi aşınarak. «*Yuka*» şeklini almıştır.

BAŞKA : Gayır. Kelimedeki « — *ka* » eki «*Özge*» kelimesindeki « — *ge* » eki gibi olumsuzluk yapmıştır.

« — kaç »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek aygıt ve yer ismi yapar.

I : *Aygıt ismi*

KISKAÇ : Pense. Kökü «*Kısmak*» fiilindendir.

BURKAÇ : Bak: (Burgaç).

II : *Yer ismi*

ARKAÇ : Öğle vakti koyunların eğrendiği yer (*İçel*). *Ankara*'da bu adta bir bölge vardır.

« — kak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YARKAK : Tüyü dökülmüş veya yolunmuş deri (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Yar*» dır.

II : *Sıfat*

AYKAK : Çok sözlü, geveze (*B. T. L.*). Kelimenin kökü «*Aymak*» fiilindendir (*Rad.*).

« — kal »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TUTKAL : Kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

BAYKAL : *Ya. P.* de «deniz» anlamına olan bu kelime *Orta Asya*'da tanınmış gölün adıdır.

II : *Sıfat*

ORTKAL : Vahşi ve azgın - at hakkında -. Kelimenin kökü «koşmak» ve «seğirtmek» anlamına gelen «*Ortmak*» fiilindendir (*Rad. C. I. S.* 1064).

« — kan »

Bu ek, « — gan » ekinin başka bir şeklidir, sıfat yapar.

BURKAN : Bağıra bağıra konuşan (*Rad. C. IV. S.* 1827).

TAVUŞKAN : «*Tavşan*» kelimesinin aslıdır; kökü «*Tavuş*» dur. «*Tavuş*», «ses» anlamınadır, «Ayağının tavuştısından anladım».

ÇALIŞKAN, VURUŞKAN gibi.

« — kar »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar, « — gar » ekinin sert söylenişidir.

KOÇKAR : Koç. yiğit (*Ç. L.*).

AVKAR : Çöl bıldırcını (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Av*» dır.

« — karı »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yönet ve yer ismi bildirir.

I : *Yönet*

YOKARI : Kelimenin aslı «*Yokkarı*» dır.

DIŞKARI : Kelimenin kökü «*Dış*» tır.

YAVUŞKARI : Yakın (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Yav*» dır.

ARTKARI : Geri, geriye doğru (*Rad. C. I. S.* 316)

II : *Yer ismi*

KUŞKARI : Muhit, Çevre (*Tar.*). Kökü «*Kuşamak*» ve «*Kuşanmak*» fiillerinde de görülmektedir.

« — kav »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

ÇALKAV : Haylaz, tembel (*Rad. C. IV. S.* 38).

YALKAV : Tembel (*Rad.*).

« — kavuk »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SALKAVUK : Laklakiyat, gevezelikler (*Aşağı Ilıca*). Kelimenin kökü «*Salmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

DALKAVUK : Riyakâr, gösterişçi. Kelimenin kökü «*Dal = Tal*» dır.

« — kaz»

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

TALKAZ : Fesat, fitne (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Tal*» dır. Bu kök «*Dalkavuk*» kelimesinde dahi görülmektedir.

KAVKAZ : Bir çeşit diken, dana tabanı (*K. T.*). Kelimenin kökü «*Kav*» dır.

TIRKAZ : A - Eski kapıların arkasına geceleri sürülen büyük demir sürgü (*Uşak, Gediz*).
B - Eski inlerde ve mağaralarda girilen deliği kapatmak için yapılmış olan büyük yuvarlak taş (*Niğde*).

« — kazan »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

ÇALKAZAN : Zevzek (*Elâzığ*).

« — ke »

Bu ek, fiil ve isim köklerinde gelerek aygıt ve yer ismi yapar.

I : *Aygıt ismi*

PEYKE : Kahvelerde veya buna benzer yerlerde üzerine oturulan tahta kerevet. Kelimenin kökü «*Pey*» dir. «*Pey*» «ön taraf» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 1213).

II : *Yer ismi*

ÜLKE : Diyar, parça, «Türk Ülkesi Mançuriden Adriyatiğe kadar uzanır». Eski hakanlar hüküm sürdükleri memleketleri oğulları arasında üleşdirirler imiş; bu kelime oradan kalmış olsa gerektir.

« — keç »

Bu ek, isme ve fiile gelerek isim yapar.

I : *İsim*

ERKEÇ : Erkek keçi, teke. Kelimenin kökü «*Er*» dir.

« — kek »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

KEŞKEK : Buğday dövmesinden yapılan bir yemek. Kelimenin kökü bir çeşit «peynir» ve «ekşimiş süt» anlamına olan «*Keş*» dir.

II : *Aygıt ismi*

EŞKEK : Kayık küreği (*Rad. C. I. S.* 910) . Kelimenin kökü «*Eşmek*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ERKEK : Kelimenin kökü «*Er*» olsa gerektir.

« — kem »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

YELKEM : Yelken (*Bahr-ül-garaip*). Kelimenin kökü «*Yel*» dir.
DİLKEM : Pusla (*Babüs*).

« — ken »

Bu ek, isme gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

ERKEN : Kelimenin kökü «*Er*» dir. Bu kök «*Ergeç*» sözünde de görülmektedir.

KİMKEN : Bazı kere, bazen (*Kozan*). Kelimenin kökü «*Kim*» dir.

II : *Aygıt ismi*

YELKEN : Kelimenin kökü «*Yel*» dir.

« — ker »

Bu ek, fiilden isim yapar.

ÜLKER : Yedi kardeşler adı verilen yıldız. Kelimenin aslı

«Örgev» olduğu *K. T.* de gösterilmektedir. Şu halde kelimenin kökü *«Örmek»* fiilindendir.

ÜLKER : Hav; kadife, peşgir gibi şeylerin havı; şeftalinin ince tüyleri (*L. O.*).

« — kı »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

SALKI : Haber (*Meta İncili*). Kelimenin kökü *«Salmak»* fiilindendir. *Maraş* taraflarında *«Salık»*, «haber» anlamınadır. *İstanbul* bunu *«Sağlık»* şeklinde bozmuştur.

II : *Aygıt ismi*

ASKI : Bir şey asmak için kullanılan aygıt, asma aygıtı.

BASKI : Kendisile bir şey basılan, sıkıştırılan nesne veya aygıt «Tütünler baskıya kondu mu?...»

ATKI : Boyuna atılan nesne.

« — kın »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar. Sıfat olduğunda anlamında şiddet ve aşırılık vardır.

I : *İsim*

ZIPKIN : Büyük balıkları avlamak için kullanılan ucu sivri ve çatallı mızrak. Kelimenin kökü *«Zıplamak»* fiilinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

ÇAPKIN, ÇATKIN, SAPKIN gibi.

« — kır »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

TAPKIR : «*Tabur*» kelimesinin aslıdır (*Z. L.*). Kelimenin kökü «*Tapmak*» fiilindendir.

BAÇKIR : Başarma, bitirme, muvaffakiyet (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Baş*» dır; «*ş*» harfi «*ç*» ye çevrilmiştir.

DALKIR : Hare, ipek veya tiftik kumaşların dalgalanması (*Zile*). Kelimenin kökü «*Dalga*» kelimesinde dahi görülmektedir.

TAŞKIR : Taş yapı, kârgir (*Cide*).

« — kırı »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

AYKIRI : Ayrı, muhalif. Kelimenin kökü «*Ay*» aslı «*Azmak*» fiilinden gelen «*Az*» dır.

« — kim »

Bu ek, isimden isim yapar.

YELKİM : Havadar (*Kamus Tercümesi*).

« — kin »

Bu ek isme gelerek sıfat yapar.

ELKİN : = (İLKİN) : Konuk, Misafir (*D. L. T. C. I. S.* 31).

Kelimenin kökü «*İl*» dir. Bu kelime «*Yelkin*» şeklinde dahi geçmektedir.

« — kit »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *Aygıt ismi*

KİRKİT : Halıcılıkta kullanılan bir aygıt olup argaçları yatıştırmak ve halıyı pekiştirmek için kullanılan bir çeşit taraktır. Kelimenin kökü «*Kirmek = Girmek*» fiilinden gelmiş olmalıdır.

II : *Sıfat*

ELKİT : Beceriksiz, gevşek (*Konya, İçel*). Kelimenin kökü - *Orta Anadolu*'da - bu anlama gelen «*Elevay*» kelimesinde dahi görülmektedir.

BİRKİT : Birleşmiş, müttehit, birleşik (*Rad*.).

« — kovan »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

YELKOVAN : Cep veya dıvar saatlerinde dakikaları gösteren iğne

« — kun »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

ÇAYKUN : Suyun dalgalanması, girdap (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çay*» dır.

SORKUN : Çiçeği oldukça güzel kokan bir çalı (*Batı Anadolu*). Bu adta *Simav* ile *Kula* arasında bir dağ ve *Gediz* ile *Uşak* arasında bir köy vardır.

« — kur »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

SOKKUR : Büyük dibek (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Sokmak*» fiilindendir. *Niğde* ve *Kayseri* taraflarında «*Soku*» denir.

UÇKUR : Kelimenin aslı «*İçkur*» dur. «*Kur*», «kuşak» anlamına geldiğine göre «içeriden kuşanılan kuşak» anlamınadır.

TAPKUR : Tabur (*Ç. L.*). Bak : (Tapkır).

« — kurı »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ARKURI : Ters, muhalif. Bak : (Aykırı).

« — kut »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

BUŞKUT : Acele (*İd.*). Kelimenin kökü «*Buşmak*» fiilindendir. Bu kelime *D. L. T.* te «Çırak» anlamına gelmektedir.

« — küç »

Bu ek, isimden isim yapar.

HÖRKÜÇ : Deve hörgücü. Kelimenin aslı «*Örküç*» tür. (*Ç. L.*). Kökü «*Ör*» dür; «*Ör*», «yüksek yer» anlamınadır (*Rad. C. I. S.* 1216).

« — kül »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

PÜSKÜL : Bir çeşit saçak. Kelimenin kökü «*Püskürmek*» fiilinde de görülmektedir.

ÖSKÜL : İnce keten. Kelimenin aslı «*Üstkül*» kökü «*Üst*» olmalıdır. Nitekim ferace ve yaşmak devrinde başa örtülen ince tüle «*Üslük*» derlerdi.

L

« — la »

Bu ek, isim köklerine gelerek yer ismi bildirir.

SUĞLA : Sulu, nemli yer. Kelimenin kökü «su» anlamına olan «*Suğ*» dur.

TUZLA : Tuzlu yer.

YAYLA : Yaylanılan yer, yazlık yer.

KIŞLA : Kışlanılan yer, kışlık yer.

TARLA : Kelimenin aslı «*Tarığlağ*» dır.

KUMLA : Kumluk yer. *Gemlik* kazasında bir köy adı.

SIĞLA : Sığ olan yer. *Ege* sahillerinin eski adı.

« — laç »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

GÜLLAÇ Kelimenin aslı «*Güllü aş*» olsa gerektir. Kökü «*Gül*» dür.

SÜTLAÇ : Kelimenin aslı «*Sütlü aş*» olsa gerektir. Kökü «*Süt*» dür.

BAYLAÇ : Konsoloshane (*Rad. C. IV. S.* 1428)

YILLAÇ : Senelik, yıllık (*Sinop*)

« — lagan »

Bu ek, isimden isim yapar.

ŞIRLAGAN : Kelimenin kökü «*Şır*» sesi olsa gerektir. Bu ses, akmağı bildirir.

KIRLAGAN : Taun, veba, kolera (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kırmak*» fiilindendir.

KURLAG AN : Çıban (*Rad.*).

« — lagı »

Bu ek, isim köklerine gelerek aygıt ve yer ismi yapar.

II : *Aygıt ismi*

OKLAGI : Şipit yapılırken bezeleri inceltmek ve yaymak için kullanılan oka benzer aygıt. Kelimenin kökü «*Ok*» tur.

NAMAZLAĞI : Üzerinde namaz kılınan halı, kilim, keçe gibi şeyler; seccade (*Analolu*).

II : *Yer ismi*

FINDIKLAGI : Fındık biten yer (*Ankara - Kırbız köyü*)

ARMUTLAGI : Armut biten yer (*Ankara - Kırbız köyü*)

BALIKLAGI : Balığı çok olan yer (*Gaziantep*)

« — lak »

Bu ek; isim köklerine gelerek isim, yer ve aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇAYLAK : Tanınmış olan av kuşu. Kelimenin kökü «*Çay*» olsa gerektir.

TASLAK : Tertip, plân, bir işin hayalde vücut bulan şekli. Kökü «*Tasarlamak*» fiilinde de görülmektedir.

TAYLAK : İki yaşında deve torumu. Kökü «*Tay*» dır.

II : *Yer ismi*

SULAK : Suyu çok olan toprak.

YAYLAK : Bak : (Yayla)

KIŞLAK : Bak : (Kışla).

KUMLAK : = (KUMLAĞ) : Kumlu, kumu çok yer, kumsal.

III : *Aygıt ismi*

HAKLAK : Köylülerin imam, muhtar, demirci, berber gibi kimselere verdiği hakkın ölçüldüğü ölçek; bu kelime her hangi bir hububat ölçeği anlamına gitmiştir (*Gerede - Mengen*). Kökü «*Hak*» dır.

IV : *Sıfat*

TORLAK : Acemi, toy. Aslı «*Toy*» kökü «*Tor*» dur.

CIRLAK : Sık sık ağlıyan çocuk (*Batı Anadolu*). Kökü ses taklidi olan «*Cır*» dır.

ISLAK : Suya bulanmış olan, nemli.

DAZLAK : Kel, «Başı dam dazlak» (*Anadolu.*).

« — lam »

Bu ek, isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

SAĞLAM : Kelimenin kökü «*Sağ*» dır.

BAĞLAM : Demet, deste, «Bir bağlam yonca». Kelimenin kökü «*Bağ*» dır.

ASLAM : Fayda, menfaat (*Tar.*). Kökü «*As*» dır, *eski Türkçe'*de «fayda» anlamınadır.

ANLAM : Manâ (*Konya*); (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Anğ*» dır.

SIKLAM : Sıkılacak kadar ıslak, «Sırsıklam ıslandım». Kelimenin kökü «*Sıkmak*» fiilindendir.

ATLAM : Adım, kademe (*Tuh.*). Kelimenin kökü «*Atmak*» fiilindendir.

« — lan »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir; en çok yaban hayvanlarını gösteren isimlerin sonunda bulunur.

I : *İsim*

KAYLAN : Taşlı ve kayalı yer, «Kaylanda bağımız var (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Kaya*» da dahi görülmektedir.

YAMLAN : Bir çeşit sıçan, geme (*D. L. T.*). Kökü «*Yam*» dır.

AKLAN : Damların kenarında bulunan su oluğu (*Konya*). Kelimenin kökü «*Akmak*» fiilindendir.

II : *Hayvan isimleri*

SIRTLAN : Kelimenin kökü «*Sırt*» dır.

ARSLAN : Kelimenin kökü «*Ars*» dır. «*Ars*» kediye benzer tüyü değerli bir hayvandır; onun için halk «Ars altın üzerinde yatar» derler.

KAPLAN; TAYLAN gibi.

III : *Sıfat*

ÇAYLAN : Kumlu yer, kumsal (*Ç. L.*).

BAYLAN : Nazlı, şımarık (*Uşak*). Kökü «*Bay*» dır.

« — langıç »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BAŞLANGIÇ : Kelimenin kökü «*Baş*» dır.

PATLANGIÇ : Kamıştan veya mürver ağacı dalından, yahut bükülmüş kâğıttan yapılarak patlatılan çocuk oyuncağı.

II : Sıfat

IRLANGIÇ : Şarkı söyliyen, hanende (*B. T. L.*). Kelimenin kökü «*Ir*» dır. «*Ir*», «şarkı» anlamınadır.

« — laş »

Bu ek, isim köküne gelerek isim yapar.

ARALAŞ : Aralıklı, müteferrik (*Tar.*). Kökü «*Ara*» dır.

« — lav »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

ŞANLAV : Lâtife (*Avanos*). Kelimenin kökü «*Şen*» dir.

BAYLAV : İttifak, muahede (*Tar.*). Kökü «*Bay*» dır.

KAPLAV : Perde. Kökü «*Kap*» dır.

ÇILLAV : Güvercinden ufak benekli bir kuş - konar geçer kuşlardandır - (*Gediz. Sinop*). Kökü «*Çıl*» dır.

SAKLAV : Tutu, rehin (*Ç. L.*) Kelimenin kökü «*Sak*» dır.

KATLAV : Askerin dönüşü (*Ç. L.*). Kökü «*Kat*» tır.

SAYLAV : Mebus (*Kırım*). Kelimenin kökü «*Saymak*» fiilindendir.

« — lava »

Bu ek, isimden isim yapar.

OKLAVA : Yufka ve bazlama gibi şeyleri açmak ve inceltmek için kullanılan ok gibi uzun bir değnek. Kelimenin kökü «*Ok*» tur.

BAKLAVA : Bu kelimeyi çözümliyemedim ise de « — *lava* » eki görülüp durmaktadır.

« — lavuç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

KAPLAVUÇ : Ciltçi, mücellit (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Kap*» dır.

« — lay »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek yeni isim yapar.

BOŞLAY : Bedava, parasız, «Bu atı boşlay aldım». Kelimenin kökü «*Boş*» dur.

MANĞLAY : Alın. Kelimenin kökü «*Manğ*» dır, «etraf» ve «yan» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 2006).

« — layın »

Bu ek, isim köklerine gelerek zaman ve benzeme bildiren kelime olur.

I : *Zaman*

AKŞAMLAYIN: Akşam vakti.

TANLAYIN : Tan vakti.

II : *Benzeme*

ONCULAYIN : Onun gibi.

« — laz »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek sıfat yapar.

YIRTLAZ : Utsuz, utanmaz, küstah, namus perdesi yırtılmış.

Kelimenin kökü «*Yırtmak*» fiilindendir.

OFLAZ : = (OHLAZ) : Nefis, âlâ, «Ne oflaz yemek» (*Orta Anadolu*). Kelimenin kökü «*Of*» tur.

YALLAZ : Mürai, yaltakçı. Kelimenin kökü «*Yal*» dır (*Niğde*)

« — leç »

Bu ek, isimden isim yapar.

ETLEÇ : Etli olan kimse, şişmanca (*L. Ta.*).

« — lek »

Bu ek, isim köklerine gelerek bir takım anlamalar bildirir.

I : *İsim*

GÖNLEK : = (GÖMLEK) : Çıplak tenin üzerine giyilen çamaşır. Kelimenin kökü «*Göng*» dür.

BELLEK : Hafıza (*Tar.*). Bu kök «*Belli*» kelimesinde ve «*Bellemek*» fiilinde dahi görülmektedir.

II : *Yer ismi*

EVLEK : Bir ev yapacak kadar yer (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Ev*» dir.

İÇERLEK : İçeride olan, «Onların evi yoldan içerlektir».

İLERLEK : İleride olan, «Sizin ev bizim evden ilerlektir».

III : *Zaman*

TEZLEK : Az zamanda, tez zamanda, «Seni eve göndereceğim, tezlek gelmelisin» (*Orta Anadolu*). Kelimenin kökü «*Tez*» dir.

IV : *Sıfat*

ÖTLEK : Korkak, ödek, «Ötlek adam». Kelimenin kökü «*Öt*» dür; «Ödüm koptu».

BETLEK : Korkak (*Tar.*) Kökü «*Bet Beniz*» sözündeki «*Bet*» dir.

« — lem »

Bu ek, isim köküne gelerek isim yapar.

BEĞLEM : Bağlam, demet (*Rad. C. IV. S.* 1571). Bu kelime «*Bağlam*» kelimesinin başka bir türlüsüdür.

ÖZLEM : Hususî (*Uygurca*), (*Rad.*). Kökü «*Öz*» dür.

« — lembik »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

ÇİTLEMBİK : Nohut büyüklüğünde sarı renkte meyvesi bulunan ve yaprakları kara ağaca benziyen bir ağaçtır. Meyvesini çocuklar yerler. Kelimenin kökü «*Çitlemek*» kökünde dahi görülmektedir; «*Çitlemek*», «kavun veya karpuz çekirdeği gibi şeyleri kırıp yemek» demektir.

« — lengeç »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

BİZLENGEÇ : Küçük ve kısa üvendire (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «tığ» anlamına olan «*Biz*» dir.

« — lev »

Bu ek, isimden isim yapar.

İŞLEV : İş, amel (*B. T. L.*).

« — ley »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

DİPLEY : Esasen, esasında (*Tar.*). Kökü «*Dip*» dir.

« — leyin »

Bu ek, isim köklerine gelerek zaman ve benzeme bildirir.

I : *Zaman*

ÖĞLEYİN : Öğle vakti.

GECELEYİN : Gece vakti.

II : *Benzeme*

BENİMLEYİN: = (BENCİLEYİN) : Bana benzer, benim gibi.

BÜLBÜLLEYİN: Bülbül gibi (*Men. S.* 236).

« — lez »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

İĞLEZ : Hastalıklı, ağrıklı (Ordu-Ulupınar). Kelimenin kökü «*İğ*» dir. *Ordu* vilâyetinin bazı yerlerinde bu kelime «*Heylez*» şeklinde söylenir.

ÜFLEZ : Zayıf, cansız (*Konya - Haruniye*).

« — lı »

Bu ek, « — li » eki gibidir; aralarında yalnız ses farkı vardır.

« — lıcak »

Bu ek, isimden isim yapar.

SAĞLICAK : Âfiyet, esen, selâmet, «Sağlıcakla gidiniz» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Sağ*» dır.

« — lıç »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

DAĞLIÇ : Dağlık bölgelerde yetişen koyun. Kelimenin kökü «*Dağ*» dır.

KAVLIÇ : Fıtık hastalığına tutulmuş olan kimse (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kav*» dır.

« — lık »

Bu ek, « — lik » ekinin aynıdır, aralarında yalnız ses farkı vardır; onun gördüğü işi görür.

KAKLIK : Buğday, arpa gibi şeylerin yıkandıktan sonra kurutulduğu düz yer (*Gerede - Mengen*). Kökü «*Kak*» dir.

« — lım »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

YAYLIM : Bu kelimenin bir kaç anlamı vardır:

A - Yayma, çift hayvanlarını yayma; «Koyunları yaylıma götür», «Yaymaya götür» demektir.

B - Yayma yeri, hayvanların yayılacağı yer; «Yaylımda ot kalmamış».

C - Yayılma, açılma; «Yaylım ateşi».

[İlk iki kelimenin kökleri «*Yaymak*», son kelimenin kökü «*Yayılmak*» fiilindendir.]

TIKLIM : Bir tıkışta alınabilecek kadar olan yemek, lokma (*Anadolu*). Bu kelime bazı yerlerde «*Tıklım tıklım*» şeklinde ve «şişkin» anlamına kullanılmaktadır. Kelimenin kökü «*Tıkmak*» fiilindendir.

ADLIM : Ünlü, şanlı, meşhur (*Sivas, Ahlat*). Kelimenin kökü «*Ad*» dır.

« — lın »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YIĞLIN : Pehriz (*Cami-ül-Fürs*). Kelimenin kökü «*Yığmak*» fiilindendir (*Tar.*).

II : *Sıfat*

ÇAĞLIN : Meşhur, layık (*Ç. L., P. d. C.*). Kelimenin aslı «*Çavlın*» dır; kökü «*Çav*» dır.

« — lız »

Bu ek, isim köklerine gelerek sıfat yapar.

PIHLIZ : = (PIKLIZ) : Hasis, cimri (*Antalya*)

« — li »

Bu ek; isim köklerine gelerek sıfat, sıfat köklerine gelerek isim yaptığı gibi daha bir takım anlamlara gelir.

I : *İsim*

İNCELİ : İncesi olan nesne, «Eski hocaların başı ucunda inceli kalınlı, uzunlu kısalı bir alay değnek bulunurdu».

GÜZELLİ : «Düğün günü, güzelli çirkinli bir alay kız vardı».

II : *Sıfat*

EVLİ : Evi olan, evlenmiş bulunan [**Burada «—li», ismi sıfat yapmıştır.**]

TERLİ : Terlemiş olan, terli bulunan.

III : *Nisbet*

EDİRNELİ. İZMİRLİ, TİBETLİ, gibi.

[Bu ek, «*Giz*» kelimesiyle birleşerek «*Gizli*» şeklinde başlı başına bir kelime meydana getirmiştir. «*Kiz*» , «sandık» anlamınadır (*D. L. T.*).]

« — liç »

Bu ek, fiilden isim yapar.

EYLİÇ : = (EĞLİÇ) : Üzüm bağlarında bulunan ve dalları eğerek kurutan sarmaşık (*Anadolu*).

« — lik »

Bu ek, isme gelerek bir takım anlamlar bildirir .

I : *İsim*

DİRLİK : Rahat, sükûn, «Orada dirlik düzenlik yoktur».

TERLİK : Odada giyilen altı düz ayakkabı. Kökü «*Ter*» dir.

III : *Yer ismi*

CEVİZLİK : Ceviz ağaçları bulunan yer.

DİKENLİK : Dikeni bulunan yer.

III : *Tahsis, Özgerlik*

PİRİNÇLİK : Pirinç ekmek için ayrılmış olan tarla.

GÖMLEKLİK : «Gömleklik bez», «Gömlek yapılmak için ayrılmış bez» demektir.

IV : *Mastrlık*

EYİLİK, GÜZELLİK, ÇİRKİNLİK gibi.

V : *Küçüklük*

İPLİK : Kökü «*İp*» dir.

« — lim »

Bu ek, isimden isim yapar.

YİVLİM : Dağların girintili ve çıkıntılı yerleri (*Avanos*). Kelimenin kökü «*Yiv*» dir.

DİVLİM : Dilim.

« — luç »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

ARKALUÇ : Hamal semeri (*Ç. L.*). Bu kelime diyeleğimizde «*Arkalıç*» olmuştur. Kelimenin kökü «*Arka*» dır.

« — luk »

Bu ek, « — lik » ekinin gördüğü işi görür; aralarında yalnız ses farkı vardır.

KUŞLUK : Öğle vakti ile sabah arası; kuşlara yem verilecek zaman.

TOZLUK : Ayağı tozdan korumak için kullanılan uzun çorap veya buna benzer şeyler.

« — lum »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve yer ismi yapar.

I : *İsim*

OYLUM : Oyulmuş, delik deşik, düzensiz. «Karanfil oylum

oylum». Kelimesinin kökü «*Oymak*» fiilindendir.

DAVLUM : Parça. «İyi çarık, sırt davlumundan yapılır». Aslı «*Dağlum*» olsa gerektir (*Anadolu*).

II : Yer ismi

BAGLUM : Bağlı, bostanlı yer. *Ankara*'da bu adta bir köy vardır. Kökü «*Bağ*» dır.

« — luz »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

YELLUZ : Yeleme, açık meşrepli kadın (*K. T.*). Bu kelime *batı Anadolu*'da «*Yelehuz*» şeklinde kullanılır; her ikisi de aheŋksizdir.

« — lu, — lü »

Bu ekler, « — li » ekinin gördüğü işi görür; aralarında ses farkı vardır.

TÜRLÜ : Çeşitli. Kelimenin kökü «*Tür*» dür. «*Tür*» «nevi, cins» demektir.

« — lük »

Bu ek de, « — lik » eki gibidir.

BÜLBÜK : Konca (*Behr - ül - Garaip*). *Malatya* ve *Gaziantep* taraflarında «*Bilbik*» şeklinde kullanılmaktadır; kelimenin kökünü anlayamadık.

« — lüm »

Bu ek, fiil kökünden isim yapar.

BÜKLÜM : Kıvrım, büküntü. Kelimenin kökü «*Bükmek*» fiilindendir.

« — lün »

Bu ek, fiilden isim yapar.

SÜĞLÜN : Sülün kuşu. Kelimenin kökü «*Süğmek*» fiilindendir.

M

« — ma »

Bu ek, fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

DOĞRAMA : Kapı, pencere ve çerçeve gibi doğranmış keresteden yapılmış iş.

SAÇMA : Av için kullanılan kurşun taneleri. Kökü «*Saçmak*» fiilindendir.

YAZMA : Üzerinde çiçek ve resimler bulunan bir çeşit mendil ve kadın baş örtüsü. Kökü «*Yazmak*» fiilindendir.

DOLAMA : Parmağı fırdolayı kaplıyan hastalık, et yaran.

II : *Aygıt ismi*

KAZMA : Kazacak aygıt, çapa (*Anadolu*). Kökü «*Kazmak*» fiilindendir.

III : *Yer ismi*

YIĞMA : «Bizim tarlanın sınırı şu yığmadan başlar».

YARMA : «Tren şimdi büyük bir yarmadan geçecek».

IV : *Mastarlık*

SORMA : «Talebenin sık. sık sual sorması doğru değildir.»

YAZMA : «Yazı yazmasını bilmez».
[Bu kelime yerine göre isim, yerine göre de sıfat olur].

V : *Sıfat*

DOLMA : Dolma. doldurulmuş, «Dolmabahçe Sarayı».

BURMA : Burulmuş, bükülmüş, «Burma minare». Kökü «*Burmak*» fiilindendir.

TUTMA : Aylıkla veya yıllıkla tutulmuş olan hizmetçi (*K. S.*)

YAZMA : «Yazma kitap».

« — maca »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

ATMACA : Bir av kuşu. Kökü «*Atmak*» fiilindendir.

KAPMACA : Kapma yoliyle, kapma şartiyle, «Köşe kapmaca oyunu.»

YUTMACA : Yutma yoliyle, «Seninle aşık oynarım; yutmaca yok.»

« — maç »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YIRTMAÇ : Entarinin yırtılmış gibi açık olan yeri.

TUTMAÇ : Unla yağdan yapılan çorba.

KURMAÇ : Kavrulmuş buğday (*Ç. L.*). Kelimenin aslı «*Kavurmaç*» olmalıdır.

II : *Sıfat*

DİLMAÇ : = (DİLMEÇ) : Tercüman.

« — mak »

Bu ek, mastar edatıdır. Fakat sonunda « — mak » bulunan isimler vardır.

OYMAK : Türklerde kabile ayrımında Boy'dan sonra gelen parça, kabile, «Oymak Beyi».

IRMAK : Nehir.

YAŞMAK : Eski zamanlarda kadınların yüzlerine örttükleri peçe.

ÇAKMAK : Çakmak taşına vurup kıvılcım çıkararak kavı yakan çelik aygıt.

BAŞMAK : = (PAŞMAK) : Ayakkabı.

KAYMAK : Sütün kaymağı.

BARMAK : = (*PARMAK*) :

YUMAK. ÇOMAK, DAMAK, YAMAK gibi.

« — mal »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SAVMAL : Kımız olmıya yaklaşmış bulunan süt (*Rad.*).

II : *Sıfat*

SAĞMAL : Sağılan -inek-. Kelimenin kökü «*Sağmak*» fiilindendir.

TANIMAL : Tanınmış (*Ç. L.*).

BOYMAL : Boynu ak olan *-hayvan-* (*D. L. T. C. III S.* 132).

TASMAL : Biçimsiz, şişman (*K. S.*). Kökü «*Taslak*» Kelimesinde de görülmektedir.

« — man »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

SOKMAN : Çizme, Türkmen çizmesi (*K. T.*). Kökü «*Sokmak*» fiilindendir.

AYMAN : Değirmen (*İd.*).

II : *Ulus İsmi*

NAYMAN : *Fergana*'da bir Türk boyu.

TUKMAN : *Orta Asya*'da bir Türk boyu.

III : *Kişi Adı*

AKMAN : *Anadolu*'da bir çok ailelerin adıdır.

KARAMAN : Kişi adı.

IV : *Aygıt ismi*

ÇIRAĞMAN : El feneri.

DOLAKMAN : Bir çeşit yeniçeri elbisesi (*Z. L.*).

V : *Yer ismi*

KAGIZMAN, KAMAN, BOLAMAN gibi.

VI : *Zaman*

SIKMAN : Üzüm sıkma zamanı (*D. L. T. C. I. S.* 371).

TANMAN : Tanlayın, tan vakti (*T. D.*).

VII : *Sıfat*

SMAN : Asılmış olan, asılı (*Keskin*). Kökü «*Asmak*» fiilindendir.

AZMAN : İri, büyük. Kökü «*Azmak*» fiilindendir.

KOYMAN : Çoban, Koyuncu (*İd.*).

VIII : *Meslek*

AYAMAN : Koruyucu (*T. D.*).

ALARMAN : Alıcı, yağmacı (*Kırgızca - Kazakca*).

IX : *Aşırılık*

DIZMAN : = (TIZMAN) : Çok büyük (*Kamus Tercümesi, Bina.*)

KOCAMAN : Çok büyük. Kelimenin kökü «*Koca*» dır.

DALAŞMAN : Çok dalaşıcı, çok kavgacı. Kelimenin kökü «*Dalaşmak*» fiilindendir.

X : *Küçüklük ve Azlık*

ILIMAN : Az ılık (*Ankara Yerlileri*).

AKSIMAN : Akca, az beyaz (*Rad.*).

[Bu ekin daha bir kaç anlama geldiği vardır. Biz burada çok kullanılmakta olan şekilleri aldık, daha etraflı bilgi«*Türkçemizde Men - Man*» **adlı eserimizdedir].**

« — mana »

Bu ek, fiilden yer ismi yapar.

HAYMANA : Hayvanları başı boş haylayıp bıratıkları yer (*L. O*). Kökü «*Haylamak*» fiilinde de görülmektedir.

« — mandı »

Bu ek, fiilden isim yapar.

SOYMANDI : A - Hıyar gibi kabuğu soyularak yenilen şeyler (*L. O.*).

B - Hıyar ve bazı meyve gibi şeylerin soyulmuş kabukları (*K. T.*). «*Soymaldı*» dahi denir.

« — mar »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TOKMAR : Ucu demirli ok (*Ç L.*). Kökü «*Tokmak*» kelimesinde dahi görülmektedir.

KUŞMAR : Kuş tuzağı (*P. d. C.*).

ÇOKMAR : Başı yuvarlak değnek, çomak.

II : *Sıfat*

KISMAR : Pinti, bahil, cimri (*Sungurlu*). Kökü «*Kısmak*» fiilindendir.

« — maş »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

SARMAŞ : Sarılma, «Dolaş» kelimesile birlikte kullanılmaktadır: «Sarmaş dolaş» gibi. Kökü «*Sarmak*» fiilindendir.

KALMAŞ : Geveze, maskara (*Ç. L.*) Kelimenin kökü «*Kalmak*» fiilindendir.

« — maşık »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

SARMAŞIK : Her hangi bir şeye sarılarak büyüyen bitki.

« — mav »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

TALMAV : Dalkavuk. (*Tuh.*).

« — me »

Bu ek, « — ma » ekinin aynıdır; aralarında yalnız ses ayrımı vardır.

I : *İsim*

ÇELME : Kadınların başlarına çeldikleri -yazma ve çenber gibi- şeyler.

KÖŞEME : Gönye (*Ankara Yerlileri*) [*]

II : *Mastarlık*

BİÇME : «Bizim terzinin bir elbise biçmesi var, görmeli».

III : *Yer ismi*

İÇME : «Tuzla içmeleri».

IV : *Zaman*

GELME : «Onun gelmesi yaklaştı», «Gelme zamanı yaklaştı» demektir.

V : *Sıfat*

ELLEME : Seçilmiş, ellenmiş. «Elleme kömür».

« — mece »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

BİLMECE : Başkalarına çözdürülmek üzere söylenen kapalı ve karışık söz.

SİLMECE : Bir kabı veya ölçeği tepeleme değil sile sile doldurmak (*Anadolu*); «Bizim ağa, köylüye buğday verirken silmece verir, alırken tepeleme alır».

[*] Burada ek; fiil köküne değil, isme gelmiştir.

« — meç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

GERMEÇ : Bahçeleri veya tarlaları sulamak için suyun önüne çekilen set (*Ankara Yerlileri*). Kelimenin kökü «*Germek*» fiilindendir.

SEKMEÇ : Basamak, kademe (*Şebinkarahisar*). Kelimenin kökü «*Sekmek*» fiilindendir.

GİRMEÇ : Evin gireği, methal (*Ankara Yerlileri*). Kökü «*Girmek*» fiilindendir.

DERMEÇ : Çalı, çırpı gibi şuradan buradan toplanmış olan yük (*Tokat*). Kökü «*Dermek*»fiilindendir.

« — mel »

Bu ek, fiil köklerine gelerek bir takım anlamlar gösterir.

I : *İsim*

ÇÖYMEL : Baston (*Ereğli*). Kökü «*Çöğmek*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

BİTMEL : Bitek yer, münbit yer. Kelimenin kökü «*Bitmek*» fiilindendir.

III : *Sıfat*

EĞMEL : A - Açık olmıyan söz, kapalı söz (*Mersin*).

B - Yay gibi eğri olan (*Gaziantep*).

Kökü «*Eğmek*» fiilindendir.

« — men »

Bu ek, « — man » ekinin aynıdır, aralarında yalnız ses ayırdımı vardır. Fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

KÖZMEN : Közde pişirilmiş olan ekmek, gözleme (*D. L. T.*). Kökü «*Köz*» dür.

ÖKMEN : Harman zamanı, hasat (*Tar.*). Kökü «*Ökmek*» fiilindendir, «yığmak» anlamınadır.

SÜYMEN : İp sümeği (*Bolu, Gerede - Mengen*). Kökü «*Süymek*» fiilindendir.

II : *Kişi ismi*

GÖKMEN : Kişi adı (*Orta Anadolu*)

DİRİKMEN : Kişi adı (*İd.*).

III : *Aygıt ismi*

DEĞİRMEN : Kökü «*Teğre*» dir.

İLİKMEN : El kandili (*Batı Anadolu*). Kelimenin aslı «*Elikmen*», *kökü* «*El*» dir..

IV : *Yer ismi*

ÇEKMEN : *Belh'a* yakın bir bir yer adı.

TEKMEN : *Uşak*'ta, *Gediz*'de, *Van*'da bir yer adı.

V : *Hal*

BÜTÜMEN : Tamamiyle (*Sinop*).

DERMEN : Hemen, derhal (*Rad.*).

VI : *Sıfat*

DÖKMEN : Levent, yakışıklı (*Avanos, Çanakkale, Bayramıç*).

GÖÇMEN : A - Muhacir, göçücü (*Sungurlu*).
B - *Orta Asya*'da bir oymak adı (*Aristof*).

VII : *Kişi Anlamına*

İŞÇİMEN : İşçi kimse, işçi adam (*Konya, Seyhan - Kürkçüler köyü*).

EVCİMEN : Evine düşkün kimse.

VIII : *Aşırılık*

DİLMEN : Çok dilli, konuşkan (*Kırşehir, Afyon, Lâpseki*).

DEHMEN : Ahmak, şaşkın (*Kırşehir*).

IX : *Azlık ve Küçüklük*

EKŞİMEN : Az ekşi (*Ankara Yerlileri*).

DELİŞMEN : Az deli, hafif meşrepli.

X : *Benzeme*

TÜRKMEN : Türke benziyen (*D. L. T. C. III. S.* 304 - 307).

KEDİMEN : Kediye benzeyen küçük kuzu (*Maraş - Bertiz*).

« — mer »

Bu ek; isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar, ses ahengine uymaz.

I : *İsim*

KATMER : Bir şeyin kat kat olması.

II : *Sıfat*

ÇAĞMER : Pinti (*Ç. L.*). Bu kelime âheksizdir.

« — meşik »

Bu ek, isim köklerine gelerek sıfat yapar.

YELMEŞİK : Dalkavuk (*Avanos, Çanakkale*). «*Yeleme*» kelimesinde olduğu gibi kökü «*Yel*» dir.

« — mez »

Bu ek, sıfata gelerek isim yapar.

PEKMEZ : = (BEKMEZ : Kelimenin kökü «*Bek*» dir; «katı» anlamındadır.

» — mık »

Bu ek; fiil köklerine gelerek isim, aygıt ismi ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KIYMIK : Odun veya çıra parçası, «Kesilen odunların kıymığını bile yerde bırakmadı» (*Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kıymak*» fiilindendir.

II : *Aygıt ismi*

TIRMIK : Küçük çengel; yeni sürülmüş olan tarlanın keseklerini kırmak için kullanılan aygıt. Bu kelime «Tırmalamak eseri» anlamına da gelir: «Yüzü tırmık içinde kalmış».

III : *Sıfat*

KISMIK : Cimri (*Kayseri, Kırşehir*). Kelimenin kökü «*Kısmak*» fiilindendir.

« — mıl »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

MAŞMIL : Sağlam muşamba (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «bir çeşit kalın şal» anlamına gelen «*Maşap*» kelimesinde dahi görülmektedir.

BAŞMIL : Ankara'nın doğusunda bir yer adı. [*Bu yer Musiki Muallim Mektebiyle göçmen mahallesi arasında bulunan bölge olup bu gün bir mahalle haline gelmiş ve başka ad almıştır.*]

« — mır »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

KISMIR : Cimri (*Burdur, Uluburlu*). Kelimenin kökü «*Kısmak*» fiilindendir.

« — mız »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

ALMIZ : Şeytan (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Al*» dır. «*Al*», «hiyle» anlamınadır.

« — mik »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim yapar.

İRMİK : Helva yapmak için öğütülmüş olan iri taneli un; «İrmik helvası». Kelimenin kökü «*İri*» sıfatı veya «*Yirmek*» fiili olabilir.

KESMİK : Bahçe bellendikten veya tarla sürüldükten sonra meydana gelen toprak parçaları, kesek. Kelimenin kökü «*Kesmek*» fiilindendir.

« — mir »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek sıfat yapar.

YİMİR : Obur. Kelimenin kökü «*Yimek*» fiilindendir (*Kayseri Köyleri*).

KELMİR : Ekilmiyen toprak (*Konya*). Kelimenin kökü «*Kel*» dir.

[Her ne kadar bu kelime *Farsca* ise de hayli zamandanberi *Türkçe*'ye girmiş ve bunun karşılığı

bulunan *«Daz = Taz»* kelimesini öldürmek üzre bulunmuştur.]

ŞİLTEMİR : Küfreden, kötü söz söyliyen. Kelimenin kökü «kavgacı» anlamına gelen *«Şıltak»* ve *«Şıllık»* kelimelerinde görülmektedir.

« — muğ »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

ALTUNMUĞ : Altınla işlenmiş elbise (*Ç. L.*)

« — muk »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

SOYMUK : İlkbaharda çamın kabuğu soyularak sızan su ve taze akma; bunu köylüler ve çobanlar çok yerler. Bu yüzden çam ağaçları kurur gider.

KUSMUK : Kusma yoliyle çıkan şeyler, kusulan şeyler.

[Bu iki kelimede ek işin eseri anlamına gelmektedir.]

YASMUK : Mercemek. Kökü *«Yassı»* dır (*Ç. L.*).

KARAMUK : Dikenli bir çalının siyah duta benziyen yemişi. Kökü *«Kara»* dır.

BEĞMUK : Gerdanlık (*Mirkatı Kestelî*).

« — mul »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim yapar.

KASMUL : Reçete (*Tirebolu*). Bunun *«Kasmuk»* şekli de vardır. Kökü *«Kasmak»* fiili olsa gerektir.

MOYMUL : Doğana benziyen bir kuş (*P. d. C.*) *İzmit'le Sakarya* arasında bu adta bir kasaba vardır. Kelime «*Boymal*» kelimesinden bozulmuş olsa gerektir.

« — mur »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

YAĞMUR : Kelimenin kökü «*Yağmak*» fiilindendir.

OYMUR : Dere, vadi (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Oymak*» fiilindendir.

TOSMUR : *İçel'*de bir oymak adı. Kelimenin kökü «*Tos*» olmalıdır.

« — mür »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

KEYMÜR : Zarf, örtü (*P. d. C.*). Kökü «*Keymek*» fiilindendir.

EYMÜR : Eski bir Türk oymağının adı; bu adta *Anadolu'*da bir çok yerler vardır. *Ankara'*nın güneyinde ve *Dikmen dağı* eteğinde bulunan bir küçük gölün adı «*Eymir* = *Eymür*» dür.

N

« — na »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

KOŞNA : Komşu (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Koşmak*» fiilindendir.

ARNA : Su arkı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «ırmak» anlamına olan «*Arık*» kelimesinde de görülmektedir.

BAZNA : Zarar (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Bazmak*» fiilindendir; «*Bazmak*», «cesaret göstermek» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 1545).

« — naç »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ARNAÇ : Karşı, cephe (*Kırşehir, Yozgat köyleri*). Kelimenin kökü «alın» anlamına gelen «*Ar*» dır; *Batı Anadolu*'nun bazı yerlerinde «*Annaç*» şeklinde söylenir.

II : *Sıfat*

KUŞNAÇ : Falcı (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Kuş*» dur.

« — nak »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

YIĞNAK : Cemaat (*Ç L.*). Kökü «*Yığmak*» fiilindendir.

TUTNAK : Senet (*Kırşehir*). Kelimenin kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

BOĞNAK : Aralıklı, kesik kesik yağan yağmur.

BACANAK : Kelimenin aslı «*Bacınak*», kökü «*Bacı*» dır.

TIRNAK. KASNAK gibi.

« — nas »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

ATANAS : = (ADANAS) : Hısım, akraba (*Molla Mehmet*)

« — nav »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

KIYNAV : Eziyet, zulüm (*B. T. L.*). Kökü «*Kıymak*» fiilindendir.

IRNAV : Açık, yarık (*B. T. L.*). Kökü «*Irmak*» fiilinden olsa gerektir.

SARNAV : Kaside (*Rad.*).

« — naz »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TIKNAZ : Topluluk, vücudün bir parça etli ve kısaca olması. Kelimenin kökü «*Tıkmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

KURNAZ : Hiyleci. Kelimenin aslı «*Kurmak*» fiilindendir.

KIRNAZ : Bahil, cimri (*Kayseri, Ahlat, Urfa, Elbistan*)

« — ne »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

YİZNE : Enişte (*Rad. C. III. S.* 529). Kelimenin kökü «*Yiz*» dir.

ZEYNE : Merdiven (*Ç. L.*). *İçel*'de bu adta bir köy vardır.

II : *Aygıt ismi*

İĞNE : Dikiş dikmek için kullanılan bir aygıt. Kökü «*İğ*» dir.

TİVNE : = (TİMNE) : Büyük iğne, çuvaldız (*Ç. L.*). «*Timen*» dahi denir.

« — nek »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

TÜYNEK : Ham kavun (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Tüy*» dür.

KÜRNEK : Kuş yuvası (*Antalya*). Kelimenin kökü «*Kurmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır.

PÜRNEK : Emir dağı'nda bir köy adı. Kökü «Pür» dür. Bak: (Pürçek).

DEĞNEK : Kelimenin aslı «*Değenek*», kökü «*Değmek*» fiilindendir.

« — ner »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

EĞNER : Amele başı, işçi başı (*Orhaniye*). Kelimenin kökü «*Eğremek*» fiilinden gelmiş olsa gerektir. «*Eğremek*», «toplamak» anlamınadır (*Tar*.).

« — nez »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

EĞNEZ : Zayıf (*Antalya*). Kelimenin kökü «*Eğ = İğ*» olsa gerektir.

« — nezik »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

ÖLNEZİK : Cansız, fersiz (*K. S*.). Kelimenin kökü «*Ölmek*» fiilindendir.

« — nı »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

BAKNI : Peygamber (*T. D*.). Kökü «*Bakmak*» fiilinden olmalıdır.

AŞNI : Kadim, evvel (*B. T. L*.). Kelimenin kökü «*Aşmak*» fiilinden olmalıdır.

« — nık »

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

YAYNIK : Ayrandan yağ çıkarmak için kullanılan aygıt (*Maraş*). Kökü «*Yaymak*» fiilinden olsa gerektir.

YARNIK : Deriden yapılmış yayık (*K. S.*). Bu kelime yukarıdaki «*Yaynık*» kelimesinden bozulmuş olsa gerektir.

« — nik »

Bu ek, isimden isim yapar.

İĞNİK : Basur (*Mersin - Civan yaylağı*). Kelimenin kökü «*İğ*» dir.

« — nu »

Bu ek, fiilden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KUYNU : Toplantı yeri, merkez, «Başı bit kuynusu» (*Banas Köyleri*). Kökü «çukur» anlamına olan «*Kuy*» dan gelmiş olmalıdır.

II : *Sıfat*

AŞNU : Bak : (Aşnı); (*Muin - ül-Mürit*).

SAKNU : Zeki (*Kelile ve Dimne Tercümesi*). Kökü «*Sak*» tır. «*Sakturmak*», «*Sakınmak*» kelimelerinde bu kök durmaktadır.

KOŞNU : = (KOŞNI) : Komşu (*D. L. T. C. I. S.* 104). Kökü «*Koşmak*» fiilindendir.

« — nuğ »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÇAYNUĞ : Çınar ağacı (*Tekirdağı*) Kelimenin kökü «*Çay*» dır.

« — nük »

Bu ek, fiil ve isim köküne gelerek sıfat yapar.

GÖYNÜK : Yanık, meraklı, tasalı (*Gediz*). Kelimenin kökü «*Göymek*» fiilindendir; «yakmak» anlamınadır (*K. T.*). «*Göynük*» adında *Gediz*'de bir köy vardır.

KÖSNÜK : Çok kocalmış, bu yüzden vücütçe düşmüş adam. Kelimenin kökü «*Kösmek*» fiilindendir. «*Kösmek*», «yıkılmak» demektir.

P

« — pa »

Bu ek, isimden isim yapar.

YALPA : Sağa, sola sallanma; «Gemi yalpa yapıyor». Kökü «dalkavuk» ve «kavuk sallıyan, her şeye baş eğen» anlamlarına gelen «*Yaltak*» kelimesinde de görülmektedir.

ÇULPA : Elbisesi eski, kıyafeti perişan (*Çanakkale*). Kelimenin kökü «*Çul*» olsa gerektir. «*Çulapa*» şeklinde dahi söylenir.

« — pak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KALPAK : Kuzu veya koyun derisinden yapılan külâh. Kökü, «saç büklümü» anlamına gelen «*Kalpağ*» kelimesinde dahi görülmektedir (*P. d. C.*).

ALPAK : Süs için eteğe dikilen zıh, kenar.

II : *Sıfat*

KAYPAK : A - Nifakçı, iki yüzlü, sözünde durmıyan adam

B - Cilâlı, kayan, «Kaypak taş». Kelimenin kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

YOLPAK : Konuk seven, misafirperver (*Denizli*).

YALPAK : Pis, perişan, dalkavuk. Kelimenin kökü «*Yalan*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — pan »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇOLPAN : Şimal yıldızı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çol*» dır. «*Çol*», «donmuş su taneleri» anlamınadır (*Rad. C. III. S.* 2022).

II : *Sıfat*

SILPAN : Tembel, kaba (*Rad.*). Kelimenin kökü «uğuşturmak» ve «sıvamak» anlamına gelen «*Sılamak*» kelimesinde de görülmektedir.

« — par »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

COSPAR : Açık, vazıh ve belli olmıyan (*Kırgızca*). Kelimenin kökü «*Cosmak*» fiilindendir.

« — parık »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

YILPARIK : Nemli, rutubetli (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Yıl*» dır.

« — paz »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

ÇULPAZ : Perişan, kıyafet düşkünü (*Yalavaç*). Kelimenin kökü «*Çul*» dur.

« — paze »

Bu ek, isimden isim yapar.

YELPAZE : Bu ek Türk ses ahengine uymuyorsa da, bu *İstanbul* söyleyişi olup başka diyeleklerde kelime «*Yelpegüç* = *Yelpigüç*» şeklindedir; kökü «*Yel*» dir.

« — pe »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KİLPE : Bağ hereği (*L. O.*). Kökü «*Kil*» olsa gerektir.

II : *Sıfat*

KÖRPE : Taze. Kelimenin kökü «*Kör*» olsa gerektir. [Yukarıda « — *em* » ekinde dahi söylendiği üzre *Ankara*'nın doğusunda bulunan ve *Kırbız* adı verilen bir köyde «yaş, taze ekin» sözü yerinde «*Körem ekin*» denildiğini işittim.].

« — pik »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÇİLPİK : Göz kapaklarındaki hastalık (*Ç. L.*). Kökü «*Çil*» dir. «*Çil*», «leke» anlamınadır.

II : *Sıfat*

YELPİK : Soluğan, soluğu daralan, göğüs darlığına tutulmuş olan (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Yel*» dir.

ERPİK : Erimiş, eskimiş. [Bunu «*Eprik*» şeklinde söyliyen yerler vardır] (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Erimek*» fiilindendir.

« — pır, — pırı »

ve

« — pur, — purı »

Bu ek, sıfattan sıfat yapar.

YANPUR : Eğri, «Yanpur ağaç bir şeye yaramaz». Kelimenin kökü «*Yan*» dır.

YANPURI : Çarpık, eğri, büğrü. Kelimenin kökü «*Yan*» dır.

PIRPIRI : Perişan, serseri (*İstanbul*).

R

« — ra »

Bu ek; fiil ve isim köklerine gelerek isim, zaman ve yer ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

KAYRA : Lûtuf (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Kayırmak*» fiilinde görülmektedir.

BOYRA : Çare (*Gaziantep*). Kelimenin kökü «*Boy*» olsa gerektir. «*Boy*» kelimesinin «bir tek» anlamına geldiğini biliyoruz.

ÇUPRA : Maya (*Kazanca*). Kelimenin kökü «tortu» anlamına gelen «*Çüpir*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Yer ismi*

UÇRA : Sınır, uçta ve pek nihayette bulunan yer. Kelimenin kökü «*Uç*» tur.

KAMRA : Burç, baru = barı (*Mukaddimet-ül-Edep*). Kelimenin kökü «*Kam*» dır, «deve hörgücü» anlamınadır.

TAŞRA : Dışarı, dış yer. Kelimenin kökü «dış» anlamına olan «*Taş*» dır.

III : *Zaman.*

SONRA : Kelimenin kökü «*Sonğ*» dur.

IV : *Sıfat*

SIKRA : Sıkı, pinti, cimri (*Ankara Yerlileri*). Kökü «*Sıkmak*» fiilindendir.

« — rak »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YAPRAK : Kelimenin kökü «*Yapmak*» fiilindendir, «kapamak» anlamınadır.

KAYRAK : Katmer katmer çıkan düz kaya parçaları; bunlar evlerde hayatlara döşenir (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kaya*» kelimesinde dahi görülmektedir.

BAYRAK : Sancak, alem. Kelimenin kökü «*Bay*» dır. «*Baydak*» şekli dahi vardır [*]

II : *Sıfat*

AZRAK : Cüz'i, bir parça (*Tar.*). Kökü «*Az*» dır.

« — ram »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

OYRAM : Girdap, düden (*Tar.*).

SAYRAM : Gezinti, bayram eğlencesi (*Kırımca*). Kelimenin kökü «kuşların ötmesi» anlamına gelen «*Sayramak*» fiilinde ve «genç» anlamına olan «*Say*» kelimesinde görülmektedir.

[*] Bu ek, vaktiyle "Tafdil,, edatı olarak kullanılırmış; bugün unutulmuş ve vazifesini değiştirmiştir.

BAYRAM : «*Bayka*» kelimesinde dahi söylendiği üzere kelimenin kökü «*Bay*» olmalıdır. Nitekim «şımarmak» ve «eğlenmek» anlamlarına *Batı Anadolu*'da «*Baylanmak*», «*Şaylanmak*» derler. Bununla beraber *D. L. T.* de kelimenin aslının «*Bezrem*» olduğu söylenmektedir; bu hale göre kelimenin aslı «*Bezmek*» fiilinden gelmiş olabilir; nitekim *Ankara yerlileri* «*Hacı Beyrem*» derler.

« — ran »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

AYRAN : Kelimenin kökü «*Ayırmak*» fiilindende dahi görülmektedir. Nitekim Vefik Paşa *L. O.* sinde buna işaret etmiştir.

KAYRAN : Ormanın ortasında genişçe bol yer, büyük alan. Bize kalırsa *K. T.* nin verdiği bu anlam yanlıştır; Vefik Paşa dahi yanılmıştır. «*Kayran*», «kayalık yer» anlamınadır. Bu kelimeyi kullanarak büyüdüm. Bak : (Kaylan).

KIMRAN : Su ile karıştırılmış olan inek sütü (*Rad.*). Kökü «*Kımız*» kelimesinde de görülmektedir.

II : *Sıfat*

KAPRAN : Zayıf (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Kabuk*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — rat »

Bu ek, eskiden çoğul belgesi olarak kullanılmış ise de bu ekle yoğrulmuş bir takım kelimeler görülmektedir.

ÇOĞRAT : Peynir (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Çökelek*» kelime-

sinin kökiyle bir benzerlik göstermektedir.

KONĞRAT : *Orta Asya*'da bir oymak adı. Kökü «*Konğur*» kelimesinde de görülmektedir.

« — rav »

Bu ek, isimden isim yapar.

BAYRAV : Çeşitli (*Tuh.*). Kökü «*Bay*» olsa gerektir.

« — ray »

Bu ek, sıfattan sıfat yapar.

SUMRAY : Fakir (*Rad. C. IV. S.* 793) . Kelimenin kökü «*Sun*» olmalıdır; «parça» anlamınadır (*Rad. C IV. S.* 562) .

« — re »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek isim yapar.

YETRE : Mikdar, kadar. Kelimenin kökü «*Yetmek*» fiilindendir.

TEĞRE : Daire, muhit (*D. L. T. C. I. S.* 260) . Kelimenin kökü «*Teğ*» dir; bu kök «*Teker*» ve «*Değirmi*» kelimelerinde de görülmektedir.

ÖTRE : Arap harfleriyle yazılan imlâda üçüncü hareke; zamme, *O, Ö, U, Ü* sesleri gibi. Kelimenin kökü «geçmek» anlamına olan «*Ötmek*» olmalıdır; kelime «*Ötrü*» şeklinde dahi yazılır idi.

ESRE : Arap imlâsında harfin altına konulan hareke; kesre, *I, İ* sesleri gibi. «*Esire*» dahi denirdi. Eski şekli «*Asra*» olup kökü «*As*» dır.
«İÇRE» ve «ÜZRE» şekilleri de böyledir.

« — rek »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

ÖĞREK : Toplantı yeri (*Tar.*). Kelimenin kökü «çoğalmak» anlamına olan «*Öğmek*» fiilinden alınmış olsa gerektir.

EĞREK : Sığırların toplandığı yer, «Sığır eğreği». Kökü «*Eğremek*» fiilinde de görülmektedir.

« — rem »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

İMREM : Cemaat (*D. L. T.*). Kelimenin kökü «*İmece*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

KEPREM : Tembel, beceriksiz (*Denizli, Uşak*). Kelimenin kökü «*Kep*» dir. Bak : (Kepir).

YEPREM : Girişken, becerikli, «Yelyeperek yelkenkürek». Kelimenin kökü «*Yepmek*» fiilinden olmalıdır.

« — ren »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÖMREN : Soğana benzer bir ot kökü (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Gömmek*»fiilindendir.

TEMREN : Demirden yapılan ok başlığı. Kelimenin kökü «*Temür = Demir*» de dahi görülmektedir.

EĞREN : Girdap, düden (*Mukaddimet-ül-Edep*). Bu kelime *Kırkağaç'ta* «durgun su»anlamınadır.

II : *Sıfat*

ETREN : Çıplak (*Fethiye*). Kelimenin kökü «*Et*» dir.

« — rı »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek yeni isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

AĞRI : Vücudün bir tarafında bulunan acı. Kökü «*Ağmak*» fiilinden olsa gerektir.

SAĞRI : Hayvanın beliyle kuyruğu arası, dolgun yuvarlak parça. Kökü «*Sağ*» olsa gerektir.

II : *Sıfat*

SAYRI : Hasta. Kökü «*Say*» olsa gerektir.

YAŞRI : Gizli, saklı. Bu kelime *D. L. T. C. III. S.* 23. de «*Yaşru*» şeklinde geçmektedir. Kelimenin kökü «*Yaşmak*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — rık »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

BASRIK : At örtüsü (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Basmak*» fiilindendir. *D. L. T. C. I. S.* 388. de bu kelime «baskı» anlamına gelmektedir.

II : *Aygıt ismi*

ÇIKRIK : Kelimenin aslı «*Çığrık*», kökü «*Çığ*» dır. «*Çığrı*», «felek» anlamınadır (*D. L. T. C. II. S.* 244.).

II : *Sıfat*

PISRIK : = (PISIRIK) : Beceriksiz, miskin. Kelimenin kökü «*Pısmak*» fiilinden gelmiş olsa gerektir.

« — rın »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

YAĞRIN : Sırt, kürek kemikleri arası. Kelimenin kökü «*Yağır*» kelimesinde dahi görülmektedir.

AKRIN : Yavaşlama, ağırlaşma, yavaş (*Rab.*).

« — rik »

Bu ek, sıfata gelerek isim yapar.

İÇRİK : A - Yatağın veya yorganın içerisinde bulunan şeyler,

B - Hayvanın karnında bulunan bağırsak, ciğer ve başkaları (*Orta Anadolu*). Bazı yerlerde «*İçirik*» derler.

« — ru »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TUMRU : Tel (*Müh.*) Kökü ses taklidi olan «*Tum*» dur.

II : *Sıfat*

BAKRU : Kâhin, falcı (*B. T. L.*). Kelimenin kökü «*Bakmak*» fiilindendir.

YUMRU : Yumuk, ur. Kelimenin kökü «*Yumak*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — ruk »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

YUMRUK : Parmakların kapatıldığı zaman aldığı şekil. Bak: (Yumru). Kök «*Yumurta*» kelimesinde dahi görülmektedir.

OBRUK : İçerisinde su bulunan veya bulunmıyan derin ve korkunç çukur (*Konya, İçel*). Kökü «*Opmak*» fiilindendir. «*Opmak*», «yutmak» anlamınadır (*D. L. T. C. I. S.* 150).

« — run »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SAYRUN : Sıcaklık derecesi, dererei suhunet (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Say*» dır.

II : *Sıfat*

YAŞRUN : Gizli (*Ç. L.*). Bak : (Yaşrı).

OĞRUN : Yavaş yavaş, saklıca (*Maraş*). Kelimenin kökü «hırsız» anlamına olan «*Oğru*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — rü »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

BÜKRÜ : Kambur (*D. L. T. C. I. S.* 352). Bak: (Büğdüz).

KÖPRÜ : Kelimenin kökü «seyrekçe dikiş dikmek» anlamına olan «*Köpümek*» fiilinde ve «sandık» anlamına olan «*Köpür*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — rüm »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KÖÇRÜM : Hicret, göçme (*Tar.*).

II : *Sıfat*

KÖTRÜM : Ayakları tutmıyan, küt kişi. Kelimenin kökü «*Küt*» tür. Bu kök «*Kütük*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — rün »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

BÜKRÜN : At eğerinin oturulan büküntülü yeri (*Ç. L.*, *P. d. C.*).

ÖTRÜN : Şifa kabiliyeti, şifa kudreti. Kelimenin kökü «geçmek» anlamına olan «*Ötmek*» fiilindendir (*Uygur Metinleri*).

S

« — sa »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YAVSA : Bit yumurtası (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Yavru*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

OPSA : Mütenasip olmıyan, yakışıksız (*Isparta*). Kelimenin kökü «hiyle» ve «gösterişçilik» anlamlarına gelen «*Opmak*» fiilinden olmalıdır (*Rad. C. I. S.* 1154).

SAVSA : Yavaş. Kelimenin kökü «*Savmak*» fiilinden olmalıdır (*K. T.*)

ŞANĞSA : *Ankara*'da *Hüseyin Gazi* yaylasında bir yer adı. Kelimenin kökü «su üzerindeki buz, ambar, kiler, çan» anlamlarına gelen «*Sang*» kelimesi olmalıdır. (*Rad. C. IV. S.* 286).

« — sagan »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

SAKSAGAN : Kargaya benzer bir kuş. Çok sezici bir hayvan olduğundan avlaması güçtür. Kökü «*Sak*» olup «uyanık» anlamınadır.

KEÇİSAGAN : Bir kuş adı. Kelimenin kökü «*Keçi*» dir.

BAĞIRSAGAN: Bir yıldız. Kelimenin kökü «*Bağır*» dır. (*İd.*).

« — sak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

BARSAK : Aslı «*Bağırsak*», kökü «*Bağır*» dır.

KURSAK : Mide (*Anadolu*). Kökü «*Kur*» olup «kemer, kuşak, bel bağı» anlamlarınadır (*Ç. L.*).

VARSAK : = (FARSAK) : A - *İçel* ve *Adana* taraflarında bulunan bir Türkmen boyu.
B - Enli bir çeşit kılıç (*L. O.*).
Varsak yürüklerinin kendilerine mahsus türkü söyleyişleri vardır; musikideki «*Varsağî*» sözü buradan kalmıştır.

II : *Aygıt ismi*

SUSAK : Kırlarda çeşme ve kuyu başlarında bulunan ağaçtan oyma ve saplı tas veya maşrapa (*Anadolu*). Kökü «*Su*» dur.

III : *Sıfat*

UYSAK : Uyuntu, düşüncesiz (*P. d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Uymak*» fiilindendir.

SALINSAK : Yalnız, tek başına (*Kayseri*).

« — sal »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BURUNSAL : At, katır ve eşek gibi hayvanların ayaklarına nal

çakılacağı zaman uslu durmaları için burunlarına takılan kıskaç. «*Burunsalık*» dahi derler (*T. D.*).

BAYSAL : Asayiş, sükûn (*Rad. C. IV. S.* 1430). Kökü «*Bay*» dır.

II : *Yer ismi*

KUMSAL : Deniz kenarında bulunan kumlu yer.

III : *Sıfat*

UYSAL : Şunun bunun fikrine uyan, kendine mahsus bir fikri bulunmayıp her fikre uyan. Kelimenin kökü «*Uymak*» fiilindendir.

SAVSAL : Budala, kolayca savulabilen (*Balıkesir, Ankara, Çorum*).

SOYSAL : Asaletli, asil, medeniyetli (*Tar.*). Kökü «*Soy*» dur. *Kayseri* ile *Adana* arsında «*Soysallı*» adında bir Türkmen oymagı yaşamaktadır.

« — salık »

Bu ek, isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

BUNSALIK : Sıkıntı, buhran «Ortalıkta bir bunsalık var» (*Konya*). Kökü «*Bun*» dur.

II : *Aygıt ismi*

BURUNSALIK: Bak : (Burunsal).

III : *Yer ismi*

DAĞSALIK : Dağlık (*Ankara Yerlileri, Orta Anadolu*).

« — samba »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

KARSAMBA : A - Karışık karma karışık, «Evin içi *Karşamba*» (*Batı Anadolu*).
B - Âfet, felâket (*T. D.*). Kelimenin kökü «*Karmak*» fiilindendir. *Çerkeş* taraflarında «*Karşamba*» şeklinde söylenir.

« — san »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

BOYSAN : Levent, uzun boylu (*Rad.*). Kelimesinin kökü «*Boy*» dur.

« — sar »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

DAĞSAR : Bir çeşit serçe kuşu (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Dağ*» dır.

SANSAR : Teğin cinsinden bir hayvan. Kökü «*Sanğ*» olmalıdır.

« — sara »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

KAKSARA : Kamıştan yapılmış kulübe (*Ç. L.*). Kökü «*Kak*» dir.

« — savul »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

ŞAKSAVUL : *Orta Asya*'da yetişen bir çeşit ağaç (*Ç. L.*). Kökü «*Sak*» tır.

« — se »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

ENSE : =(ENĞSE) : Başın arka tarafının alt kısmı, boyunun üst tarafı. Kelimenin kökü «*Enğ*» dir.

KİMSE : Kelimenin aslı «*Kim-erse*», kökü «*Kim*» dir.

BÜKSE : Vücudün belden yukarı olan parçası (Ç. *L.*). Kelimenin kökü «*Bükmek*» fiilinden olsa gerektir.

« — sek »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TÜMSEK : Yüksekce yer. Kökü «*Tüm*» dür.

DİRSEK : Kelimenin kökü «*Diri*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

YÜKSEK : Aslı «*Üksek*», kökü «*Ük*» tür (Ç. L.).

ETSEK : Et yiyen hayvanlar, lahime (*Rad.*). Kökü «*Et*» tir.

ERSEK : Orospu (*D. L. T.*). Kökü «*Er*» dir.

« — sekin »

Bu ek, fiile gelerek sıfat yapar.

ÇİSEKİN : İnce yağan yağmur. Kelimenin kökü «*Çiğ*» olsa gerektir.

« — sel »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek sıfat yapar.

YENSEL : Tatlı, sevilerek yenen nesne (*Ankara Yerlileri*).

Bu kelime *Göynük* ve *Bozüyük* taraflarında «*Yimsel*» şeklinde söylenir.

KEPSEL : Sersem (*Kütahya*). Bak : (Keprem).

« sem »

Bu ek, fiilden isim yapar.

BÜKSEM : Vücut, cüsse (*L. Ta.*). Bak: (Bükse).

« — sen »

Bu ek, fiilden isim yapar.

EĞSEN : Kağnı tekerleğini bir birine bağlıyan dingil. Kelimenin kökü «*Eğ*» fiilinden gelmiş olsa gerektir.

« — senek »

Bu ek, sıfata gelerek anlamında azlık bildirir.

KÖRSENEK : Yarı şeffaf, nim şeffaf (*Kırşehir*). Kelimenin kökü «*Kör*» dür.

« — seri »

Bu ek, isimden isim yapar.

EĞSERİ : = (EKSERİ) = (ENĞSERİ) : Demir çivi (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Ek*» olsa gerektir.

« — sı »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

YAVSI : A - Bit yavrusu (*Batı Anadolu*).

B - Davarlarda bulunan kene (*Doğu ve güney Ana-*

dolu), «Başımı Yavsılı derilere sardım». Kökü «*Yavru*» ve «*Yavşak*» kelimelerinde de görülmektedir.

YANSI : Taklit, taklit yoliyle alay. Kökü «*Yansımak*» ve «*Yankı*» kelimelerinde de görülmektedir.

BAKSI : Kâhin (*Tar.*). Kökü «*Bakmak*» fiilindendir.

AYRIKSI : Muhalif, topluluktan kaçan. Kelimenin kökü «*Ayrık*» dır (*Tar.*).

« — sık »

Bu ek, isimden isim ve aygıt ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

MARSIK : İyi yanmamış meşe kömürü. *Doğu Anadolu*'nun bazı taraflarında «*Mazırık*» derler. Kökü «*Mazı*» olsa gerektir.

II : *Aygıt ismi*

KILSIK : Yün makası, kırkı (*Ç. L.*). Kökü «*Kıl*» dır.

III : *Sıfat*

DARSIK : Öfkeli (*Orta Anadolu*). Kökü «*Dar*» dır.

« — sıl »

Bu ek; isim köklerine gelerek isim, sıfat ve azlık bildirir.

I : *İsim*

AVSIL : İneklerin dilinde bulunan bir çeşit hastalık (*Kırgızca*). Kelimenin kökü «*Av*» olmalıdır.

II : *Sıfat*

ARASIL : Müvazi (*Polatlı*). Kökü «*Ara*» dır.

III : *Azlık*

AKSIL : Akca, akçıl, az ak (*Anadolu*).

« — sım »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

AKSIM : Beyaz darı (*T. D.*). Kökü «*Ak*» tır.

« — sır »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

BAVSIR : Tasvir (*Ankara Yerlileri*). Kelimenin kökü «*Bav*» dır. Bu kök «*Bavlı*» kelimesinde de görülmektedir. «*Bavlı*», «avcıların köpeklerini alıştırmak için kullandıkları tüyden yapılmış kuş» anlamınadır (*K. T.*, *L. O.*).

« — si »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TEPSİ : Kelimenin aslı «*Tapsu*», kökü «*Tapmak*» fiilindendir; «hizmet etmek» anlamınadır.

EKSİ : = (EKSÜ) : Yarısı yanmış odun parçası. Kökü «*Ek*» olsa gerektir.

II : *Sıfat*

SİNSİ : Habersizce fenalık yapan, gizli, saklı.

« — sim »

Bu ek, isme gelerek yer ismi bildirir.

EVSİM : Gizlenilen yer, öneze (*Elbistan*). Kelimenin kökü «*Ev*» dir.

« — sin »

Bu ek, isme gelerek yer ismi ve sıfat yapar.

I : *Yer ismi*

EVSİN : Gizlenilen yer, öneze (*Çorum*). Bak : (Evsim).

II : *Sıfat*

EKSİN : = (İKSİN) : İhtiyar, piri fani (*İzmir - Narlıdere*). Kökü «*İğ*» olsa gerektir; «hastalık» anlamınadır.

« — siz »

Bu ek, nefi bildiren edat ise de başlı başına bir iki kelimede kaynaşmış olarak bulunmaktadır.

DENSİZ : = (DENĞSİZ) : Şımarık, saygısız, «Çocuk, densizlik etme». Kelimenin aslı «*Denğ*» olmalıdır.

SEPSİZ : İntizamsız, külhan beyi, şerir (*K. S.*).

« — su »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve zaman ismi yapar.

I : *İsim*

TUTSU : = (TUTSUĞ) : Vasiyet (*D. L. T. C. I. S.* 384). Kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

YANSU : Taklit (*Deş*). Bak : (Yansı)

II : *Zaman İsmi*

TANSU : = (TANĞSU) : Şaşılacak şey, acip, garip (*Tar.*). Kökü «*Danmak*» fiilindendir. «*Tansuk*» ve «*Tanşuk*» şekilleri de vardır. «*Tensüh*» şeklinde Farsca'ya girmiştir.

YATSU : = (YATSI) : Yatma zamanı, yatma zamanı kılınan namaz. Kelmenin kökü «*Yatmak*» fiilindendir.

« — suk »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SUMSUK : Elini yumruk yaparak dürtme, «Bir sumsukla onu yere serdim». Kökü «*Sum*» dur; «şekil» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 792).

TORSUK : Matara (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Torba*» kelimesinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

UMSUK : Her şeyden umunan, dilenci tabiatlı kimse (*Anadolu*). Kökü «*Ummak*» fiilindendir.

TANSUK : Acip, garip. Bak : (Tansu)

« — sul »

Bu ek, sıfattan sıfat yapar.

YOKSUL : Kelimenin kökü «*Yok*» dur; «*Yoksuz*» şeklinde yazmak yanlıştır.

« — sum »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

AHSUM : = (AKSUM) : Sarhoş (*Ç. L.*).

BUHSUM : Taze darıdan yapılan içki (*D. L. T. C. I. S.* 402)

« — sun »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

SUSUN : İçilecek şey (*Rad.*) .Kökü «*Su*» dur.

BAYSUN : *Belh* ile *Semerkant* arasında bir şehir adı.

ARSUN : Kazanın dibini karıştırmak için kullanılan bir aygıt (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Ar*» dır.

« — sur »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

SOKSUR : Bir çeşit ördek (*P. d. C.*). Kökü «*Sokmak*» fiilinden olsa gerektir.

SOMSUR : Kaygılı, tasalı (*Rad.*). Kökü «*Somurtmak*» fiilinden gelmiş olsa gerektir. *Avanos* taraflarında bu kelime «somurtkan» anlamına kullanılmaktadır.

« — sü »

Bu ek, fiil ve isme gelerek isim yapar.

TÜTSÜ : Eski zamanlarda bazı hastalıkları sağaltmak için öt ağacı, günlük gibi şeyleri yakmak. Kelimenin kökü «*Tütmek*» *fiilindendir*.

EKSÜ : Bak : (Eksi)

« — sük »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YÜKSÜK : Dikiş dikerken iğnenin batmaması için parmağa takılan başlık.

BÜKSÜK : Sine, göğüs (*Tar.*). Kökü «*Bükse*» Kelimesinde de görülmektedir.

GÖKSÜK : Göğüs (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Göğüs*» kelimesinde de görülmektedir.

II : *Sıfat*

SÜMSÜK : Miskin, sünepe. Kökü «*Sünmek*» fiilinden olsa gerektir.

« — sün »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

GÖKSÜN : Yeşil saha (*Çul.*). Bu adta *Maraş*'ta bir kasaba vardır.

TÜRSÜN : Şekil (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Tür*» dür.

ERÜKSÜN : Bir çeşit erik (*Ç. L.*).

II : *Sıfat*

DİRSÜN : Çok, ziyade (*Ç. L.*). Kökü «*Dirmek*» fiilindendir.

Ş

« — ş »

Bu ek, isim ve sıfata gelerek benzeme bildirir.

KELEŞ : Yakışıklı, kabadayı, güzel, «Keleş adam» (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Kele*» dir; «*Kele*», «dört yaşında bulunan dana» ya derler. Bunun kökünü «*Kel*» kelimesine götürmek doğru değildir; çünkü «*Kel*» Türkçe değildir.

GEBEŞ : Şişman, hantal adam (*Kütahya, Uşak, Gediz*). Kelimenin kökü «*Gebe*» dir.

TEKEŞ : Uşak'ta bir aile adı, orta çağda bir Türk büyüğünün adı (*T. B.*). *Macar*'larda dahi «*Tekeş*» kelimesi aile adı olarak kullanılmakta imiş (*Millî Tetebbular Mecmuası*).

« — şak »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KURŞAK : Kuşak (*Ç. L.*). Kökü «*Kur*» dur.

YAVŞAK : Yumurtadan yeni çıkmış olan bit yavrusu (*Anadolu*). Kökü «*Yav*» dır. Bak : (Yavsı)

II : *Sıfat*

YANŞAK : Geveze, çalçene (*Batı Anadolu*). Kelmenin kökü «*Yan*» dır.

KAKŞAK : Kuru odun (*Rad. C. I. S.* 67). Kökü «kuru» anlamına olan «*Kak*» dır.

KAĞŞAK : Gevşemiş, kağşamış, harap olmuş, «Bizim ev iyice kağşak».

« — şal »

Bu ek, isim ve sıfat köklerine gelerek sıfat yapar.

ŞAPŞAL : = (ŞAFŞAL) : Aptal, budala. Bu kelime bazı yerlerde «*Savsal*» şeklinde kullanılır; doğrusu da budur.

KAKŞAL : Kendi kendine kurumuş ve çatlamış odun (*Ç. L.*).

« — şam »

Bu ek, sıfata gelerek isim yapar.

AKŞAM : = (AHŞAM) : Bu kelime Türkçedir. *D. L. T.* de vardır. Kelimenin kökü «*Ak*» dır; «*Şam*» *Tarançı* diyeleğinde «akşam» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 99); şu hale göre «*Ak*» sıfatiyle «*Şam*» ismi birleşerek bir isim yapmış oluyorlar. Akşam vakti ortalık büsbütün kararmadığı için bu ad verilmiş olsa gerektir.

KARAŞAM : A - *Hiyve*'de, *Türkmenistan*'da bir dağ adı (*Bian.*) B - *Türkistan*'da *Siyelis* yanında bir çay adı (*Hu-Tau. Ter. C. VII. S.* 171)

« — şan »

Bu ek, isimden isim yapar.

YAVŞAN : *Orta Anadolu* ovalarında biten yaprağı kokulu,

boz renkte acı bir ot. Kelimenin kökü «*Yav*» olmalıdır.

« — şar »

Bu ek, isimden isim yapar.

KANĞŞAR : Hayvanların burun kemikleri (*Rad.*). Kökü «*Kanğ*» dır.

AVŞAR : = (AFŞAR) : *İran*'da ve *Anadolu*'da yayılmış bulunan bir Türkmen boyu. [Kelimenin « — şar » ekiyle yapılmış olduğuna şüphe yoksa da kökü hakkında kesin bir şey söylenemez].

« — şek »

Bu ek, fiil ve sıfatlara gelerek yeni sıfat yapar.

GEVŞEK : Kelimenin kökü «*Gevmek*» fiiliniden olmalıdır.

YENŞEK : Yeğni, hafif (*Taşköprü*)

« — şı »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

BAKŞI : = (BAHŞI) : Kâtip. Kökü «*Bakmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

YAHŞI : = (YAKŞI) : Yakışıklı, güzel. Kelimenin kökü «*Yakmak*» fiilindendir.

YARŞI : Hissedar (*Rad*). Kökü «*Yarmak*» fiilindendir.

« — şın »

Bu ek; fiil köklerine gelerek isim, sıfatlara gelerek azlık bildirir.

I : *İsim*

TAPŞIN : Tazim. büyükleme (*T. D.*). Kökü «*Tapmak*» fiilindendir

II : *Azlık*

SARIŞIN : Az sarı, sarımtırak.

KARAŞIN : Esmer, az kara (*Tar.*). Kökü «*Kara*» Kelimesidir.

AKŞIN : Az ak, akımsı (*T. D.*).

« — şin »

Bu ek, fiilden isim yapar.

YENŞİN : Tevil (*Kur. İ.*)

« — şu »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KOMŞU : = (KONĞŞU) = (KONŞU) : Kelimenin aslı «*Konmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır; eski zamanlarda kışlak veya yaylakta yan yana konan iki evin vasıfları olmuş sanılabilir.

« — şuk »

Bu ek, isimden isim yapar.

TUMŞUK : Kuş gagası, tepe, dağ burnu (*Z. L.*) Bak : (Tümsek).

« — şül »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

KÜNŞÜL : Hasetci (*Avanos*). *Rad.* bu kelimeyi «*Künşil*» şeklinde almıştır; kelimenin kökü «*künilemek*» fiilinden gelmiş olmalıdır; «kıskanç olmak» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 1441).

« — şün »

Bu ek, isimden isim yapar.

KÖKŞÜN : İhtiyar, yaşlı, (*P d. C.*, *Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kök*» olsa gerektir; *Konya* ve *Gaziantep* taraflarında «*Köküm*» bu anlamdadır.

T

« — ta »

Bu ek, isimden isim ve sıfat yapar.

I: *İsim*

BALTA : Kelimenin kökü «*Bal = Pal*» dır. «Bağ ve bahçe topraklarını kabartmak için kullanılan ucu sivri küreğ» e «*Bel*» denir. *Sümerce*'de «*Bal*» ve «*Pal*» «kırmak» anlamınadır. *Bask* dilinde «*Apal*», «tahrip etmek» anlamınadır. *Annam* dilinde «*Pan*» da bu anlama gelir (*L'Origine des grammaires S.* 313). *Kırgızlar* «*Balta*» yerinde «*Balga*» derler. *Konya*'da «*Belmek*», «bölmek» anlamınadır. *Orta Anadolu*'da «*Palta*» şekli de vardır. Bu kelime *D. L. T.* de «*Baldu*» olarak geçmektedir

YAVTA : Taksim (*Uluborlu*)

ULTA : Yanlış (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Ulmak*» fiilinden gelmiş olmalıdır. «*Ulmak*», «fesada uğramak. bozulmak» anlamınadır (*Rad. C. I. S.* 1674).

II : *Sıfat*

ORTA : *D. L. T.* de ve *Or. Ya.* da «*Orta*» kelimesi «*Ortu*» şeklinde geçmektedir. Bu gün bile *Kütahya, Gediz, Simav, Emet* taraflarında bu kelime «*Ortu*» şeklinde söylenilir. Kökü «*Or*» olsa gerektir. Bu kök «usul, ölçü. tahmin» anlamlarına gelen «*Oran*» kelimesinde de görülmektedir.

« — taban »

Bu ek, sıfattan sıfat yapar.

KALTABAN : Sahtekâr. Kelimenin kökü «*Kal*» dır. Bak: (Kaltagay). Kelime *Farsca'ya* dahi geçmiştir.

« — tagay »

Bu ek, sıfata gelerek sıfat yapar.

KALTAGAY : Kaltaban, sahtekâr. Kelimenin kökü «*Kal*» dır; «küstah» anlamınadır (*Rad C. II. S.* 219)

« — tak »

Bu ek, fiilden ve isimden isim ve yer ismi ile sıfat yapar.

I : <u>*İsim*</u>

BAYTAK : Teb'a (*Molla Mehmet*)

YANTAK : Bir çeşit diken (*Ç. L.*)

KOYTAK : Lahit, tabut (*T. D.*)

II : <u>*Yer ismi*</u>

KUYTAK : Kuytu yer (*K. S.*). Kökü «*Kuymak*» fiilinden gelmiş olmalıdır.

III : <u>*Sıfat*</u>

YAYTAK : = (YAYDAK) : Geniş (*Tar.*, *Rad.*) Kelimenin kökü «*Yaymak*» fiilindendir.

ÇILTAK : = (ŞILTAK) : Münafık, karıştırıcı (*Batı Anadolu*). «*Şıltak*» *Kayseri* taraflarında, «dövmeden ağlıyan çocuk» anlamınadır. «*Çıltak*» kelimesindeki

kök «*Çılk*» kelimesinde dahi görülmektedir.

PAYTAK : = (BAYDAK) : Eğri bacaklı. Bak : (Bacak)

« — tal »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim yapar.

KAPTAL : Semt, kapı, yan (*Rad. C. II S.* 427). Kökü «*Kapı*» kelimesinde dahi görülmektedir.

TAPTAL : Aşk, tapınır derecesinde sevmek (*B. T. L.*). Kökü «*Tapmak*» fiilindendir.

BAYTAL : Sığır sürüsü (*Kars*). Kökü «*Bay*» dır.

« — tam »

Bu ek, isimden isim yapar.

PAŞTAM : = (BAŞTAM) : Bap, fasıl, ayrım, bölüm (*Rad.*). Kökü «*Baş*» dır.

ASTAM : Menfaat (*Rad.*). Kelimenin kökü «faide» anlamına olan «*Asığ*» kelimesinde de görülmektedir.

« — tan »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ALTAN : Hakanlara verilen bir ungundur (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Al*» dır.

KOŞTAN : Avukat. tezvirci (*Rad.*) Kelimenin kökü «*Koşmak*» fiilindendir.

KAFTAN : = (KAVTAN) : (*Batı Anadolu*). Bu kelime «*Kaftan*» şeklinde *Arapça*'ya geçmiş ise de aslı Türkçe'-

dir *Çağatayca'*da «*Kaptan*», *Kırgız'*larda «*Kaptal*» dır. Kelimenin kökü «*Kap*» veya «*Kav*» olmalıdır.

II : *Sıfat*

KUYTAN : Kuytu (*Kayseri, Afyonkarahisar*). Kelimenin kökü «*Kuytu*» kelimesinde de görülmektedir.

PALTAN : Peltek, kekeme (*Tuh.*).

« — tar »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

YULTAR : Küçük yular (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Yular*» kelimesinde de görülmektedir.

PALTAR : Elbise (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Pal*» dır. «*Pal*» «av hayvanı» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 1161). Eski insanlar av derisinden elbise giydikleri için bu isim verilmiş olsa gerektir.

« — tarı »

Bu ek, isimden isim yapar.

ÇULTARI : Palan örtüsü (*L. O.*). Kelimenin kökü «*Çul*» dur. Bu kelime «*Çultar*» şeklinde de kullanılır, «at çulu» anlamınadır (*Rad.*).

« — tav »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KISTAV : Acele (*Molla Mehmet*). *P. d. C.* de «*Kıstak*», bu anlama gelmektedir. Kazan'da «*Kızıv*» denir.

SILTAV : Bahane, sebep, hiyle (*Balkar diyeleği*).

« — tay »

Bu ek, isimden sıfat yapar.

YALTAY : Gösterişçi. cimri (*Tuh.*). Kökü «*Yal*» dır.

« — taz »

Bu ek, fiilden isim yapar.

KAYTAZ : Hotuz. Kelimenin kökü «*Kaymak*» fiilindendir, «bir şeyin kenarını dikmek» anlamınadır (*Rad. C. II. S.* 3)

« — te »

Bu ek, isim ve fiilden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

İLTE : Sebep, ilişik (*Kırşehir*). Kelimenin kökü «*İlmek*» fiilindendir.

ÇİLTE : =(ŞİLTE) = (ÇULTA) : A - *İstanbul*'lularca içersine yün veya pamuk doldurulmuş ince minder veya ufak yatak.

B - *Anadolu* köylerince kilim veya çul parçası.

ERTE : Bir gün sonraki gün, yarın. Kökü «*Er*» dir. «*Erken*» kelimesinde de bu kök görülmektedir.

II. *Sıfat*

BEKTE : Kilitli, kilitlenmiş, muhafaza olunmuş (*Aybe.*). Kelimenin kökü «*Bek*» dir, «sağlam» anlamınadır.

KELTE : Kısa. kuyruksuz, alçak (*Ç. L.*)

« — tek »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YENTEK : Ziyafet (*Tar.*). Kökü «*Yenmek*» fiilindendir.

KÖSTEK : Kaçmaması için hayvanların ayağına vurulan bukağı. Kelimenin kökü «*Kösmek*» fiilinden olmalıdır. «*Kösmek*», «yıkılmak, âciz olmak» anlamlarınadır.

II : *Sıfat*

YELTEK : Sebatsız, dönek, ne taraftan ruzgâr eserse o tarafa dönen (*L. O.*, *K. T.*).

KAÇTEK : Kaçak (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Kaçmak*» fiilindendir. Bu kelime âhenksizdir.

« — tel »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

BÜKTEL : Boysuz adam (*D. L. T. C. I. S.* 400). Kökü «*Bük*» tür.

« — tem »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YÖNTEM : Münasebet, veçhe, durum (*Tar.*). Kökü «*Yön*» dür.

KÖKTEM : Bahar (*Kırgızca*). Kökü «*Kök* = *Gök*» tür.

II : *Sıfat*

ÖKTEM : Meşhur, ünlü, sanlı, kuvvetli (*Ç. L.*). Kökü «*Ök*» tür.

«— tı »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

AKTI : Masum, günahsız (*Kamus Tercümesi*). Kelimenin kökü «*Ak*» tır.

YALTI : Meyilli, bir tarafa yatmış (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır.

SALTI : Siyah (*Tar.*). Kökü «*Salmak*» fiilindendir.

« — tık »

Bu ek, fiile gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YASTIK : = (YASDIK) : Yaslanılan şey. Kökü «*Yasmak*» fiilindendir.

BASTIK : A - Pestilin bir çeşidi.
B - İçerisine badem veya çekirdek içi konarak ayrıca yapılmış olan dut pestili (*Malatya, Darende*). Kelimenin kökü «*Basmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

SALTIK : Azatlı, hür (*Tar.*). Kökü «*Salmak*» fiilindendir.

« — tın »

Bu ek, isimden isim yapar.

KALTIN : Sıcaklık, hararet. Kökü «*Kal*» dır (*P. d. C.*).

IŞTIN : Lâmba (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Işık*» kelimesinde de görülmektedir.

ALTIN : = (ALTUN) : Kökü «*Al*» olmalıdır.

« — ti »

Bu ek, fiil ve isimden isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ELTİ : İki oğlan kardaşın karılarından her biri (*Batd Anadolu*). Kökü «*El*» dir.

II : *Sıfat*

EKTİ : Tufeylî, takıntı. Kökü «*Ek*» tir.

« — tik »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

YEMTİK : Lâşe, av hayvanlarının parçalanarak ayrılan kısımları. *Çagatayca*'da «*Yemtük*» denir

« — tin »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

YELTİN : Yeğni, hafif (*Zonguldak*). Kökü «*Yel*» dir.

« — tir »

Bu ek, fiile ve isme gelerek isim ve sıfat yapar.

II : *İsim*

BİLTİR : Ayağın altındaki oyuk, yolun büküntüsü (*Başkurtça*). Kelimenin kökü «*Bel = Bil*» dir.

II : *Sıfat*

SİNTİR : Sinsi (*Kütahya*). Kökü «*Sinmek*» fiilindendir.

« — tirim »

Bu ek, fiil köküne gelerek sıfat yapar.

KESTİRİM : Kestirme, yolun yukarı tarafı «o yol daha kestirimdir.». Kökü «*Kestirmek*» fiilindendir.

« — tu »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KUYTU : İçerlek, soğuktan ve fazla rüzgârdan korunmuş olan yer. Kelimenin kökü «*Kuy*» dur.

YANTU : Pencere. Kelimenin kökü «*Yan*» dır; «*Yan*», «âkis» anlamınadır.

II : *Sıfat*

YALTU : Parlak (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır.

YOKTU : Yoksul, fakir (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Yok*» tur.

« — tuk »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

YASTUK : = (YASTIK) : Kökü «*Yasmak*» fiilindendir.

KOLTUK : Kolun omuz altına birleştiği yer. Kökü «*Kol*» dur.

II : *Sıfat*

SALTUK : Azade, hür (*T. D.*). Bak : (Saltık). Kökü «*Salmak*» fiilindendir, «azat etmek» anlamınadır.

DARTUK : Parça, kıta (*Ç. L.*). Kökü «*Dar*» olmalıdır.

« — tul »

Bu ek, isme gelerek azlık sıfatı yapar.

KUMTUL : Az esmer (*Z. L.*). Aslı «*Konğtul*» olmalıdır. Bak: (Konğur)

« — tun »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek isim yapar.

YASTUN : Yatak. yasdık (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Yasmak*» fiilindendir.

ALTUN : = (ALTIN) : Kökü «*Al*» dır.

« — tur »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

YANTUR : Şehlâ. yan bakan. Kökü «*Yan*» dır (*Tar.*).

« — tut »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

ALTUT : Kargaşalık. ihtilâl (*Ç. L.*). Kökü «*Almak*» fiilindendir.

« — tuz »

Bu ek, fiilden sıfat yapar.

KAYTUZ : Düşkün, perişan (*Kilis*). *Polatlı*'da bu kelime «*Kay-*

tak» şeklinde söylenir. Kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

« — tü »

Bu ek, fiilden isim yapar.

ÖKTÜ : Methetme, sena etme, öğme.

U

« — U »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar.

DOĞU : Güneşin doğduğu taraf (*Tar.*).

ARTU : İsraf (*Tar.*). Kökü «*Artmak*» fiilindendir.

BUĞU : Buhar. Kelimenin kökü «*Buğ*» dur. [Anadolu «*Buğlanmak*» der; «*Buğulanmak*» demez].

SANU : Fikir, tahmin (*Rad.*). Kelimenin kökü «*Sanmak*» fiilindendir.

TUTU : Rehin (*Anadolu*). Kökü «*Tutmak*» fiilindendir.

« — uç »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

UMUÇ : Emel, umma (*B. T. L.*).

AVUÇ : Elin iç tarafı. Kelimenin kökü «*Avmak*» fiilindendir.

« — uk »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TOPUK : Ayağın arkası, yumru ve top gibi olan kısmı.

KORUK : Üzüm koruğu. Kökü «*Korumak*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

BOĞUK : Boğulmuş gibi, «boğuk boğuk ses geliyordu.»

SOLUK : Solmuş, «Rengi soluk».
[Bu kelime isim dahi olur; o vakit nefes anlamına gelir; «Beşikten düşünce çocuğun soluğu kesildi»].

« — ul »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

OĞUL : Nesil, çocuk, erkek çocuk. *D. L. T.* de «hısım, akraba» anlamına «*Oğuş*» kelimesi geçmektedir; bu iki kelimenin kökleri birdir.

ÇAPUL : Yağma. Kelimenin kökü «*Çapmak*» fiilindendir.

II : *Yer ismi*

AVUL : = (AGIL) : Avlu. Kökü «*Avmak*» fiilindendir.

KUMUL : Kumlu yer, kumsal (*Gaziantep*)

YASUL : Yassı yer (*D. L. T. C. III. S.* 14). Kökü «*Yasmak*» fiilindendir.

III : *Sıfat*

KUNDUL : Sağlam yapılı, tıknaz (*D. D.*). Kelimenin kökü «*Kund*» dur.

MAYUL : Fazla olgun. Kökü «*Mayılmak*» *ve* «*Mayışmak*» fiillerinde dahi görülmektedir.

« — ulcan »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

OĞULCAN : Döl yatağı, rahim (*İd. Haş.*). Kökü «*Oğ*» dur. Bak: (Oğul)

SOĞULCAN : =(SOLUCAN) : Kökü «*Soğmak*» fiilindendir.

« uldak »

Bu ek, fiil köküne gelerek isim yapar.

ZONGULDAK: Şiddetle ağrıyan çıban yeri, yara.. Kelimenin kökü «*Zonğmak*» ve «*Zongumak*» fiillerindendir. «*Zonğmak*» ve «*Zongumak*», «şiddetle bir yaranın veya çıbanın ağırması» demektir; «bu çıban çok fena zonklıyor» (*Simav*).

« — ultu »

Bu ek, « — inti » eki gibidir; fiil köklerine gelerek işin eserini bildirir.

BURULTU : Buruntu

UĞULTU : Ne olduğu belli olmıyan bir takım sesler.

« — um »

Bu ek, « — im » ve « — ım » ekinden başka bir şey değildir. Aynı vazifeyi görür; aralarında yalnız ses ayrımı vardır.

II : *İsim*

BOĞUM : Mafsal, «Kamışın boğumları». Kökü «*Boğmak*» fiilindendir.

DOĞUM : Doğma, «1905 doğumlu».

DURUM : Hal, vaziyet, «Çocuğun okuldaki durumu kötü».

II : *Zaman*

BOZUM : Bağ bozma zamanı, «Bağ bozumu».

« — umsu »

Bu ek, sıfatlara gelerek azlık bildirir.

MORUMSU : Az mor.

« — umta »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

KOŞUMTA : İlâve olunan şey, müradif, redif (*Başkurtca, Kırgızca*)

« — umtul »

Bu ek, « — umsu » **eki gibi azlık bildirir.**

MORUMTUL : Az mor.

« — umturak »

Bu ek de, yukarıdaki ekler gibi, azlık bildirir.

MORUMTURAK: Az mor.

« — un »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I. *İsim*

KOYUN : Kökü «*Koy*» dur (*D. L. T. C. I. S.* 32)

II : Nisbet

ODUN : Kökü «*Ot*» tur, «ateş» anlamınadır.

TOSUN : Üç yaşındaki erkek dana. genç boğa. Kökü «*Tos*» kelimesi olmalıdır.

KURTUN : Tırtıl (*Ç. L.*). Kökü «*Kurt*» tur.

YASUN : Tabiat (*Tar.*). Kökü «*Yasmak*» fiilindendir.

UCUN : İçün, için. Kökü «*Uç*» tur, «sebep» anlamınadır.

III : *Sıfat*

BULUN : Esir (*D. L. T.*). Kökü «*Bulmak*» fiilindendir.

YOĞUN : Kaba, kalın. Kökü «Yoğurt» kelimesinde de görülmektedir.

IV : *Vücut parçaları bildiren kelimeler sonunda*

BOYUN, BURUN gibi.

« — uncak »

Bu ek, isimden isim yapar.

ORUNCAK : Emanet, eğreti (*Müh.*) Kökü «*Or*» olsa gerektir.

« — unç »

Bu ek, fiilden isim yapar.

SORUNÇ : Sual (*T. D.*). Kökü «*Sormak*» fiilindendir.

UMUNÇ : Rica (*D. L. T.*). Kökü «*Ummak*» fiilindendir.

« — untu »

Bu ek, « — inti » ve « — ıntı » ekleri gibi fiil köklerine gelerek, işin eserini bildiren isim yapıyorsa da, sıfat dahi yaptığı vardır.

I : *İsim*

KURUNTU : Vesvese, kafasında kötü fikirler ve düşünceler kurma.

BULUNTU : Kırda, sokakta bulunan bayağı şey.

BURUNTU : Burulma, «Dündenberi içerimde bir buruntu var».

II : *Sıfat*

UYUNTU : Tufeylî, rasgeldiği adama uyan, kendinin belli başlı bir fikri olmayıp başkalarının fikirlerine uyuveren.

« — ur »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

SALUR : Kılıç (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Salmak*» fiilinden olsa gerektir.

OĞUR : Zaman (*D. L. T. C. I. S.* 54). Kökü «*Oğramak*» fiilinde de görülmektedir.

II : *Sıfat*

ÇOTUR : Yassı (*Ç. L.*). Kelimenin kökü «*Çot*» tur.

ÇOPUR : Çiçek hastalığının sonunda yüzde kalan bozukluk.

« — urcun »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

TOKURCUN : Halı nakışlarında zikzak giden bir çeşit nakış (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Tokumak*» fiilindendir.

« — urdum »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

ÇOKURDUM : Toplanma (*Kırşehir*). Kökü «*Çokmak*» fiilindendir.

« — urga »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

KABURGA : Göğüs kemiklerinin her biri. Kökü «*Kap = Kab*» dır.

« — urt »

Bu ek, isimden isim yapar.

YOĞURT : Kökü «kalın» anlamına olan «*Yoğun*» kelimesinde de görülmektedir.

AVURT : Yanağın alt tarafı. Kökü «*Avmak*» fiilinden olsa gerektir.

« — urum »

Bu ek, fiilden isim yapar.

UÇURUM : Sarp ve dik yer. Kökü «*Uçmak*» fiilindendir. Kökün «sınır» ve «kenar» anlamına olan «*Uç*» Kelimesinden gelmiş olması da düşünülebilir.

« — uş »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

YOKUŞ : İnişin zıddı. Kökü «*Yokkarı = Yukarı*» kelimesinde de görülmektedir.

OĞUŞ : Nesil (*Rab.*). Kökü «*Oğul*» kelimesinde de görülmektedir.

[Bu ek, fiillere gelerek tarz bildiren bir edat da olur; burada biz bundan bahsetmedik].

« — ut »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

KAVUT : Buğday veya mısır darısı ve nohut kavrularak dibekte döğülmek suretiyle elde edilen un; içersine şeker dahi katılarak yenir. Kökü «*Kav*» dır (*Anadolu*).

YANUT : Cevap (*D. L. T.*). Kökü «*Yan*» dır; «seda» anlamına gelen «*Yanku*» kelimesinde de bu kök görülmektedir.

II : *Aygıt ismi*

KAÇUT : Mızrak (*D. L. T.*). Kökü «*Kaçmak*» fiilindendir.

SAVUT : Zırh (*Ç. L.*). Kökü «*Savmak*» fiilinden olsa gerektir.

III : *Yer ismi*

KONUT : Konulan yer, oturulan yer (*Rad. C. II. S.* 541). Kökü «*Konmak*» fiilindendir.

ÇAVUT : Duvar (*T. D.*). Bu kelimenin kökü bu gün *Anadolu*'nun batı taraflarında yalnız «*Kara çavı bir sıva yaptık*» sözünde kalmıştır; «badanasız toprakla bayağı bir sıvama» dan ibarettir.

IV : *Boy ismi*

YAMUT : *Hiyve*'de bulunan bir Türk boyu.

V : *İşlenmişlik*

KURUT : Kurumuş yoğurt (*Kayseri*). Kelimenin kökü «*Kurumak*» fiilindendir.

« — uz »

Bu ek, isme gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KAVUZ : Buğday, arpa ve çavdar gibi şeylerin kabuğu. Bak: (Kavut)

TOPUZ : Ucu tokmaklı sopa. Kökü «*Top*» tur.

II : *Sıfat*

YAVUZ : Sert, şiddetli, yaman, kıyak. Kökü «*Yav*» dır.

KUDUZ : Kudurmuş. Kökü «*Kud*» dur.

TOKUZ ve OTUZ gibi sayı bildiren kelimelerde dahi bu ek kullanılır.

Ü

« — ü »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim yapar, çok kere bu isimler aygıt anlamına gelir.

ÖLÇÜ : Vezin, tartı. Kökü *«Ölçmek»* fiilindendir.

ÖRTÜ : Örtünülen şey.

DÖĞÜ : Pirinç. Kökü *«Döğmek»* fiilindendir. *Tar.* de bu kelime *«Düğü»* şeklinde geçmektedir.

ÜTÜ : Ütü yapılan aygıt. *D. L. T. C. I. S.* 66 da bu aygıtın adı *«Ütük»* olarak geçmektedir.

« — üç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : <u>*İsim*</u>

GÖMÜÇ : Define, hazine (*Tar.*). *«Gömü»* dahi derler.

II : <u>*Aygıt ismi*</u>

ÇÖKÜÇ : Çekiç (*Ç. L.*). Bu söyleyişe göre kökü *«Çökmek»* fiilinden olmalıdır.

ENÜÇ : Göze inen perde (*D. L. T. C. I. S.* 53). Kökü *«Enmek = İnmek»* fiilindendir.

« — ük »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÖTÜRÜK : İshal (*K. S.*)

KÜTÜK : Meşe, dişbudak gibi ağaçların toprak içinde bulunan geniş ve kalın kökleri. Kelimenin kökü «*Küt*» tür; «*Küt*» *Batı Anadolu*'da «kötürüm» anlamınadır.

II. : *Sıfat*

SÜRTÜK : Sürtüp gezen, fahişe. Kökü «*Sürtmek*» fiilindendir.

BÖLÜK : Bölünmüş. Kökü «*Bölmek*» fiilindendir.

« — ül »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek isim ve yer ismi ile sıfat yapar.

I : *İsim*

YETÜL : Arazi, mülk (*P. d. C.*). Kökü «*Yetmek*» fiilindendir.

ÖKÜL : Demet (*Ç. L.*). Kökü «*Ökmek*» fiilindendir; «Yığmak» anlamınadır.

II : *Yer ismi*

ÇÖKÜL : Irmakların taşarak ovalarda bıraktıkları tortu, çöküntü (*L. O.*). Kökü «*Çökmek*» fiilindendir.

III : *Sıfat*

GÜDÜL : Kısa, bodur. Kelimenin kökü «*Güdük*» kelimesinde de görülmektedir (*D. D.*). Bu adta *Ayaş*'ta bir köy vardır.

YEGÜL : Faik, üstün (*D. D.*). Kökü «*Yeğ*» dir.

« — ültü »

Bu ek, « — ultu » ve « — ıntı » ekleri gibidir.

GÜRÜLTÜ : Aslı «ses»anlamına olan «*Gür*» dür.

« — üm »

Bu ek, « — im » ve « — ım » ekleri gibi, fiil köklerine gelerek mastarlık bildiren bir edat ise de bazı kere başlı başına isim dahi yapar.

SÜYÜM : Bir kol açacak kadar uzunlukta bulunan ip ve iplik, «bir süyüm iplik». Kökü «*Süymek*» fiilindendir (*Batı Anadolu*).

DÜĞÜM : Bağ, ukde. Kökü «*Düğmek*» fiilindendir.

II : *Aygıt ismi*

GÜĞÜM : Su ve süt gibi şeyler ısıtılan veya taşınan bakır kap. Kökü «*Güğmek = Küymek*» fiilindendir.

« — ün »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

TÜTÜN : Duman. Kökü «*Tütmek*» fiilindendir.

II : *Mastarlık*

SÖKÜN : Birdenbire meydana gelme, «Kuşlar sökün etti».

III : *Hal*

YÜZÜN : Yüz üstü olduğu halde, «Yüzün yüzün, dizin dizin sürün inşallah».

[Bu kelime yalnız kullanılmayıp yukarıda yazdığımız gibi tekrar edilir.]

GÜCÜN : Zorla, güçle, «Bu işi Ahmede güçün yaptırdım».

IV : *Zaman*

GÜZÜN : Güz vakti. Kökü «*Güz*» dür.

GÜNDÜZÜN : Gündüz zamanı.

V : *Sıfat*

BÜTÜN : Tam, cümle. Kökü «*Bütmek*» fiilindendir; «büyümek» ve «bitmek» anlamlarınadır (*Ç. L.*, *Rad.*).

« — üncek »

Bu ek, fiil köklerine gelerek sıfat yapar.

ÖĞÜNCEK : Kendini beğenen, kendini öğen (*Kırşehir*). Kökü «*Öğmek*» fiilindendir.

« — ünç »

Bu ek, fiil köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ÖDÜNÇ : Ödenmek üzere alınan para. Kökü «*Ödemek*» fiilindendir.

ÖTÜNÇ : Niyaz, rica (*B. T. L.*). Kökü «*Ötünmek*» fiilinde dahi görülmektedir.

II : *Sıfat*

GÜLÜNÇ : Gülmeğe yaraşan şey, «Gülünç iş». Kökü «*Gülmek*» fiilindendir.

ÜRKÜNÇ : Ürkülecek şey. Kökü «*Ürkmek*» fiilindendir.

« — ündürük »

Bu ek, isimden aygıt ismi yapar.

GÖZÜNDÜRÜK: Peçe (*İd.*). Kökü «*Göz*» dür.

« — üntü »

Bu ek, « — ıntı» ve « — inti » ekinin aynıdır. İşin eserini gösterir ve bazı kere bayağılık bildirir.

SÜPRÜNTÜ, ÜZÜNTÜ, BÖLÜNTÜ gibi.

« — ür »

Bu ek, fiil ve isimlere gelerek isim ve aygıt ismi yapar.

I : *İsim*

ÖĞÜR : Akran. emsal, eş (*Konya*), «Bu dana o öküze ögür olmaz». Kökü, «çok» manasına olan «*Öğüş*» te de görülmektedir.

BÖĞÜR : Vücudün yan tarafı, «*Boş böğür*». Kökü «*Büğmek*» fiilinden olsa gerektir. Bak : (Büğdüz)

DÜNÜR : = (DÜNĞÜR) : Sıhır, evlenme yüzünden akraba, «Biz onunla dünür olmuştuk; öküz öldü, ortaklık ayrıldı». Kelimenin kökü «*Düğün*» kelimesinde de görülmektedir.

ÖNÜR : Başlangıç, mukaddime (*Karaca oğlan*). Kökü «*Ön*» dür.

II : *Aygıt ismi*

ŞÖMÜR : Lamba (*Rad. C. IV. S.* 1114). Kökü «*Şöm*» dür.

Aslı «*Şem*» olup «mum» anlamınadır (*Rad. C. IV. S.* 1020)

« — ürdüm »

Bu ek, isme gelerek hal bildirir.

ÜÇÜRÜM : Üçer üçer (*Biga, Çeşme*)

« — üre »

Bu ek, isim ve fiil köklerine gelerek isim yapar.

ÖTÜRE : = (ÖTRE) : Arap harflerinde Zamme işareti. Kökü «Ötmek» fiilindendir; «geçmek» anlamınadır.

ÖNĞÜRE : Vaktiyle, evvelce, önce. Kelimenin kökü «*Ön*» dür (*Uygur endeksi, Tar.*).

ÇÖTÜRE : Ağaçtan oyulmuş su kabı (*L. O.*). Kökü «*Çöt*» tür (*Ç. L.*).

« — ürtü »

Bu ek, ses taklidi kelimelere gelir; « — ıntı » eki gibidir.

KÜTÜRTÜ : Gürültü.

KÜPÜRTÜ : Ayak sesleri

« — ürü »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

ÖTÜRÜ : Naşi, ileri, sebep olarak, «bundan ötürü». Kökü «*Ötmek*» fiilindendir.

« — üş »

Bu ek, fiil köklerine gelerek hal ve tarz bildiren « — iş» edatından başka bir şey değilse de; başlı başına bir kaç kelime yapmış olduğundan, ek gibi bir kaç örnek veriyoruz.

I : *İsim*

ÖĞÜŞ : Hamdüsena (*Kur. İ.*). Kökü «*Öğmek*» fiilindendir.

ÖPÜŞ : Öpme. Kökü «*Öpmek*» fiilindendir.

II : *Sıfat*

ÖKÜŞ : Bol, çok (*D. L. T. C. I. S.* 60) . Kökü «*Ökmek*» fiilindendir; «*Ökmek*». «toplamak» anlamınadır.

« — üt »

Bu ek, fiil ve isme gelerek bir takım anlamlar bildirir.

I : *İsim*

ÖĞÜT : Nasihat. Kökü «*Öğmek*» fiilindendir (*Anadolu*).

ÖCÜT : İntikân (*Tar.*). Kökü «*Öç*» tür.

II : *Aygıt ismi*

SÜRÜT : Düveni boyunduruğa bağlıyan ağaç parçası (*K. S.*). Kökü «*Sürümek*» fiilindendir.

ÖRGÜT : Örnek, nümune (*İnebolu, Sinop*). Kelimenin kökü «*Örgü*» dür.

III : *Mastarlık*

GÜLÜT : Gülme

IV : *Sıfat*

ÖNÜT : A - Evvel.

B - Üstat (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Ön*» dür.

ÖRÜT : Dermansız, çok zayıf (*Tar.*). Kelimenin kökü «*Ör-mek*» fiilindendir.

V : *İşlenmişlik*

DÜŞÜT : Düşürülmüş olan çocuk (*L. O., Z. L.*). Kökü «*Düşmek*» fiilindendir.

VI : *Özneklik*

ÖLÜT : Sirayet eden hastalık, öldürücü hastalık (*Tar.*).

« — üz »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

PÜRÜZ : Yırtılan veya kırılan şeyin kırıldığı veya yırtıldığı yerdeki tiftiklenme. Kökü «*Pür*» dür. Bak: (Püren)

II : *Sıfat*

TÜGÜZ : = (TÜKÜZ) = (DÜGÜZ) : Tam, mükemmel (*P. d. C.*). Kelimenin kökü «*Tükeli*» kelimesinde de görülmektedir.

KÜLÜZ : = (KULUZ) : Zayıf, miskin (*Uşak*). Kelimenin kökü «*Kul*» olsa gerektir.

GÖGÜZ : Güzel, sevilen (*Ç. L.*). Kökü «*Gökçek*» kelimesinde dahi görülmektedir. *Eski Türkçe*'de «güzel» anlamınadır.

V

« — va »

Bu ek, isim köklerine gelerek isim yapar.

ŞALVA : Yapma hayvan, doldurma hayvan, muhayyel suret (*Tuh.*). Bak : (Şalgurt).

« — vaç »

Bu ek, isme gelerek sıfat yapar.

YOLVAÇ : = (YALVAÇ) : Peygamber, yol gösteren. Kelimenin kökü «*Yol*» dur.

« — van »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

ALAVAN : Timsah (*D. L. T. C. I. S.* 124). Kelimenin kökü «*Ala*» olmalıdır.

II : *Sıfat*

YAYVAN : Yayılmış, geniş, «Yayvan ağızlı». Kökü «*Yaymak*» fiilindendir.

KAKAVAN : Aptal, budala, mırdar (*Batı Anadolu*). Kökü «*Kaka*» dır.

« — var »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

TALVAR : Ağaç dallarından, çalı, çırpıdan yapılan kulübe, «Bostan talvarı». Kökü «*Dal = Tal*» dır. Kelimenin «*Talpar*» şekli de vardır.

SALVAR : Ağızdan akan, sallanan ağız suyu. Kökü «*Salmak*» fiilindendir (*Batı Anadolu*). Kelimeyi *Türkçe* sanmıyanlar yanılıyorlar. Bunun «*Salyar*» şekli de vardır.

KÜLVAR : = (KÜLBAR) : Derviş dağarcığı (Ç. L.).

ŞALVAR : *Farsca*'ya geçmiş olan bu kelimede «*Şal + Var*» dan yoğrulmuştur.

II : *Sıfat*

YALVAR : Elçi (*T. D.*). Aslı «*Yalafar*» dır. Bak : (Yalavaç)

« — vat »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

SUVAT : Suyun taksim edildiği yer (*P. d. C.*) «Ne suyu var, ne suvatı» (*Ankara Yerlileri*). Kökü «*Su*» kelimesidir.

« — ve »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yapar.

I : *İsim*

KÜLVE : Bak: (Külbe).

ZELVE : Boyunduruktan öküzün kurtulmaması için boyunduruğun yan tarafına takılan ağaç parçası (*Batı Anadolu*).

GELVE : İsyan (*Rad.*). Kökü «*Gelmek*» fiilinden olmalıdır.

TELVE : A : Bir kuş adı. (*Burh. C. II. S.* 77)
B : Kahve piştikten sonra kalan posası.

II : *Sıfat*

TİLVE : Bak: (Tilbe).

« — vuk »

Bu ek, fiile gelerek isim yapar.

KAYNAVUK : Semaver (*Başkurtça*). Kökü «*Kaynamak*» fiilindendir.

ANDAVUK : Kezalik, öylece (*Tar.*). Kökü «*An*» dır.

Y

« — yam »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

OTYAM : Baharat (*Cami-ül-Hikâyat*). Kelimenin kökü «*Ot*» tur.

« — yaz »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

BAKYAZ : Bir evin temelleri atılırken hısımlara ve komşulara verilen ziyafet; *Burhanı Katı* sahibi bunu *Farsca* zannetmiş ise de yanlıştır. Kelimenin *Farsca*'ya benzer yeri yoktur. Kökü «*Bak*» tır; bu kök «*Bağışlamak*» fiilinin aslı olan «*Bakhıllamak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — yı »

Bu ek, fiil köküne gelerek ulak (zarf) yapar.

KAPLAYI : Tamamen, muhit olarak, büsbütün (*Tar.*). Kökü «*Kaplamak*» fiilindendir.

BOLAYI : Bolaki, olaki (*Orta Anadolu*). Kökü «*Bolmak*» fiilindendir; «Bolayı bize gelse idi.»

« — yuz »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

YALYUZ : Mürai, gösterişçi (*Safranbolu*). Kelimenin kökü «*Yal*» dır. «*Yallaz*» diyen yerler de vardır.

Z

« — za »

Bu ek, isme gelerek isim yapar.

PAYZA : Nişan, göğüse takılan nişan, belge. *Banzarof*, bu kelimenin aslının «*Baysa*» olduğunu yazmıştır. Kökü «*Bay*» dır.

TAYZA : Teyze (*Ankara Yerlileri*). Aslı «*Tayıza*» olmalıdır. «*Tayı*», «dayı» kelimesinin aslıdır.

« — zak »

Bu ek, isimden isim yapar ve küçüklük anlamı gösterir.

KABZAK : Fıdık, ceviz gibi şeylerin iç kabuğu. Kökü «*Kap*» tır (*T. D.*).

YANZAK : Çabukluk (*Rad.*). Kökü «*Yan*» dır.

« — ze »

Bu ek, fiilden ve isimden isim yapar.

İĞZE : Hastalıklı kimse (*Bahr - ül - garaip*). Kökü «*İğ*» dir.

İVZE : = (EVZE) : İş, güç, telâş (*Uşak*). «Çocuğun ivze-

sinden bir işe bakamadım». Kökü «*İvmek*» fiilindendir.

« — zım »

Bu ek, fiilden isim yapar.

TAMZIM : Katre. Kökü «*Damla*» kelimesinde de görülmektedir.

« — zik »

Bu ek, fiilden aygıt ismi yapar.

EMZİK : İbriğin su dökülen memesi. Kökü «*Emmek*» fiilindendir.

FİİLLER

FİİL EKLERİ

İsim ve sıfatların sonuna gelerek yeni bir takım anlamlar gösteren ekler bulunduğu gibi fiil köklerine gelerek anlamlarında az çok değişiklik yapan bir takım ekler dahi vardır. Bu ekler isim ve sıfata gelen ekler kadar çok değildr; bunlarla beraber sayıları haylıcadır.

İsim ve sıfatlara gelerek manalarında değişiklik yapan ekleri anlatırken edatlardan bahsetmemiştim. Çünkü; edatlar belli bir vazife yaptıktan sonra kelimeden düşerler. Ek ise kök olan kelime ile birleşerek kaynaşır ve ayrılmaz.

Fiile gelen ekleri de anlatırken «edişimlik, aşımlılık, edinimlik, edilimlik» edatlarını almadım. Yalnız fiil köklerine gelerek yeni fiil şekli yapan ekleri aldım. Bu ekler fiil köklerine gelerek fiil yaptığı gibi isim ve sıfat köklerine dahi gelerek fiil yapar.

A

« — a »

Bu ek, hem fiil ve hem isim köklerine gelerek yeni fiiller yapar.

I : *Fiil Kökünden:*

TIKAMAK : Kapamak. Kökü «*Tıkmak*» fiilindendir.

SANAMAK : Zannetmek. Kökü «*Sanmak*» tır.

KINAMAK : Ayıplamak. Kökü «*Kınmak*» tır.

II : *İsim Kökünden:*

SINAMAK : Denemek. Kökü «*Sın*» dır, «suret, şekil» anlamınadır (*Rad.*).

TOZAMAK : Toz çıkarmak. Kökü «*Toz*» dır (*Anadolu*).

OTAMAK : Tedavi etmek, çare bulmak (*Maraş*). Kökü «*Ot*» tur, «ilâç» anlamınadır.

AĞZAMAK : Söylemeek, ağıza almak (*Teke Türkmenleri*).

III : *Sıfat Kökünden:*

KARTAMAK : Kocalmak. Kökü «*Kart*» tır (*Ç. L.*)

YAŞAMAK : Kökü «*Yaş*» tır.

« — abı »

I : *Fiil Kökünden:*

DALABIMAK : Deprenmek, kıpırdamak. «Çocuk ter sıkıntısından yatakta dalabıp durdu» (*Anadolu*). Kökü «*Dalmak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

YALABIMAK : Parıldamak. Kökü «*Yal*» dır.

« — al »

Bu ek, bazı kelimelerde «almak» **ve bazı kelimelerde** «olmak» **fiilinden gelmiş olmalıdır.**

I : *İsim Kökünden:*

BUNALMAK : Kökü «*Bun*» dur.

SAĞALMAK : Sağlık kazanmak, tedavi olunmak. Kökü «*Sağ*» dır.

II : *Sıfat Kökünden:*

ÇOĞALMAK : Çok olmak. Kökü «*Çok*» tur.

YOĞALMAK : Yok olmak. Kökü «*Yok*» tur.

BOLALMAK : Bolarmak, çoğalmak. Kökü «*Bol*» dur. (*Niğde*).

« — ala »

Fiil Kökünden:

KOVALAMAK: = (KOĞALAMAK) : Takip etmek. Kökü «*Kovmak* = *Koğmak*» fiilindendir.

ŞAŞALAMAK: Hayrette kalmak, şaşkınlık göstermek. Kökü «*Şaşmak*» fiilindendir.

« — ar »

Bu ek, «irmek» fiilinden gelmiş olsa gerektir.

I : *Fiil Kökünden:*

UYARMAK : Uyandırmak. Kökü «*Uyumak*» fiilinden olsa gerektir.

[Ek burada nefi anlamı bildirmiş oluyor. Burada kuvvetli bir ihtimal daha vardır; kelimenin kökü «akıl» anlamına gelen « *Uy* » dahi olabilir (*Rad. C. I. S.* 1593)]

KURTARMAK: Kelimenin aslı «*Kutkarmak*» tır (*Rad. C. II. S.* 994). Kökü «*Kutmak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

BAŞARMAK : Muvaffak olmak, bir işi başa çıkarmak. Kökü «*Baş*» tır.

SIRTARMAK : Zorbalık etmek. Kökü «*Sırt*» tır. «Beşyüz kuruş alacağımın yarısını aldım; Üst tarafı için sırtardı» (*Batı Anadolu*).

III : *Sıfat Kökünden:*

YAŞARMAK : Yaşlık peyda etmek, «Gözleri yaşardı». Kökü «*Yaş*» tır.

AĞARMAK : Beyazlanmak. Kökü «*Ak*» tır.

« — at»

Bu ek, «etmek» fiilinden gelmiş olsa gerektir.

I : *İsim Kökünden:*

YARATMAK : Yoktan var etmek. Kökü «*Yar*» dır.

ATATMAK : Ad verdirmek (*Kırgızca*). Kökü «*Ad*» tır.

II : *Sıfat Kökünden:*

YAŞATMAK : Kökü «*Yaş*» tır.

« — ay »

I : *Fiil Kökünden:*

USAYMAK : Akıllanmak. Kökü «*Usmak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

KAMAYMAK : Kâhinlik etmek. Kökü «*Kam*» dır (*Rad.*).

SAĞAYMAK : Sağlık bulmak. Kökü «*Sağ*» dır (*Rad. C. IV. S.* 261)

III : *Sıfat Kökünden:*

AZAYMAK : Azlaşmak, az olmak. Kökü «*Az*» dır (*Rad. C. I. S.* 557).

« — azı »

Fiil Kökünden:

TALAZIMAK : Çarpmak, atmak, «Damarı kuş göğsü gibi talazıyordu». Kökü «*Dalmak = Talmak*» fiilindendir. Bu kelime bazı yerlerde «*Telezimek*» şeklinde kullanılır.

B

« — be »

İsim Kökünden:

ELBEMEK : Denkleştirmek (*Güney Anadolu*). Kökü «*El*» dir.

« — bir »

İsim Kökünden:

YELBİRMEK : Yel esmek (*D. L. T. C. III. S.* 66). Kökü «*Yel*» dır; bu kelime *Anadolu*'da «*Yelpimek*» şeklinde kullanılır.

D

« — da »

I : *Fiil Kökünden:*

AĞDAMAK : = (AĞNAMAK) : Meyletmek (*T. D.*). Kökü «*Ağmak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

HAYDAMAK : Haykırmak, hayvan sürülerine bağırmak (*Orta Anadolu*). Kökü «*Haykırmak*» fiilinde dahi görülmektedir.

ALDAMAK : Aldatmak. Kökü «hiyle» anlamına olan «*Al*» dır. *Orta Anadolu*'nun bazl yerlerinde «*Yaldamak*» da derler.

KOLDAMAK : Himaye etmek (*T. D.*, *Rad.*). Kökü «*Kol*» dur.

« — de »

İsim Kökünden:

ÜNDEMEK : Çağırmak. Kökü «*Ün*» dür; «ses» anlamınadlr.

İRDEMEK : Seçmek, iyilerini almak. Kökü «*İr*» dir.

E

« — e »

İsim Kökünden:

ELEMEK : Elekten geçirmek. Kökü «*El*» dir.

DENEMEK : Sınamak. Kökü «*Deng̃ = Den*» dir.

BENZEMEK : Kökü «*Beng̃iz = Beniz*» dir.

« — el »

ESELMEK : Selâmet bulmak (*İçel*). Kökü «*Es*» dir; bu kök «salim» anlamına olan «*Esen*» kelimesinde dahi görülmektedir.

GÜTELMEK : Güdükleşmek, keskinliğini kaybetmek. Kökü «*Güt*» tür.

« — ele »

Bu ek, azlık bildirir.

Fiil Kökünden:

EŞELEMEK : Bir parça eşmek. Kökü «*Eşmek*» fiilindendir.

İTELEMEK : Bir parça itmek. Kökü «*İtmek*» fiilindendir.

SEPELEMEK : Az serpmek, «Yağmur sepeliyor». Kökü «*Sepmek*» fiilindendir.

« — en »

Bu ek, edinimlik yaparsa da bir kaç fiilde donmuş olarak görünmektedir.

BEĞENMEK, GÜVENMEK, ÜŞENMEK gibi.

« — er »

I : *İsim Kökünden:*

EVERMEK : Evlendirmek. Kökü «*Ev*» dir.

BELERMEK : Meydana çıkmak, tebarüz etmek. Kökü «*Bel*» dir.

II : *Sıfat Kökünden:*

YEŞERMEK : Yeşilleşmek. Kökü «*Yaş = Yeş*» tir.

GÖGERMEK : Gökleşmek. Kökü «*Gök*» tür.

« — ezi »

I : *Fiil Kökünden:*

ENEZİMEK : Tenezzül etmek, inhitat, gerileme (*Uşak*). Kökü «*Enmek*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

TELEZİMEK : Kumaş eskiyip tel tel olmak.

TÖKEZİMEK : Bir şeye çarpıp düşer gibi olmak. Kökü «*Tök*» tür (*Tar.*).

III : *Sıfat Kökünden:*

KÖREZİMEK : Körleşmek, tedenni etmek (*Denizli*). Kökü «*Kör*» dür.

G

« — gar »

Bu ek, bugün bizim diyeleğimizde « — ar » **şekline girmiştir.**

İsim Kökünden:

BAŞGARMAK: = (BAŞARMAK) : Kökü «*Baş*» tır.

OTGARMAK : = (OTARMAK) = (OTAMAK) : Kökü «*Ot*» tur.

I

« — ı »

Bu ek de, « — i » **eki gibi anlamda değişiklik yapar ve azlık bildirir.**

I : *Fiil Kökünden :*

KAZIMAK : Kökü «*Kazmak*» fiilindendir.

KALKIMAK : Hoplamak. Kökü «*Kalkmak*» fiilindendir.

BAYIMAK : Teshir etmek. Kökü «*Baymak*» fiilindendir (*Tar.*).

II : *Sıfat Kökünden:*

YAVAŞIMAK : Az yavaşlamak. Kökü «*Yavaş*» tır.

« — ık »

Bu ek, edinimlik bildirir.

I : *Fiil Kökünden:*

KARIKMAK : Karışmak, bozulmak. kısılmak. «Bağıra, bağıra sesim karıktı». Kökü «*Karmak*» fiilindendir.

YANIKMAK : Şikâyet etmek, «Çocuk bana bir saat yanıktı.». Kökü «*yanmak*» fiilindendir.

BASIKMAK : Basılmak, zillete uğramak. Kökü «*Basmak*» fiilindendir.

II : *Sıfat Kökünden:*

ACIKMAK : Aç olmak. Kökü «*Aç*» tır.

YAŞIKMAK : Kamaşarak yaşarmak. (*D. L. T. C. III. S.* 55.) Kökü «*Yaş*» tır.

« — ılda »

Ses taklidi kökten:

CIVILDAMAK, KIMILDAMAK, MIRILDAMAK, CIRILDAMAK gibi.

« — ırga »

Sıfat Kökünden:

AZIRGAMAK: = (AZINSAMAK) : Az saymak. Kökü «*Az*» dır.

YADIRGAMAK: Yabancı saymak. Kökü «*Yad*» dır.

İ

« — i »

Bu ek, anlamda nefi gösterir.

I : *Fiil Kökünden:*

ERİMEK : Kökü «*Ermek*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

İNCİMEK : Gönlü kalmak, kaygulanmak, hatırı kırılmak, bir parça ağrımak; «Dün taşa çarptım; ayağım incidi». Kökü «*İnç*» tir, «rahat» anlamınadır (*D. L. T. C. I. S* 71).

« — ik »

Bu ek, fiil ve isim köklerine gelerek edinimlik bildiren yeni fiiller yapar.

I : *Fiil Kökünden:*

TEZİKMEK : Çabuklaşmak. Kökü «*Tezmek*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

BİRİKMEK : Toplanmak. Kökü «*Bir*» dir.

III : *Sıfat Kökünden:*

GECİKMEK : Geç kalmak, bir parça geç kalmak. Kökü «*Geç*» tir.

« — ilde »

Bu ek, azlık bildirir.

DEBİLDEMEK: Az hareket emek, «Çocuk sırt üstü yatmış, ayakları dabildeyip durur» (*Anadolu*). Kökü «*Tepmek* = *Depmek*» fiilindendir.

« — ir »

I : *Fiil Kökünden:*

SİNİRMEK : = (SİNGİRMEK) : Hazmetmek (*K. T.*) . Kökü «*Sinmek*» fiilindendir.

II : *İsim ve Sıfat Kökünden:*

DELİRMEK : Deli olmak. Kökü «*Deli*» dir.

ŞİŞİRMEK : Kökü «*Şiş*» tir.

BELİRMEK : Meydana çıkmak, belli olmak. Kökü «*Bel*» dir.

« — it »

İsim Kökünden:

ESİTMEK : = (EŞİTMEK) : (*Or. Ya.*) «*Es*»; «his ve «zekâ» anlamınadır.

K

« — ka »

I : *Fiil Kökünden:*

ÇALKAMAK : Yavaş yavaş sallamak. Kökü «*Çalmak*» fiilindendir.

ALKAMAK : Tesir etmek, öğmek, alkışlamak. Kökü «*Almak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

ÇAYKAMAK : Yıkamak (Ç. L.). Kökü «*Çay*» dır.

III : *Sıfat Kökünden:*

SONKAMAK : Gecikmek, sona kalmak. Kökü «*Son*» dur.

« — kar »

İsim Kökünden:

KUTKARMAK: Kurtarmak. Kökü «*Kut*» tur.

ATKARMAK : Atla bir adamı geçirmek. Kökü «*At*» tır (*Rad.*).

« — ker »

ESKERMEK : A - Hatırlamak.
B - Tebliğ etmek.
Kökü «*Es*» tir.

« — kır »

Bu ek, ses taklidi kelimelere gelir.

HAYKIRMAK: Bağırmak. Bak: (Haydamak).

HAFKIRMAK: = (HAVKIRMAK) : Köpek havlamak (*Anadolu*).

FIŞKIRMAK : Kökü «*Fış*» tır; ses taklididir.

« — kir »

KEMKİRMEK: Küçük köpeklerin Havlaması (*Anadolu*). Kökü «*Kem*» dir, ses taklididir. «*Kem kem etmek*», köpek eniklerinin ürümesine denir.

L

« — l »

Bu ek, isim ve sıfattan aşımsız fiil yapar.

I : *İsim Kökünden:*

YASALMAK : Yapılmış olmak, tanzim edilmiş olmak (*Rad. C. III. S.* 219). Kökü «*Yasa*» dır.

II : *Sıfat Kökünden:*

YÜCELMEK : Yükselmek. Kökü «*Yüce*» dir.

M

« — mür »

I : *İsim Kökünden:*

TİLMÜRMEK: Sözle - yazıyla değil - bir şey dilemek. Kökü «*Til*» dir. (*B. T. L.*).

N

« — na »

I : *Fiil Kökünden:*

KAYNAMAK : Kökü «*Kaymak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

BOZNAMAK : Dana böğürmek. «*Bozlamak*» dahi denir. Kelimenin kökü «*Bozlamak*», «*Bozlak*» ve «*Buzagı*» kelimelerinde de görülmektedir.

YAŞNAMAK : Işık vermek (*Rad.*) Kökü «*Yaşın*» kelimesinde de görülmektedir.

« — ne »

Bu ek; fiil, sıfat ve ses taklidi kelimeden aşımsız fiil yapar.

I : *Fiil Kökünden:*

ESNEMEK : Kökü «*Esmek*» fiilindendir.

DERNEMEK : Toplamak. Kökü «*Dermek*» fiilindendir.

II : *Sıfat Kökünden:*

ÇİĞNEMEK : Kökü «iğrenmek» manasına olan «*Çiğremek*» kelimesinde dahi görülmektedir. Asıl kök «*Çiğ*» olsa gerektir.

III : *Ses Taklidi Kökten:*

KİŞNEMEK : Kökü «*Kiş*» olsa gerektir.

P

« — pa »

SIYPAMAK : Dokunmak, uğuşturmak. Aslı «*Sığpamak*» olsa gerektir; kökü «*Sığamak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — pı »

TALPIMAK : = (DALPIMAK) : Hareket etmek, kımıldamak. Bak: (Dalga)

R

« — r »

I : *İsim Kökünden:*

ESKİRMEK : Harap olmak. (*B. T. L.*). Kökü «*Eski*» kelimesidir.

« — ra »

I : *Fiil Kökünden:*

ANRAMAK : Hatırlamak, tahattur (*Müh.*). Kökü «*Anmak*» fiilindendir.

YANRAMAK : Aksetmek. Kökü «*Yanmak*» fiilidir; «aksetmek» anlamınadır.

II : *İsim Kökünden:*

BAYRAMAK : Zengin olmak (*Ç. L.*). Kökü «*Bay*» dır.

KAVRAMAK : Aslı «*Kapramak*» olsa gerektir. Kökü «*Kap*» tır.

« — ray »

I : *Fiil Kökünden:*

BAKRAYMAK: Gözlerini belerterek bakmak (*B. T. L.*). Kökü «*Bakmak*» fiilinden olsa gerektir.

« — re »

I : *Fiil Kökünden:*

TİTREMEK : Kökü «*Titmek*» fiilinden olsa gerektir.

II : *İsim Kökünden:*

KÜKREMEK : Kökü «*Kök*» tür; «ses» anlamınadır (Ç. *L.*).

« — ri »

I : *Fiil Kökünden:*

ESRİMEK : Serhoş olmak. Kökü «*Esmek*» fiilinden gelmiş olsa gerektir.

II : *İsim Kökünden:*

ÇİĞRİMEK : Nefret etmek, tiksinmek. Kökü «*Çiğ*» olsa gerektir.

S

« — sa »

Bu ek, hem edinimlik hem de arzu etme ve sanma anlamına gelen fiiller yapar.

I : *Fiil Kökünden:*

AKSAMAK : = (AHSAMAK) = (AĞSAMAK) : Topallamak. Kökü «*Ağmak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

TAVSAMAK : Aralık hasıl olmak, gevşemek, sıcaklığını kaybetmek, «kavga tavsadı.». Kökü «*Tav*» dır.

BAĞSAMAK : Bağa gitmek istemek. Kökü «*Bağ*» dır.

III : *Sıfat Kökünden:*

ÇOKSAMAK : Çoğumsamak, çok bulmak, çok sanmak, çok görmek.

« — se »

Bu ek, « — sa » eki gibidir; edinimlik, arzu ve sanma bildirir.

I : *Fiil Kökünden:*

İÇSEMEK : İçmek istemek. Kökü «*İçmek*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

YELSEMEK : Yel ve hava alıp bozulmak (*Tar.*). Kökü «*Yel*» dir.

EVSEMEK : Evini görmek istemek (*Anadolu*). Kökü «*Ev*» dir.

III : *Sıfat Kökünden:*

KÖRSEMEK : Kuvvetten düşmek, körleşmek (*Tar.*). Kökü «*Kör*» dür.

IV : *Zamir Kökünden:*

BENİMSEMEK: Bir şeyi kendisinin saymak ve sanmak, «Bizim kitabı benimsedi».

« — ser »

TEPSERMEK : Bir parça korumak (*Batı Anadolu*). Kelimenin kökü «*Tep*», aslı «*Tav* = *Tap*» tır.

« — sı »

Bu ek de « — sa» eki gibidir. Aynı anlamlara gelir.

I : *Fiil Kökünden:*

YANSIMAK : Taklit etmek (*Tar.*). Kökü «*Yanmak*» fiilindendir.

II : *İsim Kökünden:*

YARSIMAK : Arzu etmek (*Anadolu*). Kökü «*Yar*» dır.

BOGASIMAK : İnek boğa istemek. Kökü «*Boga*» dır.

AYRIKSIMAK: Kendini ayrı, yabancı saymak (*Güney Anadolu*). Kökü «*Ayrık*» tır.

« — sır »

Bu ek, ses taklidi kelimelerden aşımsız fiil yapar.

TIKSIRMAK : Kapalı ağızla ansırmak. Kökü ses taklidi olan «*Tık*» olsa gerektir.

ANĞSIRMAK: Öksürüğün sesini burnundan çıkarmak. Kökü «*Anğ*» olsa gerektir.

« — sün »

Bu ek, edinimlik yapar.

YÜKSÜNMEK: Yük saymak, istiskal etmek (*Anadolu*).

« — sür »

Bu ek, « — sır » eki gibidir.

ÖKSÜRMEK : Kökü ses taklidi olan «*Ök*» olsa gerektir.

Ş

« — şır »

<u>*Fiil Kökünden:*</u>

TAPŞIRMAK : Emanet etmek, havale etmek, ödemek, göndermek. Kökü «*Tapmak*» fiilindendir.

KAVŞIRMAK: Kavuşturmak. Kökü «*Kap = Kav*» dır.

« — şir »

<u>*Fiil Kökünden:*</u>

DEVŞİRMEK : = (DEĞŞİRMEK) : Toplamak. Kökü «*Değmek*» fiilinden olsa gerektir.

T

« — tar »

USTARMAK : Usta olmak (*L. Ta.*). Kökü «*Us*» olsa gerektir.

AKTARMAK : Bir yerden bir yere nakletmek. Aslı «*Ağtarmak*» olsa gerektir.

« — te »

İsim Kökünden:

YELTEMEK : Meyletmek, hevese düşmek. Kökü «*Yel*» dir.

İSTEMEK : Kökü «*İs*» tir; «akıl, his» anlamınadır (*Rad*).

« — ter »

İsim Kökünden:

YÖNTERMEK: Teveccüh etmek, yöneltmek (*Susurluk, Bolu*). Kökü «*Yön*» dür.

U

« — u »

İsim ve Sıfat Kökünden:

UCUZUMAK : Ucuzlamak (*Ankara Yerlileri*). Kökü «*Ucuz*» kelimesidir.

« — ulda »

Bu ek, ses taklidi kelimelere gelir.

GURULDAMAK: Gurgur ederek ses vermek.

« — ulga »

Fiil Kökünden:

OYULGAMAK: Kaba dikiş dikmek. Kökü «*Oymak*» kelimesinden olsa gerektir.

« — uncı »

YAVUNCIMAK: = (YAVUNCUMAK) : Üzülmek, «İçin açlıktan yavuncıyor». Kelimenin kökü «*Yalvarmak*» fiilinde dahi görülmektedir.

« — ur »

YUGURMAK : = (YOĞURMAK) : Kelimenin kökü «*Yogun*» ve «*Yogurt*» kelimelerinde dahi görülmektedir.

SONURMAK : Gecikmek, sona kalmak.

Ü

« — ülde »

Bu ek, azlık bildirir.

GÜRÜLDEMEK: Az gürlemek. Kökü «*Gür*» kelimesidir.

« — ür »

SÜMÜRMEK : = (SÖMÜRMEK) : Bak: (Sümük)

ÜFÜRMEK : Kökü ses taklidi olan «*Üf*» olsa gerektir.

YÜKÜRMEK : Yükletmek (*D. L. T.*) . Kökü «*Yük*» tür.

Z

« — za »

İsim Kökünden:

KAVZAMAK : Himaye etmek, nezaret etmek (*Afyon, Denizli, Uşak, Kütahya*). Kökü «*Kap = Kav*» dır.

YAVZAMAK : Bozulmak, kötüleşmek (*Kur. B.*) Kökü «*Yav*» olsa gerektir.

« — zır »

DAMZIRMAK: Damlatmak, az az damlatmak, «Gözüne ilâç damzırmalı». Kökü «*Damla*» kelimesinde dahi görülmektedir.

« — zir »

I : *Fiil Kökünden:*

ERZİRMEK : Eriştirmek. (*Tar.*). Kökü «*Ermek*» fiilindendir.

DEĞZİRMEK : Tariz etmek, söz dokundurmak. (*İçel*); «Dostdoğru konuşmıyor; lâf arasında şuna buna söz değziriyor». Kökü «*Değmek*» fiilindendir.

EDATLAR

EDATLAR

Edatların da isimlerle fiiller gibi aslında tek heceli olduğu görülecektir. Bir takım edatların doğrudan doğruya bir isimden bozulmuş olduğu ap açık görülüp durmaktadır. Bir takımlarının kökleri -nereden gelmiş oldukları- şimdilik anlaşılamamıştır. Araştırmalar ilerledikçe bunlar da anlaşılacaktır.

Anlıyabildiklerimi aşağıya yazıyorum.

* * *

«Ana, Ona»

D. L. T. C. I. S. 86 da yazılmış olduğu üzre bu kelimenin aslı «*Angar*» dır. Nitekim *D. L. T. C. II. S.* 22. de şu beyitte dahi gelmiştir:

(*Külse kişi atma anğar örter küle*)

(*Bakkıl anğar edhgülügün agzın küle*)

«Sana karşı gülen bir kimsenin yüzüne sıcak kül atma; ona iyilikle bak, yüzün - ağzın - gülsün» demektir.

Orhun mengü taşları'nda dahi bu yolda gelmiştir (*S* 36).

Kazan taraflarında bugün bile «*anğar*» diye kullanılmaktadır; oralarda «*bana, sana*» diyecek yerde «*minğer, sinğer*» derler. *Urfa*'da ise «*biye, siye*» denir. *Anadolu*'da «*bene, sene*» diyen yerler de vardır.

«Ancılayın»

Bu kelimenin kökü «*an*» dır, « —*ca*» eki getirilerek «*anca*» ol-

muştur; « - *layın*» eki «*yatsulayın*» kelimesinde zaman bildirdiği gibi «*ancalayın*» kelimesinde zaman zarfı bildirmektedir. Git gide benzetme anlamı almış ve « — *ca* », « — *cı* » şekline girmiştir.

«*Bencileyin*» kelimesi de böyledir. Aslında «*benceleyin*» olsa gerektir.

« — *ce* » nin benzetme anlamı bildirdiği de vardır.

« — *layın* » eki, *Altay* diyeleklerinde « — *lap*, - *lep*» şeklini almaktadır. Bir takım diyeleklerde bu ek « — *leyu*» şeklini almıştır. Nitekim *D. L. T.* de bir çok yerlerde geçmektedir (*C. I. S.* 126).

«Bayak, Bayaok»

Eski Türkçe'mizde «muhakkak, şüphisiz» demek olan bu kelime bugün unutulmuş gibidir. Diriltilmesi dilimiz için bir kazanç olacaktır.

Bugün çok kullandığımız bir «*bayağı*» kelimesi vardır ki *İstanbul* ağzında anlamı büsbütün bozularak «âdi, ehemmiyetsiz» demek olmuştur; *Anadolu*'da «mutat, adeta» demektir ki «*bayak*» kelimesinden bozulmuş olsa gerektir. *Başkurtlar*'la *Kazanlılar* «*bayak*» kelimesini «demin» anlamında kullanırlar ki bu kullanış *Orta Anadolu*'nun bir takım bucaklarında yaşamaktadır; «*Bayaktan geldim*», «deminden geldim» demektir.

«Beri , Berü»
«Geri , Gerü»

Bu kelimeler ikişer kelimeden yoğurulmuştur. «*Beri*» kelimesi «*ben* + *aru*» dan; «*geri*» kelimesi «*gi* + *aru*» dan bozulmuş olmalıdır. «*Ben* + *aru*», «benden tarafa», «*gi* + *aru*», «aksi tarafta» demektir.

« — *arı* = — *aru*» eki yön bildirir. «—*arı* » ile «*ben*» birleşince «*n*» düşmüş olmalıdır;nitekim *Anadolu*'nun doğu güneyinde «*sana, bana*» yerine «*biye, siye*» derler.

«*Geri*» kelimesine gelince; bu da «eski» anlamına olan «*kidin*» kelimesinden gelmiş olmalıdır (*D. L. T. C. II S.* 21, 8); « — *diṉ* », ek

olduğuna göre kalan kök «*ki*» dir. Eskiden «*geri*» kelimesinin «*giri*» şeklinde yazılması da bunu gösterir. Nitekim *Prof. W. Bang* da (*Ne, Türkçe İstifham edatı*) adlı eserinde aşağı yukarı bizi tanıklamaktadır.

«Bıldır»

«Geçen sene» anlamına olarak *Orta Anadolu*'nun bazı bölgelerinde kullanılan bu kelime vaktiyle daha yaygın iken bugün ölmeğe yüz tutmuştur.. Aslı «*bir* + *yıl* + *dır*» .kelimelerinden ibarettir. Kaynaştıktan sonra ikinci hece ilk heceye tesir etmiştir.

«Böyle, Şöyle, Öyle»»

Bu kelimelerin her biri iki ayrı kelimeden yoğrulmuştur: Birinci kelime «*bu, şu, o*» dur; ikincisi «*ile*» kelimesi olmalıdır. Kaynaşarak «*böyle, şöyle, öyle*» olmuştur. Bu kelimelerde ikinci parçaların ahengi birinci parçalara tesir etmiştir.

«Bolaki = Bolayki»

Meninski gıramerinde yazıldığı üzre «keşke» demektir. *Mül.* ve *Kıs.* da dahi bu yolda yazılmıştır. *Kıs.* sahibi kitabının 26 ıncı sahifesinde bu kelimenin aslının «*bu olaki*» sözünden gelmiş olduğunu yazmaktadır.

Bize kalırsa kelimenin aslı «olmak» anlamına gelen «*bolmak*» fiilindendir. «*Gide ki, baka ki*» fiilleri gibi «*bola ki*» de bir fiildir; git gide baş taraftaki «o» harfi «u» ye çevrilmiştir.

Bugün gerek «*bolaki*» ve gerek «*bolayki*» kelimelerinin her ikisi de *Aanadolu*' da kullanılmaktadır. «Belki» anlamına dahi gelir.

Ben de bir şiirimde kullandım:

(İndim dereleri, aştım dağları)
(Bolakı umduğum var diye diye.)
(Sisli bir yaz gibi gençlik çağları)
(Geçti yad ellerde yar diye diye.)

* * *

(Yıllardır düşmüştüm onun izine)
(Gönül vurulmuştu, güneş yüzüne)
(Dün gece kapandım yarın dizine)
(Göğsüne basıp ta sar diye diye)
(Yüzünü gördüğüm kâr diye diye.)

——o——

«Bura, Şura, Ora»

«*Bura, Şura, Ora*» kelimeleri, «*bu ara, şu ara, o ara*» kelimelerinden gelmiştir. Nitekim *Mül.* de şöyle denilmiştir: «*Bu kitap bu arada hatim olsun*».

«Şurada» sözü dahi «*şu arada*» sözünden gelmiş olmalıdır. [*]

«Dahi»

Bu edatın eski şekli «*dakı*», daha eski şekli «*takı*», dır. Bunun da «*takmak*» fiilinden geldiği açıktadır. *D. L. T. C'. II. S.* 154 de (*Türkler, «o gibi, geçenki gibi» anlamında «takı» derler; Oguzlar, «dakı» demişlerdir*) diye yazılıdır.

Meninski gıramerinin 55 inci sahifesinde Kırım Hanının Avusurya İmparatoruna yazmış olduğu mektubun bir parçası vardır; orada «*dahi*» kelimesi «*takı*» diye geçmektedir: (*Siz takı bizim dostumuzga dost, düşmanımızga düşman olup her ne sözünüz ve işler olsa..... ilâh.*)

Fransız Müsteşriklerinden «*J. Denny*» gıramerinin 265 inci sahifesinde bu kelimenin «*takmak*» fiilinden gelmiş olduğunu yazar ki çok doğrudur.

Bugün bile *Kırgızlar* bu kelimeyi «*dagı*» diye kullanırlar.
Şeyh Süleyman Efendi, Ç. L. S. 37. de şu misali vermiştir:

(Yaslanupdur avluda her sarı)
(Kurulup dahı orda pazarı)

[*] LE COQ, bu kelimelerin "*bu yurt, şu yurt, o yurt*" kelimelerinden çıkmış olduğunu sanıyorsa da biz bunu doğru bulmadık.

«Daha»

Bu kelime *«Dahi»* kelimesinden gelmiştir: *«Yeter oldu, daha var mı?»*

«Değil»

Bir çok şeyler gibi bu kelimenin de kökünü *D. L. T.* ten öğreniyoruz: Üçüncü cildin 114 üncü sahifesinde şöyle gelmiştir; *(dağdhağ, «yok, değil» anlamına gelen bir edattır. Argu dilince. «ol anda dhağ ol» denir ki «o, öyle değil» demektir. Oğuzlar Argu'lardan alarak bozmuşlar, «dhağ ol» sözünü «tegül» yapmışlar; çünkü Oguz'lar Argu'larla komşudurlar, dilleri birbirine karışmıştır).*

Bundan dört yüz yıl önce yazılmış olan *Mül.* da *«degül»* imlâsındandır.

Bina. bile kllimeyi bu imlâda yazmıştır.

Ana tarafından akrabam bulunan *Batı Anadolu*'daki *Kaçar yürükleri* bu kelimeyi adeta *«dağul»* gibi söylerler..

Keskin ve *Kırşehir* köylülerinden bir takımları da böyle söylerler. Yalnız bu sonuncularda «ğ» harfi bir uzantıya çevrilmiş ve *«daul»* şeklini almıştır. *«Dağılmak»* ve *«dağıtmak»* fiillerinde bulunan kökler de bununla ilgilidir.

«Dek, Değin»

Bugün yazı dilinde unutulmıya yaklaşmış olan bu güzel kelimelerimizin yerini Arapçadan gelmiş olan *«kadar»* sözü tutmaktadır. Yakın vakitlere değin *Anadolu*'da *«eve kadar gittim»* demezlermiş; *«evedek gittim»* derlermiş. Bugün bile *Kırşehir, Yozgat* köylülerinden bir çokları *«evecek gittim»* demektedirler.

«Dek» ile *«Değin»* arasında ufak bir ayırdım vardır; birincisi mekân, ikincisi zaman için kullanılır.

* * *

Bunlardan başka *« — ca, — ce, — cak, — cek »* gibi çok güzel edatlarımız vardı. Kullanış yerleri de ayrı ayrı idi.

« — *ca*, — *ce* » daha çok «güç sayı» anlamlarında kullanılırdı. Nitekim *Mül.* sahibi «*gücümüz yettiğince bir miktar söyledik*» demiştir ki «gücümüz yettiği kadar bir parça söyledik» demektir.

Sayı anlamı da şu mısrada gelmiştir:

(*Siyah benlerince müptelâsı var.*)

Fiil eklerine gelen « — *ine*, — *ince*, — *unca* — *ünce*» gibi bir takım edatlar dahi vardır ki zaman ve sonuç anlamlarındadır. Hiç şüphe yok ki bu edatlar «*çağ*» kelimesinden gelmiştir; aşağıda görülecektir: «*Filân gelince ben de gelürüm* (*Mül.*) »

«*Dek*» ve «*Değin*» kelimelerinin asılları «erişmek, vasıl olmak anlamına olan «*değmek*» fiilinden gelmiştir. Nitekim *D. T. C. II. S.* 17. de «*ol evge tegdi*» sözü vardır ki «o, eve vardı» demektir;

Orhun Mengü Taşları'nda bu kelime «*tegi*» şeklinde kullanılmıştır: «*İlgerü kadırkan yıska tegi*» (*S* : 102) gibi ki «ileri kadırkan ormanına değin» demektir.

«Gene, Gine, Yine »

«*Yine*», «*gine*», «*gene*» gibi bir çok söylenişleri bulunan bu kelimenin kökü «*yan*» kelimesine varıp dayanmaktadır. Nitekim *D. L. T. C. I. S.* 58 de de geçmektedir:

Parça:

(*Bulnar mini ulas köz*)
(*Kara menğiz kızıl yüz*)
(*Andın tamar tükel tüz*)
(*Bulnap yana ol kaçar*)

«Beni, o baygın göz, esmer beniz, penbe yanak tutsak etti. O yüzden bütün güzellik damlamaktadır. Beni tutsak eder, gene kaçar.» demektir.

Rad. C. III. S. 81 ve *Z. L. S.* 955 de bu imlâda gelmiştir. *Orhun yazıtları*'nda dahi böyledir.

«Gibi»

Benzetme edatı olan bu kelimenin aslı bir isimdir. Bu şekli Takım Konusu (Muzaf) halidir; sonundaki «i», İyelik takımı (İzafet) «i»si'dir. «*O kimse, dağ gibidir*» dediğimizde «o kimse, dağın benzeridir» demek isteriz.

D. L. T. C. III. S. 85. de de (*«kip», benzer, ögür, Oguzca.*) denmiştir.

«İşbu»

«İşbu» kelimesi *«uşbu»* kelimesinden bozulmuş olmalıdır. Çünkü *«uş»* dahi bu anlamdadır. *«Uşal»*, «bu, şu, müşarü-ileyh» demektir [*] *«Uşal şeçerei Türkiye»* gibi. *Kur. B. da «uşbu»* şeklinde geçmektedir

«Uş» kelimesiyle *«şu»* kelimesi arasındaki yakınlık göz önünde tutulmalıdır.

«İşte» kelimesi dahi *«uşta»* yahut *«oşta»* kelimesinden gelmiş olsa gerektir.

«Haçan, Kaçan»

Vaktiyle «ne zaman» anlamına kullanılmış olan ve bugün yalnız *Trabzon* ve *Üsküp* tarafları halkı konuşmalarında yaşamakta bulunan bu kelime, üç ayrı kelimeden yoğrulmuş olmalıdır

A — *«Kay»*, B — *«çağ»* C — *«ın»* dir. *«Kay»* ve *«kayu»*, *eski türkçe'*de «kaç» anlamınadır. Aslında *«kay + çağ + ın»* olan bu kelime git gide *«kaçan»*, *«haçan»* olmuştur. Artık bugün yazı dilinden büsbütün düşmüştür.

«Hangi»

Büyük şehirlerimizde oturanlar bu kelimeyi böylece ahenksiz olarak kullanırlarsa da *Anadolu köyleri* ahenk kuralına uygun ola-

[*] *Rad. da "uş" kelimesi "oş" ve "uşal" kelimesi de "oşal" şeklinde yazılmıştır. Ayni kökten gelen kelimeler, "oşanda, oşandak, oşança, oşul, oşu" gibi hep "o" ile yazılmıştır. (Rad. C. I, S. 1150-51.)*

rak «*hankı*» derler. Bu da iki kelimeden yoğrulmuştur. Nitekim *Mül.* ismi bahsinde («*kan*» *kelimesine* «*kaf*» *ilhak edip* «*kankı*» *dersek eşyadan kankısı demek olur*) demiştir.

Bu kelime «*kanı*» şeklinde dahi kullanmıştır ki «*kankı*» kelimesinin başka bir şeklidir.

Orhon Mangü taşları'nda «*kanı*» şeklinde geçmiştir. «*Kanda*», «nerede»; «*kancaru*», «hangi taraf» anlamınadır.

Beyit:

(*Secdedir her kanda bir büt görsem ayinim benim*)
(*Hâh mü'min hâh kâfir tut budır dinim benim*)

— *Fuzulî* —

İçin, İçün»

Bu kelimenin aslı «*ucun*» dır; bugün bile *Edirne*'de hele *Deliorman* taraflarında «*ucun*» diye kullanılmaktadır. « — *un* » ektir, «*uç*» da «sebep» anlamınadır; *Anadolu*'da «*uç*» kelimesi «sebep» anlamına hâlâ kullanılmaktadır: «ucu yivi yok neye uğraşıp duruyorsunuz?» gibi.

«*Ucun*» şekli *Rad. C. I. S.* 1725 ve *Z L. S.* 114. de dahi gelmiştir.

Orhon Mengü taşların'da da bu yolda geçmektedir.

Eski metinlerde «*uç*» kelimesinden gelmiş olarak bir de «*uş*» sözü vardır; bu da «sebep» anlamınadır. *Aybe.* de şu mısrada gelmiştir:

Mısra:

(*Anın uş cıkardım bu türkçe kitap.*)

Sayın *Velet İzbudak*'ın «*Türk Diline Methal*» adlı kitabında da «*uş*» bu anlama gelmiştir.

«İken»

Bunun kökü «*ek*» kelimesinden gelmiş olmalıdır. «*İken*», «ekli, bağlı olduğu halde» demektir.

Mül. de bu edat için (*zarfiyet ifade eder*) denilmiş ve («*öpmek dilerken*» *sözünde* «*dilerken*» *zarfının zaman zarfı olduğu*) yazılmıştır.

Aybe. de bu kelime «*erken*» diye gelmiştir.:

Beyit:

(*Bilik er ölti, atı ölmedi*)
(*Biliksiz esen erken atı ölük*)

«Bilgili adam ölse de adı ölmez; bilgisiz kimse yaşarken de adı ölüdür.» demektir.

Bu misalden anlaşıldığı üzere bu kelimenin «*ermek*» fiilinden gelmiş olması ihtimali dahi vardır.

«İle»

Bu kelimenin aslı «*ile*» veya «*ilen*» dir (*B. T. L. S.* 536) . Bugün *Anadolu*'nun bir çok yerlerinde - *İçel, Maraş, Niğde, Konya, Kütahya* taraflarında - «*ilen*», «*inen*» diye kullanılmaktadır. Kelime «*ilmek*» fiilinden gelmiş olsa gerektir; «*ilmek*», «bağlamak» anlamınadır: «*Kaya Bey atla geldi*» dediğimizde «Kaya Bey ata ilişerek - attan ayrı olmıyarak - geldi» demektir; «*Ekmekle peynir yedik*» dediğimiz zaman «ekmeğin yanında - ekmekle ilgili - peynir yedik» demektir.

«Kendi, Kendü»

Bu kelime «*gibi*» kelimesi gibi tek başına bir kelime olmayıp yanında bulunan «*i*» veya «*ü*» sesi, takım konusu (muzaf) halidir. Asıl kelime «*kend*» veya «*kens*» dir; «nefs» ve «öz» anlamınadır (*Tuh.*)

«Durmuş kendi geldi» dendiği zaman takım konusu (muzaf) hali açıkça görülmektedir.

« *Kensi*» kelimesi de böyledir. Sonradan bu şekil unutularak «*kend özü*» ve «*kendisi*» denir olmuştur (*Codex Comanicus*) .

Balkar diyeleğinde bu kelime «*kesi*» şeklinde kullanılmaktadır. Bu da bize «*s*» harfinin iyelik (izafet) edatı olmayıp kelimenin kö-

künden bulunduğunu ve «*i*» edatının iyelik (izafet) edatı olduğunu göstermesi yönünden çok değerlidir. Nitekim kelime bu şekilde *Farsça*'ya da geçmiştir.

Bu kelimenin «*kişi*» kelimesiyle de ilgisi meydandadır. Doğu diyeleklerinin bir takımlarında ve hele *Kırgız* diyeleğinde «*ş*» harfi «*s*» olarak söylenilmektedir.

«Kimse»

Bunun kökü «*kim erse*» dir; nitekim *P. d. C. S.* 488 de bu yolda gelmiştir

«*Kimesne*» kelimesi «*kimersene*» den, «*nesne*» kelimesi de «*nersene*» den kısalmış olmalıdır.

Felekname'de «*nemerse*» şekli de vardır. Azeristan Türkleri «*nemene*» *derler.*

« — mı, — mi, — mu, — mü »

Soru edatı denilen bu edatın aslı «*umu*» kelimesinden gelmiş olmalıdır. *D. L. T.* te geçen bütün sorgulu şekillerde bu edat «*mu*» diye yazılmıştır. *D. L. T. C. III S.* 161 de «*bu ogul seninmu?, bu etmu?*» misalleri vardır. «*Ogul umu?, Senin umu?, Keldi umu?, Kitti umu?*» gibi sözler giderek «*senin mu? geldi mü?. gitti mü?*» kılığına girmiş. Daha sonraları da «*ogul mu? senin mi? geldi mi? gitti mi?*» olmuştur.

«*Umu*» kelimesi bugün bile *Anadolu*'nun bir çok köylerinde «*umut*» yerinde kullanılır. *Aşık Paşazade* tarihinde dahi geçmiştir.

« — sı, — si »

«*Gülsü, Yersi, Adamsı*» kelimelerinde olduğu gibi benzeme bildiren bu edatın aslı « — *sığ* » dır. *D. L. T.* sahibi, *C. III. S.* 93,8 de, buna benzetme edatı demekte ve «*kulsıg, oglansıg*» örneğini vermektedir ki «köleye benzer, çocuğa benzer» demektir Bu edatın asıl anlamını *Prof. W. Bang* da *Analyt. Index. S.* 40 *da* «yaraşma, hoşa gitme» olarak göstermiştir.

Bugün *Türkiye*'nin büyük şehirlerinde bu ek « — *ımsı*, — *imsi*» şeklinde kullanılmakta ve azlık bildirmekte ise de köyler ve küçük kasabalarda bu ek yalnız olarak kullanılarak yukarıda verdiğimiz örneklere göre «benzerlik» bildirmektedir.

« — sız, — siz »

Olumsuzluk ve yokluk bildiren « — *sız*, — *siz* » edatının aslı « — *sıyız*, — *siyiz*» olmalıdır ki bu da «kırmak» ve «yenmek» anlamlarına gelen «*sıymak*, *sımak*» fiilinden gelmiş olacaktır.

Her ne kadar «*sımak*» fiilinde bugün «*y*» harfi görülmüyorsa da «*sıyırmak*» fiilinde bu harf hâlâ görülüp durmaktadır. *Türkçe*'mizde «*r* - *z*» değişmesi çoktur.

Çağatayca'da «yün makası» anlamına gelen «*kılsık*» kelimesi bizi az çok tanıklamaktadır. İki kelimeden yogrulmuş olan «*kılsık*» kelimesinin ikinci parçası aslında şüphesiz «*sıyık*» dı; sonradan «*y*» harfi düşerek «*sık*» olmuştur.

«*Eksik*» kelimesi de tanıklarımız arasına girebilir: «*Eksik*», «eki yok, noksan» anlamına olduğuna göre burada «*sik*» eki olumsuzluk bildirilmiştir; bunun da aslı «*sıyık*» iken ek, köke uyarak «*eksik*» şeklini almıştır.

« — *siz* » edatı, bir çok edatlar gibi geldiği kelimenin ahengine uyarak «— *sız*, — *siz*, — *suz*, — *süz*» şeklinde görülür.

«Şimdi»

Bu kelime «*uş*», «*imdi*» kelimelerinden yoğrulmuştur. *Anadolu*'nun bir çok köylerinde «*indi*» derler. Gediz köylüleri «*hincik*», *Kütahya* «*hinci*» der. «*İmdi*» kelimesi *Uygur* metinlerinde ve *Orhon yazıtları*'nda «*amtı*» diye geçmektedir. *D. L. T. C. I. S.* 39. da «*emdi*» gibi yazılmıştır.

«*Uş*» kelimesine gelince, bunun «el'an» anlamına olduğu *D. L. T. C. I. S.* 40 da gösterilmektedir.

«Üzere»

«*Üzere*» veya «*üzre*» kelimesinin aslı «*üs* - *ra*» olmalıdır; « - *ra* »

mekân edatıdır, «*ucra*» kelimesinde olduğu gibi. «*Üze*», *eski türkçe'*-mizde «yüksek, yüce» demektir.

Nitekim *Orhun yazıtları'n*da «*üze tanrı*» sözü gelmiştir. Bu kelimenin kökü «*üst*» kelimesine varabilir. *Rad. C. I. S.* 1300 deki şu «*Kırk yıl ol toprak üze yağmur yağdı.*» misali bunu kuvvetlendirmektedir.

D. L. T. C. I. S. 202 de geçen şu parça dahi buna tanık olabilir.

Parça:

(*Alplar arıg alkışur*)
(*Küç bir kalıp arkaşur*)
(*Bir bir üze alkaşur*)
(*Edhgermedhip ok atar*)

«Yiğitler bibirini öldürürler, güçlerini toplayıp arkalaşırlar. Birbirlerine karşı öğüşürler. Gözleini kırpmadan ok atarlar» demektir.

Mül. sahibine göre, bu edat isim dahi olurmuş: («*amma tam üzerine*» *desek bu taktirde isim olur; zira muzaf oldu - isim oluşuna delildir* -) «*tam*», «*dam*» demektir.

Bükün Edatları

« — a, — e»

İsim bükünlerinin E halinde edat olan « — *a*, — *e* » parçalarının kökü « — *ga* » ve « — *ge* » dir; «*taga* = *tagka*, *eve* =*ewge*» gibi. Bunların aslı da şüphesiz «— *gar*, — *ger* » olacaktır. Nitekim yukarıda görülmüştür.

«İktidar fiilinin menfi (olumsuz) şekli

İktidar fiilinin olumsuz (menfi) şekli - bugünkü kullanışta - «*yatamam, kalkamam, gidemem, gelemem*» gibidir. Bunun nereden gelmiş olduğunu araştıracak olursak «*almak*» fiilinden geldiği görülecektir. Çünkü iktidar fiilinini olumlu (müspet) şekli, bugün bile doğu Türkçesinde «*gele alırım, gide alır, kalka alırım......* ilâh.» şeklindedir. Bunun olumsuz (menfi) şekli «*kalka almam, gi-*

de almam, gele almam» dır. Bizde ve bir çok *Türk* diyeleklerindeki şekil bunun kısaltısıdır.

«— al, — el, — ıl, — il, — ul, — ül»

Bir takım sıfatlardan fiil yapmak istenilirse mastar edatı olan « *- mak*» ve « *- mek*» ten önce bu saydığım edatlardan birisi getirilir:

«*Az* *Azalmak*»
«*Düz* *Düzelmek*» gibi

Bir takım sıfatlardan bu türlü fiil yaparken sonundaki sessiz harf düşer:

«*Küçük* *Küçülmek*» gibi

Bu edatın aslı «*olmak*» fiilidir. «*Azalmak*», «az olmak»; «*çoğalmak*», «çok olmak»; «*düzelmek*», «düz olmak»; «*dizilmek*», «dizi olmak»; «*yassılmak*», «yassı olmak» tan başka ne demektir?....

« — ar, — er »

Bir takım sıfatlardan fiil yapmak için köke « — *ar*, — *er* » getiriilr. «*Sararmak, kararmak, benzermek, köğermek*» gibi. Bunun kökü yukarıda söylendiği üzre «*ermek*» fiilindendir. Bu türlü fiillerin hepsi de aşımsız fiildir, aşımlı değildir. «*Türkçede Kelime Yapma Yolları*» adlı eserimde tafsilât vardır.

« — ar, — er, — ır, — ir, — ur, — ür »

Aşımsız fiillerin köküne getirilirse o fiili aşımlı kılar.

«*gitmek* *gidermek*»
«*geçmek* *geçirme*»
«*yatma* *yatırmak*»
«*uçmak* *uçurmak*» gibi

D. L. T. sahibinin dediği gibi fiil bu şekilde iki öznekli olur; birisi emreder, o birisi işler. Fakat her zaman böyle değildir; «*doğurmak*» ve «*pişirmek*» gibi fiiller ancak bir öznek ile yapılır.

Bu edatın - bir takım fiillerde - aslının «*ermek*» ten gelmiş olduğuna şüphe yoktur. Nitekim *D. L. T. C. II S.* 127 ve *Türk Dili Kuralları S.* 57 de şu misalde geçmiştir: («*Ton kızıl erdi = ton kızardı*». «*Sarardı*» *kllimesi de böyledir,* «*sarı erdi*» demektir.)

Gerek «*sararmak*» ve gerek «*kızarmak*» gibi fiillerdeki «*-ar*» edatı aşımlı yapmak için getirilmiş olmayıp sıfattan fiil yapmak için getirilmiştir.

Aşımlılık (tadiye) edatı olan « - *ar,* - *er*...... *ilâh*» edatlarının aslı «*ermek*» fiilinden değil «*görmek*» fiilinden gelmiştir. Nasıl ki *D. L. T. C. II. S.* 156 da «*durdurmak*» fiilinin eski şeklinin «*durgurmak*» ve «*geçirmek*» fiilinin eski şeklini «*geçgürmek*» olduğu görülmektedir. «*Görmek*» fiilinin kökü daha bir takım fiillerin yapısına girerek onları aşımlı hale koyar; «*Türk Dili Kuralları*» adındaki kitabımın 63 üncü sahifesinde görüleceği üzre «*diriltmek*» fiilinin aslı «*tirgürmek*» dir. Nitekim şu beyitte dahi gelmiştir:

Beyit:

(*Ölse dep erdin nevayi tirgörey vaslın bile*)
(*Biltur ölgenler bile anı beraber boldi tut*)

(Ç. L.)

Eski Osmanlıca'da da «*erdirmek*» fiili «*ergürmek*» şeklinde idi.

«— aş, — eş, — ış, — iş, — uş, — üş»

Bir işin iki kişi tarafından yapıldığını göstermek için fiilin köküne getirilen bu edatlara «edişimlik (müşareklt) edatı» der idik: «*Savaşmak, ödeşmek, kırışmak, girişmek, buluşmak, söğüşmek*» gibi.

Kendinde bu edat bulunan bir takım fiiller vardır ki onlarda bu anlam - yani edişimlik (müşareket) - görülmez gibi olmuş ise de iyi bakılacak olursa sezilebilir: «*Uğraşmak, alışmak, yapışmak, çalışmak*» gibi. Bu son çeşit fiillerde edişimlik anlamı az çok unutularak yerine obartma (mübaleğa) ve edinimlik (mutavaat) anlamları gelmiştir: «*Savaşmak, uyuşmak, bingişmek*» gibi.

Elişimlik (müşareket) edatı olan bu edatın aslı « - *eş*» kelimesinden başka bir nesne değildir. «*Ödeşmek*» demek «ödeme işinde başka biriyle eş olmak» demektir; öbürleri de böyledir. Edatın her

zaman «*eş*» olmayıp ta « — *aş*, — *ış*, — *iş*, — *uş* — *üş*» olması takıldığı kelimenin söylenişine - ahenk kuralına - uymasındandır. Bu edatın aslının «*eş*» kelimesinden gelmiş olduğunu isimlerde pek açık olarak görebiliriz:

«*Kardaş*» kelimesi pek yakın zamanlara değin «*karındaş*» diye yazılırdı; bunun «*karında eş*» demek olduğu *D. L. T. C. I. S.* 340 ve *Türk Dili Kuralları S.* 26. da geçmektedir.

«Hemşehri» demek olan «*yerdeş*» kelimesi de böyledir.

«*Yoldaş*», «*yolda eş*» demekten başka nedir?

« — cak, — cek » [*]

Fiillerdeki «Edecektemi (Müstakbel) edatı» adını verdiğimiz bu edatın aslı «zaman» demek olan «*çağ*» dır. Bugün bile *Anadolu*'nun bir takım yerlerinde, hele *Bihisni* taraflarında, bu kök büsbütün açık görülüp durmaktadır. Onlar «*geleceğim, gideceğim*» demezler; «*gelecağım, gidecağım*» derler. Onlarda bu ek fiile iyice kaynaşmamış ve ahenk kuralına uymamıştır.

« — *cak* » ve « — *cek*» li Edecektemi (Müstakbel sıygası) nı biz *batı Türkleri* kullanırız, bunu biz yapmışız; bundan iki yüz yıl öncesine değin edecek temi, « — *sar*, — *ser* » ekile yapılırmış; fakat o zamanlarda « — *cak*, — *cek*» eki de başlamış bulunuyordu.

Süleyman Çelebi, edecektemi için hep « — *sar*» lı ve « — *sir*» li şekilller kullanmıştır:

Mısra:

(*Dogiserdir ol hayr-ül-enam*) gibi.

Orhin yazıtları'nda « — *cak*, — *cek* » *ile* yapılmış fiil görülmez, fiiller hep « — *sar*» lı ve « — *ser* » lidir: «*Üze tengri basmasar, asra yer telinmeser....*» gibi. Yalnız *Orhon yazıtları*'nda bu şeklin Edecektemi olmaktan ziyade Eeder temi (Muzari sıygası) olduğu anlaşılıyor.

D. L. T. sahibi ikinci cildin 53 üncü sahifesinde (*istikbal sıygasının sonunda* «*gayın*», «*elif*», «*ya*» *bulunur*) demiş ve («*ya kur*-

[*] *Türkçede şimdiye değin kaç çeşit İstikbal edatı kullanıldığı ve bunların asılları neler olduğu hakkında Türk Dil Kurumu Belleteni seri II sayı 3-4 s. 30 da bir yazım vardır. Bu yolda bilgi edinmek istiyenler oraya baksınlar.*

gay, yarmak tirgey») örneklerini vermiştir ki «yay kuracak; para toplayacak» demektir.

Müyesseret-ül-ulum (kısaltması: *Mül.*) adındaki Eski Türk gıramer kitabında (*İstikbal fiili yapmak için köke « — sar, — ser » getirileceği ve « — cak, — cek» li şekillerin ismi mevsul olarak kullanıldığı*) yazılmıştır. «*Olacak, bulacak*» gibi kelimeler o zamanlarda «olduğu vakit, bulduğu zaman» yerinde kullanılırmış. Şu misali de getirmiştir: («*Elden sazın bırağıcak kime tabi olsun*») gibi ki «elinden sazını bıraktığı zaman kime tabi olsun» demektir.

Meninski, gıramerinde (*Edecek temi'nin daha ziyade « — sar » ve « — ser» ile yapıldığı*) gösterilmektedir. Bununla beraber artık o zamanlarda - 1756 tarihlerine doğru - Edecek temi anlamını bildiren fiil yapmak için « — *cak* » ve « — *cek* » edatı dahi kullanmağa başlanmıştı. *Meninski*, buralarını da göstermiştir.

Kıs. sahibi (*« — cak» lı ve « — cek » li şekillerin zaman zarfı anlamına geldiğini*) söyliyerek şu misali vermişti:

(«*Seni göricek aklım gitti*» ki «seni gördüğüm vakit aklım gitti») demektir.

Sözün kısası, « — *cak* », « — *cek* » ile yapılan edecek temi yenidir, bize mahsustur; başka *Türk*'ler bizden almıştır. Bu şekil *Anadolu*'da bir kaç türlü kullanılmaktadır. Büyük şehirlerde -*İstanbul*'da- Edecektemi'nin sonu harekelendiği zaman «*k*» yumuşıyarak «*y*» olur: «*Geleceyim, gideceyim*» gibi. Trabzon taraflarında «*gelecuğum, gidecuğum*» olmuştur. Bir takım köylerle *Van* ve *Bihisni* halkı «*olacağım, gidecağım*» derler.

« — *cak* » lı ve « — *cek* » li fiil şekli *Anadolu*'da bugün yalnız Edecek temi (istikbal) olarak kullanılmayıp bir takım anlamlarda dahi kullanılırsa da burada onları saymaktan vaz geçtim. Çünkü yeri burası değildir.

« — dır, — dir, — dur, — dür »
« — tır, — tir, — tur, — tür »

Daha önce göstermiş olduğum aşımlılık edatından başka bu edatlar dahi aşımlılık edatı olarak fiil köklerine getirilir.

«Varmak	*Vardırmak»*
«Yemek	*Yedirmek»*
«Bulmak	*Buldurmak»*
«Büzmek	*Büzdürmek»*
«Açmak	*Açtırmak»*
«Çekmek	*Çektirmek»*
«Sokmak	*Sokturmak»*
«Bükmek	*Büktürmek»* gibi

Bu edatlar aşımlı fiillere geldiği zaman aşımlılık işi iki katlı olur.

Bu edatların kökü *«durmak»* fiilinden gelmiş olmalıdır. Nitekim *D. L. T. C. II. S* 106 da «vardırdı» demek olan *«barturdu»* misalinde açıkça görülmektedir.

Müh. S. 130 da (*tadiye edatı dali mazmum ve ra*) olarak gösterilmiş ve *«bakdurdu, geldürdü»* misali verilmiştir.

« — dır, — dir, — dur, — dür »

« — tır, — tir, — tur, — tür »

Yükletik (Haber) edatı dediğimiz bu kelimenin kökü *«durmak»* fiilidir. Nitekim *Süleyman Çllebi Mevlüdü*'nda şu mısrada gelmiştir:

Mısra:

(*Gerçi yanlış söyleyenler çok durur*)

Müyesseret-ül-ulum kitabının baş tarafında şu mısrada dahi gel miştir:

Mısra:

(*Kamu devletleri şaha muhit olup durur zatın*)

Anadolu'nun bir çok yerlerinde -*Reşadiye* ve *Kemah* köylerinde - *«duru»* diye kullanılır ve *«gitmiş duru»*, *«gelmiş duru»* denir.

D. L. T. C. II. S. 6. da (*«tur», mazisi ve mastarı olmıyan bir fiildir*) denilmiştir. *«Durmak»* fiilinden gelmiş olduğu pek açık görülmektedir.

«İse»

Şart edatı olan bu kelimenin eski şekli «*erse*» dir (*Ç. L. S.* 49); daha eski şekli «*erser*» imiş. Netekim *Orhon yazıtları'nda* «*bir tümen erser......*» ve «*Kül tegin yok erser kup ölteçi ertiñiz*» diye geçer ki «gül tekin olmasaydı daha çok kırılırdınız» demektir (*Radloff, Mogolistanda eski Türk Yazıtları S.* 29).

Aybe. de de şu yolda geçmiştir:

«*Bilik kimde erse siz arkan dedi*» gibi ki «bilgi kimde ise arkasından gidin» demektir.

« — lamak, — lemek»

İsimlerden veya sıfatlardan fiil yapmak için getirilen bu edat hakkında ve «*Türkçede kelime yapma yolları*» adında ayrıca bir kitap yazmaktayım; burada yalnız bir iki misal vereceğim:

SU	*SULAMAK*
KARA	*KARALAMAK*
İZ	*İZLEMEK*
DÜŞKÜN	*DÜŞKÜNLEMEK* gibi.

« — samak, — semek»

«*Benimsemek, azımsamak*» gibi fiillerdeki « — *ımsa,* — *imse* - » edatının «*saymak*» fiilindin gelmiş olduğu *D. L. T.* de yazılmıştır.

D. L. T. in gıramer bahislerinin tercümesi olan «*Türk Dili Kuralları*» adlı eserimde bundan uzunca bahsetmişimdir.

« — yor»

Bir çok edatlar ve ekler gibi «— *yor*» edatı da başlı başına bir kelimeden gelmiştir. Aslı «*yürümek*» fiilidir ki bu da «*yorumak*» fiilinden gelmiştir (*D. L. T. C. III. S.* 62).

Nitekim *İçel'in* batısından *Antalya* Vilâyetinin doğusuna dek geniş bir parçada oturan *Türkler - Akseki, Manavgat* halkı, *Bakşışlı Türkmenleri* - «*yor*» ı, «*yörür*» gibi söylerler; «*geliyor*» denecek yerde «*geliyörür*» ve «*gidiyor*» denecek yerde «*gidiyörür*» derler. Nitekim şu türküde de gelmiştir:

Türkü

(*Her sabah her sabah şakıyıp durur*)
(*Sanarsın âleme nur doğuyörür*)
(*Hoyratın elinden içtiğim dolu*)
(*O da yüreğime dert oluyörür*)

* * *

(*Şaşırdım yolumu nire gideyim*)
(*Putlar gibi suratına tapayım*)
(*Desem gerdanından gel bir öpeyim*)
(*Kâkülün yüzüne perd'oluyörür* «*Perde oluyörür*»)

Men. S. 131 de (*bu edatın* «*yürümek*» *fiilinden gelmiş bulunduğu*) *ve* («*geliyoru*» *fiilinin aslında* «*geliyürüyorum*» *olduğu*) yazılıdır. 1790 senesinde İstanbulda Fransız elçiliğinde basılmış olan (*Elements de la langue turque*) adlı kitabın 109 uncu sahifesinde dahi böyle olduğu yazılmaktadır.

(*Dede Korkut*) kitabında dahi bu kip (sıyga) bu yoldadır: «*Deli dumrul evine geliyörürken*».

Behiştî'nin şu beyitinde dahi gelmiştir:

Beyit:
(*Hasbi halin sora yörürken tabibe kâh kâh*)
(*Aşıkı dilhastayı dermandan Allah saklasın*)

D. L. T., ediyor temi (hal sıygası) nı bizim bildiğimiz gibi edertemi (müzari sıygası) olarak göstermektedir.

Hicrî 937 tarihinde yazılmış olan bir gıramer kitabında - (*Mül.*) da - bu sıygadan hiç söz geçmez. *Dede Korkut* kitabında bulunduğuna göre bu şekil pek yeni olmasa gerektir. *Mül.* da bulunması icap ederdi, nedense yazılmamış.

Türk diyeleklerinde dahi hal sıygası vardır. Gölemenler devrinde yazılmış olduğu anlaşılan «*Ettuhfet-üz-zekiye fil-lûgat-it-*

Türkiye» *adlı* eserde (*Kıpçakça'da hal sıygasının bulunduğu «yor» ve «yorur» lı olduğu*) gösterilmektedir.

Bundan başka *D. L. T.* birinci cildinde bir yerde, üçüncü cildinde üç yerde *«yor»* lı fiil geçmektedir.

Orhon yazıtları'nda dahi öyle bir fiil vardır; *«yür»* şeklinde okunduğu anlaşılıyor. Bu ek üzerine ayrıca bir araştırma neşredeceğiz.

Bu şekil, Anadolu'da ve Rumeli'de on türlü söylenir:

I — *Akseki, Manavgat,Kemalpaşa* taraflarında *«oluyörür, geliyörür»* derler.

II — *İstanbul* ile büyük şehirlerde *«oluyor, geliyor»* derler; ahenk kuralına uygun değildir.

III — *Anadolu*'nun batı taraflarında *«gidiyo, geliyo»* diye söylenir.

IV — *Beypazarı*'nın *Karaşar* nahiyesinde *«gelüyürü, gidiyürü»* denmektedir.

V — *Anadolu*'nun ortalarında bir takım köylerde *«geliyoru, giyörür»* derler.

VI — *Trabzon* ve *Rize* taraflarında *«gideyi, geleyi»* denir.

VII — *Gaziantep*'liler *«gidi, geli»* derler.

VIII — *Gerede, Mengen, Zafranbolu* taraflarında *«geliye, gidiye»* diye söylenir.

IX — *Deli Orman ve Tuna boyu Türkleri «geleyri, gideyri»* diye kullanırlar.

X — *İştip ve Üsküp taraflarında «geley, gidey»* denir.

SON SÖZ

Ben bu kitapta bir çok araştırmalardan sonra 650 den artık ek verdim. Bunlar, bence çok değerli gereç (material) lerdir. Kitabın baş tarafında dahi söylediğim üzre bundan sonra yapılacak araştırmalar ile daha bir yığın gereç verilebilecektir. Fakat bu verilmiş olanlar bizim işimizi görmek için yeter sanırım.

Bu yolda başkaları da çalışmaktadır; sayın *Ahmet Cevat Emre*'nin ekler üzerine değerli çalışmaları vardır. Bunun gibi Alman dilcilerinden *A. v. gabain* de çalışmaktadır.

Bir dilin kurallarını yapma ve sistemleştirme

Herhangi bir dilin kelimeleri ve kelime yapma yolları ile kelime yapan ilke (unsur) ler ve bunların anlamları, iyi bilinmedikçe tam ve doğru olarak o dilin kuralları meydana konamaz. Dil kurallarında sistem ve usul, arzettiğim şeylerden çıkarılır. Dil işlerinde sistem kurmak için, verdiğim gereçleri göz önüne almak birinci şarttır.

Öğretim işlerinde ekler

Türk Dili gıramerine yazıda yeniden temel kurulduğu şu sırada yaptığım çalışmalar bu yolda faydalı olacak ve Türk çocuklarının Türkçe'yi öğrenmelerine yardım edecektir.

Yeni kelime yapmakta eklerin ödevi

Yeni anlamlar ve -daha çok- yeni terimler için yeni kelime yapmak, bir dilin genişlemesinde birinci derecede gerekli olan şeydir.

Ölmesi istenilen bir dilde yeni anlamlara kelime yapmayınız; o dilden terimler için kelime bulmayınız; bol bol yabancı bir dilin kelimelerini kendi yazılışı ve söylenişi ile o dile aktarma ediniz; bir takım sarmaşıklarla boğulan bir ağaç gibi o dil günden güne boğulacak ve kuruyacaktır. Bir dil için en büyük korku, o dilin bilgi ve medeniyet alanında yer alamıyarak kırlara doğru çekilip gitmesindedir. Ulusal dil, böylelikle yoksullaştıktan sonra ulusal varlığın çarçabuk sarsılacağında şüphe yoktur [*].

Batı milletlerini bir yana bırakıyorum; bugün Mısır, İran ve Efgan gibi doğu milletlerinde hayli başarılar gösteren ulusal dil davasının bizde çürütülmeğe çalışılmasına hiç bir Türk susamazdı.

İşte bu düşünce ile biz bu çalışmalara atıldık. Vücude getirdiğimiz eserler arasında birisi de bugün önünüzde duruyor. Sağ olursak başkaları da gelecektir.

Türk Dili gırameri kurallarını toplamak

Şimdiye kadar bir çok kimseler arap ve frenk gıramerlerini örnek tutarak Türkçe gıramer yapmışlardı. Halbuki Türk Dili gırameri, Türk dilinin öz varlığından alınmış temeller üzerine kurulmalı idi. Dilin yapısına yaraşmıyan bir kılıkla Türk dilini ortaya atmak doğru değildir. Bir dilin gırameri başka dilin gıramerine benzetilerek yapılamazdı. Dilleri biribirinden ayıran bir takım özgenlikler vardır; bunlar olmasaydı diller ayrılmış bulunmazdı.

Bundan başka gırameri yapılacak olan bir dilin gıramer terimleri o dilin kendi kaynağından alınmış olmalıdır. Bu, gerek dilin genişlemesi ve gerek talebeye gıramer öğretimi için lâzımdır. İşte bizim çalışmalarımız saydıklarımı sağlıyacak ve iyi bir Türk gırameninin yazılmasına yardım edecektir.

*
**

[*] *Wilhelm v. Humboldt'* un şu sözleri de bizi tanıklar:

«Bir milletin asıl vatanı onun dilidir. Dil ulusal dileği belirten kuvvetli bir itke (saik) dir. Millî dil yok olunca millî duygu da pek kolay ve pek çabuk yok olur» *(Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues.)*

Dil baskı altına alınabilirmi?

Bir takım kimselerin her hangi bir eki Türkçe'de ancak bir anlamda kullanmak istedikleri görülmektedir. Bir dil zorla bir kural ve bir ölçü altına alınamaz. Dil kurallarını irgen (müspet) bilgiler kurallarına benzetmek çok yanlıştır. Dilin kuralları halkın kullanışından doğar. Her hangi bir kalıp yapılıp ta kullanış o kalıba sokulamaz. Bu yolda dil bilginlerinin çok değerli fikirleri vardır. Bunları burada uzun uzadıya söylemeğe lüzum görmiyorum [*].

Bir ekin bir çok anlamlara gelmesi

Kitabımız okunacak olursa dilimizde bir ekin bir çok anlamlara geldiği görülecektir. Bu, başka dillerde dahi böyledir. İşte büyük dünya dillerinden bir kaç örnek veriyorum:

1 — Arapça'da

Arapça'da aslı bir fiil olan «*âla*» kelimesinin «de, e, üzerinde, üstünde, üzre, göre, rağmen, yanına; karşı; aleyhine» gibi on çeşit anlamı vardır.

«*İnde*» kelimesinin dahi «yanına, yanında, yakınında, esnasında» gibi bir çok anlamları vardır.

Bu kadarla edatları bırakıyorum, ekler de böyledir; «*if'al*» ayrımının binası bir çok anlamlara gelir:

a — Aşımsız bir fiili aşımlı yapar; «*ethale*» gibi.

b — Aşımlı bir fiili iki kat aşımlı yapar; «*eşrebe*» gibi.

c — Bir şeye sahip olmak anlamını bildirir; «*elbene*» gibi.

d — Hareket bildirir; «*ecbele*» gibi.

e — Yönelti bildirir; «*akbele*» gibi.

f — Bir hali ve bir durumu bildirir; «*eflese*» gibi.

g — Olumsuzluk ve danma bildirir; «*ikale*» gibi.

[*] *Otto Jespersen, «Die Sprache* = Dil» ve *Hermann Paul, «Prenzipien* = Prensipler» adlı eserlerinde bizi tanıklamaktadırlar.

h — Girme bildirir; «*asbaha*» gibi.

«*İstif'al*» ayrımının anlamları da böyledir.

2 — Farsça'da.

Farsça'da «*be*» edatının 15 anlamı vardır.

Sayın *Veled İzbudak*, «*Lisanı Farisî*» adlı fars gıramerinde «*ye* = *i* = *ı*» eki için 21 anlam bulmuştur.

Orta çağ bilğinlerinden ünlü *Kemal Paşa Zade*, (Farsça'da bu ek yalnız «vahdet, nispet. hitap, tenkir, mastariyet» gibi beş anlama gelir) diyenlere karşı «*Risalei Yaiye*» adlı bir eser yazarak bu ekin daha bir çok anlamlara geldiğini göstermiştir.

3 — Yunanca'da

Yunanca'da «-*ios*» eki, belli başlı dört anlama gelmektedir; meselâ «harp» anlamına gelen «*polemos*» kökü sonuna gelerek «*polemios*» kelimesinde «savaşlık, harbî», «düşman», «düşmana ait»; «düşmandan gelen -eşya-» anlamlarını bildirir.

Yine böylece «-*ikos*» eki de «*politikos*» kelimesinde «vatandaşa ait, devlete ait -illik-», «vatandaşların heyeti mecmuası», «memleket idaresinde mahir devlet adamı» ve «içtimaî» anlamlarını verir.

Yine «-*is*» eki de «*lüsis*» kelimesinde mastarlık anlamına gelerek «çözme, boş etme, tebriye» demek olduğu gibi «çözülme, gevşeme, inhilâl» anlamlarını da gösterir.

4 — İngiliz ve Alman dillerinde

«*İngilizce*'de «*re*-» öneki «tekrarlanma» ve «akis» bildirir: «*write*» den «*rewrite*» ve «*read*» den «*reread*» kelimelerinde tekrarlama ve «*turn*» dan «*return*» de akis anlamı vardır.

Böyleie «-*er*» soneki *İngilizce*'de ve *Almanca*'da bir çok anlamlar bildirir;

a — İşlerlik = faaliyet:

İngilizce: *read*- *read-er* = okuyucu

Almanca : *les* - *les-er* = okuyucu

b — İsim:

İngilizce: *read-* *read-er* = okuma kitabı

c — Memlekete nisbet (*İngilizce*'de ve *Almanca*'da):

London *london-er*

Berlin *berlin-er*

d — Mekâna nispet:

İngilizce: *outsid* *outsider* = taşralı

Almanca: *dotrig* *dortiger* = oralı

e — Ertek = meslek, durum = vaziyet:

İngilizce: *hat* *hatter* = şapkacı

Almanca: *topf* *töpfer* = çömlekçi

İngilizce: *low* = *kânun* *lowyer* = avukat

f — Mastarlık:

five *fiver* = beşlik

g — Nispet, malik olmak:

threedecker = üç güverteli

Türkçe'de olduğu gibi *İngilizce*'deki « - *man* » ekinin de bir çok anlamlara geldiği görülür [*].

a — Nispet: *englishman* = ingiltereli, *chinaman* = çinli.

b — Sıfat: *countryman* = vatandaş

c — İşlerlik: *milkman* = sütçü

d — Ertek = meslek: *coachman* = arabacı, *cameraman* = fotoğrafçı.

e — Uzmanlık = ihtisas: *bankman* = bankacı, banka uzmanı

f — Özgertme = tahsis: *marchantman* = ticaret gemisi.

g — Kelime önünde erkeklik: *man cook* = erkek ahçı.

[*] «*Türkçemizde Men - Man*» adlı eserimize bakınız.

5 — Fransızca'da

Fransızca'da « - *ment* » eki bir kaç anlama gelir; meselâ «*direct*» kelimesi sonuna gelerek «*directement*» kelimesinde ulak ve «*morceler*» kelimesi sonuna gelerek «*morcellement*» kelimesinde isim olur.

Yine « - *al* » eki de ayrı ayrı anlamlar bildirir; meselâ «*local*» kelimesine hem «mevki, mahal» hem de «bir mevkie mahsus, mahallî» anlamlarını getirdiği gibi «*décimal*» kelimesine de hem «aşarî» hem de «onda bir, öşür» anlamlarını getirir.

Bunlar gibi « - *ier* » eki de hem isim hem sıfat yapar; «*journalier*», «gündelikçi işçi» ve «gündelik» anlamına gelir.

Yine *Fransızca* « - *ique* » eki «*moustique*» kelimesinde «sivri sinek» anlamına isim, «*lyrique*» de nispet, «*scientifique*» de nispet ve hususiyet, «*pacifique*» de sıfat anlamını verir.

Bunlar gibi « - *eur* » eki de «*directeur*» kelimesinde isim, «*travailleur*» ve «*supérieur*» kelimesinde sıfat ve sırasıyle «müdür, çalışkan, üstün» anlamlarını verir. Aynı ek «*générateur*» kelimesinde hem «yaratıcı» hem de «buhar kazanı» anlamlarına sıfat ve isim, göstermektedir.

Aynı suretle « - *at* » eki de hem meslek hem de o mesleği yapma tarzı hem de onun mekânını bildirir.

İşte dünyanın büyük dillerinde eklerin görevleri üzerine verdiğim bu uzunca örnekler, bizim görüşümüzü kuvvetlendirmektedir.

Göstermiş olduğum dillerde ekler üzerine toplanan gereçler, o dillerin bilgisine ve gıramerine temel taşları oldukları gibi bu gereçler de Türk Dil bilgisinin ve Türk Dili gıramerinin temel taşı olacak ve Türk Dil Bilgisi bunlardan doğacaktır.

*
* *

Biz bu çok önemli ve çok yeni iş üzerinde çalışırken ufak tefek yanlışlıklara düşmüş olabiliriz. Bununla beraber doğru görüşümüz ve doğru buluşumuz her halde iğrisinden daha çoktur. Her başlangıçta bazı sürçmelerin bulunabileceği göz önüne alınmalıdır.

Bu, bir denemedir. Bu araştırmalar ileriledikçe daha uygun ve daha eksiksiz izerler ortaya konacaktır. Ben sevgili dilimize hizmet etmek dileğile hiç işlenmemiş bir alanda uzun seneler çabaladım. Bana yardım edeceklere şimdiden şükranlarımı sunarım.

KAYNAKLAR

Adları çok geçen kaynaklar, kitapta kısaltılmalarla gösterilmiştir

A. D. D. : *Ana Dilden derlemeler* — Hamit Zübeyr-İshak Refet. XVI + 448 sahife. - Ankara 1932.

Aybe. : *Aybet-ül-Hakayık* — Hüseyin Yuknaki (Necip Asım). 2 kısım - 112+55 sahife. - İstanbul 1334 (1918)

Bian. : *Dictionaire Turc-Française* — T. X. Bianchi - J. D. Kieffer - 2 cilt - XXVIII + 788 + 1304 sahife - Paris 1835 - 37.

Burh. : *Burhanı-ı-Katı tercümesi* — Antepli mütercim Ahmet Asım Ef. - 2 cilt. İlk basımı 1214 (1799) - İstanbul.

B. T. L. : *Büyük Türk Lûgatı* — Hüseyin Kâzım Kadri. - 4 cilt; 1. ve 2. ciltler 1927-28 de İstanbulda basılmıştır. 3. ve 4. ciltler T. D. K. nca bastırılmaktadır.

Caf. : *Uygur Sözlüğü* — Dr. Ahmet Caferoğlu - 3 kısım XV + 240 sahife. İstanbul 1934.

Ç. L. : *Lûgat-i-Çagatay ve Türkî-i-Osmanî* — Şeyh Süleyman - 2 cilt. Birinci cilt 20+320 sahife - İstanbul 1298 (1882).

Çul. : *Çullak kapan Lûgatı* — Konyalı Eyüp bin Ahmet. telifi 951 hicret yılı; Arapça-Türkçe lûgat, 300 Yaprak-talik yazma-Ankara Maarif kütüphanesindedir.

Dede. : *Kitabı Dede Korkut âla lisan-i-taife-i-Oguzan.* İstanbul basımı 1330 (1914)

Deny. : *Grammaire de la lange Turque* — Jean Deny. XXX + 1218 sahife, Paris 1920.

D. D. : *Türkiyede halk ağzından Söz Derleme Dergisi* — T. D. K. yayınlarından - 1. cilt 495 sahife - İstanbul 1939 - 2. cilt 510 sahife - İstanbul 1941.

Deş.	:	*Deşişe Lûgatı* (Nuhfet-üs-seniyye ilâ hazret-il-Haseniyye) — Amasyalı Deşişi Ahmet. Telifi 988 hicret yılı; Farsca-Türkçe lûgat - İstanbulda bir çok yazmaları vardır.
D. L. T.	:	*Divan-ü-Lûgat-it-Türk* — Kâşgarlı Mahmut. Telifi 466 hicret yılı. Biricik yazma İstanbul Millet (eski Ali Emirî) kütüphanesinde. Metin 1333-35 (1917-19) da 3 cilt olarak Kilisli Rifat tarafından İstanbulda bastırılmıştır. Tercümesi T. D. K. nca bastırılmaktadır.
D. B.	:	*Divan-ı-Türkî-i-Basit* — Edirneli Mehmet Nazmi. Müellifi 15 inci yüzyıl sonu ile 16 ncı yüzyıl başı arasında yaşamıştır. İstanbul basımı (M. Fuat Köprülü) 1928.
E. T. Y.	:	*Eski Türk Yazıtları* — Hüseyin Namık Orkun. T. D. K. yayınlarından - 4 cilt - 192+218+280+210 sahife. İstanbul 1936-41.
Hu. Tau. Ta.	:	*Hunların, Türklerin ve daha sair Tatarların tarihi umumîsi* - Deguignes (Hüseyin Cahit) - 8 cilt. İstanbul 1924.
İd.	:	*Kitab-el-idrâk lil-lisan-il-Etrâk* — Ebu Hayyan-i-Endülüsî (Dr. Ahmet Caferoğlu). XV + 186 + 158 sahife. İstanbul 1931.
İd. Haş.	:	El-idrâk Haşiyesi - *-Kitab-el-idrâk l il-lisan-il-Etrâk'*-in yazma nüshası sahife kenarlarına bellisiz müellifin yazdığı 1359 kelime - Velet İzbudak. - T. D. K. yayınlarından - 55 sahife - İstanbul 1936.
K. T.	:	*Kamusu Türkî* — Şemsettin Sami - 2 cilt - 1575 sahife - İstanbul 1317 (1901).
Kar.	:	*Karaimische Texte im Dialekte von Troki* (Troki diyeleğinde Karayım metinleri) - T. Kowalski - Karakovi 1929.
K. S.	:	*Kayseri Sözlüğü* — H. Hüsnü. 96 sahife - Kayseri 1934.

Kıs.	:	*Mikyas-ül-lisan ve Kıstas-ül-beyan* — Kütahyalı Abdurrahman Ef. - Telifi 1263 (1847) - 22 + 184 sahife - İstanbul 1298 (1882).
Kur. A.	:	*Ankara*'da bulunan *Kur'an* tercümesi. - yazma.
Kur. B.	:	*Bursa*'da bulunan *Kur'an* tercümesi. - 15 inci yüzyıla aittir. Bursa - Ulucami kütüphanesinde - yazma
Kur. İ.	:	*İstanbul*'da bulunan *Kur'an* tercümesi. Müellifi belli değil, istinsahı 734 hicret yılında. İstanbul Türk ve İslâm eserleri müzesinde - yazma.
L. O.	:	*Lehce-i-Osmanî* — Ahmet Vefik Paşa. 2 cilt-8+1455 sahife. İstanbul 1890.
L. Ta.	:	*Lehce-i Tatarî* — Abdülkayyum Abdünnasıroğlu. Kazan diyeleği lûğati - 2 cilt, Kazan 1895-96.
Men.	:	*İnstitutiones linguae turcicae* — Meninski - 1755 Paris.
Müh.	:	*Kitabı-ı- Hilyet-il-insan ve Hilbet-il-lisan* — Cemaleddin ibni Mühenna - Metin Kilisli Rifat tarafından İstanbulda bastırılmıştır, 8+233 sahife-1338 (1922). Abdullah Battal tercümesi, T. D. K. yayınlarından - 110 sahife, İstanbul 1934.
Mül.	:	*Müyesseret-ül-ulum* — Bergamalı Kadri - 1530 da Arapçaya göre telif edilmiş ilk Osmanlı gırameri - yazma.
Molla Mehmet.	:	*Nogay ve Komuk dillerinden seçmeler* — Molla Mehmet Osmanof. - Petersburg ünversitesi basımı 1883.
P. d. C.	:	*Dictionaire Turc Orientale* — Pavet de Courteille - Paris 1870.
Rab.	:	*Kısas-ı-Rabguzî* — Burhanettin oğlu Nasrettin-Telifi 710 (1310). İlk basılışı İlminski tarafından, Kazan 1859. En doğru yazma British Museum'dadır.
Rad.	:	*Versuch eines Wörterbuch der Türk - Dialekte* - 4.

cilt - Petresburg 1893 - 1911. Tercümesi T. D. K. nca bastırılmaktadır.

Redh.	:	*Kitab-ı-lehçet-il-maani* — J. Redhouse - İngilizce - Türkçe ve Türkçe - İngilizce lûgat - 2 cilt. İstanbul 1884.
Tar.	:	*Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları Tarama Dergisi* - T. D. K. yayınlarından. 2 cilt - 1310 sahife. İstanbul 1934.
T. B.	:	*Türk büyükleri ve Türk arları* - Besim Atalay — İkinci basımı 177 sahife - İstanbul 1935.
T. D.	:	*Türk Dili* - Velet İzbudak - şimdilik el yazısı - yakında T. D. K. nca bastırılacak. 8 cilt.
Td. Kr.	:	*Türk Dili Kuralları* - Besim Atalay. 110 sahife. Ankara 1931.
Tuh.	:	*Ettuhfet-üz-Zekiye fil-lûgat-ıt-Türkiye* — Telifi tarihi ve müellifi bellisiz, 8 nci hicret (14 üncü) yüzyılına ait olması muhtemel 90 yapraklı biricik yazmadan yapılan tercümem yakında T. D. K. nca bastırılacaktır.
Z. L.	:	*Dictionaire Turc - Arab - Persan* — J. Th. Zenker - 2 cilt. X + VI + 980 sahife. Leipzig 1866.
Ya. P.	:	*Yakut Lûgatı* — Pekarski.-3 cilt. 3858 sahife-Petresburg 1907-30. Yakında tercümesi T. D. K. nca bastırılacaktır.
Or. Ya. (Or.)	:	Danimarkalı bilgin V. Thomsen ile büyük Rus bilgini W. Radloff'un ve Fin araştırma heyetlerinin yazıları sırası geldikçe gözden geçirilmiş ve yerlerinde gösterilmiştir.

Alttürkische Grammatik : A. v. Gabain - Orhon yazıtlarından D. L. T. devrine kadar olan eski Türkçe'nin grameri - 357 sahife - Berlin 1941.

Aşık Paşa zade tarihi : Aşık Paşa zade Derviş Ahmet Aşık bin Yahya - Telifi 889-908 (1489-1508). İstanbul basımı (Âli Bey) 1914. Leipzig basımı (Friedrich Giese) 1929.

Baburname : Zahirettin Babur Şah-Telifi 1483-1530. Türkçe iki yazma vardır; İlminski basımı Kazan 1857. Farsca tercümesile Avrupada ilk defa tanındı. Pavet de Courteille Fransızca'ya çevirdi.

Babus : Merkez Ef. zade Ahmet Babus - Telifi 16 ncı yüzyılda. - Arapca - Türkçe lûgat - yazma - İstanbulda nüshaları vardır.

Bahr-ül-Garaip: Lutfullah bin Yusuf Halimî - Telifi 15 inci yüzyılda. Farsca - Türkçe lûgat - yazma - İstanbulda bir çok nüshaları vardır.

Baş kurt Lûgatı: Nuri Tahir - 96 sahife - Ufa 1922.

Battal Gazi hikâyeleri: Darendeli Kâtip zade Bakaî. Telifi 18 inci yüzyıl sonu, manzum - yazma - 400 den artık yaprak. Mensur basıları vardır.

Cami-ül-Fürs : İbni Kemal Ahmet Şemsettin - Telifi 16 ncı yüzyıl başları. Farsca - Türkçe lûgat - yazma - İstanbulda nüshaları vardır.

Cami-ül-Hikâyat ve Levami-ür-Rivayat: Sadettin Muhammet Avfi-ül-Buharî-ül-Hanefî - Telifi 1232 - 33. İbni Arapşah ve Necatî tercümesi elde yoktur, 16 ncı yüzyıl bilginlerinden Celâl z. Salih Ef. Tercümesi vardır. - Yazma.

Codex Comanicus: Telifi 1303, biricik yazma Venedik San Mark kilisesinde. - Kuun basımı - Budapeşte 1880. - Radloff basımı - Petresburg 1887.

Şeyh Süleyman Ef. 'in Çagatay - Osmanlı Lûgatı tercümesi - I. Konuş - IV + 201 sahife - Budapeşte 1902.

Die Entstehung flektierenden Sprachen (Büküngen dillerin doğuşu): C. Meinhof - 108 sahife. Berlin 1936.

Einleitende Gedanken zur Darstellung der Morphologie der Türksprachen : W. Radloff - 36 sahife - Petersburg 1906.

Felekname : Gülşehrî. - Feriddün-i-Attar'ın Mantık-ut-tayr tercümesi - yazma - İstanbulda 3 nüshası vardır.

Gülbünü-Hanan: Nazım Ef. - Kırım tarihi. İstanbul 1864.

Hurşit-ve-Ferehşat: Germiyanlı Şeyh oğlu Mustafa. - Telifi 789 hicret yılında - yazma - İstanbulda bir kaç nüshası vardır.

Kamus tercümesi: Antepli mütercim Ahmet Asım Ef. - İlk basımı 1230-33 (1814-17) İstanbul.

Karaca Oğlan Şiirleri: Sadettin Nüzhet Basımı - Konya-1927 - İshak Refet Basımı. 96 sahife, Ankara 1933.

Kelile ve Dimne tercümesi: Mesut - yazma - İstanbulda nüshası vardır.

Von Köktürkischen zum Osmanischen I - IV. : W. Bang. - ABAV. basımı - Berlin 1917 - 21.

Kutadgu-Bilig : Balasagonlu Yusuf Has Hacip, Kâşgarda 1070 yılında yazdı. Uygur harfli nüshasıViyanada, Arap harfli iki nüshadan biri Fergana, biri Mısırdadır. Bir kısmı Vamberi tarafından 1871 de bastırıldı. Radloff de Viyana ve Mısır nüshalarını karşılaştırarak bastırdı 1890 - 1902. T. D. K. diyeleğimize tercümesini bastırmaktadır.

Lûgat-ı-Halimî: [Bak: Bahr-ül-Garaip].

Türkische Manichaica aus Chotscho I - III. (M. I - III). : A. v. Le Coq- ABAW. basımı - Berlin 1911-22.

Millî Tetebbular Mecmuası : M. Fuat Köprülü-5 Sayı - İstanbul 1913-14.

Mirkat-ı-Kestelî: Abdullah bin Yusuf bin Mehmet bin Bahşı - Telifi 1533 - yazma.

Muin-Ül-Mürit: Şeyh Şeref-Telifi 713 (1313) - yazma - bir nüshası Bursadadır.

Mukaddimet-ül-Edep: Zemahşerî - Bir çok yazmaları vardır, Osmanlıca tercümesi «Âks-el İrep», 18 inci yüzyılda.

Nehc-ül-Feradis: Horzumlu Mehmet bin Mehmet bin Husrev - Telifi 1360 - yazma - Mısır ve Kırımda nüshaları bulunduğu gibi İstanbulda da vardır.

L'Origine des Grammaires: Hilaire de Barenton - Paris 1925.

L'Orgine des Langes: Hilaire de Barenton - 2 kısım - Paris 1932.

Siyah Din : Banzarof [Mogollarda şamanlık hakkında] - Petersburg 1891.

Die Sprache (Dil) : O. Jespersen - 440 sahife - Heidelberg 1925.

Süheyl-ü-Nevbahar tercümesi: Hoca Mes'ut ve İzzettin Ahmet - yazma - Berlin (Mordtmann) basımı 1925.

Şaman duaları (Altay Şamanlığına ait maddeler) : Anohim - Leningrat 1924.

Şecere-i-Türkiye: Ebül-Gazi Bahadır Han - Telifi 1663-65. Radloff basımı - Petersburg 1881. Diyeleğimize Ahmet Vefik Paşa ve Rıza Nur tarafından tercümeleri ve basımları vardır.

Teke Türkmenleri: (Teke Türkmeneri dilinde Meta İncili) - Katolik İncil şirketi tarafından yaptırılmış ve baştırılmıştır.

Türk diline methal: Velet İzbudak. 104 sahife - İstanbul 1923.

Türk kavimlerinin etnik teşkilâtı hakkında düşünceler: Aristof-182 sahife - Petersburg 1897.

Türkische Turfan Texte I - V (T .T. T. I.-V) : W. Bang - A. v. Gabain. SBAW. basımı Berlin 1922-31.

Analytischer İndex: SBAW. basımı - Berlin 1931.

Uygurische Sprachdenkmaeler: W. Radloff'un bıraktığı eserler S. Malow tarafından toplanılarak meydana getirilmiştir. 8+305 sahife - Leningrat 1928.

Zur Verbstammbildungslehre der Mongolısch-Türkischen Sprachen: G. J. Ramstedt - JSFO. cilt 28 de. 86 sahife - Helsingsfors 1912.

Görevlerine Göre Ekler

İsim yapan Ekler

a	ar	bat
aba	arı	bay
acak	arık	be
aç	arta	berek
açan	artı	bıl
açık	as	bi
agut	asa	bu
ağı	ası	bül
ağu	aş	ca
ak	at	cak
al	av	cal
ala	avar	car
alak	avuç	caş
alga	avul	cay
altı	avun	ce
am	avuz	cek
ama	ay	ceme
amaç	az	cık
amak	ba	cıl
an	baç	cik
anak	bağ	cil
anç	bağa	cuk
angı	bak	cun
ankar	bal	cük
ankul	bar	cül
anta	baş	cün

çа
çak
çan
çar
çe
çek
çı
cık
çın
çik
çil
çin
çu
çuk
çur
çük
da
daç
dak
dalık
dam
daman
dan
dar
darı
dav
de
dek
delik
dem
deme
den
denğ
dergi
dık
dım
dın
dıra
dırak
dırı
dız
dik
dir
diri
dirik
du
duk
duruk
durun
duz
düç
dük
dül
düm
dün
dürü
düs
düş
e
ebe
ecen
eç
edi
egez
egi
ek
eke
el
elek
elik
eliz
em
emek
emet
en
enbe
endire
ene
enek
engeç
enk
er
ercin
erde
erek
erge
ergi
eri
erim
erti
eş
et
ev
evün
eyü
ez
eze
ezenk
ga
gal
gan
gana
gar
gaşa
gat
gav
gay
gaz
ge
geç
geme
gen
get
gı
gıç
gın
gıt
gi
gil
gin
gine

gu
gur
gurt
gut
gü
güç
gül
güm
gün
ı
ıç
ık
ıl
ılcan
ılcım
ıldak
ılgan
ıltı
ıltmaç
ım
ımçur
ın
ınak
ıncak
ınç
ır
ırcan
ırdak
ırdı
ırdım
ırga
ırgan
ırtı
ırtmaç
ış
ız
i
iç
ik
il
in

inç
inti
ir
irdek
irdim
ire
irge
irik
irmi
iş
it
iz
ka
kak
kal
kar
kavuk
kaz
keç
kek
kem
ken
ker
kı
kın
kır
kim
kovan
kun
kur
kut
küç
kül
laç
lağan
lak
lam
lan
langıç
laş

lav
lava
lavuç
lay
leç
lek
lem
lembik
lengeç
lev
ley
lı
lıcak
lım
lın
li
liç
lik
lim
luç
lum
lük
lüm
lün
ma
maca
maç
mak
mal
man
mandı
mar
maş
me
mece
meç
mel
men
mer
mez
mık

mıl
mız
mik
muğ
muk
mul
mur
mür
na
naç
nak
nas
nav
naz
ne
nek
ner
nik
nu
nuğ
pa
pak
pan
paze
pe
pik
ra
rak
ram
ran
rat
rav
re
rek
rem
ren
rı
rık
rın

rik
ru
ruk
run
rüm
rün
sa
sagan
sak
sal
salık
sar
sara
savul
se
sek
sem
seri
sı
sık
sıl
sım
sır
si
su
suk
sum
sur
sü
sük
sün
ş
şak
şam
şar
şı
şın
şin

şu
şuk
şün
ta
tak
tal
tam
tar
tarı
tav
taz
te
tık
tın
ti
tik
tir
tu
tuk
tun
tut
tü
u
uç
uk
ul
ulcan
uldak
um
umta
un
uncak
unç
untu
ur
urcun
urdum
urga
urt

urum
uş
ut
uz
ü
üç
ük
ül
ültü
üm
ün
ünç
ür
üre
ürtü
ürü
üş
üt
üz
va
van
var
vat
ve
vuk
yam
yaz
yuz
za
zak
ze
zım

Aygıt İsmi yapan Ekler

a
acak
aç
agaç
ağı
ağu
ak
alak
ana
angı
bağ
beri
beşik
cak
cık
cik
çak
çek
dak
dan
dav
duruk
eç
ege
egi
ek
eke
eket
embeç
emeç
emek
emye
enbeç
endire
enek
enez
engeç
engi
ente
ga
gaç
geç
gel
gi
gu
guç
gü
güç
güye
ı
ıç
ıncak
ırdak
ildek
indirik
ingi
irge
it
kaç
ke
keç
kek
ken
kı
kit
lagı
lak
ma
mak
man
me
men
mık
ne
nık
rık

sak	ut	ür
sal	üç	üt
salık	üm	zik
sık	ündürük	

Yer İsmi yapan Ekler

ak	gar	lagı
alga	ge	lak
amak	gebe	lek
anak	gu	lık
at	gül	lik
ay	gün	lum
cak	ı	luk
cıl	ıl	lük
dıra	ıldak	ma
duruç	ım	man
eç	ıncak	mana
ek	ırca	me
elge	ırdım	mel
emeç	ıt	men
en	ız	ra
enbeç	ige	sal
erge	ilti	salık
erlek	it	sim
et	kaç	sin
ev	karı	tak
ey	ke	ut
gan	la	ül

Mastarlık ve Mastar İsmi yapan Ekler

am	dırım	gün
ap	eke	ı
ban	en	ım
ca	enç	ın
dav	gem	ınç
dırgı	git	ırcım

i	lik	ün
im	ma	üt
in	me	

Benzeşme ve Benzerlik bildiren İsim Ekleri

aç	cıl	eş
ak	cil	men
anak	cül	ş

Küçüklük bildiren İsim Ekleri

ak	cik	ek
alak	çık	en
amık	çik	ez
ca	ecik	lık
ce	eç	zak
cık		

Azlık bildiren Isim Ekleri

ak	ca	cik
alak	ce	en
amık	cık	

Sevme ve Acıma bildiren İsim Ekleri

ak
cik

Çeşitli adlar yapan Ekler

1 — Vücut azaları ve parçaları

ın	in	un

2 — *Hastalık adları.*

ca

3 — *Hayvan adları*

lan

4 — *Kişi adları*

ım im man
men

5 — *Ulus adları*

man men

6 — *Boy adları*

ut

Araç (vasıta) bildiren İsim Ekleri

it acak

Nisbet bildiren İsim Ekleri

un

Özgerlik (Tahsis) bildiren İsim Ekleri

eş lık lik

Tarz, Şekil bildiren Ekler

im

Zaman bildiren İsim Ekleri

ım	layın	su
ın	leyin	um
ıt	luk	ün
im	man	—
it	me	—

Sıfat yapan Ekler

a	aş	besek
acak	aşık	beşik
adır	at	bıl
agan	avan	bız
ağı	avuç	bul
ağu	avul	bur
ak	avut	bül
aka	avuz	can
al	ay	cek
alak	az	cen
altı	ba	cıl
amak	baç	cil
aman	badız	cimel
an	bak	cun
ana	bal	cül
anç	balak	çak
ank	bar	çal
anta	baz	çan
ap	be	çav
ar	beç	çek
arı	bel	çık
arık	ben	çıl
as	ber	çın

çır
çik
çin
çuk
çum
çun
çük
daç
dak
dam
daş
daşık
davuç
de
dem
den
deş
dıç
dın
dırak
diç
dik
din
diri
diz
dur
dük
dül
dürü
düz
ebe
ecen
eç
egez
ek
el
elek
elez
em
emer
emet
en
enbe
enç
endiz
ente
entem
enti
epe
esek
eşik
eşin
et
evi
ez
eze
ga
gal
galak
gan
gar
gaşık
gat
gaz
ge
geç
gen
gıç
gıl
gın
gır
giç
gil
gin
gir
gun
gur
gut
güç
gül
gür
güz
ı
ık
ıl
ıldak
ıldur
ılgan
ım
ımsak
ımtıl
ın
ınç
ındır
ınkaç
ır
ırdak
ırı
ırtmaç
ışak
ışık
ıt
ız
ik
il
in
ingir
inti
ir
ircim
irdek
irik
irmi
iş
işik
it
iz
ka
kak
kal

kan	naç	si
kav	naz	sin
kavuk	nez	suk
kazan	nezik	sul
kek	nı	sük
kın	nu	sün
kırı	nük	ş
kin	pak	şak
kit	pan	şal
kurı	par	şek
lak	parık	şı
lan	paz	şül
langıç	pe	ta
laz	pır	taban
lek	pırı	tagay
lez	pik	tak
lı	pur	tan
lıç	purı	tay
lın	ra	te
lız	rak	tek
li	ran	tel
lu	ray	tem
luz	rem	tı
lü	ren	tık
ma	rı	ti
maç	rık	tin
mal	ru	tir
man	run	tirim
mar	rü	tu
maşık	rüm	tuk
mav	sa	tur
me	sak	tuz
mel	sal	uk
men	samba	ul
mer	san	un
meşik	sek	untu
mık	sekin	ur
mır	sel	uz
mir	sık	ük
	sıl	ül

ün	üt	van
üncek	üz	var
ünç	vaç	ve
üş		

Aşırılık (Obartma=Mübalega) Sıfatı yapan Ekler

agan	eni	igen
çen	gek	man
egen	gel	men

İstek, Dılek ve Arzu bildiren Sıfat Ekleri

acak	esi
caak	

Bezerlik ve Benzeşme bildiren Sıfat Ekleri

ak	ce	leyin
amak	gün	men
ca	layın	

Küçüklük bildiren Sıfat Ekleri

amık	ce	man
ata	cık	men
ca	cik	

Azlık bildiren Sıfat Ekleri

ca	cil	gana
ce	cül	ımtıl
cek	çıl	man
cıl	en	men
cik	ez	senek

sıl	tul	umtul
şen	umsu	umturak

Nisbet bildiren Sıfat Ekleri

ca	cı	lı
		li

Şahsileşme, Belirleşme, Şekilleşme

ım

Yaraşma

ca	cak
ce	esi

Mukadderlik

cak

İmkân

cak

Mikdar, Tümlük, Bütünlük, Genellik

am ca ce

Meslek bildiren Sıfat Ekleri

man men

Kişi anlamı bildiren Sıfat Ekleri

man	men

Olumsuz anlamlı Sıfat Ekleri

ezek	ge	siz
		sız

Zaman bildiren Sıfat Ekleri

esi	lek

İşlenmişlik ve İş eseri bildireu Ekler

ak	ı	im
tı		inti
antı	ıltı	muk
artı	ım	ultu
enti	ın	ut
erti	ıntı	üntü
gu	ışak	üt
gün	ik	

Özneklik bildiren Ekler

gün	ışak	ik
		üt

Hal yapan Ekler

a	ce	in
am	e	men
ası	ın	ün
at	ırtın	ürdüm
ca		

—

Zarf yapan Ekler

ayı	cak	eti
ca	ce	yı

Son ve Nihayet

ca ce

(Dan=Den) edalı yerine

ca ce

Çabukluk

ce

(Nazaran, Göre) yerinde

ca ce

(Yönünden, Itibarla) yerinde

ca ce

Beraberlik

ca

Tekrar

ca	ım
ce	im

Yönet

eri	karı

Zaman zarfı

ca	lek
ce	ra
layın	ün
leyin	

Edecek temi edatı

cak	esi

Şart

ca	ce

Geldikleri Köklere Göre Ekler

İsim Köklerine Gelenler

a
aba
aç
açan
açık
agut
ak
aka
al
alak
altı
am
aman
an
ana
anak
angı
ankar
ankul
anta
ar
arık
as
asa
aş
aşık
at
av
avar
avuç
avul
avut
avuz
ay
az
ba
baç
bağ
bağa
bak
bal
bar
baş
bat
bay
baz
be
beç
bel
ben
berek
beşik
bıl
bız
bu
bül
ca
cak
can
caş
ce
cek
cık
cıl
cik
cil
cimel
cuk
cun
cük
cül
cün
ça
çak
çan
çar
çe
çek

çen
çı
çık
çın
çır
çik
çil
çin
çu
çuk
çur
çük
da
daç
dak
dalık
dam
daman
dan
dar
darı
daş
daşık
davuç
de
dek
delik
dem
deme
den
deng
deş
dık
dın
dır
dıra
dırım
dız
diç
dik

din
dir
dirik
du
duk
dur
duruk
duz
düç
dük
dül
dün
düş
düz
e
ebe
ecen
ecik
eç
ege
egez
egi
ek
eke
eket
el
elek
elez
elik
eliz
em
emeç
emet
emye
en
enbe
endire
endiz
ene
enek

engeç
enk
er
erde
erek
eri
erim
erlek
eş
et
evün
ey
ez
eze
ezek
gaç
gan
gar
gav
gaz
ge
geç
gel
gen
gı
gıç
gil
gin
git
gur
gurt
güç
gül
ı
ıç
ık
ıl
ılcan
ıldak
ıldur

ıltı
ım
ımçur
ın
ıncak
ınç
ındır
ırcan
ırdak
ırdı
ırtı
ırtmaç
ıt
ız
i
iç
ige
ile
im
in
indirik
ingir
ir
ircim
ire
irmi
iz
ka
kaç
kak
kal
kar
karı
kavuk
ke
keç
kek
kem
ken
kır
kim
kin
kit
kovan
kun
kur
küç
kül
la
laç
lagan
lagı
lak
lam
langıç
laş
lav
lava
lay
layın
laz
leç
lek
lem
lengeç
lev
leyin
lez
lı
lıcak
lıç
lık
lım
lın
lız
li
lik
lim
lu
luç
luk
lum
luz
lü
lük
maç
mak
mal
man
mar
mav
meç
men
mer
meşik
mıl
mız
mik
mir
muğ
muk
mul
mur
na
naç
nas
ne
nek
ner
nik
nuğ
nük
pa
pak
pan
parık
paz
paze
pe
pık

ra
rak
ram
ran
rat
rav
re
rem
rı
rın
ru
run
rüm
sagan
sak
sal
salık
samba
san
sar
sara
savul
se
sek
sel
seri
sı
sık
sıl
sım
sır
si
sin

su
suk
sum
sun
sü
sük
sün
ş
şak
şal
şan
şar
şuk
şün
ta
tak
tal
tam
tan
tar
tarı
tay
te
tek
tem
tın
ti
tin
tir
tu
tuk
tul
tur

uk
ul
ulcan
un
uncak
ur
urga
uş
ut
uz
ük
ül
ültü
ün
ündürük
üntü
ür
ürdüm
ürtü
üt
üz
va
van
var
vat
ve
yam
yaz
yuz
za
zak
ze

Sıfat Köklerine Gelenler

ak
amak
amık

ank
anta
ap

arı
ata
avut

ay
bat
bel
ca
cal
car
caş
ce
cen
ça
çav
çık
çıl
çın
daç
dıç
dım
dırak
eni
ercin
ez
gına
ımtıl
ırtın
mez
pır
pırı
pur
purı
rat
ray
rik
senek
sul
ş
şal
şam
şek
taban
tagay
umsu
umturak

Fiil Köklerine Gelenler

a
aba
acak
aç
adır
agaç
ağan
ağı
ağu
ak
al
ala
alak
alga
altı
am
ama
amak
aman
an
ana
anak
anç
angı
antı
ar
arı
arık
arta
artı
as
ası
aş
aşık
at
av
avan
avun
avuz
ay
ayı
az
ba
badız
bağa
bak
bal
balak
ban
bar
bat
bay
ber
besek
bi
bu
bur
ca
cak
car
caş
cay
ce
cek
ceme
cen

cık
cik
cük
cün
ça
çak
çal
çan
çe
çen
çuk
çum
çur
çük
da
dak
dam
dan
daş
dav
dergi
dır
dırak
dırgı
dırı
dırım
dız
diri
diz
duk
duruç
durum
duz
dük
dül
dün
dürü
düz
e
ebe
ecen
eç
edi
egi
ek
eke
el
elek
elge
embeç
emek
emer
emet
en
enbe
enbeç
enç
enek
enez
engi
enk
ente
entem
epe
erge
ergi
erti
esek
esi
eşik
eşin
et
eti
ev
evi
ey
eyü
eze
ezenk
ga
gaç
gal
galak
gan
gana
gar
gaşa
gaşık
gat
gay
gaz
ge
gebe
geç
gek
gel
gem
geme
gen
get
gı
gıç
gıl
gın
gır
gıt
gi
giç
gil
gin
gine
gir
gu
guç
gun
gur
gut
gü
güç
gül

güm
gün
gür
güye
güz
ı
ık
ılcım
ıldak
ılgan
ıltmaç
ım
ımsak
ın
ınak
ıncak
ınç
ınkaç
ıntı
ır
ırca
ırcım
ırdak
ırdım
ırga
ırgan
ırı
ırtın
ırtmaç
ış
ışak
ıt
ız
i
iç
igen
ik
ildek
ilti
im
in
inç
ingi
inti
ir
irdek
irdim
irge
irik
irmi
iş
işik
it
iz
ka
kaç
kak
kal
kan
karı
kav
kavuk
kaz
kazan
ke
keç
ker
kı
kın
kır
kırı
kit
kur
kurı
kül
lan
langıç
lav
lavuç
laz
lembik
lım
lın
liç
lum
lüm
lün
ma
maca
maç
mak
mal
man
mana
mandı
maş
maşık
me
mece
meç
mel
men
mık
mır
mik
mir
muk
mul
mur
mür
na
nak
nav
naz
ner
nı
nık
nu
nük
pak

par	şak	umta
pik	şek	un
ra	şı	unç
rak	şın	ur
ram	şin	urcun
ran	şu	urdum
re	şül	urum
rek	tak	ut
rem	tal	ü
ren	tan	üç
rı	tav	ük
rık	taz	ül
rın	te	ültü
ru	tek	üm
ruk	tel	ün
run	tı	üncek
rü	tık	ünç
rüm	ti	üntü
rün	tik	ür
sa	tir	ürü
sak	tirim	üş
sal	tu	üt
sekin	tuk	üz
sel	tun	van
sem	tut	var
sen	tuz	ve
sı	tü	vuk
si	u	yı
su	uç	ze
suk	uk	zım
sur	ul	zik
sü	uldak	
sün	um	

Ses Taklidi Köklere Gelenler

çu	ımtı	ültü
ıldak	ırdı	üntü
ıltı	ırtı	ürtü

YANLIŞ DOĞRU CETVELİ

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
6	22	Grameri	Gırameri [*]
8	6	ve çok derin, uzun	ve çok derin, çok uzun
9	4-5	en verimlisi de	en verimlisi
9	9	edilim ettirim	edilim, ettirim
11	15	dille	dilde
13	17	hareketleri	harekeleri
13	27	*hangilerinden*	*hangilerinde*
14	12	Orhon	Orhun
14	13	Orhon	Orhun
15	4	örnekler de	örneklerde
20	11	duvarına	duvarlarına
29	24	II. *Yer isim*	II. *Yer ismi*
30	21	«—**amak**»	«—**amık**»
31	24	(*Rad. C. S. 1458*)	(*Rad. C. IV. S. 1448*)
36	1	I. *Sıfat*	II. *Sıfat*
36	23	uçar	ucar
37	12	(*B. T. D.*).	(*B. T. L.*).
38	21	«*Dalga = Dalga*»	«*Dalga = Talga*»
53	6	halimini	halimni
56	13	« — **bü** »	« — **bur**»
60	8	erimektir.	erimektedir.
61	25	OLACAR	OLCAR
66	3	anasıldır.»	anacıldır.»

[*] Türkçe'de yarım ses yoktur. Kendilerinde dil tadı bozulmamış kimseler, bu çeşit kelimelerin ilk hecelerini tam sesle söylerler. Biz kitapta geçen bütün "Gıramer,, kelimelerini bu şekilde yazmış, Basımevine de böylece göndermiş idik. Diziciler alıştıkları şekilde bozmuşlar, biz tekrar düzelttiğimiz halde son basımda yene bozuk çıkmıştır. Bütün bu kelimeler "Gıramer,, şeklinde olacaktır.

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
66	7	«—cik» ekinin	«—cık» ekinin
66	25	(*Rad. C. I. 1415*)	(*Rad. C. I, S. 1415*).
68	8	**«—çül»**	**«—cül»**
69	13	Marşapa	Maşrapa
80	19	(İrga)	(Irga)
80	22	Kelımeni	Kelimenin
85	12	TİLMEN	TİLDEM
31	22	ceviz	cezir
93	24	Kıssa	Kısas
96	6	onlamına	anlamına
97	7	da bu bu ek	da bu ek
98	23	ölmzliğine	ölmezliğine
99	12	geçer	göçer
100	24	«ufak»	«ufuk»
104	25-26	sonlarınd	sonlarında
106	26	BÜKELİK	BÜKELİZ
111	22	Kökü	Kötü
120	19	BELEK	BELET
129	25	Körken	Köreken
136	24	ANGĞIT	ANĞGIT
140	15	YENGUÇ	YONGUÇ
149	28	ÇAVILDAR	ÇAVILDUR
151	17	borcunu	borcumu
162	1	(*Derende*)	(*Darende*)
166	9	«Suynn	«Suyun
167	8	şekli	şekil
168	1	*sonnda*	*sonunda*
176	10	*P. D. C*	*P. d. C.*
180	5	**köklerinde**	**köklerine**
188	11	II. *Aygıt ismi*	I. *Aygıt ismi*
191	16	geçer	göçer
200	1	Kelimesinin	Kelimenin
200	19	BÜLBÜK	BÜBLÜK
210	20	yakın bir bir yer	yakın bir yer
228	6-7	«*Bezmek*»	«*Bezemek*»
228	13	fiilindende	fiilinde
230	3	ÖĞREK	ÖGREK
230	4	«*Öğmak*»	«*Ögmek*»
235	3	**fiil köküne**	**isim ve fiil köklerine**

Sa fa	Satır	Yanlış	Doğru
237	14	arsında	arasında
238	2	isme	fiile
244	2	II. *Zaman ismi*	*[Bu başlık bir kelime sonra*
—	—		*gelecektir].*
253	13	Teb'a	Tebaa
259	7	*(Batd*	*(Batı*
265	22	II. *İsim*	I. *İsim*
285	12	Fıdık	Fındık
291	5	değildr; bunlarla	değildir; bununla
293	4	dalabıp	dalabıyıp
293	22	*[Bu satır ters basılmıştır]*	
301	14	Kamaşarak	Göz kamaşarak
303	3	emek	etmek
306	12	**kelimeden**	**kelimelerden**
315	14	«İçin	«İçim
315	15	*«Yalvarmak»*	*«Yavlarmak»*
324	26	*avluda*	*avulda*
325	13	kllimeyi	kelimeyi
326	14	*yıska*	*yışka*
328	2	ismi	isim
328	6	*Orhon*	*Orhun*
328	20	*Orhon*	*Orhun*
330	10-11	*«nersene»*	*«neersene»*
331	2	köyler ve	köylerde ve
331	18	bildirilmiştir	bildirmiştir
331	21	şeklinde	şekillerinde
331	25	*Orhon*	*Orhun*
332	15	Gözleini	Gözlerini
332	30	fiilinini	fiilinin
333	15-16	getiriilr	getirilir
333	23	*geçirme»*	*geçirmek»*
333	24	*«yatma*	*«yatmak*
334	11	şeklini	şeklinin
334	23	(müşarekit)	(müşareket)
334	31	Elişimiik	Edişimlik
335	12	„dlr	„der
335	21	*" — slr „ li*	*" — ser „ li*
335	24	*(Dogiserdir ol...*	*(Dogiserdir senden ol..,*

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
335	25,27	*Orhon*	*Orhun*
335	27	*Yer*	*Yir*
338	2	*Orhon*	*Orhun*
340	5	*Orhon*	*Orhun*
340	17-18	*, giyörür,,*	*, gidiyoru,,*
344	26	Böyleie	Böylece
349	21,24	*Kitap - el - idrâk*	*Kitap - ül - idrâk*
351	29	Orhon	Orhun

1 — Eski arap yazısında ڭ ile gösterilen harf, kitabımızda " *nğ* „ ile yazılmıştır.

2 — *D. L. T.* den alınan örneklerin sayfaları, kitabımızın yazılışı sırasında tercümenin daha basılmamış olması yüzünden eski arapça basıma göre verilmiştir.

EKLENTİ [*]

" — altı „

Bu ek, sıfatlara gelerek isim ve sıfat yapar.

I. İsim :

KARALTI: "Uzaktan bir karaltı görünüyor, adammı davarmı gözüm iyice kesmiyor. „ *(Uşak)*.

II. Sıfat:

KISALTI : " Bu söz, onun kısaltısıdır. „

[] Bu ekin kitaba konulması dizimden önce unutulmuştur; burada veriyoruz.*

Yazanın Başka Eserleri
Basılanlar

1 — Maraş Tarih ve Coğrafyası

2 — Bektaşilik ve Edebiyatı

3 — Türk Büyükleri veya Türk Adları (İkinci Basım)

4 — Türk Dili Kuraları.

5 — Suna ile Çoban Hikâyesi

6 — Baş Belâları (üç perdelik manzum piyes)

7 — Cönk, birinci defter (Manzum Küçük Hikâyeler)

8 — Öğüt

9 — (Divanü Lûgat-it-Türk) Tercümesi

10 — Türkçemizde (Men - Man)

11 — Bir doçentin Türkçe okutuşu

12 — Sakarya Destanı

Basılacaklar

13 — Türk Dilinde kelime yapma yolları

14 — (Ettuhfet-üz-zekiye fil-lûgat-it-Türkiye) tercümesi

BU ESER, ISTANBUL
NURUOSMANİYE, ŞEREF
SOKAĞI, No. 33 ilâ 37
MATBAAİ
EBÜZZİYA
MAKİNELERİNDE
BASILMIŞTIR. 232
1942